

ΒΕΡΟΙΑΣ

6

B:

Αιμύσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

1900
610pp

Αριθ. εις 7526/63

Δωρεά
Εξ αγοράς 72x100

14/11

GRVER-00540.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Παν
6.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ
+900
Αριθ. εις 7526/68
Εξ αγοράς Δωρεά
28/4/2000

ΟΛΥΜΠΙΑΣ

Φωτογραφικῶς μεγεθυθεῖσα ἐκ τοῦ προτύπου.

ΖΑΪΜΥΛΟ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ

ΤΗΣ
ΗΠΕΙΡΩΤΙΔΟΣ

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΑΛΚΕΤΟΥ ΘΥΓΑΤΡΟΣ
ΝΟΜΙΜΟΥ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Β' ΓΥΝΑΙΚΟΣ
ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΗΤΡΟΣ

ΦΙΛΟΠΟΝΗΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΑΙ.

ΕΚ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΑΠΟΤΥΠΩΘΕΙΣΑ

• "Αμαχον οὖν τι πρᾶγμα γαμετή γυνή καὶ νόμιμος,
"Αν ἐν αὐτῇ πάντα θεμένῃ καὶ προῖκα καὶ γένος καὶ φάρμακα
καὶ τὸν κεστόν αὐτόν, ἤθει καὶ ἀρετῇ κατεργάζεται τὴν εὐνοίαν".

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ο ΠΑΛΑΜΗΔΗΣ

1887

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ

ΤΩ,

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΩ,

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩ, ΣΥΛΛΟΓΩ,

ΕΠΙ ΤΗ,

ΚΑΤΑ ΤΗΝ 16 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ 1886

ΤΕΛΟΥΜΕΝΗ, ΕΟΡΤΗ,

ΤΗΣ Α' ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ

ΤΟ ΜΙΚΡΟΝ ΤΟΥΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ

ΕΣ ΜΝΗΜΗΝ ΑΪΔΙΟΝ

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΦΙΛΟΠΟΝΗΣΑΣ ΜΑΚΕΔΩΝ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

Χαίρε γεραρὲ τῶν ἐλληνικῶν Συλλόγων πάτερ,
πέντε πρὸς τοῖς εἰκοσιν αἰσίως ἀνύσας λυκάβαντας.
Εὐφραίνου γενναῖε τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων πρωταγωνιστά,
ἀφ' ὑψηλῆς ἐποπτεύων σκοπιᾶς τὸ πολύπερον καὶ πολύμοχθον
διανυθὲν μακρὸν στάδιον τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος.
'Αγάλλου ὀτρυνρὲ τῶν ἐλληνίδων Μουσῶν θεράπων,
τοὺς ἀγλαοὺς τῆς ἐνθέρμου λατρείας αὐτῶν καρποὺς δρεπόμενος.
Πρόσδεξαι μουσοπόλε τῆς περιπύστου Νέας Ῥώμης θιάσε
τὴν λιτὴν ταύτην προσφώρησιν, γηθοσύνως ἄγων τὴν τῆς
ἡμιπεντηκονταετηρίδος ἑορτὴν καὶ παρήγυριν.
Καὶ ὑπόδεξαι, φαιδρῶς παρηγυρίζων τὴν ὑπάτην τῶν ἑορτῶν,
δαφνηφόρε ἐλλήν. φιλολογικὲ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Σύλλογε,
τὸ Μακεδονικὸν τοῦτο φιλοπόνημα ὡς μικρὸν μεγάλης
εὐγνωμοσύνης τεκμήριον ἀνθ' ὧν ἀνὰ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα
ἔπραξας, γενναίως ἀγωνισθεὶς ἐν τῇ πνευματικῇ σταδιοδρομίᾳ
πρὸς εὐρυτέραν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας διάδοσιν παρὰ τοῖς νέοις
Μακεδόσι καὶ πρὸς διάσωσιν τοῦ κινδυνεύοντος Ἑλληνισμοῦ
ἐν τῇ περιπύστῳ ποτὲ πατρίδι τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοτέλους.

$$C_2H_2 \quad (2)$$

$$C_2H_2 \cdot 2 = C_2H_4 \text{ αζδ.}$$

~~α~~

$$C_3H_2 \cdot 2 = C_3H_4 \text{ αφο.}$$

$$C_4H_2 \cdot 2 = C_4H_4 \text{ βν.}$$

$$C_2H_2$$

$$C_2H_2 \cdot 2$$

$$C_2H_2 - 2$$

$$n^2 + an = a^2 \quad n = \frac{-a}{2} \pm \sqrt{\frac{a^2}{4} + a^2}$$

$$n = \frac{-a}{2} \pm \sqrt{\frac{a^2}{4} + a^2}$$

$$n = \frac{-a}{2} \pm \sqrt{\frac{a^2 + 4a^2}{4}}$$

$$n = \frac{-a}{2} \pm \sqrt{\frac{5a^2}{4}}$$

$$n = \frac{-a \pm \sqrt{5a^2}}{2}$$

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐπὶ πολὺν ἤδη χρόνον περὶ τὴν ἀρχαίαν Μακεδονικὴν ἀσχολούμενος γεωγραφίαν τε καὶ ἱστορίαν καὶ ἱκανὰ περὶ τῶν ἐν ἑκατέρᾳ ἀναγομένων γράψας, ἐν τῇ πολυμόχθῳ ταύτῃ μελέτῃ καὶ ἐρευνῇ ἔργων ὅτι οὔτε ἡ χώρα, κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῆς ἐκτιμηθεῖσα, δεόντως ἐξερευνήθη ὑπὸ τῶν νεωτέρων, οὔτε ἡ πρὸ τοῦ Φιλίππου ἀρχαία ἱστορία, πέραν τοῦ δέοντος ὀλιγωρηθεῖσα, προσηκόντως ἐξητάσθη.

Οὕτω δ' ἀμελήσαντες οἱ νεώτεροι τοῦ συνόλου τῆς γεωγραφίας καὶ ἱστορίας, περιορίσθησαν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν μόνον τῶν περὶ Φιλίππου, Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοτέλους ἥτοι εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ χρυσοῦ τῆς Μακεδονίας αἰῶνος, περὶ ὧν καὶ εἰδικά τινα ἐφιλοπόνησαν ἔργα. Πάντα δὲ τὰ πρὸ αὐτῶν καὶ τὰ μετ' αὐτοὺς λίαν παρημελημένα καὶ νῦν ἔτι διατελοῦσι παρὰ τοῖς νεωτέροις, πλὴν τοῦ Ἀβελίου, κριτικῶς ἐξερευνήσαντος τὴν πρὸ τοῦ Φιλίππου ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Δρωῦσενίου, εἰδικῶς ἀσχοληθέντος περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ πολῦτιμον καταλιπόντος ἡμῖν σύγγραμμα περὶ αὐτοῦ, ἀνθ' ὧν ἡ τε Μακεδονία καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη δικαίως εὐγνωμονοῦσιν αὐτοῖς.

Τούτων τοίνυν τῶν ἀδίκως παραμεληθέντων τῆς

Μακεδονικῆς ἱστορίας μίαν προθέμενος σελίδα ς' ἀ-
ραπτύξω ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, ἐξελεξάμην τὸν
βίον ἐξιστορησαι οὐχὶ βασιλέως τινὸς ἢ ἄλλου ἐ-
πισήμου ἀνδρός, ἀλλὰ γυναικὸς, ἐνδόξου βασιλι-
δος, τῆς πολυθρῦλῆτος Ὀλυμπιάδος, ἥτις ἀνταξία
τῆς τιμῆς ταύτης ἐφάρη μοι εἰμὴ δι' οὐδὲν ἄλλο,
τοῦλάχιστον ὡς νόμιμος τοῦ Φιλίππου γυνὴ καὶ ὡς
μήτηρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅπουδαιότατον ἐν
τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ πρόσωπον παραστήσασα ὡς ἐκ
τῆς στενοτάτης σχέσεως τῶν δύο τούτων μεγάλων
ἀνδρῶν.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ ταύτης τῆς γυναικὸς πλὴν ἐνὸς
ὀλιγοσελίδου ἄρθρου τοῦ Stahlr, πρὸ 54 ἐτῶν δημο-
σιευθέντος ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ
Ersch καὶ Gruber, οὐδὲν ἄλλο ἐγράφη ὑπὸ τῶν νεω-
τέρων ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, πρόδηλόν ἐστι πό-
σον δυσχερὲς καὶ πολύπορος ἀποβαίνει ἡ ἐπιχει-
ρησις τοῦ ἀναλαμβάνοντος κατ' ἀξίαν ς' ἀπεικονίσῃ
τὴν περιβόητον βασιλίδαν τῶν Μακεδόνων, ἀναγκα-
ζομένου μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου καὶ ἀναζητῆ καὶ πε-
ρισπλέγγῃ τὰς ὀλίγας καὶ σποραδικὰς τῶν ἀρχαίων
πληροφορίας καὶ εἰδήσεις, ἐν παρόδῳ μόνον καὶ ἐν
σχέσει μετὰ τῆς λοιπῆς ἱστορίας τῆς ἐποχῆς ἐκεί-
νης μείαν ποιουμένων αὐτῆς, καὶ ἐκ τῆς τούτων
εἰς ἐν ὅλον συναρμολογήσεως ς' ἀπαρτίσῃ τὴν εἰ-
κόνα αὐτῆς ὡς οἶόν τε ἦτορ ἀτελεῖ. Ἐν δὲ τῇ ἐπι-
πόνῳ ταύτῃ ἐργασίᾳ ἀγαθὴ τύχη ἀνεκάλυψα καὶ
περικαλλὲς χρυσοῦν νόμισμα ἢ νομισματοόσημον αὐ-
τῆς μοναδικόν (unicum), εὑρεθὲν μὲν ἐν Μακεδονίᾳ,
περιελθὼν δὲ ἀπὸ τοῦ 1876 εἰς τὴν κατοχὴν καὶ κυ-
ριότητα τῆς νομισματικῆς συλλογῆς τοῦ ἐν Βερολί-

νῳ Μουσείου, παρόμοιον ἀποτύπωμα τοῦ ὁποίου λη-
φθὲν ἐξετυπώθη ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου, ἐξ οὗ καὶ ἔτε-
ρον φωτογραφικῶς μεγεθυνθὲν προσετέθη.

Τὴν πραγματείαν ταύτην συντελέσας ἐκ τῶν ἐ-
νόρτων μοι, διελθὼν εἰς τρεῖς ἰσοχρόνους σκεδὸν εἰ-
κοσαετείς περιόδους, ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ὁπίων, ἐκ-
τεινομένη ἀπὸ τοῦ 377—357 παρίσταται ἡ Ὀλυμ-
πιάς ὑπὸ τὸ ὄνομα Μυρτάλη ὡς βασιλόπαις θυγά-
τηρ τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν Νεοπτολέμον, κό-
ρη ὡραία καὶ παρθένος σεμνή. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ,
ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ 357 — 337 ἔτους, ὡς νόμιμος
τοῦ Φιλίππου γυνὴ καὶ ἐνδοξος βασίλισσα τῶν Μα-
κεδόνων, μετονομασθεῖσα Ὀλυμπιάς, καὶ ἐν τῇ τρί-
τῃ, ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ 337 — 317 καὶ δύο περι-
λαμβανούσῃ τμήματα, πλὴν τοῦ ἔτους 337 — 336,
καθ' ὃ ἐγένετο ἡ διάστασις καὶ φανερὰ ῥήξις τῆς Ὀ-
λυμπιάδος πρὸς τὸν Φίλιππον, λαβόντα ὡς γυναικα-
τὴν Κλεοπάτραν, ἀδελφιδὴν τοῦ Ἀττάλου καὶ δο-
λογορηθέντα ὑπὸ τοῦ Πανσαρίου, ὡς βυσιλομήτωρ
τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι
μέχρι τοῦ 323 καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι διατε-
λοῦσα ἐν γοβερωῖ ἀνταγωνισμῷ πρὸς τὸν Κάσσαν-
δρον μέχρι τοῦ 317, ὅτε καὶ ἐφρονεύθη ὑπ' αὐτοῦ.

Τὸ μικρὸν τοῦτο ἔργον φιλοπονήσας ἐπὶ τῇ εὐκαι-
ρίᾳ τῆς εἰκοσιπενταετίδος ἑορτῆς τοῦ ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει ἐλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου ὡς
φόρον ὀφειλόμενον τῇ ἐνδόξῳ καὶ ἀθανάτῳ μνήμῃ
τῶν δύο μεγάλων τῆς Μακεδονίας βασιλέων, ὧν τοῦ
μὲν σύμβιος, τοῦ δὲ μήτηρ διετέλεσεν ἡ Ὀλυμπιάς,
ἀδιστάκτως πιστεύω ὅτι ἐξ ἐνὸς μὲν κερὸν τι πληρῶ
ἐν τῇ καθόλου φιλολογίᾳ καὶ ἰδίως ἐν τῇ Μακεδο-

ρικῇ ἱστορίᾳ, ἐξ ἑτέρου δὲ ὅτι, τοῦτο ποιῶν, ἀντα-
ποκρίνομαι εἰς τὴν φιλομουσίαν καὶ φιλιστορίαν
τῶν Μακεδόνων ἀδελφῶν καὶ Ἑπειρωτῶν, ὧν τῶν
μὲν γέννημα καὶ θρέμμα καὶ ἀγρὸν Μολοσσικὸν βλά-
στημα ὑπῆρξεν ἡ Ἀμβρακιώτις Μυρτάλη, τῶν δὲ
περίδοξος βασίλισσα διετέλεσεν ἡ ΟΛΥΜΠΙΑΣ.

ΜΑΡΤΑΡΙΤΗΣ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΙΤΛΟΣ ΚΑΙ ΕΙΚΩΝ.....	α' — δ'
ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ.....	ε'
ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ.....	ζ'
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	θ' — ι'
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	ια' — ιβ'

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΩΣ ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΣ ΜΥΡΤΑΛΗ ΚΑΛΟΥΜΕΝΗ (377—357 π. Χ.)

Ἡ Ὀλυμπιάς καὶ αἱ περιβόητοι τῆς ἀρχαιότητος γυναῖκες.....	1 — 4
Πηγαὶ καὶ βοηθήματα.....	4 — 8
Ὀνόματα, καταγωγὴ, γενέθλιος τόπος, χρόνος τῆς γεννή- σεως καὶ ἀνατροφὴ.....	8 — 14
Φιλογαμία, πολυγαμία καὶ γυναῖκες τοῦ Φιλίππου.....	14 — 20

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΝΟΜΙΜΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΓΥΝΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ (357—337 π. Χ.)

Γάμοι τοῦ Φιλίππου μετὰ τῆς Ὀλυμπιάδος, συγγενεῖς ταύ- της καὶ γέννησις τοῦ Ἀλεξάνδρου.....	20 — 25
Τὰ πρὸ τῶν γάμων καὶ τὰ κατὰ τοὺς γάμους μυθεύματα τῶν ἀρχαίων.....	26 — 28
Ἐπεισαγωγὴ τῆς Μήδας καὶ ἀνοχὴ τῆς Ὀλυμπιάδος...	28 — 30
Στρατεία τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Ἡπειρον, γάμοι τοῦ Ἀλε- ξάνδρου μετὰ τῆς Κλεοπάτρας καὶ φυγὴ τῆς Ὀλυμπιά- δος εἰς τὴν Ἡπειρον.....	30 — 34

Τεκμήρια περί τῶν εἰρηνικῶν σχέσεων τοῦ Φιλίππου μετὰ τῆς Ὀλυμπιάδος (356—337 π. Χ.)	35— 59
Ἀδόμενα καὶ λεγόμενα περί τῆς μεταξὺ Φιλίππου καὶ Ὀλυμπιάδος ψυχρότητος	39— 42
Πίστις τῆς Ὀλυμπιάδος πρὸς τὸν Φίλιππον καὶ ἀφορμαὶ δυσαρεσκείας αὐτοῦ	43— 45

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΩΣ ΒΑΣΙΛΟΜΗΤΩΡ (337—323)

Ἀληθεῖς αἰτίαι τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀπὸ τοῦ Φιλίππου	45— 50
Γάμος τοῦ Φιλίππου μετὰ τῆς Κλεοπάτρας	50— 53
Φυγὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ συνδιαλλαγὴ μετὰ τοῦ Φιλίππου	53— 56
Ἔτερον ἐπεισόδιον ταραχῆς καὶ τελετὴ τῶν γάμων τῆς Κλεοπάτρας	56— 60
Δολοφονία τοῦ Φιλίππου καὶ αἴτια τῆς δολοφονίας	60— 65
Ἐπάνοδος τῆς Ὀλυμπιάδος εἰς Μακεδονίαν καὶ διαγωγὴ αὐτῆς ἐπὶ τῇ δολοφονίᾳ	65— 67
Ἀποτυχία τῶν ἐλπίδων τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ διορισμὸς τοῦ Ἀντιπάτρου ὡς ἐπιτρόπου	68— 69
Δυσαρέσκεια τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ διενέξεις αὐτῆς πρὸς τὸν Ἀντίπατρον	69— 72
Φυγὴ τῆς Ὀλυμπιάδος εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἔχθρα αὐτῆς πρὸς τὴν Κλεοπάτραν	72— 74
Ἀντικατάστασις τοῦ Ἀντιπάτρου διὰ τοῦ Κρατεροῦ καὶ Πολυπέρχοντος	74— 76

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΕΝ ΦΟΒΕΡῳ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜῳ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΝ (323—317 π. Χ.)

Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου, θλίψεις τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ πάλιν ἐπίτροπος ὁ Ἀντίπατρος	76— 81
Θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων	81— 86
Πόλεμος μεταξὺ Ὀλυμπιάδος καὶ Εὐρυδίκης	86— 88

*Ηττα τῆς Εὐρυδίκης καὶ τοῦ Ἀριδαίου καὶ ἀνοσιουργήματα τῆς Ὀλυμπιάδος	88— 92
Καταφυγὴ τῆς Ὀλυμπιάδος εἰς τὴν Πύδναν καὶ πολιτοκία αὐτῆς	93— 97
*Επικράτησις τοῦ Κασσάνδρου καὶ παράδοσις τῆς Ὀλυμπιάδος	98—100
*Ἡρωϊκὸς θάνατος τῆς Ὀλυμπιάδος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 316 π.Χ.	100—104

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ

Εἰκὼν τῆς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ χρυσοῦ νομίσματος	105—109
*Ελαττώματα τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ κακουργήματα	109—116
Πλεονεκτήματα καὶ προτερήματα τῆς Ὀλυμπιάδος	117—121
Μονομερεῖς καὶ ἄδικοι κρίσεις τῶν νεωτέρων περὶ τῆς Ὀλυμπιάδος	121—125
*Ἀμοιβαία ἀγάπη μεταξὺ Ἀλεξάνδρου καὶ Ὀλυμπιάδος καὶ ἰδίως ταύτης πρὸς ἐκεῖνον	125—127
Γενεαλογικὸς πίναξ τῶν ἐν τῇ βιογραφίᾳ μνημονευομένων προσώπων τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ Μολοσσικοῦ βασιλικοῦ οἴκου	129—130
Κατάλογος τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν τε καὶ συνδρομητριῶν	131—136
Παροράματα	136

$C_n H_{2n+2}$

$C_1 H_{2 \cdot 1 + 2}$

$C_2 H_{2 \cdot 2 + 2}$

$C_1 H_4$

$C_2 H_6$

$C_1 H_4$

$C_2 H_4$

$C_6 H_6$

$C_2 H_2$

$C_n H_{2n+2}$

$C_n H_{2n+2}$

$C_1 H_{2 \cdot 1 + 2}$

$C_1 H_4$

$C_1 H_4$

$C_2 H_4$

$C_2 H_2$

$C_n H_{2n+2}$

$C_2 H_{2 \cdot 2 + 2}$

$C_1 H_{2 \cdot 1 + 2}$

$C_2 H_6$

$C_1 H_4$

$C_3 H_{3 \cdot 3 + 2}$

$C_n H$

$C_1 H_4$

$C_2 H_6$

$C_2 H_2$

ΟΛΥΜΠΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΩΣ ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΣ ΜΥΡΤΑΛΗ ΚΑΛΟΥΜΕΝΗ

377—357 π. Χ.

ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ τῆς Ἡπειρώτιδος, θυγατρὸς τοῦ Νεο-
πτολέμου, βασιλέως τῶν Μολοσσῶν καὶ ἀδελφιδῆς τοῦ Ἀ-
ρύμβα, νομίμου γυναικὸς Φιλίππου τοῦ Β', βασιλέως τῆς
Μακεδονίας καὶ μητρὸς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ βίος
ὕπὸ πάσας ἐξεταζόμενος τὰς ἐπόψεις καὶ κρινόμενος, ἀναν-
τιρρήτως πολλὰς παρέχει ἀφορμὰς τῷ σπουδαίῳ ἐρευνητῇ
καὶ ἀμερολήπτῳ κριτῇ, τὰς μὲν πρὸς ἔπαινον αὐτῆς, τὰς δὲ
καὶ πρὸς ψόγον, ὧν ὁ μὲν προκύπτει ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτι-
μήσεως τῶν φυσικῶν πλεονεκτημάτων καὶ τῶν ἀγαθῶν πρά-
ξεων αὐτῆς, ὁ δὲ τούναντίον ἐκ τῆς διαγνώσεως τῶν ἐλατ-
τωμάτων καὶ ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν ἀξιωματέμων καὶ
ἀξιοκατακρίτων κακῶν πράξεων αὐτῆς.

Διὸ δὴ ὁ σοφὸς Πλούταρχος, ἰδιαιτέρον ποιούμενος λό-
γον περὶ ἀρετῶν τῶν γυναικῶν, ὀρθῶς ἀποφαίνεται, ὅτι ἀδύ-
νατόν ἐστιν ἐννοῆσαι τὴν ὁμοιότητα καὶ τὴν διαφορὰν γυ-
ναικείας ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας, ἢν μὴ παραβάλλῃ τις τοὺς
βίους καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν, ὡς ἔργα μεγάλῃς τέχνης πα-
ραθέτων, καὶ ἐν τῇ παραθέσει πολλῶν παραδειγμάτων ἐπι-
συνάπτει ὡς ὑπόδειγμα καὶ τὴν ἡμετέραν Ὀλυμπιάδα, ἢν
παραβάλλει πρὸς τὴν περιώνυμον μητέρα τῶν Γράκων

Κορνηλίαν και ἐξαίρει τὴν Ὀλυμπιάδα ὡς μεγαλοφρονεστέραν τῆς Κορνηλίας¹.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι πολλὰ ἱστοροῦνται γυναῖκες διαπρέψασαι καὶ περιβόητοι καὶ θαυμασμοῦ ἄξια γενόμεναι, αἱ μὲν ἐπὶ κάλλει καὶ σοφίᾳ, αἱ δὲ ἐπὶ κοσμιότητι καὶ ἀρετῇ καὶ ἄλλαι ἐπ' ἄλλοις δοξασθεῖσαι προτερήμασιν. Ἐπὶ κάλλει μὲν καὶ σοφίᾳ φημισθεῖσαι μνημονεύονται Ἀσπασία ἡ Μιλησία, ἣτις οὐ μόνον τὸν Ὀλύμπιον Περικλέα ἐσαγήνευσε καὶ ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροῆς ἐκλήθη Ἡρα, Ὀμφάλη καὶ Δηϊάνειρα², ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχιφιλόσοφον Σωκράτη ἐδελέασε καὶ ἐρωτοδιδάσκαλος αὐτοῦ ἐκλήθη³, Ἀσπασία ἡ νεώτερα ἐκ Φωκαίας θυγάτηρ τοῦ Ἑρμοτίμου, ἡ σοφὴ καὶ καλὴ ἐπονομασθεῖσα, ἣτις ἔνεκα τοῦ κάλλους ἀπήχθη εἰς τὸν γυναικωνίτην Κύρου τοῦ νεωτέρου καὶ προὔτιμήθη πασῶν τῶν λοιπῶν γυναικῶν⁴, Θαργελία ἡ Μιλησία, οὗσα πάνυ καλὴ κατὰ τὸ εἶδος καὶ σοφὴ, τσσαρασκαίδεκα ἄνδρας εἰς γάμον ἔλαβε⁵ καὶ ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν ἐρωτοδιδάσκαλον τοῦ Σωκράτους Ἀσπασίαν. Καλλίστη δὲ πα-

1) Πλουτάρχ. περὶ γυναικ. ἀρετ. 2. «Καὶ μὴν οὐκ ἔστιν ἀρετῆς γυναικείας καὶ ἀνδρείας ὁμοιότης καὶ διαφορὰν ἄλλοθεν καταμαθεῖν μᾶλλον ἢ βίους βίοις καὶ πράξεσι πράξεις, ὥσπερ ἔργα μεγάλης τέχνης, παρτιθέντας ἅμα καὶ σκοποῦντας, εἰ τὸν αὐτὸν ἔχει χαρακτῆρα καὶ τύπον ἡ Σεμιράμειος μεγαλοπραγμοσύνη τῇ Σεώστριος... οὐδὲ Κορνηλία μεγαλόφρων ὡς Ὀλυμπίας» Olivier Hist. de Philippe vol. 1. p. 123. «Plutarque la compare pour la fermeté à la mère des Gracques, mais ses chagrins domestiques y avaient mêlé un peu d'aigreur».

2) Ἀθην. 12, σελ. 523—524. Πλουτάρχ. ἐν 6. Περικλ. 8. Ἡρακλ. Ποντικ. 6. Sintenis εἰς Πλουτάρχ. Περικλ. σ. 179.

3) Ξενοφ. Ἀπομνημ. 2, 6, 36 Ἀθην. 13, σ. 569, 589, 599. Ἑρμυσίαν. στ. 89—94. Μαξ. Τυρ 38,4. Συνεσ. Δίων σ. 59.

4) Αἰλιαν. Π. ἱς. 12,1. Πλουτάρχ. ἐν 6. Ἀρταξερξ. 26. Περικλ. 24. Ξενοφ. Ἀναβ. 1, 10, 2. Ἀθην. 13, σ. 576.

5) Πλουτάρχ. ἐν 6. Περικλ. 24. Ἀθην. 13, σ. 608. Ἡσυχ. ἐν λ. Σουίδ. ἐν λ. Φωτ. Βιβλ. σελ. 80, 3.

σὼν ἱστορεῖται Παντία ἡ Κυπρία, περὶ ἧς, λίαν μὲν εὖει-
δοῦς, ἀκολάστου ὅμως οὔσης καὶ Μονίμῳ τῷ Πυθίωνος εἰς
γάμον ἐλθούσης, εἶπεν ἡ σώφρων Ὀλυμπιάς πρὸς τοῦτον
τοὺς συνετοὺς ἐκείνους λόγους «ὦ πόνηρε, τοῖς ὀφθαλμοῖς
γαμεῖς καὶ οὐ τῷ νῷ»¹.

Ἐπὶ κοσμιότητι δὲ φημιζόμεναι ἀναφέρονται Θεανὼ ἡ
Πυθαγορεῖα², Κλεοβουλίνη ἡ θυγάτηρ Κλεοβούλου τοῦ τυ-
ράννου τῆς Λίνδου ἡ κατ' ἄλλους τοῦ σοφοῦ, συγκαταλε-
γομένη μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ποιητριῶν³, Γοργὼ ἡ θυγά-
τηρ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους τοῦ Α' καὶ γυνὴ
τοῦ βασιλέως Λεωνίδου⁴, Τιμόκλεια ἡ Θηβαία, Θεαγένους
ἀδελφὴ⁵, ἡ Ῥωμαία Κλαυδία, ἀδελφὴ τοῦ Ἀππίου Κλαυ-

1) Ἀθην. 13, σ. 609. «Ἐπὶ κάλλει δὲ διαβόητοι γεγόνασι γυναῖκες·
Θαργιλία ἡ Μιλησία, ἥτις καὶ τεσσαρασκαίδεκα ἀνδράσιν ἐγαμήθη, οὐσα
καὶ τὸ εἶδος πάνυ καλὴ καὶ σοφὴ... Καλλίστη δὲ ἦν καὶ Παντία ἡ
Κυπρία, περὶ ἧς φησι Φύλαρχος ἐν τῇ δεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν ὅτι παρ'
Ὀλυμπιάδῃ οὗσαν τῇ Ἀλεξάνδρου μητρί, ἤτει πρὸς γάμον Μόνιμος ὁ
Πυθίωνος. Καὶ ἐπεὶ ἦν ἀκόλαστος ἡ γυνή, ἔφη Ὀλυμπιάς «ὦ πόνηρε,
τοῖς ὀφθαλμοῖς γαμεῖς καὶ οὐ τῷ νῷ.» Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐκτενέστερον ἱ-
στορεῖ Πλούταρχος ἐν τοῖς Γαμικοῖς παραγγέλμασι κ. 23., περὶ οὗ κα-
τωτέρῳ γενήσεται λόγος.

2) Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο μνημονεύονται 10 ἡ καὶ πλείους γυναῖκες.
ἐνταῦθα δὲ φαίνεται μοι ἐννοητέα Θεανὼ ἡ Πυθαγορεῖα, ἥτις κατὰ τὴν
μαρτυρίαν τοῦ Σουῖδα ἐν λ. ἔγραψε περὶ ἀρετῆς πρὸς Ἰππόδαμον τὸν
Θούριον, παραινέσεις γυναικείας καὶ ἀποφθέγματα Πυθαγορείων. Φωτ.
Βιβλ. 259. Fabric. Biblioth. Gr. 1. p. 885.

3) Σουῖδ. ἐν λ. Διογεν. Λαερτ. 1, 89. Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ. 4. Ἀθην.
10, σ. 448. Πλούταρχ. Γαμ. Περρχ. κ. 48. «Τὰ δὲ Θεανούς κόσμια καὶ
Κλεοβουλίνης καὶ Γοργούς τῆς Λεωνίδου γυναικὸς καὶ Τιμοκλείας τῆς
Θεαγένους ἀδελφῆς καὶ Κλαυδίας τῆς παλαιᾶς καὶ Κορνηλίας τῆς Σκι-
πίωνος καὶ ὅσαι ἐγένοντο θαυμασταὶ καὶ περιβόητοι.»

4) Ἡρόδοτ. 5, 48. 51. 51. 7, 205. 239. Wythenbach εἰς ἡθικ.
Πλούταρχ. 1, 2. σελ. 902. Bähr εἰς Ἡρόδοτ. 5, 48. Müller Dor. 11,
p. 288.

5) Πλούταρχ. Ἀλεξ. 12. Γυναικ. ἀρετ. σ. 227. Πολυαιν. 8, 40. Ζω-
ναρ. Χρονικ. 4, σ. 185.

δίου¹, καὶ Κορνηλία ἡ θυγάτηρ τοῦ Πουβλίου Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ².

Τελευταῖον δὲ ἐπ' ἄλλοις προτερήμασιν ἐνδόξους γενο-
μένους γυναικας ἀναφέρει Δίων ὁ Χρυσόστομος ὡς ἐξῆς «Ἐ-
ρῶ δ' ὑμῖν τινα καὶ Κύπριον λόγον, εἰ βούλεσθε. Ἦνεγκεν
ὁ παλαιὸς βίος καὶ ἐνδόξους γυναικας, Ῥοδογούνην πολε-
μικήν, Σαπφῶ μουσικήν, Τιμόνδραν καλήν. Οὕτω καὶ ἐν
Κύπρῳ Δημόνασσα ἐγένετο πολιτικὴ τε ὁμοῦ γυνὴ καὶ νο-
μοθετικὴ»³.

Οὐδεμία ὁμως τούτων, τῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι διαπρεψα-
σῶν γυναικῶν, εἰς τοσοῦτον ὑψηλὴν ἀνῆλθε θέσιν, εἰς τοι-
αύτην ἀνυψώθη περιωπὴν καὶ τοσοῦτον σπουδαῖον πολιτι-
κὸν διεδραμάτισε πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὅσον ἡ Ὀλυμπιάς
κατὰ τὸν μετὰ τὸν γάμον τεσσαρακοντούτη βίον αὐτῆς ὡς
γυνὴ τοῦ Φιλίππου, ὡς μήτηρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου
καὶ ὡς βασίλισσα τῶν Μακεδόνων. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτης ἀ-
ναδειχθείσης, πάνυ δυσχερές ἐστὶ νὰ παραστήσῃ τις μίαν
ἀκριβῆ καὶ ἐναργεῖ εἰκόνα τῆς Ὀλυμπιάδος. Διότι πρῶτον
μὲν πάντων τῶν ἀρχαίων, τῶν εἰδικῶς Μακεδονικῶν γραψάντων
ἦτοι Καλλισθένους τοῦ Ὀλυνθίου, Μαρσίου τοῦ Πελλαίου,
Μαρσίου τοῦ νεωτέρου ἐκ Φιλίππων, Δουρίδου τοῦ Σαμίου καὶ
Θεαγένους τοῦ Μακεδόνα τὰ συγγράμματα ἐξηφάνισεν ὁ παν-
δαμάτωρ χρόνος⁴, μικρὰ τινα ἀποσπάσματα ὡς ψιχία τινὰ

1) Suet. Tiber. 2. Liv. 29, 14. Aurel. vict. de vir. illust. 46.
Plin II. N. 7, 35 Διοδώρ. ἀποσπ. 24. ἔνθα λέγεται Οὐαλερία ἀντὶ
Κλαυδία.

2) Πλουταρχ. Γαμικ. Παραγ. κ. 48.

3) Δίωνος Χρυσόστ. τ. 2. σ. 206. ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ τύχης λόγῳ, ἔνθα
φέρεται καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή «Σοφὴ μὲν ἤμην, ἀλλὰ πάντ' οὐκ εὐτυχὴς»

4) Πλουταρχ. Παραλλ. 8. Ἀθην. 14 σελ. 629. Σουῖδ. ἐν λ. Μαρσύας,
Ἀρποκρατ. ἐν λ. Μύρτιον, Μ. Ἐτυμολ. ἐν λ. Κοινός. Σχολ. Πλατ. σ.
113. Ἀθην. 4 σελ. 249. Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ἀλτός, Βάλλα, Ἐλευθερί-
σκος, Κύννα. Τῶν δὲ νεωτέρων Sainte-Groix exam. crit. p. 34. 44.
Voss histor. graec. 1, 9. ad Scyl. Per. p. 331.

πλουσιοπαρόχου τραπέζης καταλιπὼν ἡμῖν. Δεύτερον δὲ κατὰ τὴν περὶ Φιλίππου ἰδίᾳ γραψάντων Φιλιππικὰ ἦτοι Θεοπόμπου τοῦ Χίου, Ἀναξιμένους τοῦ Λαμφακηνοῦ καὶ Σατύρου τοῦ περιπατητικοῦ, μαθητοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰ συγγράμματα τὴν αὐτὴν ὑπέστησαν τύχην¹. Τρίτον δὲ καὶ τὰ τούτων πολυκριθμότερα περὶ Ἀλεξάνδρου γραφέντα ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, Ἀριστοβούλου τοῦ Κασσανδρέως, Ὀνησικρίτου τοῦ Ἀστυπάλαιου, Κλειτάρχου τοῦ ἱστορικοῦ, Χάρητος τοῦ Μιτυληναίου καὶ Ἐφίππου τοῦ Ὀλυνθίου, πάντα ἀπωλέσθησαν². Τέταρτον δὲ καὶ τῶν περὶ τῶν διαδόχων καὶ ἐπιγόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου γραφέντων ὑπὸ Νύμφιος τοῦ Ἡρακλεώτου, Ἱερωνύμου τοῦ Καρδιανοῦ, Εὐμένους τοῦ Καρδιανοῦ, Φυλάρχου τοῦ Ναυκρατίτου καὶ Ἡρεννίου τοῦ Δεξιππου οὐδὲν περιεσώθη ἡμῖν³. Ἐν πᾶσι τούτοις ἀναντιρρήτως λόγος τις ἐγένετο καὶ περὶ τῆς Ὀλυμπιάδος ὡς γυναικὸς τοῦ Φιλίππου καὶ μητρὸς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, περὶ οὗς, ὡς περὶ κέντρον, περιστρέφεται ἡ Μακεδονικὴ ἱστορία. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον πάντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ὑποθέσει ἐστὶν ὅτι καὶ εἰδικὴ βιογραφία τῆς Ὀλυμπιάδος, γραφεῖσα ὑπὸ Ἀμυντιανοῦ τινος, ἀκμάσαντος ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ διασωθεῖσα μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος

1) Διοδ. Σικ. 16,2. Πολυβ. ἀποσπ. 26. Διον. Ἀλικαρν. ἐπιστ. εἰς Πομπ. σ. 783. Θεων. προγυμν. σ. 44. Φωτ. Βιβλ. σ. 394. Πaus. Ἡλ. 2, 18. Ἀθην. 12, σ. 534. Ἀρποκρ. ἐν λ. Καρύλλῃ. Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Πασσαργάδαι. R. H. E. Wicher Theopom. Fragm. p. 24. ἀποσπ. 29—32.

2) Ἀρριαν. ἐν προλ. Πλουταρχ. ἐν 6. Ἀλεξ. κ. 63. Plin. 12. καὶ 13. Curt. 9, 5. Ψευδο—Λουκιαν. Μακροβ. 23. Σουῖδ. ἐν λ. Μαρσύας. Ἀθην. 3, σ. 420. 4, σ. 146. 10, σ. 434. 12, σ. 537. Ἀρριαν. 4, 2. Διογεν. Λαερτ. 6, 4, 11. Cicer de Leg. 1, 2. Πaus. Ἡλ. 2, 18 Ἀρποκρ. ἐν λ. Ἀλκίμαχος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, περὶ ὧν ὅρα Sainte—Croix exam. crit. des histor. d' Alexandr. Ie grande.

3) Φωτ. Βιβλ. σ. 199. Πλουτ. περὶ Γυναικ. ἀρ. σ. 248. Ἀθην. 12, 549. 14, 619. Σουῖδ. ἐν λ. Νύμφιος. Διοδώρ. 18, 41. 19, 44. Διον. Ἀλικαρν. ῥωμ. ἀρχ. 1, 5.

μ. Χ. ἐξηφανίσθη μετὰ ταῦτα, μηδενὸς ἀποσπάσματος περισωθέντος. Μόνον δὲ ὁ πολυμαθέστατος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος, ὅστις ἀνέγνω 280 συγγράμματα, ἀπλῶς ἀναφέρει ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψει καὶ βιογραφίαν τῆς Ὀλυμπιάδος ὑπὸ τοῦ προμνημονευθέντος Ἀμυντιανοῦ γραφείσαν καὶ οὐδεμίαν ἐκφέρει κρίσιν περὶ αὐτῆς, ἐν ᾧ ἄλλα ἔργα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἀναγράφων οἷον λόγον πρὸς Ἀλέξανδρον, προσφωνηθέντα τῷ αὐτοκράτορι τῶν Ῥωμαίων Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ καὶ παραλλήλους βίους τοῦ Φιλίππου καὶ Αὐγούστου, Διονύσου καὶ Δομιτιανοῦ, κρίσιν ἐκφέρει καὶ χαρακτηρίζει¹ ἰδίως τὸν περὶ Ἀλεξάνδρου.

Ἐκ δὲ τῶν λειψάνων τοῦ φοβεροῦ τούτου ιστορικοῦ ναυαγίου, ἐξ οὗ μέγιστον ἔπαθε τραῦμα ἡ τῆς Μακεδονίας ἱστορία, τέλεον ἀποστερηθεῖσα τῶν ἐγχωρίων καὶ εἰδικῶν πηγῶν, ἀνάμφισθητῆτως σπουδαιότερά εἰσι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου περισωθέντα ἀποσπάσματα τοῦ προμνημονευθέντος Σατύρου τοῦ περιπατητικοῦ, ὅστις μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους χρηματίσας, σπουδαιότατον συνέγραψε σύγγραμμα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Βίοι ἐνδόξων ἀνδρῶν», ἐν οἷς ἰδίᾳ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου καὶ «Βίος Φιλίππου» ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ τῷ πέμπτῳ².

Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Σατύρου ἐξάγεται ὅτι οὗτος ὡς μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ κα-

1) Φωτ. Βιβλ. 131. «Ἀνεγνώσθη Ἀμυντιανοῦ εἰς Ἀλέξανδρον.... ἔτι δὲ καὶ περὶ Ὀλυμπιάδος τῆς Ἀλεξάνδρου μητρὸς ἔγραψεν λόγον». Sainte — Croix p. 57. «Amyntian avait aussi publié la vie d' Olympias».

2) Περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἤκμασεν ὁ Σάτυρος διαφωνοῦσιν οἱ νεώτεροι, ὡν G. J. Vossius de (hist. graecis t. iv. p. 182) καὶ Vesterman (ἐν Real — encyclop. t. 6. p. 846) καὶ Fabricius (Bibl. gr. vol. 3. p. 504) ἀνάγουσιν αὐτὸν εἰς τὸν 6'. αἰῶνα π. Χ., Stahr. δὲ (Ersch u. Gruber Encyclop. 3te Sect. vol. 3. p. 169) εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν. Διογεν. Λαερτ. 6, 80. Ἀθην. 6, 248. 11, 557. Müller Fragm. hist. gr. vol 3. p. 159. Schäfer Abriss d. Griech. Quellenkunde p. 110. 2. Aufl.

λῶς εἰδότης τὸν οἰκογενειακὸν βίον τοῦ Φιλίππου, πλείονα παντὸς ἄλλου συγγραφέως ἐγίνωσκε περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ Φιλίππου. Ἡ δὲ ἀπώλεια τῆς ἀμέσου ταύτης καὶ ἀξιοπίστου πηγῆς ἀναγκάζει τὸν ἐπιλαμβανόμενον βιογραφῆσαι τὴν βασιλίσσαν νὰ προσδράμῃ εἰς τὰς ἐμμέσους, σποραδικὰς καὶ οὐχὶ καθ' ὅλα ἀξιοπίστους πληροφορίας καὶ εἰδήσεις τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων, Ἀρριανῶ, Πλουτάρχου, Διοδώρου, Ἀθηναίου, Ἰουστίνου, Κουρτίου καὶ λοιπῶν, τὰς ὁποίας μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐπιφυλάξεως ὀφείλει τις νὰ μεταχειρισθῇ ἵνα ἐξ αὐτῶν ἀπαρτίσῃ τὴν εἰκόνα τῆς Ὀλυμπιάδος.

Τῶν δὲ εἰδήσεων τούτων ἐλάχιστα μὲν εἰσιν αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν πρώτην εἰκοσαετίαν αὐτῆς (377—357) ἥτοι εἰς τὴν ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ μετὰ τοῦ Φιλίππου γάμου αὐτῆς, πλείους δέ, ἀλλ' ἀνεπαρκεῖς αἱ ἀπὸ τοῦ γάμου μέχρι τῆς διαζεύξεως αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Φιλίππου (357—337) καὶ πληρέστεραι αἱ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου (336—323), ὀλίγον δὲ τι ἀφθονώτεραι παρίστανται αἱ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ θανάτου αὐτῆς (323—317).

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ τῶν ἐρίδων καὶ ταραχῶν περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου ἡ Ὀλυμπιάς μεγάλην ἐνεργητικότητα καὶ δραστηριότητα ἀναπτύξασα καὶ μεγάλην τόλμην καὶ γενναιότητα ἐπιδείξασα μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, δυστυχῶς πολλὰ κακὰ τε καὶ ἀνόσια ἐπραξεν, ἀνθ' ὧν καὶ πολλὰ ἔπαθε κακὰ ἐπὶ τοῖς κακῶς πεπραγμένοις.

Βοηθήματα δὲ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης δυστυχῶς ἐλάχιστα ἀναγράφει ἡ νεωτέρα φιλολογία. Διότι πλὴν ἐνὸς εἰδικοῦ ἄρθρου περὶ Ὀλυμπιάδος, οὐπὲρ ἐν τῷ προλόγῳ μνεία ἐγένετο, τοῦ Stahr¹ καὶ ἐνὸς ἐτέρου συνοπτικωτά-

1. Καταχωρισθέντος ἐν τῇ Allgemeine Encyclopädie der Wissens-

του καὶ σχεδὸν δισελίδου τοῦ Krause¹, ἅπερ βεβαίως γλί-
σχα καὶ ἀνεπαρκῆ εἰσιν ἐν τῇ ἐνεστώσῃ προόδῳ τῶν ἐπι-
στημῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ἱστορικῶν, ὧν ἡ προαγωγή ὀφείλεται
εἰς τὰς εἰδικὰς ἐρεῦνας καὶ ἐργασίας τῶν διαφόρων κλάδων,
πάντα τὰ λοιπὰ, γενικὰ τε καὶ εἰδικὰ ἱστορικὰ ἀκροθιγῶς
ἐν τῇ σποραδικῇ μναίᾳ τῆς Ὀλυμπιάδος ἐφάπτονται τοῦ
ζητήματος. Τούτων δ' ἐπισημότερά εἰσι τὰ τοῦ Droysen²,
τὸ τοῦ Flathe³, τὸ τοῦ Mannert⁴ παλαιάτατον, τὸ τοῦ A.
Schäfer τετράτομον⁵, τὸ τοῦ Böhnecke διμερές⁶, τὸ τοῦ
Romeijn⁷ περὶ Φιλίππου καὶ τὸ τοῦ Olivier⁸ ὡς αὐτῶς.

Ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ πηγῶν καὶ βοηθημάτων. Ἀπὸ
δὲ τούτων μεταβαίνω εἰς τὴν κυρίαν τοῦ λόγου ὑπόθεσιν.
Τὸ λαμπρὸν ὄνομα Ὀλυμπιάς, ὅπερ ὡς ἐπίθετον ἀπενέμετο
ταῖς Μούσαις τε καὶ τοῖς 12 μεγάλαις θεοῖς, παραγόμενον
ἐκ τοῦ αἰγλήεντος Ὀλύμπου⁹, ὧν οἱ μὲν ἐκαλοῦντο Ὀλύμ-

chaften und Künste von Ersch und Gruber, Dritte Section O—Z
Dritter Theil p. 169—178. 1832.

1) Δημοσιευθέντος ἐν τῇ Real-Encyclopädie der Classischen Wis-
senschaften von A. Pauly. Fünfter Band p. 915—917. 1848.

2) J. G. Droysen Geschichte Alexanders des grossen I. Halbband
u. 2. Halbband Zweite Auflage. 1877. Geschichte der Diadochen
1. u. 2. Halbband. Zweite Auflage 1878. Geschichte der Epigonen
1. u. 2. Halbband Zweite Auflage 1878.

3) L. Flathe Geschichte Macedoniens erster u. Zweiter
Theil. 1832.

4) Konrad Mennert Geschichte der unmittelbaren Nachfol-
ger Alexanders. 1787.

5) Arnold Schäfer Demosthenes und Seine Zeit 4. Bd. 1856.

6) Karl Georg Böhnecke Forschungen auf dem Gebiete der
Attischen Redner und der Geschichte ihrer Zeit. 2. Theile 1843.

7) Anton, Romeijn Specimen Historico-litterarium exhibens
vitam Philippi Macedonis, Amyntae filii. 1856.

8) Olivier Histoire de Philippe roi de Macédoine et père d'
Alexandre le grand. 1740.

9) Τὸ ὄνομα τοῦ περιωνύμου τούτου ὅρους ἐτυμολογοῦσιν οἱ ἀρχαῖοι
ἐκ τοῦ ὀλόλαμπος=ὀλόλαμπος totus splendens (Servius εἰς Αἰνεία-

πιοι, αἱ δὲ Ὀλυμπιάδες, πέντε γυναῖκες ἔφερον ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ δύο πηγαὶ ἦτοι ἡ ἀδελφὴ καὶ γυνὴ τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπειροῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', ἡ Λαρισαία μήτηρ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος, ἡ ζωγράφος διδάσκαλος τοῦ Αὐτοβούλου ἀγνώστου ἐποχῆς, ἡ Θηβαία ἰατρία, μία χήρα πλουσία, λογία καὶ φίλη τοῦ Χρυσοστόμου ἀκμάσασα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου καὶ ἡ ἡμετέρα βασιλόπαις, προγενεστέρα πασῶν τῶν λοιπῶν, λαβοῦσα τὸ νέον αὐτὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Φιλίππου συζεύξεως (357 π. Χ.), ἡ παρὰ τὸν Ἀλφειὸν πηγὴ Ὀλυμπιάς ἐπίσημος διὰ τὴν αὐτόθι γενομένην μάχην μεταξὺ τῶν Γιγάντων καὶ θεῶν¹ καὶ ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ πηγὴ, λαβοῦσα τὸ ὄνομα αὐτὸ παρὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις παρέβαλε τὸ ἀγλαὸν ὕδωρ πρὸς τὸ γάλα τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ὀλυμπιάδος, ἥς καὶ τὸ ὄνομα ἔδωκε².

δα Ὁρατίου 4, 270). Ὁ δὲ Ὅμηρος πολλαχοῦ καὶ πολλαχῶς περιγράφει αὐτό, περὶ οὗ (ἐν Ὀδυσ. Ζ. 43—47) λέγει

«Ὀλύμπόν δέ ; ὅθι φασι θεῶν ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
ἔμμεναι· οὐτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτε ποτ' ὄμβρω
δεύεται, οὔτε χιῶν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἶθρη
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἶγλη·
τῷ ἔνι τέρπονται μάκαρες θεαὶ ἤματα πάντα».

1) Πausan. 8, 29, I. «Καὶ πηγὴ τε αὐτόθι ἐστὶν Ὀλυμπιάς καλουμένη τὸν ἕτερον τῶν ἐνιαυτῶν οὐκ ἀπορρέουσα καὶ πλησίον τῆς πηγῆς πῦρ ἄνεισι. Λέγουσι δὲ οἱ Ἀρκάδες τὴν λεγομένην Γιγάντων μάχην καὶ θεῶν ἐνταῦθα καὶ οὐκ ἐν τῇ Θρακίᾳ γενέσθαι Παλλήνην».

2) Ἑλλην. Ἀνθολ. ἐπιγραμ. ἐπιδείκτ. 699. Ἀδελφον. εἰς πηγὴν ὀνομαζομένην Ὀλυμπιάδα

«ἔνθεν Ἀλέξανδρος Μακεδῶν πῖεν ἀγλαὸν ὕδωρ
μητρὸς δ' εἶπε γάλακτι πανείκελα βέυματα πηγῆς,
ἧ καὶ Ὀλυμπιάδος πόρεν οὖνομα, σῆμα δὲ τοῦτο.»
ἐνθα προστίθῃσιν ὁ σχολιαστής «μητέρος ἐσθλῆς.»

Μαλαλ. σ. 234. Λιβαν. Ἀντιοχ. 296. «Ἀλέξανδρον δὲ τὴν ἡμετέραν πηγὴν οὐ πρὸς ὕδατων ἄμιλλαν ἐξήγαγε, τῷ δὲ τῆς Ὀλυμπιάδος ἐξίσωσε γάλακτι. Τσαύτην εὔρεν ἐν τοῖς νάμασι τὴν ἡδονήν.» Müller Commentat. Antioch. p. 22. St.-Croix p. 406.

Πρότερον δὲ ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ αὐτῆς τὸ ποιμενικὸν καὶ Μολοσσικὸν ὄνομα Μυρτάλη ἔφερε κατὰ τὴν μεμονωμένην μαρτυρίαν τοῦ Ἰουστίνου¹ καὶ κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων καὶ ἡ πρὸ τῆς Ὀλυμπιάδος γυνὴ τοῦ Φιλίππου Ἰλλυρὶς Αὐδάτα μετωνομάσθη Εὐρυδίκη ἐν Μακεδονίᾳ (358) ὡς καὶ πολλαὶ ἄλλαι γυναῖκες κατὰ τὸ ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικρατοῦν ἔθος μετὰ τὸν γάμον μετήλλαξαν τὰ πρότερα ὀνόματα αὐτῶν, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ γενήσεται λόγος².

Οὕτω δὲ ἀπὸ μονωνύμου διώνυμος γενομένη, ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ ἔνδοξον καταγωγὴν αὐτῆς ἡ Μυρτάλη. Διότι ὁ πατὴρ αὐτῆς Νεοπτόλεμος ὁ Ἀλκέτου, βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν, κατήγετο ἀπὸ Ἀχιλλέως, υἱοῦ τοῦ Νεοπτολέμου, ὅστις κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἡπειρον κατόκησεν³. Οἱ δὲ ἀπόγονοι τούτου Πυρρίδαι καλούμενοι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους⁴ καὶ μικρὰν χώραν κα-

1) Justin 9, 7, 13 «Novissime gladium illum, quo rex percussus est, Apollini sub nomine Myrtales consecravit: Hoc enim nomen ante Olympiadis parvulae fuit» Gronov. εἰς τὸ χωρίον τοῦτο προστίθῃσι «Nam Μυρτάλη prius appellatā est Olympias». Τὸ ἐλληνικὸν τοῦτο ὄνομα ἔφερον καὶ ἄλλαι τῆς ἀρχαιότητος γυναῖκες οἷον ἑταιρά τις. Ἀριστ. εἰς τὴν ἐπιστ. εἰς τὴν «Μυρτάλη Παμφίλῳ». Λουκιαν. Διαλ. ἑταιρ. «Ἀπιθι τοίνυν εὐχαρι ἀνθοκόμη, συναπόλαυε τῇ ποθουμένῃ Μυρτάλῃ.» Kaibel epigram gr. p. 514. «Κλαύδιος ἱητὴρ Ἀγαθήμερος... ξυνὸν τοῦτο δ' ἐμοὶ καὶ Μυρτάλῃ εἶσα συνεύνω μνημα.» Ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων εἰσήχθη καὶ παρὰ Ῥωμαίοις (Ὁρατ. ὠδ. 1, 33, 13) «Ipsum me... grata detinuit compede Myrtales libertina». J. Gruteri Inscript. vol. 1. p. ΔCLXXXI. «DORYPHORYS ET MYRTALE.» p. ΔCCXL. 10. SATIAE MYRTALES καὶ κατωτέρω «ET VALERIA MYRTALE» καὶ ἐν Diario Italico cap. 14. p. 202. GEMINA MYP-TALH.»

2) Ἀρριαν. παρὰ Φωτ. Βιβλ. 92, σ. 70.

3) Πλουτάρχ. Ἀλεξ. 2. Πυρρ. 1. Παυσαν. 1, 14, 1. ἐνθα λέγεται ὁ Νεοπτόλεμος εἶς ἀπόγονος τοῦ Ἀχιλλέως.

4) Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. 5, 9, 1. «Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ περὶ Μολοτ-

τέχοντες ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἀταράχως εἶχον τὴν ἀρχὴν τῶν Μολοσσῶν μέχρις οὐ ἐπὶ τέλους διὰ τῆς βοηθείας τῶν Μακεδόνων ἐπεξέτειναν αὐτὴν ἐφ' ὅλης τῆς Ἠπείρου. Τοιοῦτος μὲν ἦν ὁ πατὴρ τῆς Μυρτάλης καὶ ἡ πατρώθεν καταγωγὴ αὐτῆς. Περὶ δὲ τῆς μητρὸς, τίς, ὅποια καὶ ὁπόθεν, οὐδὲν εὔρεϊν ἠδυνήθη, καίπερ πολὺ ἐρευνήσας περὶ τούτου. Οὐδεὶς γὰρ οὔτε τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει τι οὔτε τῶν νεωτέρων λόγον ποιεῖται περὶ αὐτῆς. Ἐκτὸς δὲ τούτων εἶχεν ἡ Ὀλυμπιάς θεῖον μὲν, ἀδελφὸν τοῦ πατρὸς, τὸν Ἀρύμβαν ἢ Ἀρύμβαν, ὃς ἦρχε τοῦ ἡμίσεος βασιλείου τῶν Μολοσσῶν, ἀδελφοὺς δὲ τὸν Ἀλέξανδρον, ὃς βραδύτερον ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τῆς Ὀλυμπιάδος ἥτοι τὴν ἀνεψιάν του Κλεοπάτραν, καὶ τὴν Τρωάδα, συζευχθεῖσαν μετὰ τοῦ θεῖου αὐτῆς Ἀρύμβαν, περὶ ὧν κατωτέρω ἐκτενέστερος γενήσεται λόγος.

Ὡσπερ δὲ περὶ τῆς μητρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος οὐδὲν γνωστόν ἐστιν ἡμῖν, οὕτω καὶ περὶ τοῦ γενεθλίου τόπου οὐδὲν ὠρισμένον ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἀναγκαζόμεθα νὰ προσδράμωμεν εἰς εἰκασίας καὶ κατὰ προσέγγισιν νὰ ὀρίσωμεν αὐτόν. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι πρωτεύουσα πόλις τῶν Αἰακιδῶν ἦν ἡ Ἀμβρακία (νῦν Ἄρτα), ἣν ὁ Πύρρος ἐμεγέθυνε καὶ κατεκόσμησε¹, καὶ ὅτι ἡ

τοὺς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινεν». Διοδωρ. 19, 36, 11. "Ὅπερ οὐδέποτε συνέβη κατὰ τὴν Ἠπειρον, ἀφ' οὗ Νεοπτόλεμος ὁ Ἀχιλλέως ἐβασίλευσε τῆς χώρας. Αἰεὶ γὰρ παῖς παρὰ πατρός διαδεχόμενος τὴν δυναστείαν ἐναπέθνησκε ταῖς βασιλείαις μέχρι τῶν δε τῶν καιρῶν». Schneider Comment. ad Aristot. t. 2, p. 347.

1) Τῆς παναρχίας ταύτης ἑλληνίδος πόλεως μνεῖται ποιοῦνται πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων συγγραφέων οἷον Δικαιαρχ. 25. «Τῆς Ἑλλάδος ἐστὶν Ἀμβρακία πρώτη πόλις» Σκυλακ. II. σ. 12. «Μετὰ δὲ Μολοττίαν Ἀμβρακία πόλις ἑλληνίς. ... καὶ λιμὴν κάλλιστος». Σχυμν. X. 452. «Μετὰ δὲ τοὺς Μολοττοὺς Ἀμβρακία, Κορινθίων ἀποικὸς ἐστίν». Στραβ. 7, 325. «Ἡτύχει μὲν οὖν καὶ πρότερον ἢ πόλις αὕτη διαφερόντως. ... μάλιστα δὲ ἐκόσμησεν αὐτὴν Πύρρος βασιλεὺς χρησάμενος τῷ τόπῳ». Πολυβ. 4, 61, 7. «Τὰ δὲ ἀγάλματα καὶ τοὺς ἀνδριάντας καὶ τὰς γρα-

Ὀλυμπιάς ἦν βασιλόπαις, νεωτέρα θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Νεοπτολέμου, ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι αὕτη ἐγεννήθη ἐν τῇ πρωτευούσῃ Ἀμβρακίᾳ καὶ κατὰ ταῦτα ἦν Ἀμβρακιώτις. Οὐχ ἦττονα δὲ δυσκολίαν παρέχει καὶ ὁ τοῦ χρόνου προσδιορισμός, καθ' ὃν ἐγεννήθη ἡ Ὀλυμπιάς. Οἱ μὲν γὰρ ἄρχαιοι οὐδεμίαν ποιοῦνται μνείαν τούτου, οἱ δὲ νεώτεροι καὶ ἐνταῦθα εἰς εἰκασίας καταφεύγουσιν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐγεννήθη ἡ βασιλόπαις. Μία δὲ μόνη ἀρχαία πληροφορία ὑπάρχει, ἐξ ἧς κατὰ προσέγγισιν δύναται τις νὰ ἀποφανθῇ περὶ τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως τῆς Μυρτιάκης, καὶ αὕτη ἐστίν ἡ τοῦ Πλουτάρχου, διαρρήδην χαρακτηρίζοντος τὸν μὲν Φίλιππον ὡς μειράκιον καθ' ὃν χρόνον οὗτος εἶδε κατὰ πρῶτον τὴν Ὀλυμπιάδα ἐν Σαμοθράκῃ, ταύτην δὲ ὡς παῖδα ὄρφανὴν πατρὸς καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐτῆς Ἀρύμβα κηδεμονευομένην¹. Ἐπειδὴ δὲ γνωστόν ἐστιν ὅτι ὁ Φίλιππος ἐγεννήθη μὲν τῷ 383—382 π. Χ., ἀνῆλθε δ' ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας τῷ 359 ἄγων τὸ 23—24 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐντεῦθεν ἤδη συμπεραίνεται ὅτι ἡ Ὀλυμ-

φὰς ἀπήγαγον ἐκ τῆς πόλεως ὄντα καὶ πλείω διὰ τὸ γεγονέναι βασιλεῖον Πύρρου τὴν Ἀμβρακίαν». Δικαιαρχ. αὐθις αὐτόθι «Ἐπιφανὲς δ' ἱερὸν Ἀθηναῖς ἐστὶν ἐν αὐτῇ καὶ λιμὴν κλειστός». ἔτι δὲ καὶ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ Πυρρεῖον ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ, περὶ τοῦ τελευταίου τῶν ὁποίων Ὀβίδιος λέγει «Nec tua, quam Pyrrhi foelicius ossa quiescant, sparsa per Ambracias quae jacuere via.» Pomp. Mel. 2, 3, 10 «Aeacidarum regna Pyrrhique» καὶ περὶ τοῦ πρώτου ἐπιφέρει τὰδε Palmerius (Graec. antiqu. p. 308) «ubi erat celebre illud Aethnaeum at Asculapii templum in ipsa urbe . . . Fuit et in ea Pyrrheum,, Pyrrhi sine dubio regis monumentum». Eckh. Doctr. Num. P. I. V. II, 162. Sickler Geograph. vol. 2. p. 201. A. Forbiger Handbuch der alten Geograph. 3. Bd. p. 894.

1) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 2. «Λέγεται δὲ Φίλιππος ἐν Σαμοθράκῃ τῇ Ὀλυμπιάδι συμμηθεὶς αὐτὸς μειράκιον ὧν ἔτι κάκινης παιδὸς ὄρφανῆς γονέων ἐρασθῆναι καὶ τὸν γάμον οὕτως ἀρμόσαι, πείσας τὸν ἀδελφὸν (ἐσφαλμένως ἀντὶ θεῶν) αὐτῆς Ἀρύμбан».

πιάς νεωτέρα τοῦ Φιλίππου οὖσα κατὰ 3—4 ἢ 5 ἔτη, ἤγε τὸ 19 ἢ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἐπομένως ἐγεννήθη τῷ 378—377 π. X.¹ Τοιαύτην δὲ ἡλικίαν ἐχούσης τῆς Ὀλυμπιάδος, ἀδύνατόν ἐστι νὰ ὀρίσθῃ ποίαν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν εἶχε. Δύναται τις ὅμως εὐλόγως νὰ συμπεράνῃ ἐκ τοῦ μακροῦ βίου, ἐκ τῶν λόγων καὶ ἐκ τῶν ἔργων καὶ πράξεων ὅτι αὕτη εἶχε πολλὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα καὶ ἐλαττώματα καὶ ὅτι ὡς βασιλόπαις ἔτυχε τῆς προσηκούσης ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ, ἐφ' ὅσον γνωστόν ἐστιν ὅτι βραδύτερον στενὸς συγγενῆς τῆς Ὀλυμπιάδος ὁ Λεωνίδας προσεκλήθη ὡς ἀρχιπαιδαγωγὸς καὶ ἀρχιδιδάσκαλος τοῦ Ἀλεξάνδρου² καὶ ὅτι ἡ πρωτεύουσα πόλις Ἀμβρακία ἠκμαζε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ὅτι δὲ ἡ Ὀλυμπιάς ἦν ὠραία, αἰδήμων παρθένος, εὐφυής καὶ ἀνατροφὴν καὶ παιδευσιν εἶχε, μαρτυρεῖται ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων. Καὶ τοῦ μὲν σωματικοῦ κάλλους καὶ τῆς παρθενικῆς αἰδημοσύνης μαρτύριόν ἐστιν αὐτὸς ὁ ἔρως τοῦ Φιλίππου, ὅτε κατὰ πρῶτον εἶδεν αὐτὴν ἐν Σαμοθράκῃ, καὶ ἡ παράστασις αὐτῆς ἐν τῷ μοναδικῷ χρυσῷ νομίσματι, οὐπερ ἐν τῷ προλόγῳ μνεῖα ἐγένετο καὶ κατωτέρω γενήσεται λόγος ἐκτενέστερος, τὸ δὲ πνευματικὸν κάλλος ἦτοι τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν παιδείαν ἀποχρώντως μαρτυρεῖ ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου σύγκρισις αὐ-

1) Διοδωρ. 16, 91. Ἀρριαν. 1, 1, 1. Ἐρατοσθ. παρὰ Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ. 1, 21. Ἀθην. 13, σ. 557. Πausαν. 8, 7, 6. Σουῖδ. ἐν λ. Κάρανος Justin. 9, 8. Δεξιπ. παρὰ Συγκελ. σ. 263. Τῶν δὲ νεωτέρων Droysen Gesch. Alex. d. gros. 1, 1, p. 81. Bönhuecke Forsch. S. 608. A. Schäfer Demost. u. S. Zeit vol. 3. S. 63. N. 1. Stahr ἐν Ersch u. Gruber Encyclop. 3 te Sect. O—Z. S. 170. Fränkel die Quellen der Alexanderhistoriken p. 192. 303. 327.

2) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 5. «Πολλοὶ μὲν οὖν περὶ τὴν ἐπιμέλειαν ὡς εἰκὸς ἦσαν αὐτοῦ τροφεῖς καὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι λεγόμενοι, πᾶσι δ' ἐφειστήκει Λεωνίδας, ἀνὴρ τὸ τε ἦθος αὐστηρὸς καὶ συγγενὴς Ὀλυμπιάδος». 22. 25.

τῆς πρὸς τὴν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ φημιζομένην Ῥωμαίαν Κορνηλίαν μητέρα τῶν Γράκων, ἥς καὶ ὑπερέχουσαν θεωρεῖ ὁ Χαιρωνεὺς φιλόσοφος κατὰ τὴν μεγαλοφροσύνην, ἐξ ἑτέρου δὲ οἱ συνετοὶ λόγοι καὶ αἱ σοφαὶ γνώμαι ἐν διαφόροις περιστάσεσιν ἐκδηλωθεῖσιν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περὶσθεῖσιν¹, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ γίνεται λόγος.

Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν πνευματικῶν προτερημάτων καὶ περὶ τῶν ἐλαττωμάτων τῆς Ὀλυμπιάδος κατωτέρω ἐν οἰκείῳ τόπῳ λεχθήσονται τὰ δεόντα. Πρὸ δὲ τῆς ἀναγραφῆς τοῦ συνδέσμου τῆς Ὀλυμπιάδος μετὰ τοῦ Φιλίππου ἀνάγκη νὰ προταχθῶσιν τινὰ τῶν περὶ αὐτοῦ τούτου.

Φιλίππος ὁ Β', υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἀμύντου Γ' καὶ τῆς Εὐρυδίκης, ἄγων τὸ 23 ἔτος τῆς ἡλικίας ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας ἐν ἀρχῇ τοῦ 359 καὶ ἦν ἔτι ἄγαμος. Καθὼς δὲ ὁ ἐνδοξος υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, ἐκ πολιτικῶν ὁρμώμενος λόγων, ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ τρεῖς Ἀσιάτιδας γυναῖκας, τὴν Ῥωξάνην, τὴν Στάτειραν καὶ

1) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 2. «Λέγεται δὲ Φιλίππος ἐν Σαμοθράκῃ... ἐρασθῆναι». Γαμικ. παραγγελμ. 23. Ἀθην. 13, σ. 609. 89. Πλουταρχ. αὐτὸς ἐν τῷ περὶ γυναικ. ἀρετῶν 2. Olivier Histoire de Philippe vol. 4. p. 38. «C'est à Samothrace que Philippe vit Olympias, seconde fille du roi d'Epire ; laquelle joignait à tout l'éclat que donne la beauté, les graces naïves de l'enfance, elle fit sur Philippe une impression qui ne s'effaça qu'après leur mariage» καὶ ἐν σελ. 123. «Olympias avait de la beauté, de l'esprit, de l'élévation, Plutarque la compare pour la fermeté à la mère des Gracques». Droysen Geschichte Alexanders des grossen I. Halbband S. 89. «Das entschiedene Gegentheil von ihm war seine Gemahlin Olympias, die Tochter des Epeirotenkönigs Neoptolemos aus dem Geschlechte Achills, Philipp hatte sie in seinen Jungen Jahren bei der Mysterienfeier auf Samothrake kennen gelernt und sich mit Einwilligung ihres Vormundes und Oheims Arybbas mit ihr vermählt. Schön, verschlossen, voll tiefer Gluthen war sie mit dem geheimnissvollen Dienste des Orpheus und Bakchos.»

τὴν Βαρσίνην¹, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος, τὸ μὲν φύσει φιλόγαμος καὶ φιλογύνης ὢν—ἀεὶ γὰρ κατὰ πόλεμον ἐγάμει—τὸ δὲ καὶ πρὸς παγίωσιν τοῦ κλονιζομένου κράτους καὶ ἐπίτευξιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ ἀφορῶν, ἐπτά ἔλαβε γυναῖκας εἰς γάμον σὺν τῇ Ὀλυμπιάδι, ἥτις μόνη πασῶν τῶν λοιπῶν συνεβίωσεν αὐτῷ ἐπὶ 20 περίπου ἔτη ὡς νόμιμος γυνὴ καὶ βασίλισσα τῶν Μακεδόνων καὶ ὡς τοιαύτη ἐτιμᾶτο ὑπ' αὐτῶν καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ μετ' αὐτὸν ἔτι μέχρι τοῦ θανάτου αὐτῆς, ὡς ἐν οἰκείῳ δηλωθήσεται τόπῳ.

Αἱ δὲ ἐπτά γυναῖκες, ἃς εἰς γάμον ἔλαβεν ὁ Φίλιππος κατὰ τὴν πολυετῆ βασιλείαν αὐτοῦ (359—336) εἰσὶν αὐται, ἡ Ἰλλυρίς Αὐδάτα, Φίλα ἡ ἀδελφὴ τοῦ Δέρδα καὶ Μαχάτα, αἱ δύο Θεσσαλίδες, Νικησίπολις ἡ Φεραία καὶ Φίλιππνα ἡ Λαρισαία, Μυρτάλη ἡ Νεοπτολέμου Ἀμβρακιώτις, Μήδα ἡ θυγάτηρ τῶν Θρακῶν βασιλέως Κοθήλα καὶ Κλεοπάτρα ἡ ἀδελφὴ μὲν τοῦ Ἱπποστράτου, ἀδελφιδῇ δὲ τοῦ Ἀττάλου². Ὁ Φίλιππος παραλαβὼν τὴν Μακεδονίαν δου-

1) Πλουταρχ. Ἀλέξ. 47. «Ἐθάρρῃσαν γὰρ οἱ βάρβαροι τῇ κοινωνίᾳ τοῦ γάμου καὶ τὸν Ἀλεξάνδρον ὑπερηγάπησαν, ὅτι σωφρονέστατος περὶ ταῦτα γεγονώς, οὐδὲ ἥς μόνης ἡττήθη γυναικὸς ἄνευ νόμου θιγεῖν ὑπέμεινεν». Flathe Gesch. Macedoniens B. 2. S. 364. ὁρθῶς παρατηρεῖ «Schon mag der Gedanke in ihm vollständig ausgebildet gewesen sein, durch ein neues Band die Völker des Morgenlandes mit sich zu versöhnen, nur barbarische Fürstinnen neben sich auf den Thron zustellen, damit sein Sohn und Nachfolger durch den Vater dem Abendland, durch die Mutter dem Morgenlande angehöre».

2) Σατυρ. παρ' Ἀθηναίῳ 13, σ. 537. «Ὁ δὲ Φίλιππος ἀεὶ κατὰ πόλεμον ἐγάμει. Ἐν ἔτεσι γοῦν εἴκοσι καὶ δυσὶν, οἷς ἐβασίλευσεν, ὡς φησι Σάτυρος ἐν τῷ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ, Αὐδάταν Ἰλλυρίδα γήμας ἔσχεν ἐξ αὐτῆς θυγατέρα Κύνναν· ἔγημε δὲ καὶ Φίλαν, ἀδελφὴν Δέρδα καὶ Μαχάτα. Οἰκείωσασθαι δὲ θέλων καὶ τὸ τῶν Θετταλῶν ἔθνος ἐπαυλοποιήσατο ἐκ δύο Θετταλίδων γυναικῶν, ὧν ἡ μὲν ἦν Φεραία Νικησίπολις, ἥτις αὐτῷ ἐγέννησε Θετταλονίκην, ἡ δὲ Λαρισαία Φίλιππνα, ἐξ ἧς Ἀριδαῖον ἐτέκνωσεν».

λεύουσιν τοῖς Ἰλλυριοῖς, γενναίως ἐπολέμησε πρὸς τὸν ἐνε-
νηκοντούτῃ βασιλέα αὐτῶν Βάρδουλιν καὶ νικήσας αὐτὸν οὐ
μόνον ἐξήλασε τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ
καὶ ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας μέχρι τῆς δυτικῆς
πλευρᾶς τῆς Λυχνίτιδος (Ἀχρίδος) λίμνης (358 π. Χ.)¹.
Μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην φαίνεται ὅτι ὁ Φίλιππος συνθή-
κας ποιησάμενος τοῖς Ἰλλυριοῖς πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κρά-
τους, ἔλαθεν εἰς γυναικα τὴν Αὐδάταν, ἥτις μετνωμασθη
Εὐρυδίκη ἐν Μακεδονίᾳ². Τίνος δὲ ἡγεμόνος θυγάτηρ ἡ συγ-
γενὴς ἦν αὕτη, μένει ἀδηλον. Οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀρχαίων ἀνα-
φέρει τι περὶ αὐτῆς ἄλλο πλὴν τοῦ ὀνόματος· οὐδὲ δύνα-
ται τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἦν θυγάτηρ τοῦ νικηθέντος Βαρδύ-
λιος, οὐ θυγάτηρ λέγεται ἡ Βιρκένα καὶ οὐχὶ ἡ Αὐδάτα.
Διὰ δὲ τοῦ γάμου τούτου ὁ Φίλιππος ἐξησφάλισε τὴν ἡσυ-
χίαν ἐπ' ὀλίγον χρόνον, μεθ' ὃν πάλιν διὰ τοῦ Παρμενίωνος
κατεπολέμησεν αὐτοὺς καὶ βραδύτερον ὁ Ἀλέξανδρος τῷ
335 ἡγωνίσθη περὶ τὴν πόλιν Πήλιον πρὸς τὸν ἐπαναστά-
τα υἱὸν τοῦ Βαρδύλιος Κλεῖτον, συμμαχήσαντα μετὰ τοῦ
Γλαυκίου βασιλέως τῶν Ταυλαντίων³. Ἡ Αὐδάτα ἐγέννησε
τῷ Φιλίππῳ μίαν θυγατέρα Κύναν ἢ Κυράνην κληθεῖσαν καὶ
τῷ ἀνεψιῷ τοῦ Φιλίππου Ἀμύντῃ συζευχθεῖσαν⁴. Τοῦ δὲ

1) Διοδωρ. 14, 92. 15, 19. 16, 1. 8. «Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς
Φίλιππος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς μεγάλη παρατάξει νενικηκώς τοὺς
Ἰλλυριοὺς καὶ πάντας τοὺς μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης κατοικοῦντας
ὑπηκόους ποιησάμενος, ἀνέκαμψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν». Δ. Χρυσост.
ἐν λ. β' περὶ βασιλείας σ. 75. αὐτὸς δὲ Μακεδόσι τοῖς νῦν, ἀλλὰ τοῖς πρό-
τερον, ἡνίκα νέμοντες καὶ γεωργοῦντες Ἰλλυριοῖς ἐδούλευον καὶ Τριβαλ-
λοῖς». Droysen Gesch. Alex. 1, 1, p. 115. Thunmann's Gesch. d.
oest. Völk. vol. 1. p. 255.

2) Ἀρριαν. §. 22. ἐν Φωτ. Βιβλ. 92, σελ. 70.

3) Ἀρριαν 1, 5, 5. 6. Πλουταρχ. Περὶ Ἀλεξ. τυχ. 1, 2. Στεφ. Βυζ.
ἐν λ. Πήλιον. Liv. 31, 33. A. Schäfer Dem. u. S. Zeit vol. 3. S.
101. O. Abel Makedon. S. 4. Droysen Gesch. Alex. Bd. 1. S.
115. 126. 127. 128.

4) Σατωρ. παρ' Ἀθην. 13, σ. 557. A. Schäfer vol. 2. S. 17. 3, S.

βραδύτερον ὡς συνωμότου κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου θανατωθέντος, ἐχάρευσεν ἡ Κύννα, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ εἰς γάμον Λαγγάρῳ τῷ τῶν Ἀγριάνων βασιλεῖ¹. Τοῦτου δὲ μετ' οὐ πολὺ ἀποθνήσκοντος, ἡ Κύννα ἐφανεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀλκέτου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου². Ἡ δὲ ταύτης θυγάτηρ (Εὐρυδίκη) συνεζεύχθη τῷ Φιλίππῳ Ἀρριδαίῳ, μεθ' οὗ βραδύτερον τῷ 317 ἐφανεύθη ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος³. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ τε θυγάτηρ τῆς Ἰλλυρίδος Αὐδάτας Κύννα καὶ ἡ ταύτης θυγάτηρ Ἀδέα.

Τί ἐγένετο ὅμως αὐτῇ αὕτη ἡ Αὐδάτα, ἡ πρώτη τοῦ Φιλίππου γυνή, ἐντελῶς ἄγνωστόν ἐστι τῇ ἱστορίᾳ. Ἐκ δὲ τῆς σιγῆς τῶν ἀρχαίων εἰκάζεται ὅτι ἀπέθανεν, ἐν καὶ μόνον βιώσασα ἔτος μετὰ τοῦ Φιλίππου καὶ ἐν μόνον γεννήσασα τέκνον αὐτῷ τὴν Κύνναν.

Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σατύρου γενομένην ἀναγραφὴν τῶν γυναικῶν τοῦ Φιλίππου ὡς δευτέρα ἀναφέρεται ἡ Φίλα, ἀδελφὴ τῶν Ἑλυμιωτῶν ἡγεμόνων Δέρδα καὶ Μαχάτα⁴. Προηγουμένως εἴρηται ὅτι ὁ Φίλιππος εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν γυναικῶν ὠρμαῖτο ἐκ πολιτικῶν λόγων πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους. Αὐτὸ δὲ τοῦτο συνέβη καὶ ἐν τῇ προκειμένη περιπτώσει, καθ' ἣν ἐπιθυμῶν νὰ περιποιηθῇ τοὺς ἡγεμόνας

93. 100. Droysen 1, S. 84. 114. 257. Stahr Ersch u. Gruber Encyclop. S. 170.

1) Ἀρριαν. 1, 5. 4. «Λάγγαρος δὲ τὰ τε ἄλλα ἐτιμήθη... καὶ τὴν ἀδελφὴν τὴν Ἀλεξάνδρου Κύνναν καὶ ταύτην ὡμολόγησε δώσειν εἰς Πέλλαν ἀφικομένην Ἀλέξανδρος». Πολυαιν. 8, 60. Ἀθην. 13, 5, σ. 557. 10. σ. 557. 10. σ. 560. Perizonius ad Aelian. V, H. 13, 36. Curt. 6, 9, 17. Justin. 2, 6.

2) Διοδώρ. 19, 52. Πολυαιν. 8, 60.

3) Δουριδ. ἀποσπ. 24 παρ' Ἀθηναίῳ 13, σ. 560. Αἰλιαν. π. ἱστ. 13, 35. ἔνθα ἐσφαλμένως καλεῖται θυγάτηρ τοῦ Φιλίππου.

4) Σατυρ. παρ' Ἀθην. 13, 5, σ. 557. Θεοπομπ. ἀποσπ. 155. Δημοσθένης δὲ ἐν τῷ κατὰ Ἀρποκρ. λόγῳ §. 149 ἀναφέρει καὶ τρίτον ἀδελφὸν τὸν Ἀρπαλον, ὅστις τῷ 366 μετὰ τοῦ Ἰφικράτους παρέδωκεν ὡς ὁμήρους εἰς Ἀμφιπολίτας τινάς.

τῆς Ἑλυμιώτιδος, οἵτινες ἦσαν οἱ ἐπίσημότατοι τῶν ἐν Μακεδονίᾳ, ἔλαβε τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν εἰς γυναῖκα¹. Ἄν δὲ ὁ Μαχάτας οὗτός ἐστιν ὁ αὐτός τῳ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερομένῳ², μένει μοι ἀδελον.

Περὶ δὲ τῆς Φίλας, ἥτις οὐδὲν τέκνον ἐγέννησεν, οὐδὲν ἄλλο ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἐντεῦθεν εἰκάζεται ὅτι αὕτη μικρὸν μετὰ τὸν γάμον ἐτελεύτησε κατὰ τὸ 358 ἤτοι μικρὸν μετὰ τὴν Αὐδάζταν³.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ Φίλιππος, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλευαδῶν τῆς Θεσσαλίας κατὰ τῶν τυράννων τῶν Φερῶν καὶ νικήσας τούτους, ἀπῆλλαξε τῆς τυραννίας τὴν Θεσσαλίαν. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ διατηρῇ φιλικὰς σχέσεις πρὸς αὐτούς καὶ νὰ ἐξοικειωθῇ, δύο γυναῖκας Θεσσαλίδας ἀντὶ μιᾶς ἔλαβε, τὴν Φεραίαν Νικησίπολιν καὶ τὴν Λαρισσαίαν Φίλινναν, ὅπερ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουστίνου ἐπετρέπετο τοῖς βασιλεῦσι⁴. Τούτων δὲ ἡ μὲν Νικησίπολις κατὰ Στέ-

1) Droysen Gesch. Alex. 1, S. 87. «Wenn Philippos dessen Schwester Phila zur Gemachlin genommen hat, so wird er damit ihn fester an Sich zu ketten oder ein Zerwürfniß auszugleichen bezweckt hat».

2) Πλουτάρχ. Ἀποφθεγμ. 24. «Μαχαίτα δὲ τινι κρίνων δίκην καὶ ὑπονυτίζων οὐ πάνυ προτεῖγε τοῖς δικαίοις, ἀλλὰ κατέκρινε. Ἐκείνου δὲ ἀντιθέσαντος ἐκκαλεῖσθαι τὴν κρίσιν, ὀργισθεὶς, ἐπὶ τινα εἶπε. Καὶ ὁ Μαχαίτας, ἐπὶ σέ, βασιλεῦ, αὐτόν, ἃν ἐργηγόρας καὶ προσέγων ἀκούης. Τότε μὲν οὖν ἀνέστη γενόμενος δὲ μᾶλλον ἐφ' ἐαυτῷ καὶ γνοὺς ἀδικούμενον τὸν Μαχαίταν, τὴν μὲν κρίσιν οὐκ ἔλυσε, τὸ δὲ τίμημα τῆς δίκης αὐτὸς ἐξέτισεν». Ἴσως ἄλλος τις ἐστὶν ὁ Μαχάτας οὗτος.

3) Droysen Gesch. Alex. 1, S. 95. «Die Illyrierin Andata, die Elymiotin Phila sind wohl vor 357 schon todt». Böhnecke Forschungen S. 700. ἐσφαλμένως καλεῖ Ἰλλυριδὰ τὴν Φίλαν. Διότι τοῦτο τὸ ὄνομα ἐστὶ Μακεδονικόν καὶ οὐχὶ Ἰλλυρικόν, ὅπερ ἔφερον καὶ ἄλλαι τῆς Μακεδονίας γυναῖκες ἐπίσημοι ὡς ἡ τοῦ Ἀντιπάτρου θυγάτηρ, ἡ τοῦ Δημητρίου καὶ ἡ τοῦ Σιλεύκου.

4) Ἀθην. 13, 5, σ. 557. «Οἰκειώσασθαι δὲ θέλων καὶ τὸ τῶν Θεταλῶν ἔθνος ἐπιχειροποιήσατο ἐκ δύο Θεσσαλίδων γυναικῶν, ὧν ἡ μὲν Φε-

φανον τὸν Βυζάντιον ἣν ἀνεψιὰ τοῦ τυράννου Ἰάσονος καὶ ἐγέννησε τῷ Φιλίππῳ τὴν Θεσσαλονίκην, συζευχθεῖσαν τῷ Κκσσάνδρῳ, τῷ κτίσαντι τὴν πόλιν Θεσσαλονίκην, ἣ δὲ Φίλιππα ἦν γυνὴ ἄδοξος καὶ κοινὴ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου, Ἀθηναίου καὶ Ἰουστίνου καὶ ἐγέννησε τῷ Φιλίππῳ τὸν Ἀριδαῖον¹. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι ἡ μὲν Νικησιπόλις ἐξ ἡγεμονικοῦ κατήγετο γένους, ἡ δὲ Φίλιππα ἐντελὴς ἀγνωστός ἐστιν, ἐκλεχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φιλίππου διὰ τὴν καλλονὴν αὐτῆς καὶ προσαχθεῖσα τῇ Νικησιπόλει ὡς ἐπίσακτος γυνή². Πάσας δὲ ταύτας τὰς γυναικας θεωροῦσιν οἱ νεώτεροι ὡς μὴ νομίμους γυναικας, ὡς μὴ βασιλίσσας, ἀλλὰ ὡς πηλλακίδας (Kebtsfrauen καὶ Nebenfrauen)³, καὶ μόνον τὰ τέκνα αὐτῶν ἐθεωροῦντο ὡς νόμιμα τοῦ Φιλίππου τέκνα καὶ τῶν αὐτῶν ἀπελάμβανον τιμῶν τοῖς ἐκ νομίμων γυναικῶν γεννηθεῖσι⁴. Τοῦτο δὲ ἐπι-

ραία Νικησιπόλις, ἣτις αὐτῷ ἐγέννησε Θεσσαλονίκην, ἣ δὲ Λαρισαία Φίλιππα, ἐξ ἧς Ἀριδαῖον ἐτέκνωσε», Justin 9. 8, 3.

1) Πλουτάρχ. Ἀλεξ. 77. Στεφ. ἐν λ. Θεσσαλονίκη... Δούκιος δὲ ὁ Ταύρων περὶ Θεσσαλονίκης βιβλίον ἔγραψεν, ὃς φησιν ὅτι Φίλιππος θεασάμενος κόρην εὐπρεπῆ καὶ εὐγενῆ (Ἰάσονος γὰρ ἦν ἀδελφιδῇ) ἔγχευε καὶ τεκοῦσα τῇ εἰκοστῇ ἡμέρᾳ τῆς λοχείας τέθνηκεν. Ἀναλαβὼν οὖν ὁ Φίλιππος τὸ παιδίον ἔδωκε Νίκη τρέφειν καὶ ἐκάλεσε Θεσσαλονίκην· ἡ γὰρ μήτηρ τοῦ παιδίου Νικησιπόλις ἐκέκλητο».

2) Stahl ἐν Ersch καὶ Gruber Encyclop. p. 170. ἐναντίον τῆς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων καὶ ταύτην θεωρεῖ ἡγεμονόπαιδα, ἐν ᾧ ὁ μὲν Πλούταρχος ὑπολαμβάνει αὐτὴν ἄδοξον καὶ κοινήν, ὁ δὲ Ἀθηναῖος ὀρχηστρίδα καὶ ὁ Ἰουστίνος Scortum Larisaeum ἤτοι Λαρισαίαν γαμαιτύπην.

3) Ὁ αὐτὸς αὐτὸς. «Indess waren diese Weiber alle nicht Königinnen, sondern nur Kebtsfrauen wie wohl die Kinder derselben die Ehre und den Rang des königlichen Hauses mitgenossen».

4) Ἀρριαν 1, 5, 4. Διοδώρ. 19, 35, 5. Curt. Ruf. 3, 6, 5. Stahl S. 170. Droysen δὲ (Gesch. Alex. 1, 35.) μόνον τὰς Θεσσαλίδας γυναικας θεωρεῖ ὡς μὴ νομίμους, ἐξέχων τοῦτο ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Ἀθηναίου «ἐπαιδοποιήσατο ἐκ δύο Θεσσαλίδων γυναικῶν».

μαρτυρεῖται ἐκ τῶν παραπόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τοῦ Φιλίππου ὅτι πολλοὺς παῖδας ἐκ πολλῶν γυναικῶν ποιεῖται καὶ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν, εἰπόντος ὅτι ὀφείλει, ἔχων πολλοὺς ἀνταγωνιστάς, νὰ κατασταθῇ καλὸς καγαθὸς ἵνα λάβῃ αὐτὸς τὴν βασιλείαν καὶ προσέχῃ τῷ Ἀριστοτέλει¹.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΩΣ ΝΟΜΙΜΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΓΥΝΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

357—337 π. Χ.

Ταῦτα μὲν ὀλίγα εἰσὶ γνωστὰ ἡμῖν ἢ ἑμοὶ τοῦλάχιστον περὶ τοῦ κατὰ τὴν πρώτην εἰκοσαετῇ περιόδον βίου τῆς παρθένου παιδὸς Μυρτάλης. Ἀπὸ δὲ τούτων μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν τῆς δευτέρας περιόδου τοῦ βίου αὐτῆς, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ κλέος καὶ τὴν δόξαν αὐτῆς.

Ὁ Φίλιππος ἐν δυσὶν ἔτεσι τέσσαρας λαβὼν γυναῖκας, ὧν τὸ τέλος ἀγνωστὸν ἐστὶ, τρία τεκνῶσας ἐξ αὐτῶν τέκνα ἤτοι τὴν Κύνναν, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸν Ἀριδαῖον, ὠρέχθη καὶ πέμπτην, τὴν βασιλόπαιδα Μυρτάλην, ἣν κατὰ

1) Πλουτάρχ. Βασιλ. Ἀποφθεγμ. 22. «Πυθόμενος δ' ἐγκαλεῖν αὐτῷ τὸν Ἀλέξανδρον, ὅτι παῖδας ἐκ πλείονων ποιεῖται γυναικῶν, οὐκοῦν ἔφη, πολλοὺς ἔχων περὶ τῆς βασιλείας ἀνταγωνιστάς, γένου καλὸς καγαθὸς ἵνα μὴ δι' ἐμὲ τῆς βασιλείας τύχῃς, ἀλλὰ διὰ σεαυτὸν ἐκέλευε δ' αὐτὸν Ἀριστοτέλει προσέχειν καὶ φιλοσοφεῖν, ὅπως, ἔφη, μὴ πολλὰ τοιαῦτα πράξῃς, ἐφ' οἷς ἐγὼ πεπραγμένος μεταμέλομαι». Ὅπόσον σοφὴ παραίνεσις πατρὸς πρὸς υἱόν!

πρῶτον εἶδεν ἐν τῇ νήσῳ Σαμοθράκῃ μεираκιον ἔτι ὦν, ὅ-
που αὐτός τε εἶχε μεταβῆ καὶ ἐκείνη παῖς ἔτι οὐσα μετὰ
τοῦ θεοῦ αὐτῆς Ἀρύμβα ἵνα ὡς θεοσεβεῖς καὶ εὐσεβεῖς μνη-
θῶσιν ἐν τοῖς τελουμένοις μυστηρίοις τῶν Καθεύρων¹. Κατὰ
ποῖον ὁμῶς χρόνον ἢ ἔτος ἐγένετο τοῦτο, οὔτε οἱ ἀρχαῖοι
ἀναφέρουσιν, οὔτε οἱ νεώτεροι δύνανται νὰ ὀρίσωσιν ἀκρι-
βῶς. Βέβαιον δὲ φαίνεται ὅτι ταύτης ἡράσθη πρὸ τῆς ἐπὶ
τοῦ θρόνου ἀναβάσεως μετὰ τὴν ἐκ Θηβῶν καὶ Ἀθηνῶν
ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ἀνέμενεν εὐκαι-
ρίαν πρὸς προγυμνάσειν τοῦ μετ' αὐτῆς γάμου, ὅστις ἐτε-
λέσθη κατὰ φθινόπωρον τοῦ 357². Καὶ εἰς τοῦτον τὸν γά-
μον ὁ Φίλιππος ὠρμήθη πρῶτον μὲν ἐξ ἔρωτος καταθελχθεὶς
ἐκ τοῦ κάλλους τῆς Μυρτάλης, δεύτερον δὲ καὶ ἐκ πολι-
τικῆς ἀνάγκης ἐπιθυμῶν νὰ συνδέσῃ φιλικὰς σχέσεις πρὸς
τὸ γειτονικὸν βασιλεῖον τῶν Μολοσσῶν ἵνα ἐν πάσῃ περι-
πτώσει ἐξασφαλισθῇ κατὰ τῶν φιλοταράχων ὁμόρων ἐχθρῶν
αὐτοῦ Ἰλλυριῶν, παρὰ τῶν ὁποίων εἶχε λάβῃ ὡς πρῶτην
γυναικα τὴν προμνημονευθεῖσαν Αὐδάταν (Εὐρυδίκην).

Ὁ τῆς Μυρτάλης πατὴρ Νεοπτόλεμος ἦν υἱὸς τοῦ Ἀλ-
κέτου, υἱοῦ τοῦ Θαρρύπου, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ

1) Πλουτάρχ. Ἀλεξ. 2. «Λέγεται δὲ Φίλιππος ἐν Σαμοθράκῃ τῇ Ὀ-
λυμπιάδι συμμυθεῖς, αὐτός τε μεираκιον ὦν ἔτι κάκεινης παιδὸς ὄρφαν-
ν ἡς ἐρασθῆναι». Curt. Ruf. 8, 3. 36. Περὶ τῶν μυστηρίων τῆς Σα-
μοθράκης Guthberlet de mysteriis deor. Cabir. Schelling die ge-
heimnissvollen goth. auf Samothr. Creuzer Symbol. 2, 320. Wachs-
muth Altertum. 2, S. 490.

2) Μόνον ἐκ τῆς παρὰ Πλουτάρχῳ ἀναφερομένης λέξεως «ὄρφανῆς»
δύναται τις νὰ εἰκόσῃ ὅτι, τοῦ πατρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος Νεοπτολέμου
ἀποθνήσκοντος τῷ 362, ὁ ἀρχὼν αὐτῆς ἐγένετο μετὰ τὸ 362. Olivier
Hist. de Philippe vol. 1. p. 38. «Philippe à son retour d'Athènes
passa à Samothrace : il s'y fit initier dans les mystères de Ce-
rés». A. Schäfer D. x. S. Zeit Bd. 2. S. 39. N. 3. § «Als Jüngling
liess er sich in die Samothrakischen Mysterien einweihen.» Pötsch
Droysen Gesch. Alex. 1, S. 89.

Πλουτάρχου καὶ Ἀριστοτέλους ἐφημίσθη ὡς πρῶτος διακοσμήσας τὰς πόλεις τοῦ βασιλείου ἑλληνικοῖς ἔθεσι καὶ γράμμασι καὶ νόμοις φιλανθρώποις¹. Ἀδελφὸς δὲ τοῦ Νεοπτολέμου ἦν ὁ Ἀρύμβας καὶ τέκνα τοῦ Νεοπτολέμου ἦσαν ὁ Ἀλέξανδρος, ἡ Τρωάς καὶ ἡ ἡμετέρα Μυρτάλη. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλέτου οἱ δύο ἀδελφοὶ Νεοπτόλεμος καὶ Ἀρύμβας ἤριζον περὶ τῆς βασιλείας, συνεφώνησαν ἀμφοτέρωι νὰ βασιλεύσωσιν². Ἀλλὰ τοῦ μὲν Νεοπτολέμου ἀποθανόντος τῷ 362 ἔμεινε βασιλεὺς μόνος ὁ Ἀρύμβας, ὅστις ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ Τρωάδα ἥτοι τὴν ἀνεψιὰν αὐτοῦ. Τὰ δὲ δύο λοιπὰ τέκνα τοῦ Νεοπτολέμου ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἡ Μυρτάλη ἀνετρέφθησαν παρὰ τῷ θεῷ βασιλεῖ Ἀρύμβᾳ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ βασιλείου Ἀμβρακίᾳ (Ἄρτρῃ)³.

Ὅτι δὲ οὐ μόνον τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα τῆς Μυρτάλης πρῶρμησαν τὸν Φίλιππον εἰς τὸν σύνδεσμον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ πολιτικὰ συμφέροντα ὑπηγόρευσαν τὸν γάμον, πρόδηλον γίνεται ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀρύμβας συναινέσας νὰ δώσῃ εἰς γάμον τῷ Φιλίππῳ τὴν ἀνεψιὰν αὐτοῦ ὠρμήθη ἐκ τῆς ἐλπίδος ὅτι οὐ μόνον ἰσχυρὸν σύμμαχον προσκτᾷται κατὰ τῶν ἐπικινδύνων ὁμόρων Ἰλλυριῶν, ἀλλὰ καὶ ἐνισχύεται εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ βασιλεί-

1) Πλουτάρχ. Πυρρ. 1. «Θαρρύπαν πρῶτον ἱστοροῦσιν ἑλληνικοῖς ἔθεσι καὶ γράμμασι καὶ νόμοις φιλανθρώποις διακοσμήσαντα τὰς πόλεις ὀνομαστὸν γενέσθαι». Ἀριστοτελ. Πολιτ. 5, 11. «Διὰ γὰρ τοῦτο (τὸ τὴν βασιλείαν ἄγειν ἐπὶ τὸ μετριώτερον) ἢ περὶ Μολοττοὺς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινεν». Πλυταν. 1, 11, 1. «Ἀπὸ δὲ Θαυρύπου ἐς Πύρρον τοῦ Ἀχιλλέως πέντε ἀνδρῶν καὶ δέκα εἰσὶ γενεαί».

2) Πλυταν. 1, 11, 1. 3. Πλουτάρχ. Πυρρ. 1. Justin. 7, 6. Meier comm. epigr. S. 13. A. Schäfer Dem. u. S. Zeit Bd. 2. S. 397, u. 2.3.

3) Πλουτάρχ. Ἀλεξ. 2. Ἐν τῷ προμνημονευθέντι χωρίῳ «πέισας τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Ἀρύμβαν» καὶ Justin. 7, 6, 10. «conciliante muptias fratre patrueli» ἐπαχλμένως ὑπολαμβάνουσι τὸν Ἀρύμβαν ὃ μὲν πρῶτος ἀδελφὸν τῆς Ὀλυμπιάδος ἀντὶ θεῶν, ὃ δὲ δευτέρως ὡς ἀδελφον.

ου¹ καὶ μεταβίβασιν αὐτοῦ εἰς τὸν υἱόν του Αἰακίδην ἀντὶ τοῦ διαδόχου καὶ κληρονόμου Ἀλεξάνδρου, υἱοῦ τοῦ Νεοπτολέμου². Οὕτω δὲ τοῦ τε Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀρύμβου, ἐξ ἐλπίδος ἀμοιβαίων ὠφελειῶν ὀρμηθέντων, συνωμολογήθη ὁ γάμος τῆς Μυρτιάλης μετὰ τοῦ Φιλίππου καὶ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Πλουτάρχου συνηρμόσθη. Τίς ὁμως ἐκ τῶν δύο βασιλέων ὠφελήθη ἐκ τοῦ γάμου τούτου καὶ τίς ἐβλάφθη, κατωτέρω δειχθήσεται· ὁ δὲ ἀναγνώστης δύναται νὰ προμαντεύσῃ τοῦτο.

Ὁ Φίλιππος θριαμβεύσας ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τῶν τυρῶνων καὶ ἐνδόξως ἐπαυελθὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 357 ἔτους, ἐτέλεσε τοὺς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῆς Μυρτιάλης ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ βασιλείου Πέλλῃ καὶ μετ' αὐτὴν Ὀλυμπιάδᾳ³, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ νόμιμος τοῦ Φιλίππου γυνὴ καὶ ἀληθὴς βασίλισσα τῶν Μακεδόνων, μεθ' ἧς συνεβίωσεν ἐπὶ 20 ὁλόκληρα ἔτη (357—337).

Μετὰ παρέλευσιν ὅμως ὀλίγων μηνῶν, καίπερ νεόγαμος ἦδη ὁ Φίλιππος, ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ὀλύμβου, Ἀμφιπόλεως καὶ

1) Justin. 7, 6. Σχμρ. πρὸς Ἀθην. 13, 558. Stahr. S. 170. A. Schäfer Bd. 2. S. 317. «Bald warb Philipp von Makedonien um die Hand der Tochter, und Arybbas gewährte sie gern, in der Hoffnung durch diese Verschwägerung selber an Macht zu steigen und Hilfe gegen die Illyrier zu erlangen». Flathe Gesh. Macedon. Bd. 1. S. 121. ἐσφαλμένως διατείνεται ὅτι ὁ γάμος οὗτος οὐδεμίαν ἀφ' ὁρμῆν παρέσχε πρὸς στενωτέρας σχέσεις τῆς Μακεδονίας μετὰ τοῦ βασιλείου τῶν Μολοσσῶν.

2) Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Ἀρύμβου Ἀλκέτας λίαν θυμοειδὴς ὢν ἐξηλάθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἐσφάγη ὑπὸ τῶν Ἑπειρωτῶν Παισσαν. 1, 11, 5 «Ἑπειρῶται δὲ Ἀλέξανδρον... ἀκρατῇ δὲ ἄλλως· θυμοῦ καὶ ἐπὶ αὐτὸ ἐξελαθέντα ὑπὸ τοῦ πατρὸς... εἰς ὁ νόκτωρ αὐτόν τε καὶ τοὺς παῖδας ἐπαναστάντας ἔκτειναν». Πλουτάρχ. Πυρρ. 1. Διοδώρ. 19, 88, 1.

3) Διοδώρ. 16, 8. Stahr. S. 170. «Eine Königin erhielt Macedonien erst in der Person der Olympias».

Ποτιδαίας, ἀφ' ὧν ὁρμώμενος ταχέως κατέκτησε πᾶσαν τὴν μεταξὺ τοῦ Στρυμόνος καὶ Νέστου ποταμοῦ ἐκτεινομένην χώραν περὶ τὸ Παγγαῖον ὄρος καὶ κατέφυκε τὴν πόλιν Κρηνίδας μετονομάσας αὐτὴν Φιλίππους¹. Τοῦτων δὲ ἀλληλοδιαδόχως γενομένων, τρεῖς χαρμόσυνοι ἀγγελίαι συγχρόνως ἦλθον τῷ Φιλίππῳ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ποτιδαίας, πρῶτον μὲν ὅτι διὰ τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος ἐνίκησε τοὺς Ἰλλυριοὺς, δεύτερον δὲ ὅτι διὰ κέλητος ἵππου ἐνίκησεν ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι καὶ τρίτον ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἐγέννησεν αὐτῷ τὸν Ἀλέξανδρον².

Τὰ τρία ταῦτα γεγονότα, εἰ καὶ μὴ σύγχρονα, συνεχρόνισαν ὅμως οἱ ἀρχαῖοι ἵνα μεῖζονα σημασίαν καὶ δόξαν περιέψωσι τῷ νεογεννήτῳ υἱῷ³. Ὁ δὲ Φίλιππος ἐκ τούτων περιχαρὴς γενόμενος, ἀνέκραξεν ἀνατείνας τὰς χεῖρας «ὦ δαῖμον μέτριόν τι τούτοις ἀντίθεος ἐλάττωμα». Διότι καλῶς ἐγίνωσκεν ὅτι τοῖς μεγάλοις εὐτυχήμασι φθονεῖν πέφυκεν ἡ τύχη⁴. Ποῦ δὲ εὕρισκετο ὁ Φίλιππος, ὅτε ἡγγέλ-

1) Στραβ. 7, 323. 326. ἀποσπ. 35. 36. Διοδωρ. 16, 8. Μ. Δήμιτσα Μακεδον. μερ. 6' σελ. 543—546.

2) Πλούταρχ. Ἀλεξ. 3. «Φιλίππῳ δὲ ἄρτι Ποτίδαιαν ἡροκότε τρεῖς ἦκον ἀγγελίαι· κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἡ μὲν Ἰλλυριοὺς ἡττᾶσθαι μάχῃ μεγάλη διὰ Παρμενίωνος, ἡ δὲ Ὀλυμπίασιν ἵππῳ κέλῃτι νενικηέναι, τρίτη δὲ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γενέσεως». Παραμυθ. εἰς Ἀπολλ. 6. Διοδωρ. 19, 52. Just. 12, 16, 6. Clinton F. H. p. 134.

3) Droysen Gesch. Alex. 1. S. 90. «Der Synchronismus dieser drei Vorgänge ist, wie viele ähnlich e Synchronismen in der griechischen Geschichte vielleicht volksmässige Combinationen, vielleicht schulmässige Gedächtnishülfe, gewiss, ohne pragmatischen Werth». Διότι ἀπὸ τῶν συμβάντων ἐκείνων μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου δύο παρήλθον μῆνες. Geier Alex. u. Aristot. p. 5.

4) Πλούταρχ. Παραμυθ. εἰς Ἀπολλώνιον 6. «Φίλιππος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, τριῶν αὐτῷ προσαγγελθέντων εὐτυχημάτων ὑφ' ἑνα καιρόν... ἀνατείνας εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας, ὦ δαῖμον, εἶπε, μέτριόν τι τούτοις ἀντίθεος ἐλάττωμα· εἰδὼς, ὅτι τοῖς μεγάλοις εὐτυχήμασι φθονεῖν πέφυκεν ἡ τύχη».

θησαν αὐτῷ αἱ ἀγγελίαι αὐται μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πυ-
τιδαίας, μένει μοι ἄδηλον. Πιθκνώτατον δὲ φαίνεται ὅτι ἐ-
πολέμει ἐν Θράκῃ.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ βιο-
γράφου Πλουτάρχου τῇ ἑκτῇ ἰσταμένου τοῦ Ἑκατομβαιῶ-
νος¹, πρώτου μηνὸς τοῦ ἔτους τῶν ἀρχαίων, τὸν ὅποιον οἱ
Μακεδόνες Λῶον ἐκάλουν, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν καθ'
ἡμᾶς Αὐγούστου². Κατὰ δὲ τὰς ἐρεῦνας τῶν νεωτέρων, μὴ
πειθομένων εἰς τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην τῶν ἀρχαίων, ὁ
Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη οὐχὶ τὸν Ἑκατομβαιῶνα ἀλλὰ τὸν
Βοηδρομιῶνα (μεταξὺ 16 Σεπτεμβρίου καὶ 14 Ὀκτωβρίου)³.
Δυστυχῶς ὅμως οὐ πάντες συμφωνοῦσιν ἐν τούτῳ, ὧν οἱ
μὲν διατείνονταί ὅτι τὸν Ἰούλιον ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος,
οἱ δὲ τὸν Σεπτέμβριον καὶ ἄλλοι τὸν Δεκέμβριον⁴. Εἰσὶ δὲ
καὶ οἱ ἐπιμένοντες εἰς τὴν τῶν ἀρχαίων διαβεβαίωσιν καὶ
ὑποστηρίζοντες τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν⁵.

1) Πλουτάρχ. Ἀλεξ. 3. «Ἐγεννήθη δ' οὖν Ἀλέξανδρος ἰσταμένου
μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, ὃν Μακεδόνες Λῶον καλοῦσιν ἑκτη, καθ' ἣν ἡμέ-
ραν ὁ τῆς Ἑφεσίας Ἀρτέμιδος ἐνεπρήσθη νεώς».

2) Γαλην. εἰς Ἱπποκρ. ἐπιδημ. 1, σ. 8. Σουῖδ. ἐν λ. Λῶος ὄνομα παρὰ
Μακεδόσιν, ὁ Αὐγούστος. Sturz de Dialecto Macedonica p. 48. ἀνα-
γράφει τοὺς περὶ Μακεδονικῶν μηνῶν εἰδικῶς γράψαντας νεωτέρους καὶ
ἐν σ. 49 ἀναγράφει τοὺς Μακεδονικοὺς μῆνας, ἐνθα φέρεται «Λῶος ὄνο-
μα μηνὸς παρὰ Μακεδόσιν, ὁ Αὐγούστος».

3) Ideler über das Todesjahr Alexanders (Abhänd. d. Berlin.
Akad. 1820. 1823. p. 269) καὶ Handb. d. Chronol. 1, S. 403. St.
Croix. ex. crit. p. 584.

4) Droysen Gesch. Alex. 1, S. 90. ἀναγράφων τὸ συμπέρασμα,
προστίθουσιν «Unmöglich konnte die Nachricht des um den 17 Juli
gewonnene olymp. Sieges erst nach dem 15 Sept. an den König
kommen». Stahr S. 170. «am 11 oder 13 oct. des Jahres 356».

5) Anton. Romeijn vit. Phil. Maced. p. 15. Hermann Monatsk.
p. 69. 103. Corsin. F. A. iv. 23. Winiewski Comment. in orat.
de cor. p. 218. 226.

Περὶ δὲ τῶν πρὸ τοῦ γάμου καὶ κατὰ τὸν γάμον συμβάντων πολλὰ καὶ ποικίλα ἱστοροῦσιν οἱ ἀρχαῖοι, ὧν τὰ πολλὰ ἀποκρούουσιν οἱ νεώτεροι ὡς προϊόντα τῆς φαντασίας καὶ ἐπικρατούσης περὶ τὰ τοιαῦτα δεισιδαιμονίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης¹, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεθύμουν νὰ ἐπικοσμήσωσιν τὴν γέννησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ παρυστήσωσιν αὐτὸν ὡς μέγαν ἥρωα καὶ ὑπεράνθρωπον ὄν². Τοῦτων δὲ κυριώτερά εἰσι τὰς δὲ ὁ Πλούταρχος ἱστορεῖ ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς πρὸ τῆς νυκτὸς τοῦ γάμου εἶδε κατ' ὄναρ ὅτι ἔπεσε κεραυνὸς ἐπὶ τῆς γαστρὸς αὐτῆς καὶ ὅτι πῦρ πολὺ ἀναφθὲν ἐξ αὐτοῦ διασπάρη κατ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Δεύτερον δὲ ὅτι ὁ Φίλιππος μετὰ τὸν γάμον ὠνειρεύθη ὅτι ἐπέβαλε σφραγίδα ἐπὶ τῆς γαστρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ὅτι ἡ γλυφὴ αὐτῆς εἶχε σχῆμα λέοντος, ἐξ οὗ οἱ μάντιες ἀπεφάναντο ὅτι ἡ γυνὴ κῦει παῖδα θυμοειδῆ καὶ λεοντώδη. Τρίτον δὲ ὅτι ὠφθῆ ποτὲ δράκων κοιμώμενος παρὰ τῇ Ὀλυμπιάδι καὶ τοῦτο λέγεται ὅτι ἐψύχρανε τὸν ἔρωτα τοῦ Φιλίππου. Τέταρτον δὲ ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἦν ἐκδοτὸς εἰς τὰ ὀρφικὰ καὶ εἰς τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργισμοὺς καὶ ἐποίει ὅμοια ταῖς περὶ τὸν Αἰῶνα Θρήσσαις. Πέμπτον δὲ ὅτι ὁ Φίλιππος ἔπεμψε Χαίρωνα τὸν Μεγαλοπολίτην εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ ἔλαβε χρησμόν, κελεύοντα θύειν τῷ Ἀμμωνι καὶ σέβεσθαι τὸν θεὸν καὶ ὅτι ἀπολέσει τὸν ὀφθαλμὸν ἐκεῖνον, δι' οὗ κατώπτεισε τὸν θεὸν διὰ τῆς θυρίδος, ἐν μορφῇ δράκοντος συνευναζόμενον τῇ γυναικί. Ἑκτον δὲ ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς, βραδύτερον προπέμπουσα τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν Ἀσίαν, εἶπεν αὐτῷ μόνῳ τὸ ἀπόρρητον τῆς γεννήσεως καὶ συνεβούλευσεν αὐτῷ φρονεῖν ἄξια τοῦ γεννήτορος καὶ τινες τελευταῖον προσθέ-

1) Olivier Hist. de Phil. vol 1. p. 126. «Mais ce sont—là des fables... Droysen Alex. 1. p. 89—90.

2) Stahr p. 171.

τουςιν ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἔλεγεν αὐτῷ «οὐ παύσεται με διά-
βάλλων Ἀλέξανδρος πρὸς τὴν Ἥραν;»¹.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπιπροσθέτει ὁ Πλούταρχος ὅτι
καθ' ἣν ἡμέραν ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεπρήσθη ὁ νεὸς
τῆς ἐν Ἐφέσῳ Ἀρτέμιδος καὶ εὐλόγως. Διότι ἡ Ἀρτεμις
ἡσχολεῖτο περὶ τὴν μαίωσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οἱ δὲ μάγοι
ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι ἐβόων ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐγέννησε με-
γάλην συμφορὰν τῇ Ἀσίᾳ². Τῶν δὲ νεωτέρων τις ἀναφέρει
ὅτι ἡ γῆ ἐσεισθη καὶ ὅτι δύο ἀετοὶ περιέπταντο κατὰ τὴν
νύκτα ἐκείνην ἐπὶ τῶν βασιλείων, ὅπερ ὑπεδήλου ὅτι ὁ γεν-
νηθεὶς Ἀλέξανδρος ἔμελλε νὰ συνενώσῃ ὑπὸ τὸ βασιλικὸν
σκῆπτρον τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν³. Ἐκ τοιούτων μύθων
προήλθον αἱ διχασπραεῖσαι φῆμαι περὶ ψυχρότητος καὶ δια-
στάσεως τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ἀπὸ τοῦ γά-
μου ἔτι καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, περὶ τοῦ ἀνυ-
ποστάτου τῶν ὁποίων ῥηθήσονται τὰ δέοντα. Εἰ καὶ ὀλί-
γαι, καὶ αὐταὶ λίαν σποραδικαί, εἰσὶν αἱ μετὰ τὸν γάμον
εἰδήσεις καὶ πληροφορίαι τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς Ὀλυμπιά-

1) Περὶ πάντων τούτων ὁρ. Πλούταρχ. Ἀλεξ. 2. 3. Bayle Dictionn.
Crit. t. 3. p. 534. Curt. Ruf. 1, 1. Freinsch. Suppl. ad Curt.
1, 1. n. 15. Stahr S. 171. Droysen Alex. 1, S. 89—90. Olivier
Hist. de Philip. vol. 1. p. 226—227.

2) Πλούταρχ. Ἀλεξ. 3. «Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ τῆς Ἐφεσίδος Ἀρτέμιδος
ἐνεπρήσθη νεὸς... εἰκότως γὰρ ἔφη (Ἠγησίτας) καταφλεχθῆναι τὸν νεὸν
τῆς Ἀρτέμιδος ἀγρολόμενης περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου μαίωσιν. Ὅσοι δὲ
τῶν μάγων ἐν Ἐφέσῳ διχτρίβοντες ἔτυχον... διέθενον τὰ πρόσωπα τυ-
πτόμενοι καὶ βοῶντες ἄτην ἅμα καὶ συμφορὰν μεγάλην τῇ Ἀσίᾳ τὴν
ἡμέραν ἐκείνην τετοκέναι». Cicero. Div. 1, 23. «qua nocte templum
Ephesiae Dianae deflagavit, eadem constat ex olympiade natum
esse Alexandrum».

3) Olivier Hist. vol. 1. p. 131. «On prétend aussi que la terre
trembla, qu'on entendit des tonnerres et que deux aigles furent
toute la nuit sur le faite du Palais, ou Olympias accoucha ce qui
présageait qu'Alexandre devait réunir les deux Empires de l'
Europe et de l'Asie». Πᾶς στηρίζεται ἡ εἰδησις αὕτη, ἀγνοῶ.

δος ἀπὸ τοῦ 356—337, οὐχ ἥττον ὅμως καὶ τοιαῦται οὐ-
σαι δύνανται νὰ συντελέσωσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον
εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς
Ὀλυμπιάδος σχέσεων καὶ νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἀνασκευὴν
τῶν μύθων ἀρχαίων τινῶν καὶ τῶν ἐπὶ τούτων ἐρειδομένων
νεωτέρων¹. Καὶ τῶν ἀρχαίων δὲ εἰσὶ τινες οἱ χαρακτηρίζον-
τες ὡς μύθους τὰς τοιαύτας ψευδεῖς διαδόσεις οἷον ὁ Λου-
κιανὸς ἱστορῶν ὅτι ἐν Πέλλῃ ὑπῆρχον ὄφεις ἡμεροὶ καὶ χει-
ροθήεις οἰκόσιτοι, ἀποκχλεῖ μῦθον τὰ περὶ τοῦ δράκοντος
τῆς Ὀλυμπιάδος ἱστορούμενα². Ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

Τῷ δὲ Φιλίππῳ, ἐν τῇ μεσογειῇ τῆς Θράκης στρατεύ-
οντι καὶ τὰ βάρβαρα ἔθνη ὑφ' ἐκυτόν ποιοιμένῳ, προσήλθεν
ὁ τῶν Γετῶν βασιλεὺς Κοθήλας καὶ μετὰ πολλῶν δώρων
προσῆνεγκεν αὐτῷ καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μῆδαν, ἣν εἰς
γάμον λαβὼν ὁ Φίλιππος ἐπεισῆγαγε τῇ Ὀλυμπιάδι³. Αὕτη

1) Flathe Gesch. Macedon. Bd. 1. S. 122. «Zwischen dieser Königin... und Philipp. scheinen sehr Zeitig Missheiligkeiten ausgebrochen zu sein». καὶ ἐν σελ. 243 καὶ ἀλλαγῇ ταῦτά λέγει. Τὴν δοξασίαν ταύτην ἀποδοκιμάζει ὁ Stahr ἐν σελ. 171. «Indessen be-
rechtigt uns nichts doch zu der Annahme des neuesten Geschichts-
schreibers Macedoniens, dass schon jetzt der Ausbruch jener unseligen Zwi-
stigkeiten erfolgt sei».

2) Λουκιαν. Ἀλεξανδρ. ἢ Ψευδομ. 32, 7. «Ἐνταῦθα (ἐν Πέλλῃ) ἰδόν-
τες δράκοντας παμμεγέθεις ἡμέρους πάνυ καὶ τιθασούς, ὡς καὶ ὑπὸ γυ-
ναικῶν τρέφεσθαι καὶ παιδίοις συγκαθεύδειν καὶ πατουμένους ἀνέχεσθαι
καὶ θλιβομένους μὴ ἄγαν κτεῖν καὶ γάλα πίνειν ἀπὸ θαλῆς κατὰ ταῦτά
βρέφεσι... ὅθεν καὶ τὸν περὶ Ὀλυμπιάδος μῦθον διαφορῆσαι πάλα εἰ-
κός, ὅποτε ἐκύει Ἀλέξανδρον, δράκοντος, οἶμαι, συγκαθεύδοντος αὐτῇ τοι-
ούτου». Ὁ Λουκιανὸς ἀπηλλαγμένος προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν ἀνα-
σκευάζει λογικώτατα τοὺς μύθους τῶν λοιπῶν. Olivier Hist. p. 126.
«Ceux qui ont voulu réduire ces fables à l'histoire, ont pré-
tendu, les uns qu' Alexandre était fils de Memnon, les autres
de Nectanébe, roi d' Egypte...»

3) Ἀθην. 13, 557. «Καὶ τὴν Θράκην δὲ ὅτε εἶλεν, ἦκε πρὸς αὐτὸν
Κοθήλας ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς ἄγων Μῆδαν τὴν θυγατέρα καὶ δῶρα

δέ, ὡς εἰκός, καίπερ δυσφοροῦσα ἐπὶ τούτῳ, οὐδεμίαν προὔ-
κάλεσε ῥῆξιν πρὸς τὸν Φίλιππον, οὐδὲ εἰς διάστασιν τινα
περιῆλθε πρὸς αὐτόν, ἀρκουμένη καὶ ἐπαναπαυομένη ὅτι
αὐτὴ καὶ μόνη ἦν ἡ νόμιμος γυνὴ καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς ὁ νόμι-
μος κληρονόμος τοῦ βασιλικοῦ θρόνου. Διότι ὁ βιογράφος
τοῦ Φιλίππου Σάτυρος ἀπλῶς μνημονεύων τοῦ γεγονότος
τούτου, οὐδὲν ἰδιαίτερον ἀναφέρει προσελθὼν ἐκ τῆς ἐπεισα-
γωγῆς τῆς Μήδας παρὰ τῇ Ὀλυμπιάδι, οὐδ' ὁ προμνημο-
νευθεὶς Ἰορνάνδης, ὅστις ἀπλῶς προστίθῃσιν «ut tali affi-
nitate roboratus Macedonum regna firmaret» οὐδὲ
Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγει τι. Ἄλλως δ' ἦν ἀδύνατον, εἰ τι
συνέβαινεν ἐντεῦθεν μετὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμ-
πιάδος, νὰ μὴ μνημονεύσωσιν οἱ τοῦ πράγματος μνείαν ποι-
οῦμενοι. Τούναντίον δ' ὑπάρχει μαρτυρία τοῦ Πλουτάρχου
περὶ τῆς διαθέσεως καὶ σπᾶσεως τῆς Ὀλυμπιάδος ὡς πρὸς
τὰς ἄλλας ἐπεισάχτους γυναῖκας τοῦ Φιλίππου, καθ' ἣν ἡ
Ὀλυμπιάς μίαν τῶν Θεσσαλίδων γυναικῶν ἰδοῦσα ἀνέκραξε
«χαίρετῶσαν αἰ διαβολαί· σὺ γὰρ ἐν σεκυτῇ τὰ φάρμακα
ἔχεις»¹. Πόσῃ δὲ φρόνησιν καὶ σύνεσιν καὶ ὀρθὴν κρίσιν εἰ-

πολλά. Γήμας δὲ ταύτην, ἐπεισέγαγε τῇ Ὀλυμπιάδι». Στεφ. Βυζ. ἐν
λ. Γετίᾳ Iornandes περὶ Φιλίππου ἐν ἀρχῇ «Philippus quoque...
Cum Gothis (ἐσφαλμένως ἀντὶ Getis) amicitias copulans Medorami
(ἀντὶ Medam) Gothilae regis filiam accepit uxorem». Böhneke
Forschungen Th. I. S. 300.

1). Πλουταρχ. Γαμικ. Παραγγ. 23. «Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἤρα Θεσ-
σαλῆς γυναῖκας αἰτίαν ἐχούσης καταφαρμακεύειν αὐτόν. Ἐσπούδασεν
οὖν ἡ Ὀλυμπιάς λαθεῖν τὴν ἀνθρωπὸν ὑποχείριον. Ὡς δὲ εἰς ὄψιν ἔλ-
θοῦσα, τό τε εἶδος εὐπρεπῆς ἐφάνη καὶ διελέχθη πρὸς αὐτὴν οὐκ ἄγε-
νῶς οὐδὲ ἀσυνέτως. Χαίρετῶσαν, εἶπεν, ἡ Ὀλυμπιάς, αἰ διαβολαί· σὺ
γὰρ ἐν ἑαυτῇ τὰ φάρμακα ἔχεις. Ἀμαχὸν οὖν τι γίνεται πρᾶγμα γα-
μετῇ γυνὴ καὶ νόμιμος, ἂν ἐν αὐτῇ πάντα θεμένη καὶ προῖκα καὶ γένος
καὶ φάρμακα καὶ τὸν κεστὸν αὐτόν, ἤθει καὶ ἀρετῇ κατεργάζεται τὴν
εὐνοίαν». Ἀόριστον καταλείπει ὁ Πλούταρχος τὸ τῆς Θεσσαλῆς ὄνομα,
περὶ ἧς γίνεται λόγος ἐνταῦθα. Πάντως δὲ ἐννοητέον τὴν ἑτέραν τῶν
προμνημονευθεισῶν Νικησιπόλεως καὶ Φιλίννης.

χεν ἡ Ὀλυμπιάς ἐν τοῖς περὶ γάμου καὶ ἑτερον τοῦ Πλου-
τάρχου παράδειγμα μαρτυρεῖ ἀναφερόμενον εἰς αὐτὴν τὴν
Ὀλυμπιάδα, ἥτις, μαθοῦσα ὅτι νεανίσκος τις αὐλικὸς ἔγη-
μεν ὠραίαν μὲν, ἀλλὰ δύσφημον καὶ ἀκόλαστον γυναῖκα,
εἶπεν «Οὗτος οὐκ ἔχει λογισμόν· οὐ γὰρ ἂν τοῖς ὀφθαλμοῖς
ἔγημε»¹. Αὐτὸ δὴ τοῦτο ἱστορεῖ καὶ Ἀθήναιος ὀριστικώ-
τερον καὶ ἐμφατικώτερον, ὃς ἀναγράφων τὰς ἐπὶ κάλλει
διαβοήτους γενομένας γυναῖκας ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐπιπρο-
σθέτει «Καλλίστη δ' ἦν καὶ Παντίκα ἡ Κυπρία, περὶ ἧς
φησι Φύλαρχος ἐν τῇ δεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν ὅτι παρ' Ὀλυμ-
πιάδι οὔσαν τῇ Ἀλεξάνδρου μητρί, ἤτει πρὸς γάμον Μό-
νιμος ὁ Πυθίωνος. Καὶ ἐπεὶ ἦν ἀκόλαστος ἡ γυνή, ἔφη ἡ
Ὀλυμπιάς, «ὦ πόνηρε, τοῖς ὀφθαλμοῖς γαμεῖς καὶ οὐ τῷ
νῷ»². Ἡ Μῆδξα ἐστὶν ἡ ἕκτη γυνὴ τοῦ Φιλίππου, περὶ τῆς
τύχης τῆς ὁποίας οὐδὲν ἄλλο ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι. Καὶ
ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι γυναῖκες ἐγέννησαν αὐτῷ τέκνα, πλὴν τῆς
Φίλας, περὶ ταύτης οὐδὲν τοιοῦτον λέγεται.

Ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴρηται ὅτι ὁ Ἀρύμβας συναινέ-
σας εἰς τὸν γάμον τῆς ἀδελφιδῆς αὐτοῦ Ὀλυμπιάδος μετὰ
τοῦ Φιλίππου, ἤλπισεν ὅτι ὠφέλειάν τινα πορισθήσεται ἐκ
τοῦ συγγενικοῦ τούτου δεσμοῦ. Ἐκ τῶν ὑστέρων ὁμῶς ἀ-
πεδείχθη πᾶν τὸναντίον³. Διότι ὁ Φίλιππος μετὰ τὸν γά-
μον προσέλαβεν εἰς τὴν αὐλήν αὐτοῦ καὶ τὸν ἀδελφὸν τῆς
Ὀλυμπιάδος Ἀλέξανδρον, ὃν μεγάλως περιεποιεῖτο καὶ ὑ-

1) Πλουταρχ. αὐτόθι· «Πάλιν ἡ Ὀλυμπιάς, αὐλικῷ τινος νεανίσκου
γῆμαντος εὐπρεπῇ γυναῖκα κακῶς ἀκούουσαν, οὗτος, εἶπεν, οὐκ ἔχει
λογισμόν· οὐ γὰρ ἂν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔγημε. Δεῖ δὲ μὴ τοῖς ὀμμασι γα-
μεῖν, μηδὲ τοῖς ὀκτύλοις· ὥσπερ ἔνοι ψηφίσαντες πόσα φέρουσιν λαμ-
βάνουσιν, οὐ κρίναντες πῶς βιωσόμενῃ».

2) Ἀθην. 13, 609. 89.

3) Justin, 7, 6, 11. «Quae causa illi exitii malorumqne omnium
fuit. Nam dum regni incrementa ad finitatem Philippi adquisitu-
m sperat, proprio regno ab eodem privatus in exilio consenuit».

πέσχετο νὰ καταστήσῃ αὐτὸν βασιλέα τῆς Ἑπείρου¹, καὶ μετ' οὐ πολὺ πράγματι ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, ὅτε, ἐνηλίκου γενομένου ἐκείνου (εἰκοσασετοῦς), ὁ Φίλιππος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ τὸν Ἀρύμβαν ἐκθρονίσας (352), ἀνέβιβασεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν γυναικᾶδελφον αὐτοῦ Ἀλέξανδρον² ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ ἐλπίδι ὅτι διὰ τοῦτου τὸ βασιλεῖον τῶν Μολοσσῶν θὰ ἀποτελέσῃ μέρος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους³. Ὁ δὲ Ἀρύμβας βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 362—352 ἐξωρίσθη τῆς χώρας καὶ 10 ἔτη βιώσας ἔτι μέχρι τοῦ 342, ἐτελεύτησεν ἐν πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ καταβεβλημένος καὶ δυστυχῆς⁴. Κατέλιπε δὲ υἱοὺς τὸν Ἀλκίταν καὶ τὸν Αἰακίδην, πατέρα τοῦ Πύρρου, ὅστις ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς, εἶδε τὸν θρόνον μεταβιβασθέντα ὑπὸ τοῦ Φι-

1) Ὁ αὐτὸς 8, 6, 4. «Atque Alexandrum, privignum ejus, uxoris Olympiadis fratrem, puerum honestae pulchritudinis, in Macedonia nomine sororis arcessit, omniq̃me studio sollicitatum spe regni simulato amore ad stupri consuetudinem perpulit, majora in eo obsequia habiturus sive conscientiae pudore sive regni beneficio». Droysen Gesch. Alex. 1, 89. N. 4. Müller Fragm. hist. Gr. 1, 317.

2) Διοδώρ. 16, 72. Ἐνθα ἡ χρονολογία 342 ἐσφαλμένη ἐστὶν ἀντὶ τῆς ὁρθῆς 352.

3) Ἀθην. 13, 5, 557. «προσεκτήσατο δὲ καὶ τὴν Μολοττῶν βασιλείαν γῆμας Ὀλυμπιάδα, ἐξ ἧς ἔσγεν Ἀλέξανδρον καὶ Κλεοπάτραν». Corp. Inscript. A. N. 115. Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην κατέφυγεν εἰς Ἀθήνας ὁ Ἀρύμβας ἵνα ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τῶν Ἀθηναίων πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαιομάτων αὐτοῦ. Δημοσθ. Ὀλυνθ. 4. § 13. Ἀρποκρατ. ἐν λ. Ἀρύμβας. Stahr p. 170. «Wodurch sich ein Vasallenverhältniss der Herrscher von Epeiros zu dem Hofe von Makedonien gestaltet zu haben scheint».

4) Διοδώρ. 16, 72. «Ἐπὶ δὲ τούτων Ἀρύμβας ὁ τῶν Μολοττῶν βασιλεὺς ἐτελεύτησεν ἄρξας δέκα ἔτη, ἀπολιπὼν υἱὸν τὸν Πύρρου πατέρα Αἰακίδην. Τὴν δὲ ἀρχὴν διεδέχτο Ἀλέξανδρος ὁ ἀδελφὸς Ὀλυμπιάδος, συνεργήσαντος Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα». 7, 6, 11. Πιυσαν. 4, 11, 13.

λίππου εἰς τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ Ἀλέξανδρον¹. Βραδύτερον δὲ ὁ Φίλιππος κατακτῆσας καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἐκβυλῶν τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἐκτεινομένην παράλιαν χώραν Κασσωπίαν μετὰ τῶν 4 πόλεων αὐτῆς Πανδοσίας, Βουκέτας, Ἐλατρείας καὶ Βιτίας παρέδωκε τῷ κηδεστῇ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρῳ².

Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν γάμον τοῦ Φιλίππου μετὰ τῆς Κλεοπάτρας, ἀνεψίᾱς τοῦ Ἀττάλου, ἐπῆλθον ταραχαὶ ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἡ Ὀλυμπιάς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Ἡπειρον παρὰ τῷ συγγενεῖ αὐτῶν βασιλεῖ τῶν Μαλοσσῶν Ἀλεξάνδρῳ καὶ νὰ προτρέψωσιν αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαιωμάτων, τότε ὁ Φίλιππος παρασκευαζόμενος διὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατεῖαν καὶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ταραχθῶσι τὰ πράγματα ἐν Ἡπείρῳ, προσφκειώθη τὸν γυναικᾶδελφον αὐτοῦ Ἀλέξανδρον προσενεγκῶν αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ τε καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος Κλεοπάτραν³. Ἀλλ' ἐν ᾧ πομπῶδὲ-

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. Πausan. 4, 11, 4. 5. Πloutar. Περρ. 1.

2) Ἡγησιπ. περὶ Ἀλονήσου α' Ἐπὶ Ἀμβρακίαν στρατεύεται, τὰς δὲ ἐν Κασσωπίᾳ τρεῖς πόλεις, Πανδοσίαν καὶ Βούκετα καὶ Ἐλάτρειαν, Ἡλείων ἀποικίας, κατακλύσας τὴν χώραν καὶ εἰς τὴν χώραν βιασάμενος, παρέδωκεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ κηδεστῇ τῷ ἑαυτοῦ δουλεύειν». Ἀρποκρατ. ἐν λ. Ἐλάτεια. Θεόπομπος γοῦν ἐν νγ' (ἀποσπ. 228) τέτταρας πόλεις φησὶν εἶναι τῶν Κασσωπέων—Ἐλάτρειαν τε καὶ Πανδοσίαν καὶ Βιτίαν καὶ Βουκέταν» περὶ ὧν ὅρα Στραβ. 7, 324. Ἀρποκρατ. ἐν λ. Πανδοσία. Σχολ. εἰς Ὁμ. Ὀδ. 18, 85. Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ἐλάτεια.

3) Πloutarχ. Ἀλεξ. 9. Ἀθην. 13, 557. 560. Justin. 9, 5, 7. Curt. R. 8, 8, 7. Thirwall VI, 117. Καὶ ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ὁ Ἰουστίνος ὡς ἐν 7, 6, 10 ἐσφαλμένως ὑπέλαβε τὴν Ὀλυμπιάδα ὡς ἐξαδέλφην τοῦ Ἀρύμβα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὴν ἐβδόμην καὶ τελευταίαν γυναικᾶ τοῦ Φιλίππου Κλεοπάτραν νομίζει ἀδελφὴν τοῦ Ἀττάλου ὡσαύτως καὶ Διόδωρος 16, 93. «τὴν γὰρ ὁ Ἀττάλος τῆς μὲν ἐπιγαμηθείσης γυναικὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κλεοπάτρας ἀδελφίδους» ἐτι πλημμελέστερον ὀνομάζει τὸν Ἀττάλον ἀδελφίδου τῆς Κλεοπάτρας. Ταῦτα δ' ἐξε-

στατα ἐτέλει τοὺς γάμους αὐτῆς ἐν Αἰγαίς, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Παισανίου (336) καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἀναγορευθεὶς διάδοχος αὐτοῦ, ἀνέλαβε τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν¹. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν Ἀλέξανδρος, ζηλῶν τὸν ἀνεψιὸν καὶ δόξαν θηρεύων, κατὰ πρόσκλησιν τῶν Ταρναντίνων ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκα καὶ ἐθριάμβευε συνομολογήσας εἰρήνην μετὰ τῶν Ῥωμαίων (332). Ἐν τῇ ἐπανάδῳ ὅμως ἡττηθεὶς παρὰ τὴν Πανδοσίαν τῶν Βρεττίων², διὰ προδοσίας Λευκανοῦ τινος ἐφανεύθη τῷ 330 καὶ τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ Ἡπειρώτης ἥρωες Ἀλέξανδρος ὁ Νεοπτολέμου, ἀδελφὸς τῆς Κλεοπάτρας³. Τοῦτου δὲ τελευτήσαντος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τινι χρόνῳ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Κλεοπάτρα ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ Νεοπτολέμου, πρὸς τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν πρεσβεῖαν ἵνα παραμυθήσῃ αὐτήν, ἥτις ἐπέτρεψε τὴν εἰς Λευκάδα καὶ Κόρινθον σιτηγίαν⁵.

Ἡ δὲ Ὀλυμπιάς μὴ δυναμένη νὰ διάγῃ εἰρηνικῶς μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἡπει-

λέγονται ἐκ τοῦ Πλουτάρχου (Ἀλεξ. 9) «θεῖος γὰρ ὦν αὐτῆς ὁ Ἀττάλος» καὶ ἐκ τοῦ Παισανίου 8, 7, 7. «Γεγονότα δὲ ἐκ Κλεοπάτρας ἀδελφίδος Ἀττάλου» καὶ ἐκ τοῦ Ἀθηναίου 13, 557.

1) Ἀριστοτελ. πολιτ. 5, 10. Πλουταρχ. Ἀλεξ. 10. Διοδώρ. 16, 93. 94. ἐκτενέστερα καὶ Justin. 9, 6.

2) Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Πανδοσία φρούριον Βρεττίων ἐρυμνὸν τρικόρυφον, περὶ δ' ἐρθέρη Ἀλέξανδρος ὁ Μολοττός, ἀπατηθεὶς ὑπὸ χρησιμοῦ τοιοῦτου «Πανδοσίῃ τρικύλωνε, πολὺν ποτε λαὸν ὀλέσσεις». Ἐδόξε γὰρ πολέμιων οὐκ ἰδίων φθορὰν δηλοῦσθαι.

3) Θεοπομπ. ἀποσπ. 233. Ἀρριαν. 3, 6. 7. Στραβ. 2, 256. 280. Liv. 8, 3, 17. 24. 9, 17. 19. Justin. 12, 2. 17, 3, 1. Plin. N. H. 3, 44, 15. Curt. 8, 1, 37. Gell. 17, 21, 33. Niebuhr A. G. 114, 188. Kl. Schrif. 1, 447. Mommsen R. G. 1, 333 (2 Aufl.) C. Müller εἰς Σκυλακ. 12.

5 Πλουταρχ. Πυρρ. 4. Αἰσχιν. 3, 242. Λυκούργ. κατὰ Λεωκρ. 26.

ρον (330) καὶ ἀντεποιεῖτο τῆς ἀρχῆς τοῦ βασιλείου, ὅτε καὶ ἔγραψε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, αἵτινες εἶχον ἐπικοσμήσει τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης, ὅτι ἡ χώρα τῶν Μολοσσῶν ἀνῆκεν αὐτῇ καὶ ὅτι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως αὐτῆς οἱ Ἀθηναῖοι οὐδὲν εἶχον δικαίωμα ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ¹. Ἐπελθούσης δὲ διαστάσεως μεταξὺ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τῆς Κλεοπάτρας ἦτοι μεταξὺ μητρὸς καὶ θυγατρὸς περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ βασιλείου, ἡ τελευταία ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν τῷ 317, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὁποίας ἔσπευσε μὲν καὶ ὁ Αἰακίδης, ἀλλ' ἐκηρύχθη ἑκπτωτος τοῦ θρόνου ὑπὸ τῶν Ἡπειρωτῶν². Μετὰ παρέλευσιν δὲ μικροῦ χρόνου τῷ 313 οἱ Ἡπειρῶται μὴ ἀνεχόμενοι τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν, ἀπεδέχθησαν τὸν Αἰακίδην, ὅτε ὁ Κάσσανδρος ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν του Φίλιππον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐν δυσὶ μάχαις ἡττηθεὶς ὁ Αἰακίδης, ἐφονεύθη ἐν τῇ τελευταίᾳ³. Τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλκέτας, ὃν ἐνίκησε μὲν ὁ Κάσσανδρος, κατέλιπεν ὅμως αὐτῷ τὸ κράτος. Οἱ δὲ Ἡπειρῶται, καίπερ βαρέως φέροντες τὴν τυραννίαν αὐτοῦ, δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ ἀπαλλαχθῶσι, διότι ἐφοβοῦντο τὴν προστασίαν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ Κασσάνδρου. Ἐπὶ τέλους δὲ ἐπαναστάντες, ἐφόνευσαν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς υἱοὺς του καὶ ἀνέβιθασαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν υἱὸν τοῦ Αἰακίδου Πύρρον, ὅστις ἐπὶ τινα μὲν χρόνον συνεχασίλευσε τῷ Νεοπτολέμῳ, εἴτα δ' ἐγένετο μοναρχάτωρ.

1) Διοδώρ. 18, 49, 4. Ὑπερείδ. κ. 36. «ὕπερ τούτων ὑμῖν τὰ ἐγκλήματα ἦλθε τῆς Ὀλυμπιάδος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὡς ἡ χώρα εἴη ἡ Μολοττία αὐτῆς, ἐν ᾗ τὸ ἱερὸν ἐστίν. Οὐκ οὐκ προσῆκεν ἡμᾶς τῶν ἐκεῖ οὐδὲ ἐν κινεῖν». Παισαν. 1, 11, 3. Justin 17, 3, 16.

2) Διοδώρ. 19, 11. Corn. Nep. Eum. 6. Justin. 13. 6, 11.

3) Διοδώρ. 19, 36. «Ὁ δ' Αἰακίδης... βουλόμενος βοηθεῖν Ὀλυμπιάδι, οἱ δὲ χωρισθέντες τῶν Ἡπειρωτῶν εἰς τὰς πατρίδας κατεστασίασαν ἀπόντα τὸν βασιλέα καὶ κοινῶς δόγματι καταγόντες, πρὸς Κάσσανδρον ἐποίησαντο συμμαχίαν». Παισαν. 1, 11, 4. Διοδώρ. 19, 74. Πλουτάρχ. Πυρρ. 2. 3.

Ὅτι δὲ αἱ σχέσεις τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου γεννήσεως μέχρι τοῦ γάμου τοῦ Φιλίππου μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Ἀττάλου Κλεοπάτρας (356—337) δὲν ἦσαν ἐχθρिकाί, δυνάμεναι νὰ ἐπενέγκωσιν ἐντελῆ ῥῆξιν καὶ δι᾿ ἑξέως μεταξὺ ἀμφοτέρων ὡς ἀβασανίστως παρεστάθησαν ὑπὸ τινων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, περὶ ὧν προηγουμένως ἐγένετο λόγος, περὶ τούτου ἱκανὰ ὑπάρχουσι τεκμήρια, πείθοντα πάντα ἀπροκατάληπτον κριτὴν περὶ τοῦ ἐναντίου. Πρῶτον μὲν γνωστόν ἐστίν ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἐγέννησε τῷ Φιλίππῳ ὀλίγον μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον τὴν Κλεοπάτραν. Εἰ καὶ ἱστορικῶς ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ κατὰ ποῖον ἔτος ἐγεννήθη ἡ Κλεοπάτρα, οὐχ ἥττον ὁμως δύναται τις νὰ εἰκάζῃ ὅτι τοῦτο ἐγένετο μετὰ ἐν ἡ δύο τὸ πολὺ ἔτη, καθ' ὅσον ταύτην ἔδωκεν ὁ Φίλιππος εἰς γάμον τῷ γυναικαδέλφῳ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρῳ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου ἧτοι πρὸ τοῦ 336. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν διατεινομένων ὅτι ἀπὸ τοῦ 356 ὁ Φίλιππος διετέλει ἐν διαστάσει πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκδεχθῶμεν τὴν γέννησιν τῆς Κλεοπάτρας, ἡ ὁποία προϋποθέτει εἰρηνικὴν συμβίωσιν μεταξὺ τῶν δύο καὶ οὐχὶ ἐχθρικὴν διάστασιν καὶ δι᾿ ῥῆξιν τῶν συζυγικῶν καὶ ἀρμονικῶν σχέσεων.

Δεύτερον δὲ τεκμήριον τῶν ἀγαθῶν σχέσεων μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος ἐστὶν ἡ ὑποστήριξις τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ἀναβίβασις αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κατὰ τὸ 352 ἧτοι 5 ἔτη μετὰ τὸν γάμον καὶ 4 ἔτη μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου¹. Τρίτη δ' ἀπόδειξις τῆς εἰρηνικῆς καὶ ἀρμονικῆς συμβιώσεως τῆς Ὀλυμπιάδος μετὰ τοῦ Φιλίππου ἐστὶν ὅτι διευθυντὴς καὶ ἀρχιεπιστάτης τῆς ἀνατροφῆς καὶ πρώτης ἐκπαιδεύσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου προσεκλήθη συγγενὴς τῆς Ὀλυμπιάδος ὁ Λεωνίδας, ἀνὴρ αὐστη-

1) Διοδώρ. 16, 72. Δημοσθ. Ὀλυνθ. 1. § 13. Justin. 8, 6, 7. 9, 6.

ροῦ χαρακτηῖρος, ὅστις ὡς τοιοῦτος διετέλεσεν ἐπὶ 7 ὁλόκληρα ἔτη ἀπὸ τοῦ 6—13 ἔτους (350—343) τῆς ἡλικίας τοῦ Ἀλεξάνδρου¹, ὅτε παρεδόθη τῷ φιλοσόφῳ Ἀριστοτέλει πρὸς ἀνωτέραν καὶ τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν. Τούτου δὲ γενομένου καὶ ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένου ὄντος, οὐδεὶς λογικῶς σκεπτόμενος δύναται νὰ παραδεχθῇ ὅτι κατὰ τοῦτο τὸ χρονικὸν διάστημα (350—343) ὁ Φίλιππος διετέλει ἐν ψυχρότητι καὶ διαστάσει πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα, ἥτις ὡς ὁ πατὴρ καὶ αὐτὴ ὡς μήτηρ περὶ πλείστου ἐποιεῖτο τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃν τοσοῦτον ἡγάπων ἀμφότεροι οἱ γεννητόρες.

Τέταρτον δὲ τεκμήριον τῆς διαρκείας τῶν εἰρηνικῶν σχέσεων τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 342 ἐστὶν ἡ ἀλληλογραφία καὶ ἐπιστολογραφία τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα, ἥτις ἀναμφισβήτητος ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ ἐπομένου περιστατικοῦ. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Φίλιππος ἐν ἐκστρατεία διατελὼν ἐν Θράκῃ, ἔπεμψε γραμματοκόμιστὴν εἰς Μακεδονίαν, φέροντα καὶ ἄλλας

1) Πλουτάρχ. Ἀλεξ. 5, «Πολλοὶ μὲν οὖν περὶ τὴν ἐπιμέλειαν, ὡς εἰκός, ἦσαν αὐτοῦ τροφεῖς καὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι λεγόμενοι, πᾶσι δ' ἐφειστέθεικε Λεωνίδης, ἀνὴρ τὸ τε ἦθος αὐτῆρός καὶ συγγενῆς Ὀλυμπιάδος, αὐτὸς μὲν οὐ φεύγων τὸ τῆς παιδαγωγίας ὄνομα, καλὸν ἔργον ἐχούσης καὶ λαμπρόν, ὑπὸ δὲ τῶν ἄλλων διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν οἰκειότητά τροφεὺς Ἀλεξάνδρου καὶ καθηγητὴς καλούμενος». Τούτου μνημονεύει εὐφύμως ὁ Ἀλέξανδρος βραδύτερον ἐν § 22. παρὰ Πλουτάρχῳ «βελτίονας γὰρ ὁψιποιοὺς ἔχειν ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ Λεωνίδου δεδομένους αὐτῷ, πρὸς μὲν τὸ ἄριστον, νυκτοπορεῖαν, πρὸς δὲ τὸ δεῖπνον, ὀλιγαριστίαν» καὶ ἐν 25. Ἀποττέλλων δὲ πολλὰ... κατέπεμψε καὶ Λεωνίδῃ τῷ παιδαγωγῷ τάλαντα λιθανωτοῦ πεντακόσια καὶ σμύρνης ἑκατόν, ἀναμνησθεὶς παιδικῆς ἡλικίας. Ὁ γὰρ Λεωνίδης, ὡς εἰκὲν, ἐν θουσίᾳ ποτέ... ὅταν, ἔφη, τὴν ἀρωματοφόρον κρατήσῃ, Ἀλέξανδρε, πλουσίως οὕτως ἐπιθυμιάσεις. Νῦν δὲ φειδομένως γρῶ τοῖς παροῦσι». Stahl Arist. tel. vol. 1. S. 89. 90. Quintilian Instit. orat. I. c. 1. §. 8, 9. Hieronymus epist. 57. t. iv. p. 592.

ἐπιστολάς καὶ μίαν πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ἐπιγραφομένην. Τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι συλλαβόντες, ἐκράτησαν ἐπὶ 10 μῆνας καὶ τὰς μὲν ἄλλας ἐπιστολάς ἀποσφραγίσαντες ἀνέγνωσαν, τὴν δὲ πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ἐπιγραφομένην ἀλύμαντον ἀπέστειλαν, σεβασθέντες τὸ ἀπόρρητον ἀνδρὸς ἀποδημοῦντος πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ¹. Ἡ δὲ σύλληψις καὶ κατακράτησις αὕτη τοῦ κήρυκος καὶ γραμματοκομιστοῦ τοῦ Φιλίππου Νικίου καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν κατασχεθεῖσων αὐτοῦ ἐπιστολῶν ἐνώπιον τοῦ δήμου ὑπῆρξε μία τῶν ἀφορμῶν τῆς τοῦ Φιλίππου ἐχθρότητος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν πικρῶν παρὰπόνων, ἅπερ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ διεβίβασεν ὁ Φίλιππος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους². Καὶ ἐκ τούτου τοῦ περιστάτικοῦ, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων

1) Πλουταρχ. ἐν β. Δημητρ. 22. «Οἱ Ἀθηναῖοι, Φιλίππου πολεμοῦντος αὐτοῖς, γραμματοφόρους ἐλόντες, τὰς μὲν ἄλλας ἀνέγνωσαν ἐπιστολάς, μόνην δὲ τὴν Ὀλυμπιάδος οὐκ ἔλυσαν, ἀλλ' ὥσπερ ἦν κατασπασμένη, πρὸς ἐκεῖνον, ἀπέστειλαν». Ἐν Πολιτικ. Παράγγελμ. α' Ἀθηναῖοι Φιλίππου γραμματοφόρους λαβόντες, ἐπιστολὴν ἐπιγεγραμμένην Ὀλυμπιάδι κομίζοντας οὐκ ἔλυσαν, οὐδ' ἀπεκάλυψαν ἀπόρρητον ἀνδρὸς ἀποδήμου πρὸς γυναῖκα φιλοπροσύνην». Παράτηρητέον ὅτι ἐν μὲν τῷ πρώτῳ χωρίῳ γίνεται λόγος περὶ ἐπιστολῆς τῆς Ὀλυμπιάδος πρὸς τὸν Φίλιππον, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰν ἀπάλιν περὶ ἐπιστολῆς τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ὡσαύτως καὶ ἐν ἐπιστολ. 2. σελ. 159. Ἑλλαδ. παρὰ Φωτ. Βιβλ. 289. σ. 534. Böhmcke Forsch. S. 367. ἀναγρᾶρων τοῦτο τὸ γέγονός προστίθῃσι περὶ τοῦ χρόνου «id circa ol. 109, 3. actum esse videtur».

2) Schäfer Dem. u. S. Zeit vol. 2. S. 461. «wir sehen dass die Athener an eine friedliche Verständigung mit Philipp nicht von ferne mehr dachten. das lehrt noch ein anderer Umstand, über den Philipp sich beschwert». Olivier δὲ (Hist. de Philip. vol. 2. p. 256) μνημονεύων τοῦ γεγονότος τούτου κατακρίνει τοὺς Ἀθηναίους, ἐκλαβόντας τὸν κήρυκα τοῦ Φιλίππου ὡς κατάσκοπον «il —est à presumer que les Athéniens méconnaurent à dessein le caractère de Héraut et qu' ils traitent Nicias d' espion. l' attentat aurait révolté toute la Grèce, s' ils se l' avaient coloré de quelque prétexte».

τεκμηρίων καὶ ἀποδείξεων, ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι οὐδεμία ψυχρότης καὶ διάστασις ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ὡς τοιαύτην ἐννοοῦντες τὴν μεταξὺ ἀμφοτέρων σχέσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπέδειξαν τὴν δέουσαν ἀδροπροσύνην μὴ ἀποσφραγίσαντες τὰς πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ἐπιστολάς¹.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις προστίθεται καὶ μία ἔτι ἀπόδειξις τῆς μεταξὺ Φιλίππου καὶ Ὀλυμπιάδος ὕφισταμένης συζυγικῆς σχέσεως κατὰ τὸ 340. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συναλήφθη ἐν Ἀθήναις ὡς κατὰσκοπος τοῦ Φιλίππου Ἀναξίνοος ὁ Ὠρεΐτης, ὅστις πρὸς ἀποτριβὴν τῆς προσαπτομένης αὐτῷ μομφῆς, διεκήρυξεν ὅτι ἦν ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου πρὸς ἀγορὰν πραγμάτων διὰ τὴν Ὀλυμπιάδα². Καὶ τὸ περιστατικὸν τοῦτο, πιστευόμενον τότε, οὐδὲν ἄλλο ἀποδείκνυσιν εἰ μὴ ὅτι ὁμόνοια καὶ ἀρμονία ἐπεκράτει μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος μέχρι τοῦ 340 ἔτους.

Περὶ δὲ τῶν μετὰ ταῦτα σχέσεων ἀπὸ τοῦ 340—337 ἦτοι μέχρι τοῦ γάμου τοῦ Φιλίππου μετὰ τῆς ἐβδόμης γυναικὸς Κλεοπάτρας τῆς ἀδελφιδῆς τοῦ Ἀττάλου, ὅτε ἐπῆλθεν ἡ διάστασις καὶ φανερὰ ῥῆξις μεταξὺ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ Ἀλεξάνδρου ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ Φιλίππου ἐξ ἑτέρου, οὐδεμία ἀρχαία μαρτυρία ὑπάρχει δυναμένη νὰ βεβαιώσῃ ἡμᾶς περὶ τῆς φιλικῆς ἢ ἐχθρικῆς σχέσεως τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος. Τούτου δὲ τεθέντος, μένει ἀπο-

1) Schafer αὐτόθι. «Als eine Zarte Rücksicht wird gerühmt, dass die Athener einen Brief Philipps an seine Gemahlin nicht öffneten, sondern wie er war Zurückstellten». Stahr Aristotel, vol. 2. S. 192. χαρακτηρίζει als einen schöner Zug ihres feine schicklichkeitsgefühls erscheint» καὶ ἐν Ersch u. Gruber Encyclop. p. 171. «Ein schöner Beweis ihres ausgebildeten Schicklichkeitsgefühls».

2) Δημοσθ. περὶ Στεφ. 137. Αἰσχιν. 3, 253. Böhnecke Forsch. 334. 335. Schafer Dem. u. S. Zeit Bd. 2. S. 461. Not. 4.

ρον καὶ ἀόριστον τίς ἢ τίνες ὑπῆρξαν αἱ ἀληθεῖς αἰτίαι τῆς μεταξὺ ἀμφοτέρων ἐχθρότητος, αἵτινες ἐπήνεγκον τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀποστροφὴν καὶ περιφρόνησιν τῆς Ὀλυμπιάδος¹. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἢ μὲν ἡ ἐξέτασις καὶ βάσανος τῶν προηγουμένως μνημονευθεισῶν εἰδήσεων ἀρχαίων τινῶν ἵνα γνωσθῇ πόσῃ ἀληθείας ὑπόστασιν δύνανται νὰ ἔχωσιν αὐταί.

Κατὰ ταῦτα τοίνυν ὡς πρῶτον αἴτιον τῆς ψυχρότητος τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου καὶ Πυσανίου καὶ εἴ τινος ἄλλου ὡς λεγόμενον καὶ ἀδόμενον ὅτι ὦφθη ποτὲ δράκων παρεκτεταμένος τῷ σώματι τῆς Ὀλυμπιάδος κοιμωμένης, ὅτι ὑπὸ τὴν μορφὴν τούτου συνηυνάζετο τῇ Ὀλυμπιάδι ὁ θεὸς Ἀμμων καὶ ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς προπέμπουσα τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατεῖαν ἐκέλευεν αὐτῷ φρονεῖν ἄξια τῆς γενέσεως² ἥτοι ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμμωνός ἐστιν. Ὅτι

1) Διὸ δικαίως παρατηρεῖ ὁ Stahr (Ersch u. Gruber Encyclop. 3. Bd. S. 171) ὅτι αἱ ἀληθεῖς αἰτίαι οὐδέποτε ἀνακαλυφθήσονται «Die wahren Ursachen der Zwistigkeiten Olympias und ihren Gemahle... werden sich nie mit Sicherheit ermitteln lassen. Die Sache scheint selbst zu jener Zeit ein Staatsgeheimniss für die Mitlebenden gewesen zu sein».

2) Πλουτάρχ. Ἀλεξ. 2. «ὦφθη δὲ ποτε καὶ δράκων κοιμωμένης τῆς Ὀλυμπιάδος παρεκτεταμένος τῷ σώματι καὶ τοῦτο μάλιστα τοῦ Φιλίππου τὸν ἔρωτα καὶ τὰς φιλοφροσύνας ἀμαυρῶσαι λέγουσιν ὡς μηδὲ φοιτᾶν ἔτι πολλάκις παρ' αὐτὴν ἀναπαυόμενον, εἴτε δέισαντά τινας μαγείας ἐπ' αὐτῷ καὶ φάρμακα τῆς γυναικός, εἴτε τὴν ὁμιλίαν ὡς κρείττονι συνοῦτης ἀροσιούμενον» 3. «Χρησὸν κομισθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ, κελεύοντος Ἀμμωνι θύειν καὶ σέβεσθαι μάλιστα τοῦτον τὸν θεόν» ἀποβαλεῖν δὲ τῶν ὄψεων αὐτὸν τὴν ἑτέραν, ἣν τῷ τῆς θύρας ἀρμῷ προσβαλὼν κατώπτευσεν ἐν μορφῇ δράκοντος συνευναζόμενον τῇ γυναικὶ τὸν θεόν». Γνωστὸν ἐστίν ὅτι πηγὴ τοῦ Πλουτάρχου ἦν ὁ Κλείταρχος κατηγορούμενος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων διὰ τὴν εὐπιστίαν καὶ μυθοπλαστίαν (Quintil. X, 1, 74. «Clitarchi probatur ingenium, fides infamatur». Cicer. de leg. 12, Στραβ. 7, 293, 11, 491. 15, 718. Πλουτ.

δὲ ταυτὰ εἰσι μῦθος καθάρως, πλασθεὶς πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ οὐδὲν πλέον, μαρτυρεῖται ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων¹ καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων², οἵτινες θεωροῦσι τὰ τοιαῦτα μυθεύματα ὡς προϊόντα τῆς δεισιδαιμονίας καὶ μωρίας³, εἰς τὰ ὅποια ὁ Φίλιππος οὐδεμίαν προσοχὴν καὶ πίστιν ἠδύνατο νὰ παράσχη ὡς οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων. Πόσον δὲ παράλογα καὶ παράδοξα καὶ ἀπίστευτα εὐκόλως διεδίδοντο ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐγράφοντο ὡς ἀληθῆ, δύο μόνον παραδείγματα ἐπισυνάπτω ἐνταῦθα. Πρῶτον μὲν ἱστορεῖται ὅτι Ἀρίστων ὁ Ἐφέσιος, μισογύνης ὢν, ἐμίσητο ὄνῳ καὶ ἐξ αὐτῆς ἔτεκε κόρην εὐειδεστάτην, κληθεῖσαν Ὀνόσκελιν⁴. Δεύτερον δὲ ὅτι Φουλούιος Στέλλος ὡσαύτως μισογύνης ὢν, συνεμίσητο ἵππῳ, ἐξ ἧς ἐτέχθη αὐτῷ κόρη εὐμορφος, ἥτις ἐκλήθη Ἰππώνα⁵. Παραπλήσιος δὲ τῷ μύ-

Ἀλεξ. 46. Curt. 9 5, 8 καὶ ἄλλοι, Πausan. 4, 14, 7. «Νικοτελεῖα γὰρ τῇ μητρὶ αὐτοῦ (Ἀριστομένους) δαίμονα ἢ θεὸν δράκοντα εἰκασμένον συγγενέσθαι λέγουσι. Τοιαῦτα δὲ καὶ Μακεδόνας ἐπὶ Ὀλυμπιάδι καὶ ἐπὶ Ἀριστοδάμῳ Σικυωνίους οἶδα εἰρηκότας». Justin 42, 16, 2. ὑπολαμβάνει ὡς ὄντα τὰ ὑπὸ Πλουτάρχου ἱστορούμενα.

1) Προηγουμένως παρετέθη ὁλόκληρον τὸ χωρίον τοῦ Λουκιανοῦ Ἀλεξ. ἢ Ψευδομ. 32, 7, ἐνθα ῥητῶς λέγεται «ἄθεν καὶ τὸν περὶ Ὀλυμπιάδος μῦθον διαφροτῆσαι πάλαι εἰκός, ὅποτε ἐκείναι τὸν Ἀλέξανδρον, δράκοντος οἶμαι συγκαθεύδοντος αὐτῇ ποιούτου».

2) Olivier Hist. de Philippe vol. 1. p. 126. «Suivant Ciceron, Olympias entretenait un de ses serpens aprivoisés... On avait inventé une fable pareille à celle d' Alexandre... ceux qui ont voulu reduire ces fables à l' histoire ont prétendu, les uns qu' Alexandre etait fils...».

3) Stahr p. 171. «Die Erzählungen einiger alten dass sie mit einem Gotte.... laufen auf Aberglauben und Absurditäten hinaus an die Philipp nie gedacht hat». ἐκτενέστερα Bayle Dict. crit. 1. 3. 534.

4) Πλουταρχ. Παραλληλ., 29. «Ἀρίστων Ἀριστώνυμος ὁ Ἐφέσιος, υἱὸς Δημοστράτου ἐμίσει γυναῖκα, ὄνῳ δ' ἐμίσητο, ἣ δὲ κατὰ χρόνον ἔτεκε κόρην εὐειδεστάτην, Ὀνόσκελιν τοῦνομα».

5) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Φουλούιος Στέλλος μισῶν γυναῖκας, ἵππῳ συνε-

θω τούτῳ ἐστὶ κακείνος, καθ' ὃν ἀπώλεσε τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν, δι' οὗ κατῴπτευσε διὰ τοῦ ἄρμου τῆς θύρας τὸν θεὸν ἐν μορφῇ δράκοντος συνευναζόμενον τῇ Ὀλυμπιάδι, ὅπερ, ὡς γνωστὸν ἐστὶν ἐκ τῆς ἱστορίας, ὁ Φίλιππος ἔπαθε πολιορκῶν τὴν Μεθώνην. ὅτε ἐτοξεύθη ὑπὸ τοῦ Ὀλυνθίου Ἀστέρος¹.

Ἄλλα δὲ αἷτια τῆς ψυχρότητος τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα μυθεύονται μαγεϊαί τινες καὶ φάρμακα τῆς Ὀλυμπιάδος, τὰ ὁποῖα φυβηθεῖς ὁ Φίλιππος, πολλάκις ἀπέσχε νὰ ἀναπαυθῇ παρ' αὐτῇ² καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις προστίθεται ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς πλειότερον τῶν ἄλλων ἐγγυρίων γυναικῶν παρεδίδεδετο εἰς τὰ ὀρφικά καὶ εἰς τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοὺς καὶ ἔπραττεν ὅμοια ταῖς Ἡδωνίσι καὶ

μίσγετο, ἡ δὲ κατὰ χρόνον ἔτεκε κόρην εὐμορφον καὶ ὠνόμασεν Ἰππώναν. Ἔστι δὲ θεὸς πρόνοιαν ποιουμένη ἵππων ὡς Ἀγησίλαος ἐν τρίτῳ Ἰταλικῶν.

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι 8. «Φίλιππος Μεθώνην καὶ Ὀλυνθον βουλόμενος πορθῆσαι καὶ βιζόμενος ἐπὶ τῷ Σινδάνῳ ποταμῷ διεβῆναι πέραν, ὑπὸ τινος τῶν Ὀλυνθίων, Ἀστέρος ὀνόματι ἐτοξεύθη τὸν ὀφθαλμόν, εἰπόντος· Ἀστὴρ Φιλίππῳ θανάσιμον πέμπει βέλος· ὁ δ' ὀπίσω διανηξάμενος πρὸς τοὺς οἰκείους σώζεται ἀπολέσας τὸν ὀφθαλμόν, ὡς Καλλιस्थένης ἐν τρίτῳ Μακεδονικῶν». Λουκιαν. Πῶς δεῖ συγγρ. ἱστ. 38. ἀναφέρει τὸ γεγονός εἰς Ὀλυνθον ὡς καὶ ἄλλοι τινές, περὶ ὧν ὅρα Μακεδονικῶν μου Β' μερ. σελ. 50. Διόδωρος δὲ (16, 34), Ἀρποκρατ. ἐν λ. Μεθώνη, Σουῖδ. ἐν λ. Κάρανος, Σχολ. εἰς Δημοσθ. Ὀλυνθ. Β' 5. 8. καὶ Ἰουστίνος (7, 6) εἰς Μεθώνην, τὴν πάλαι μὲν Θρακικὴν Πιερικὴν, εἶτα δὲ Μακεδονικὴν γενομένην. Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι τινὲς τῶν νεωτέρων ἀποδέχονται δύο Μεθώνης μίαν Μακεδονικὴν καὶ μίαν Θρακικὴν, ἡτις οὐδέποτε ὑπῆρξεν· ὁ δὲ μνημονεύμενος ποταμὸς Σίνδανος ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου μνημονεύεται οὔτε ἀρχαίου οὔτε νεωτέρου καὶ ἐπομένως ἄγνωστος μένει ἡ θέσις αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται καὶ ὁ ὁρισμὸς τῆς θέσεως Μεθώνης.

2) Πλουταρχ. ἐν 6. Ἀλεξ. 2. «Ὡς μὲν φοιτῶν ἔτι πολλάκις παρ' αὐτὴν ἀναπαυσόμενον εἶτε δέισαντά τινας μαγείας ἐπ' αὐτῷ καὶ φάρμακα τῆς γυναικός».

ταῖς Θρήσσαις γυναῖξιν, κ'τινες διὰ τῆς χρήσεως καὶ ἐξαγωγῆς μεγάλων καὶ χειροῦθων ὄψεων ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας¹. Πάντα ὅμως ταῦτα καὶ ἀληθῆς ἂν ὑποθεῶσι πρὸς στιγμήν, οὐδεμίαν παρέχουσι βεβαιότητα ἢ καὶ ἀπλὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ μεγαλεπιβόλου Φιλίππου, ὅστις περιπαθέστατα ἠγάπα τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ μάλιστα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, τὸ μὲν διὰ τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, τὸ δὲ καὶ διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ πρὸς τοῦτοις διὰ τὴν σὺμφωναν καὶ συνετὴν διαγωγὴν καὶ ἀνοχὴν, μεθ' ἧς, καίπερ ζηλότυπος, ὡς πᾶσα γυνή, γενναίως ὅμως ἠνείχετο τὴν παρειαγωγὴν ἄλλων γυναικῶν ὑπὸ τοῦ λίαν φιλογάμου καὶ πολυγάμου Φιλίππου. Ἄλλως δὲ γνωστόν ἐστίν ὅτι ὁ Φίλιππος τὸν πλεῖστον χρόνον ἐν ἀδιαλείπτοις στρατείαις διατελὼν καὶ ἀπουσιάζων ἐκ Πέλλης, ἀπησχολεῖτο εἰς σκέψεις σοβαρωτέρας καὶ εἰς ὑποθέσεις σπουδαιοτέρας τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μυθευμένων.

Ἐκ τούτων ἤδη ἐξάγεται ὅτι καὶ ὅσα διεδίδοντο ὑπ' ἐχθρῶν τῆς Ὀλυμπιάδος, ἥτις, ὡς ξένη Ἡπειρώτις, οὐκ ὀλίγους εἶχεν ἐν τοῖς περὶ τὸν Φίλιππον, ὅτι δῆθεν καὶ πρὸ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου γεννήσεως καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ τὴν μακροχρόνιον ἀπουσίαν τοῦ Φιλίππου ἡ Ὀλυμπιάς δὲν ἐτήρησε τὴν πρὸς αὐτὸν συζυγικὴν πίστιν, πάντα ταῦτά εἰσι διαβολαὶ καὶ συκοφαντίαι τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς².

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ἡ δὲ Ὀλυμπιάς μᾶλλον ἐτέρων ζηλώσασα τὰς κατοχὰς καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς, ἐξάγουσα βαρβαρικώτερον ὄφεις μεγάλους χειροῦθεις ἐφείλκετο τοῖς θιάσοις, οἱ πολλάκις ἐκ τοῦ κιττοῦ καὶ τῶν μυστικῶν λίχνων παραναδυόμενοι καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις, τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις, ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας».

2) Freinsch. Supplim. ad Qu. Curt. 4, 1. n. 15. Stahr p. 170. «Auch die Anschuldigung als habe sie während der öftern langwierigen Abwesenheit ihres Gatten, ja schon vor Alexanders Geburt, ihre eheliche Traue nicht eben am sorgfältigsten bewahrt und dem Philipp so sich verdächtigt und verhasst gemacht—Auch diese

Ἡ Ὀλυμπιάς πρὸς τοῖς ἄλλοις φυσικοῖς καὶ πνευματικοῖς προτερήμασιν ἀναντιρρήτως εἶχε καὶ πολλὰ ἐλαττώματα, ἅπερ ἀνεπτύχθησάν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου καὶ ἔτι μᾶλλον μετὰ τὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, περιὼν ἐν οἷ-
κειῷ τόπῳ γενήσεται λόγος. Οὐδεμία ὅμως ἀξιόπιστος καὶ βεβαία ἐνδειξις ὑπάρχει ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς δὲν ἐτήρησε τὴν πρὸς τὸν σύζυγον πίστιν μεθ' ὅλας τὰς παρεκτροπὰς αὐτοῦ καὶ τὴν πολυχρόνιον ἀπουσίαν τοῦ ἀνδρός. Ἐὰν δὲ ἀναλογισθῇ τις ὅποιον ὑψηλὸν καὶ ὑπερήφανον αἶσθημα ἐνεφώλευεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς καὶ ὅπως ἐσεμνύνετο ὅτι διὰ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ἀγάπης ἐγένετο σύζυγος τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ κραταιοτάτου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βασιλέως Φιλίππου καὶ ὡς θεὰ ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, παρ' οἷς τοσοῦτον αὐστηρὰ ἐπεκράτουν ἥθη, οὗτος οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν δύναται νὰ συλλάβῃ ὅτι ἡ μεγαλόφρων καὶ ἔνδοξος βασίλισσα παρεβίασέ ποτε τὴν συζυγικὴν πίστιν. Διότι εἰ πράγματι τοιοῦτόν τι συνέβαινε, οὐδὲ οἱ Μακεδόνες ἤθελον ἀνεχθῇ αὐτήν, οὐδὲ ὁ Φίλιππος ἤθελεν ὑπομείνῃ νὰ ἔχῃ τοιαύτην γυναῖκα καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ συμβιώσῃ μετ' αὐτῆς, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἤθελεν ἀποπέμψῃ αὐτήν.

Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπάρχουσι μαρτυρίαι πᾶν τὸναντίον μαρτυροῦσαι περὶ τοῦ αὐστηροῦ ἥθους καὶ τῆς μεγάλης συνέσεως τῆς Ὀλυμπιάδος, αἵτινες προηγουμένως παρετέθησαν. Τούτων δὲ ἡ μὲν ἀναφέρει ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς μαθοῦσα ὅτι αὐλικός τις Μόνιμος, ὁ Πυθίωνος, ἔγημε γυναῖκα εὐεידῇ μὲν, δύσφημον δέ, εἶπεν «οὗτος οὐκ ἔχει λογισμόν», ἡ δὲ ἀναφέρει ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἰδοῦσα τὴν Θεσσαλίδαν, ἥς ἤρξατο ὁ Φίλιππος, καὶ διαλεχθεῖσα πρὸς αὐτήν εὐγενῶς καὶ συνετῶς, εἶπε «χιριέτωσαν αἱ διαβολαί». Ἐκ δὲ τῆς ὁρθῆς

Anschuldigung hat man Grund als leeres, von ihnen Feinden, sich deren genug hatte angestreutes Gerücht mit Bestimmtheit Zurückzuweisen».

ταύτης κρίσεως τῆς Ὀλυμπιάδος ὀρμώμενος ὁ σοφὸς Πλούταρχος ἐξάγει τὸ συμπέρασμα

«*Ἀμαχον οὖν τι γίγεται πρᾶγμα γαμετὴ γυνὴ καὶ νόμιμος, ἃν ἐν αὐτῇ πάντα θεμένῃ, καὶ προῖκα καὶ γένος καὶ φάρμακα καὶ τὸν κιστὸν αὐτόν, ἥδ' ἐι καὶ ἀρετῇ κατεργάσεται τὴν εὐνοίαν*»¹.

Ὅτι δὲ ἀμοιβαίαι δυσαρέσκεια ἐνίοτε προῦκαλοῦντο μετὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος ἄνευ σπουδαίου τινὸς ἀποτελέσματος, ὡς πανταχοῦ καὶ πάντοτε συμβαίνουσι μετὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, περὶ τούτου οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρχῃ. Διότι καὶ ὁ Φίλιππος, ὡς ἡ Ὀλυμπιάς, πρὸς τοῖς πολλοῖς καὶ σπουδαίοις πλεονεκτήμασιν εἶχε καὶ ἐλαττώματα πολλὰ, ὧν τὸ κυριώτερον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιπτώσει ἦν ἡ φιλογαμία καὶ πολυγαμία αὐτοῦ καὶ ἡ κατ' ἀκολουθίαν ταύτης παρειαγωγή γυναικῶν παρὰ τῇ νομίμῳ γυναικὶ Ὀλυμπιάδι, ἣν καίπερ βαρέως φέρουσα αὐτὴ, ὡς εἰκός, ἠνείχετο ὅμως μετὰ γενναιότητος καὶ φρονήσεως χάριν τοῦ κλέους καὶ τῆς δόξης ἐξ ἑνὸς καὶ χάριν τῆς διατηρήσεως τῶν συζυγικῶν σχέσεων ἐξ ἑτέρου. Οὐχ ἥττον δὲ καὶ αὐτὴ οὔσα γυνὴ βαρύθυμος καὶ δύσζηλος καὶ χαλεπὴ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλούταρχου, πολλάκις παρεῖχεν ἀφορμὰς δυσαρεσκείας τῷ Φιλίππῳ. Αἱ δυσαρέσκεια ὅμως αὗται οὐδέποτε ἐπὶ τοσοῦτον ἐτραχύνθησαν, ὥστε νὰ ἐπενέγκωσι ῥῆξιν καὶ διάζευξιν μετὰ τῶν δύο συζύγων μέχρι τοῦ 340 τοῦλάχιστον, ὡς προηγουμένως διὰ πολλῶν τεκμηρίων καὶ ἀποδείξεων ἐδείχθη. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος κατὰ τὸ τριετὲς χρονικὸν διάστημα τοῦ 340—337 οὐδεμία ἀρχαία πληροφορία ὑπάρχει, οὐδὲν δύναται τις εἰπεῖν μετὰ θετικότητος καὶ βεβαιότητος καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἄμεινόν ἐστι σιγᾶν ἢ εἰκοτολογεῖν.

1) Πλούταρχ. Γαμικ. Παραγγέλμ. 23. 24.

Ἐνταῦθα τελευτᾷ ἡ δευτέρα χρονικὴ περίοδος τοῦ βίου τῆς Ὀλυμπιάδος ὡς νομίμου γυναικὸς τοῦ Φιλίππου καὶ ἐνδόξου βασιλίσσης τῶν Μακεδόνων ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ 357 καὶ τελευτήσασα τῷ 337 ἦτοι ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην. Νῦν δὲ ὑπολείπεται νὰ ἐκτεθῶσι τὰ κατὰ τὴν τρίτην εἰκοσκαετὴ περίοδον τοῦ βίου αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 337—317 ἦτοι νὰ ἀναγραφῶσιν αἱ ἀληθεῖς αἰτίαι τῆς διαστάσεως καὶ τῆς ἐπελθούσης ῥήξεως καὶ διαζευξέως τῶν δύο συζύγων, τὰ ἀποτελέσματα ταύτης μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου, αἱ μετὰ ταῦτα σχέσεις τῆς Ὀλυμπιάδος πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν Ἀντίπατρον καὶ Κάσσανδρον, τὰ ἀνοσιουργήματα καὶ τὸ τραγικὸν τέλος αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τρίτη αὕτη περίοδος περιέχει ἀφθονωτέραν ὕλην ἢ αἱ δύο προηγούμεναι, διαιρεῖται κατ' ἀνάγκην εἰς δύο τμήματα. Ὡς τὸ μὲν ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ 337—323, τὸ δὲ δεύτερον ἀπὸ τοῦ 323 ἦτοι τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ 317 τοῦ θανάτου τῆς Ὀλυμπιάδος. Καὶ κατὰ ταῦτα ἀντὶ τῶν τριῶν τμημάτων τῶν τριῶν εἰκοσκαετῶν περιόδων ἔχομεν τέσσαρα.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΩΣ ΒΑΣΙΛΟΜΗΤΡ

337—323 π. Χ.

Ἐν τοῖς προηγούμενοις εἴρηται ὅτι, καίπερ πολλῶν ἀμοιβαίων ἀφορμῶν καὶ δυσαρεσκειῶν δοθεισῶν καὶ ἀναπτυχθεισῶν μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος, οὐδεμία ὅμως αὐτῶν ὑπῆρξε τοσοῦτον ἰσχυρὰ καὶ τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε νὰ ἐπενέγκῃ τελείαν ῥῆξιν καὶ διαζευξιν μετα-

ξὺ αὐτῶν. Διότι καὶ ἡ Ὀλυμπιάς ἠνείχeto τὰς παρεκτροπὰς τοῦ Φιλίππου πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διαζεύξεως, καὶ αὐτὸς οὗτος ἐδείκνυτο ἀνεκτικὸς πρὸς τὰς τῆς Ὀλυμπιάδος ἰδιοτροπίας· ὁ δὲ Πλούταρχος ἀναφέρει ὡς παράδειγμα ἀνεξικακίας τὸν Φίλιππον, ὅστις παροξυνόμενος ὑπὸ τῶν φίλων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὡς εὐεργετουμένων μὲν ὑπ' αὐτοῦ, κακολογούντων δέ, εἶπεν, Τί οὖν, ἂν καὶ κακῶς ποιῶμεν αὐτούς; ¹. Ἐνταῦθα δὲ πρόκειται νὰ ἐκτεθῶσιν αἱ ἀληθεῖς αἰτίαι τῆς τε ῥήξεως καὶ τοῦ παντελοῦς χωρισμοῦ αὐτῶν. Πρωτίστη δὲ καὶ κυριωτάτη πασῶν, ἣτις ἐπήνεγκεν οὐ μόνον τὸν χωρισμὸν καὶ τὴν διάζευξιν, ἀλλὰ καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ καὶ τὴν σύγχυσιν ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ ἐστίν, ὡς προεῖρηται, ἡ φιλογαμία καὶ πολυγυνία, καὶ ἡ πολυγαμία καὶ πολυγυνία τοῦ Φιλίππου, ὥπερ κάλλιστα ἐφαρμόζεται τὸ ὑπὸ τῆς Ἑρμιόνης παρὰ Πλουτάρχῳ ῥηθέν ².

«Πολλῶν (ἀντὶ κακῶν) γυναικῶν εἰσοδοὶ μ' ἀπώλεσαν»

Τὴν δ' ἀλήθειαν τῶν λεγομένων ἐπιβεβαίωσι καὶ Ἀθηναῖος, ὅστις ἰδιαιτέρον ποιεῖται λόγον περὶ ἐρωτικῶν καὶ πολυγυνικῶν ἀνδρῶν καὶ ἱστορεῖ ὅτι ἡ πολυγαμία βαρβαρικὸν ἔθος ἐστὶ, πρὸς βεβαίωσιν τοῦ ὁποίου ἐπάγεται καὶ παραδείγματα οἷον ἡ βασίλισσα τῶν Περσῶν ἀνέχεται πλῆθος παλλακίδων, αἵτινες προσκυνοῦσιν αὐτήν. Ὁ δὲ Πρίαμος πολλῶν γυναικῶν ποιεῖται χρῆσιν καὶ ἡ Ἑκάβη οὐ δυσχεραίνει ἐπὶ τούτῳ ³. Παρὰ δὲ τοῖς Ἑλλήσιν οὐκ ἦν τοιοῦτον

1) Πλούταρχ. Γαμικ. Παραγγελμ. 11. «Καὶ πρόχαιρον ἔχειν τὸ τοῦ Φιλίππου. Λέγεται γὰρ ἐκείνος, ὑπὸ τῶν φίλων παροξυνόμενος ἐπὶ τοῖς Ἑλλήνας ὡς εὐ πάσχοντας καὶ κακῶς αὐτὸν λέγοντας, εἶπεν, Τί οὖν ἂν καὶ κακῶς ποιῶμεν αὐτούς;»

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «ἢ Ἑρμιόνη δοκεῖ τι λέγειν ἀληθὲς λέγουσα· Κακῶν γυναικῶν εἰσοδοὶ μ' ἀπώλεσαν».

3) Ἀθην. 13, 556. 3. «Παρὰ δὲ Πέρσαις ἀνέχεται ἡ βασιλεία τοῦ πλῆθους τῶν παλλακίδων· προσκυνοῦσι γὰρ αὐτήν. Καὶ ὁ Πρίαμος δὲ

ἔθος, οὕτω π. χ. ἡ μὲν μήτηρ τοῦ Φοίνικος οὐκ ἀνέχεται τὴν παλλακίδα τοῦ Ἀμύντορος. Ἡ δὲ Μήδεια γινώσκουσα ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο βαρβαρικὸν ἦν, οὐκ ἀνέχεται τὸν γάμον τῆς Γλαύκης. Καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα δὲ ἡ Κλυταιμνήστρα κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Π. Παπαγεωργίου προτεινομένην νέαν γραφὴν περιπαθῆς γενομένη, φονεῦει τὴν Κασσάνδραν σὺν αὐτῷ τῷ Ἀγαμέμνονι¹. Θαυμασμοῦ δ' ἄξιόν ἐστιν, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι ὁ Ὅμηρος οὐδαμοῦ τῆς Ἰλιάδος ἀναφέρει παλλακίδα, συγκοιμωμένην τῷ Μενελάῳ, ἐν ᾧ εἰς πάντας τοὺς λοιποὺς δίδωσι γυναῖκας. Ὁ δὲ Ἀγαμέμνων λοιδορεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοσίτου ὡς πολυγύναιος². Ἐπὶ δὲ τούτοις προστίθῃσιν ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν ἐδίδετο οὐκ εἰς χρῆσιν, ἀλλ' εἰς γέρας· διότι οὐδ' ὁ πολὺς οἶνος παρεσκευάσθη πρὸς μέθην³.

πολλαῖς χρῆται γυναίξιν καὶ ἡ Ἑκάβη οὐ δυσχεραίνει· λέγει γοῦν ὁ Πρίαμος

ἐννεακαίδεκα μὲν μοι ἱῆς ἐκ νηδύος ἦσαν

τούς δ' ἄλλους μοι ἔτικτον ἐνὶ μεγάροισι γυναῖκες.

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Παρὰ δὲ τοῖς Ἑλλήσιν οὐκ ἀνέχεται ἡ τοῦ Φοίνικος μήτηρ τὴν τοῦ Ἀμύντορος παλλακίδα. Μήδεια δὲ, καίπερ εἰδυῖα τὸ ἔθος ὅτι ἐστὶ βαρβαρικόν, οὐ φέρει οὐδ' αὐτὴ τὸν Γλαύκης γάμον ἤδη εἰς τὰ ἀμείνω καὶ ἑλληνικά ἐκδεδιγμένη. Καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα δὲ περιπαθῆς γενομένη τὴν Κασσάνδραν σὺν αὐτῷ τῷ Ἀγαμέμνονι ἀποκτείνει».

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Θαυμάσας δ' ἂν τις φησὶν Ἀριστοτέλης, ὅτι οὐδαμοῦ τῆς Ἰλιάδος Ὅμηρος ἐποίησε Μενελάῳ συγκοιμωμένην παλλακίδα, πᾶσι διδοὺς γυναῖκας Ὁ δ' Ἀγαμέμνων ὡς πολυγύναιος ὑπὸ Θεοσίτου λοιδορεῖται

Πλεῖσί τοι χαλκοῦ κλισίαι, πολλὰ δὲ γυναῖκες

εἰσὶν ἐνὶ κλισίῃς ἐξαίρετοι ἅς τοι Ἀχαιοὶ

πρωτίστω δίδομεν».

3) Ἀθήναιος αὐτόθι. «Ἄλλ' οὐκ εἰκός, φησὶν Ἀριστοτέλης εἰς χρῆσιν εἶναι τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν, ἀλλ' εἰς γέρας. Ἐπεὶ οὐδὲ τὸν πολὺν οἶνον εἰς τὸ μεθύειν παρεσκευάσματο».

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναγράφει ὁ Ἀθήναιος καὶ τοὺς πολυγυνάκους ἥρωας, ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἡμέτερος Φίλιππος. Ἐν πρώτοις ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἡρακλῆς φιλογύνης ὢν, πλείστας ἔλαβε γυναῖκας, ἐξ ὧν καὶ πλῆθος τέκνων εἶχε. Ἐν ἑπτὰ γὰρ ἡμέραις πεντήκοντα θυγατέρας τοῦ Θεστίου διεπαρθένευσεν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδώρου¹. Μετὰ δὲ τοῦτον μνημονεύεται ὡς πολυγύναιος καὶ ὁ Αἰγεύς, ὅστις πρώτην μὲν ἔγημε τὴν θυγατέρα τοῦ Ὀπλητος, μετ' αὐτὴν δὲ μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Χαλκιδόντος. Ἀμφοτέρας δὲ παραχωρήσας εἰς φίλους, συνεβίου πολλαῖς χωρὶς γάμων. Καὶ μετὰ ταύτας ἔλαβε τὴν θυγατέρα τοῦ Πιθῆος Αἰθραν καὶ τελευταίαν τὴν Μῆδειαν². Ὡσαύτως καὶ ὁ Θησεύς ἱστορεῖται πολυγύναιος· διότι ἤρπασεν τὴν Ἑλένην καὶ τὴν Ἀριάδην. Ὁ δὲ Ἰστρος ἀναγράφων τὰς τοῦ Θησεύος γυναῖκας, λέγει ὅτι τὰς μὲν ἐξ ἔρωτος εἶχε, τὰς δὲ ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἄλλας ἐκ νομίμων γάμων, οἷον ἐξ ἀρπαγῆς μὲν τὴν Ἑλένην, Ἀριάδην, Ἰπολύτην καὶ τὰς θυγατέρας τοῦ Κερκίονος καὶ Σίνιδος· νομίμως δὲ εἶχε τὴν Μελίβοιαν, τὴν μητέρα τοῦ Αἰάντος. Ὁ δὲ Ἡσίοδος λέγει καὶ τὴν Ἰππην καὶ τὴν Αἰγλήν καὶ ὁ Φερεκύδης προστίθει καὶ τὴν Φερέβοιαν. Πρὸ δὲ τῆς Ἑλένης ἤρπασεν καὶ ἐκ Τροίας τὴν Ἀναξώ, μετ' αὐτὴν δὲ τὴν Ἰπολύτην καὶ τὴν Φαίδραν ἔλαβε³. Φιλογύνης δ' ἦν καὶ ὁ ποιητὴς Εὐριπίδης, περὶ οὗ τὰδε λέγει ὁ Ἱερώνυμος «Εἰπόντος Σοφοκλεῖ τινος ὅτι μισογύνης ἐστὶν ὁ Εὐριπίδης· ἔν γε ταῖς τραγωδίαις, ἔφη ὁ Σοφοκλῆς· ἐπεὶ ἔν γε τῇ κλίνῃ φιλογύνης».

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ὁ δὲ Ἡρακλῆς... ἐν ἑπτὰ μένοιγε ἡμέραις πεντήκοντα διεπαρθένευσεν Θεστίου κόρας ὡς ὁ Ἡρόδωρος ἱστορεῖ.

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Πολυγύναιος δ' ἐγένετο καὶ Αἰγεύς· πρώτην μὲν γὰρ ἔγημε τὴν Ὀπλητος θυγατέρα, μεθ' ἣν τῶν Χαλκιδόντος θυγατέρων μίαν. Παραδοὺς δ' ἀμφοτέρας φίλοις, συνῆν πολλαῖς χωρὶς γάμων. Ὑπειτα τὴν Πιθῆος ἔλαβεν Αἰθραν, μεθ' ἣν Μῆδειαν».

3) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι.

Ἐν τοῖς ἥρωσι τούτοις συγκαταλέγεται καὶ ὁ Φίλιππος κατὰ τὴν πολυγαμίαν, ὅστις δὲν συνεπήγετο μὲν ἐν τοῖς πολέμοις γυναῖκας, ὡς ὁ Δαρεῖος, πολεμῶν περὶ τῶν ὅλων, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τριακοσίας πεντήκοντα παλλακὰς, ἐγάμει ὅμως πάντοτε κατὰ πόλεμον¹. Διότι ἐν δυσὶν καὶ εἰκοσὶν ἔτεσι τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἑπτὰ ἔγημε γυναῖκας, τὰς μὲν ἐξ ἔρωτος, τὰς δὲ καὶ ἐκ πολιτικῆς ἀνάγκης οἶον τὴν Ἰλλυρίδα Αὐδάταν, τὴν Μακεδονίδα Φίλαν, τὴν Φεραίαν Νικησίπολιν, τὴν Λαρισαίαν Φίλινναν, τὴν Ἀμβρακίαν Ὀλυμπιάδα, τὴν Μήδαν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν Κοθήλα ὡς δῶρον προσενεχθεῖσαν καὶ τὴν Κλεοπάτραν, ἀδελφιδὴν τοῦ Ἀττάλου, ἥτοι μίαν Ἰλλυρίδα, δύο Μακεδονίδας, δύο Θεσσαλίδας, μίαν Ἡπειρωτὶν καὶ μίαν Θρησσαν, τῶν ὁποίων ὡς νόμιμος γυνὴ καὶ βασίλισσα ὑπῆρξε μόνῃ ἡ Ὀλυμπιάς, ἐπὶ εἰκοσὶν ὁλόκληρα ἔτη συμβίωσασα κὺτῳ καὶ τὸν μέγαν γεννήσασα Ἀλέξανδρον, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαί, πλὴν τῆς τελευταίας, ἐθεωροῦντο ἐπίσρακτοι, ἃς ἡ Ὀλυμπιάς, ὡς γυνὴ ζηλότυπος, βαρέως μὲν ἔφερεν, ἠνείχετο ὅμως χάριν τοῦ Φιλίππου².

Ὅτε δὲ οὗτος κατὰ τὸ 337, τὸ μὲν ἐξ ἔρωτος καταθελχθεὶς ἐκ τοῦ κήλλους τῆς νεαρᾶς Κλεοπάτρας, τὸ δὲ καὶ κατ' εἰσήγησιν πολιτικῆς μερίδος τῶν περὶ αὐτόν, ἀπέφασισε νὰ λάβῃ ὡς νόμιμον δευτέραν γυναῖκα, τὴν Κλεοπάτραν καὶ νὰ ἀποπέμψῃ τὴν Ὀλυμπιάδα, τότε δὴ τότε ἐπὶ ἦλθεν ἡ φοβερὰ ρῆξις μεταξὺ τοῦ Φιλίππου ἐξ ἑνός, καὶ τῆς

1) Ὡσαύτως καὶ περὶ Φιλίππου ἐπισυνάπτει τάδε. «Φίλιππος δὲ ὁ Μακεδών, οὐκ ἐπήγετο μὲν εἰς τοὺς πολέμους γυναῖκας, ὥσπερ Δαρεῖος ὁ ὑπ' Ἀλεξάνδρου καταλυθεὶς, ὅς περὶ τῶν ὅλων πολεμῶν, τριακοσίας πεντήκοντα περιήγετο παλλακὰς, ὡς ἱστορεῖ Δικαίταρχος ἐν τρίτῳ περὶ τοῦ τῆς Ἑλλάδος βίου. Ὁ δὲ Φίλιππος αἰεὶ κατὰ πόλεμον ἐγάμει».

2) Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ὁ Φίλιππος ἐκ πασῶν τῶν ὁμόρων τῇ Μακεδονίᾳ χωρῶν λαβὼν γυναῖκας, ἐξ Ἑλλάδος μόνον οὐδεμίαν ἐπηγάγετο.

Ὀλυμπιάδος καὶ Ἀλέξανδρου ἐξ ἐτέρου καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθε καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Φιλίππου, ὅπερ ἐγένετο αἷτιον πολλῶν κακῶν εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν. Εἰ καὶ κυριωτάτῃ αἰτία τῆς νεογαμίας ταύτης τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξεν ἡ ἐρωτομανία καὶ ἐρωτοληψία αὐτοῦ, οὐχ ἦπτον ὁμῶς συνετέλεσεν εἰς τὸν νέον τοῦτον γάμον καὶ ἀνάγκη πολιτική, ἣν ὤφειλε νὰ μὴ παραβλέψῃ, ἀλλὰ νὰ θεραπεύσῃ. Διότι διατάξας τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην καὶ ἐπιτυχῶν τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ ὡς ἀρχιστρατήγου τῆς ἐπὶ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας, παρεσκευάζετο ἐν Μακεδονίᾳ πρὸς πραγμάτων τοῦ σκοποῦ τούτου. Ἐνταῦθα ὁμῶς ὑπῆρχε μία μερὶς ἀριστοκρατική, ἥς προΐστατο καὶ μεγάλῃν εἶχεν ἐπιρροὴν παρὰ τῷ Φιλίππῳ ὁ θεῖος τῆς Κλεοπάτρας Ἀτταλος, δυσμενῶς διακειμένη κατὰ τῆς Ὀλυμπιάδος καί, καίπερ τῶν Μακεδόνων καὶ Ἑπειρωτῶν ὁμοφύλων καὶ ὁμογλώσσων ὄντων¹, θεωροῦσα τὴν Ὀλυμπιάδα, ὡς ξένην καὶ ἐπιμόνως ζητοῦσα παρὰ τοῦ Φιλίππου βασιλίσσαν ἐγχώριον Μακεδονίδα καὶ διάδοχον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου γνήσιον Μακεδόνα, καὶ οὐχὶ ξένον, ὡς τοιοῦτον ὑπονοοῦσα τὸν Ἀλέξανδρον ! Διὰ τὴν δὲ παραδόξον φαίνεται μοι πῶς ἡ μερὶς αὕτη, ἐπὶ εἰκοσιν ὀλόκληρα ἔτη ἀνεχθεῖσα τὴν Ὀλυμπιάδα ὡς βασιλίσσαν τῶν Μακεδόνων καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα υἱὸν Ἀλέξανδρον ὡς νόμιμον διάδοχον τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου ἀναγνωρίσασα, νῦν ἐξηγέρθη κατ' ἀμφοτέρων ὡς ξένων ! καὶ πῶς ὁ Φίλιππος ἐνέδωκεν εἰς τοιαύτας παραλόγους ἀξιώσεις ;

Διὸ ὁ Φίλιππος, καταβάλων τοὺς γείτονας πολεμίους

1) Στραβ. 7,326. ἀποσπ. 2. «Ὅτι κατὰ Θεσπρωτοὺς καὶ Μολοττοὺς τὰς γραίας πελίας καὶ τοὺς γέροντας πελίους, καθάπερ καὶ παρὰ Μακεδόσι. Πελιγόνας γοῦν καλοῦσιν ἐκεῖνοι τοὺς ἐν τιμαῖς καθὰ παρὰ Λάκωσι καὶ Μασσαλιώταις τοὺς γέροντας».

καὶ πείσας τοὺς Ἕλληνας, ἐπεθύμει νὰ ἔχη ἡσυχίαν καὶ ἐντὸς τῆς Μακεδονίας καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφασίσει νὰ λάβῃ εἰς γυναικὰ τὴν Κλεοπάτραν ἀδελφὴν τοῦ Νικοστράτου καὶ ἀνεψιᾶν¹ τοῦ Ἀττάλου, ὅπερ καὶ ἐγένετο κατὰ φθινόπωρον τοῦ 337². Περίεργον δὲ ὅτι ὁ Ἀρρίανός ἀλλιστα γινώσκων τὰ Μακεδονικὰ πράγματα καὶ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Ἀριστόβουλον, Εὐρυδίκην καλεῖ τὴν Κλεοπάτραν³, ὅπερ οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει. Πρὸς ἐξήγησιν δὲ τῆς διαφωνίας οὐδὲν ἄλλο δύναται τις νὰ προβάλλῃ, εἰμὴ ὅτι ἡ Κλεοπάτρα, καίπερ ἐγγχωρία καὶ οὐχὶ ξένη, ὥς αἱ λοιπαί, πρὸ τοῦ μετὰ τοῦ Φιλίππου γάμου ἐκαλεῖτο Εὐρυδίκη καὶ ἀπὸ τοῦ γάμου αὐτῆς μετωνομάσθη Κλεοπάτρα, ὅπως καὶ ἡ πρότερον Μυρτάλη καλουμένη μετωνομάσθη Ὀλυμπιάς καὶ ἡ Ἰλλυρίς Αὐδάτα Εὐρυδίκη καὶ ἡ θυγάτηρ τῆς Κυννάνης Ἀδέα μετωνομάσθη Εὐρυδίκη, ἡ μετὰ ταῦτα βασιλὶς καὶ ἀντιζήλος τῆς Ὀλυμπιάδος⁴, περὶ ὧν καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐγένετο λόγος.

1) Σχυρ. παρ' Ἀθην. 13, 557. Πλουτάρχ. Ἀλεξ. 9. «Ἐράσθεις παρ' ἡλικίαν τῆς κόρης». Διοδωρὸς ἐσφαλμένως καλεῖ τὸν Ἀτταλὸν ἀδελφιδοῦν τῆς Κλεοπάτρας ἐν δυοῖ χωρίοις 17, 93, 9. «Ἦν γὰρ Ἀτταλὸς τῆς ἐπιγαμηθείσης γυναικὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κλεοπάτρας ἀδελφιδοῦς» καὶ ἐν 17, 2, 3. «ἔχων δὲ τῆς βασιλείας ἔφεδρον Ἀτταλὸν τὸν ἀδελφιδοῦν Κλεοπάτρας». Ὡτχύτως καὶ Justin. 9, 5, 9 ἐσφαλμένως καλεῖ τὴν Κλεοπάτραν ἀδελφὴν τοῦ Ἀττάλου.

2) Διοδωρ. 17, 2. Justin. 9, 5, 8. Böhmcke Forsch p 654. «Philippus in regnum reversus ol. 110, 4. auctumno Cleopatram Attali ἀδελφιδὴν in matrimonium duxit, repudiata Olympiade propter stupri suspicionem hinc dissidia in ejus domo exorta.»

3) Ἀρρίαν. Ἀναβ. 3, 6, 5. «Ἀρπαλὸς γάρ... ἐπειδὴ Εὐρυδίκην γυναικὰ ἡγάγετο Φίλιππος, Ὀλυμπιάδα δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου μητέρα ἡτίμασε». Ἐκ τούτων δὲ προφανές ἐστίν ὅτι ὁ Ἀρρίανός οὐδεμίαν ἄλλην ἐννοεῖ ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὐρυδίκη εἰμὴ τὴν Κλεοπάτραν.

4) Stahl (Ersch u. Gruber encyclop. p. 169) «Es scheint diese

Ὁ γάμος ὁμῶς οὗτος τοῦ Φιλίππου προὐκάλεσε σκηναὺς θλιβερωτάτας, ὧν αἵτιος ἐγένετο αὐτὸς ὁ Ἀττάλος καὶ οὐδεὶς ἄλλος¹, προτείνας ἐν τῷ πότῳ τοῖς Μακεδόσι νὰ ζητήσωσι παρὰ τῶν θεῶν γνήσιον διάδοχον ἐκ τῆς Κλεοπάτρας. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ὅστις τοσοῦτον ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ὥστε οὗτος ἠύχριστεῖτο καὶ ἔχαιρε νὰ καλῶσιν οἱ Μακεδόνες τὸν μὲν Ἀλέξανδρον βασιλέα, αὐτὸν δὲ στρατηγόν², δικαίως παροργισθεὶς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀττάλου, ἀνέκραξεν «Ἡμεῖς δέ σοι, κακὴ κεφαλὴ, νόθοι δοκοῦμεν;» Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἔρριψε τὸ ποτήριον κατ' αὐτοῦ, ὅτε ὁ Φίλιππος ἀναστὰς ἐξήγαγε τὸ ξίφος, εὐτυχῶς ὁμῶς ἐκ τῆς μέθης ἔπεσεν· ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἀνεβόησε τοῖς Μακεδόσιν ὅτι οὗτος παρασκευάζεται νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκ τῆς Εὐρώπης, ὅστις ἀπὸ μιᾶς κλίνης εἰς ἑτέραν πορευόμενος ἔπεσεν³.

Annahme neuer Namen makedonische Landessitte gewesen zu sein. So hiess Cleopatra wahrscheinlich Eurydike, Enkelin Philipps und Tochter der Cynna, früher Audata (ἐσφαλμένως ἀντὶ Adea), sowie ihre Mutter nach Verheirathung mit Philipp Eurydike hiess».

1) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 9. «Ἐκφανεστάτην δὲ Ἀττάλος παρέσχεν ἐν τοῖς Κλεοπάτρας γάμοις, ἣν ὁ Φίλιππος ἐρασθεὶς παρ' ἡλικίαν ἠγάγετο παρθένον· θεὸς γὰρ ὦν αὐτῆς ὁ Ἀττάλος ἐν τῷ πότῳ μεθύων παρεκάλει Μακεδόνας αἰτεῖσθαι παρὰ θεῶν γνήσιον ἐκ Φιλίππου καὶ Κλεοπάτρας γενέσθαι διάδοχον τῆς βασιλείας».

2) Ὁ αὐτὸς αὐτοῖς. «Ἐκ μὲν οὖν τούτων ὡς εἰκός, Φίλιππος ὑπερηγάπα τὸν υἱόν, ὥστε καὶ χαίρειν τῶν Μακεδόνων Ἀλέξανδρον μὲν βασιλέα, Φίλιππον δὲ στρατηγὸν καλοῦντων».

3) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 9. «Ἐπὶ τούτῳ παροξυνθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος καὶ εἰπὼν «Ἡμεῖς δέ σοι, κακὴ κεφαλὴ, νόθοι δοκοῦμεν;» ἔβαλε σχύφον ἐπ' αὐτόν· ὁ δὲ Φίλιππος ἐπ' ἐκεῖνον ἐξανέστη σπασάμενος τὸ ξίφος, εὐτυχίᾳ δὲ ἐκτέρου διὰ τὸν θυμὸν καὶ τὸν οἶνον ἔπεσε σφαλεῖς· ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἐπυθριζὼν οὗτος μὲν τοι «εἶπεν ἄνδρες, εἰς Ἀσίαν ἐξ Εὐρώπης παρεσκευάζετο διαβιβᾶν, ὅς ἐπὶ κλίνην ἀπὸ κλίνης διαβαίνων ἀνατέτραπται».

Μετὰ τὴν λυπηροτάτην καὶ ἀλγεινοτάτην σκηνήν, ἣν προῦκάλεσεν ὁ οἰνοβάρης Ἀττάλος, ἐπῆλθεν ὁ χωρισμὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν μερίδα τοῦ Ἀττάλου περσθέντος Φιλίππου, καὶ ἐπειδὴ ἐν τοιαύτῃ περσάτων κατὰστάσει δὲν ἠδύναντο νὰ διαμένωσι πλέον ἐν Μακεδονίᾳ οἱ οὕτω δεινῶς περιϋδρισθέντες Ἀλεξάνδρος καὶ Ὀλυμπιάς, ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἡπειρον πρὸς τὸν συγγενῆ βασιλέα Ἀλεξάνδρον, ὃν ὁ Φίλιππος ὡς γυναικὶ ἀδελφὸν εἶχεν ὑποστηρίζει εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον. Καὶ ἡ μὲν Ὀλυμπιάς ἔμεινεν ἐν Ἡπείρῳ, ἵνα ἐρεθίσῃ καὶ ἐξεγείρῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὁ δὲ Ἀλεξάνδρος, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἵνα προτροπῇ τῆς Ὀλυμπιάδος ὑποκινήσῃ τοὺς Ἰλλυριοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου πρὸς ἐκδίκησιν¹. Τὸ τόλμημα τοῦτο τοῦ Ἀλεξάνδρου, καίπερ λίαν περσισμένου κατὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ πατρὸς, κατακρίνεται ὑπὸ τινος τῶν νεωτέρων ὡς ἀνάρμοστον τῷ Ἀλεξάνδρῳ². Μετὰ δὲ τὴν φυγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ στενοὶ φίλοι αὐτοῦ ἥτοι

1) Ὁ αὐτὸς αὐτῶν. «Μετὰ ταύτην τὴν περσίναν ἀναλαβὼν τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ κατὰ τὴν εἰς Ἡπειρον αὐτῶν ἐν Ἰλλυριοῖς διέτριβεν». Σχόλ. πρὸς Ἀθην. 13, 557, 560. Justin 9 5, 7. Curt. 8. 8. 7. Schäfer Dem. n. S. Zeit vol. 3. n. 53. Droysen Gesch. Alex. 1. p. 95. Schäfer (Ersch u. Gruber Encyclop. 3te Sect 3. vol. p. 172) «Während hier Olympias Alles aufbot, um ihren Bruder zu einem Rache-kriege gegen seinen Wohlthäter aufzureizen, ging Alexander, Philipps Sohn, auf ihren Betrieb nach Illyrien, um die dortigen allzeitfertigen Feinde seines Vaters zu seinem Beistande zu bewegen».

2) Olivier Hist. de Philippe vol. 2. p. 407. «Si l' emportement de ce Prince, à l' égard d' Attalus était pardonnable, le reste de sa conduite ne le fut point; rien ne l' autorisait, en effet, à man-quer comme il fit à son père et à son roi. Le parti qu' il prit de pas-ser en Illyrie était encore condamnable; puisque ce pays était re-gardé comme ennemi.»

"Αρπαλος ὁ υἱὸς τοῦ Μαχάτα, Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ Νέ-
αρχος, ὁ Ἐρίγιος καὶ ὁ Λαομέδων¹. Καὶ ἡ μὲν Ὀλυμπιάς
δὲν κατάρθωσε νὰ πείσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Ἀλέξανδρον
ἵνα πολεμήσῃ κατὰ τοῦ εὐεργέτου αὐτοῦ Φιλίππου. Οὗτος
δὲ συναισθανθεὶς τὴν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλέξανδρον γενο-
μένην ἀδικίαν καὶ ὕβριν καὶ ἐννοήσας ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν
τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας ἀνάγκη ἦν εἰρήνης καὶ
ἡσυχίας ἔν τε τῷ βασιλικῷ οἴκῳ καὶ ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ,
ἀπεφάσισε νὰ συμφιλιωθῇ μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς γυναικὸς
καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρέστη κατὰλληλος εὐκαιρία
κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅτε ἦλθεν εἰς Μακεδονίαν πρὸς τὸν Φίλιπ-
πον ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς φίλος αὐτοῦ Δημάρατος ὁ Κορίνθιος².

1) Ἀρριαν. 3, 6, 5. Πλούταρχος δὲ ἀνάγει τὴν ἐξορίαν τούτων μετὰ
τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ Φιλίππου μετὰ τοῦ Πισσοδάρου, καθ' οὗ Schä-
fer (Dem. u. S. Zeit vol. p. 69) ἐπάγεται «Dennoch glaube ich
dass sie mit der früheren Entzweiung steht und von Plutach nur
nachträglich erwähnt wird». Ἀρριαν 3, 6, 5. παρετέθη τὸ χωρίον
προηγουμένως.

2) Τὸ ἀξιωματικόνον τουτο γεγονός ἐν τρισὶ μέρεσι τῶν συγγραμ-
μάτων ἱστορεῖ Πλούταρχος· πρῶτον μὲν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου 9.
«Ἐν τούτῳ δὲ Δημάρατος ὁ Κορίνθιος, ξένος ὢν τῆς οἰκίας καὶ παρρη-
σίας μετέχων, ἀφίκετο πρὸς Φίλιππον. Μετὰ δὲ τὰς πρώτας δεξιώσεις
καὶ φιλοφροσύνας ἐπερωτῶντος τοῦ Φιλίππου πῶς ἔχουσιν ὁμονοίας πρὸς
ἀλλήλους οἱ Ἕλληνες, πάνυ γοῦν, ἔφη σοι προσήκει. Φίλιππε, κήδεσθαι
τῆς Ἑλλάδος, ὅς τὸν οἶκον τὸν σεαυτοῦ στάσεως τοσαύτης καὶ κακῶν
ἐμπέπληκτος». Δεύτερον δὲ ἐν τῷ περὶ διακρισ. κολακ. καὶ φιλ. 30. «οἷον
ἔλθεῖν Δημάρατον εἰς Μακεδονίαν ἐκ Κορίνθου λέγουσι καθ' ὃν χρόνον ἐν
διαφορᾷ πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ὁ Φίλιππος ἦν. Ἀσπασαμένου
δ' αὐτὸν τοῦ Φιλίππου καὶ πυθόμενου πῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν ὁμο-
νοίας οἱ Ἕλληνες, εἰπεῖν τὸν Δημάρατον εὖνουν ὄντα καὶ συνήθη, πάνυ
γοῦν, ὃ Φίλιππε, καλὸν ἐστὶ σοι πυνθάνεσθαι περὶ τῆς Ἀθηναίων καὶ
Πελοποννησίων ὁμοφροσύνης, τὴν δ' οἰκίαν περιορᾷ τὴν σεαυτοῦ το-
σαύτης στάσεως καὶ διχονοίας γέμουσαν». Ἐνταῦθά τις δύναται νὰ πα-
ρομοιάσῃ τὴν διαγωγὴν ταύτην τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν ῥητορικὴν τοῦ
ῥήτορος Γοργίου, περὶ ἧς ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς Γαμ. παραγγέλμασι λέ-

Οὗτος μετὰ τὰς πρώτας ὑποδεξιώσεις καὶ φιλοφροσύνας ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου «πῶς ἔχουσιν ὁμονοίας οἱ Ἕλληνες πρὸς ἀλλήλους;» λίαν εὐστόχως ἀπεκρίθη «πάνυ γοῦν σοι προσήκει, Φίλιππε, κήδεσθαι τῆς Ἑλλάδος ὅς τὸν οἶκον τὸν σεαυτοῦ στάσεως τοσαύτης καὶ κακῶν ἐμπέπληκας. Ἐκ τῶν φιλικῶν καὶ συνετῶν τούτων λόγων συμφρονήσας καὶ ὠφεληθεὶς ὁ Φίλιππος¹, ἀνέθηκε τῷ Δημαράτῳ νὰ μεσιτεύσῃ εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον διαλλαγὴν, ὅπερ καὶ κατάρθωσε². Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἡ δὲ Ὀλυμπιάς ἔμεινεν ἐν Ἡπείρῳ παρὰ τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς Ἀλεξάνδρῳ³. Ὁ πολυμήχανος καὶ προορατικὸς Φίλιππος, παρασκευαζόμενος ἐπὶ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν καὶ προβλέπων ὅτι ἡ τῆς Ὀλυμπιάδος διακονὴ ἐν Ἡπείρῳ ἡδύνατο νὰ παράσχῃ αὐτῷ πράγματα πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς ἀπευκαταίου ἐπόθει παντὶ τρόπῳ νὰ συνδιαλλαχθῇ καὶ πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ πρὸς τὸν ἀ-

γει 43. «Γοργίου τοῦ ῥήτορος ἀναγνόντος ἐν Ὀλυμπίᾳ λόγον περὶ ὁμονοίας τοῖς Ἕλλησιν, ὁ Μέλανθος, οὗτος ἡμῖν, ἔφη, συμβουλεύει περὶ ὁμονοίας, ὅς αὐτὸν καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θεράπαιναν ἰδίᾳ τρεῖς ὄντας ὁμονοεῖν οὐ πέπεικεν». Καὶ τρίτον ἐν τοῖς βασιλ. ἀποφθέγμ. 30. «Ἐπεὶ δὲ διενεχθέντος αὐτοῦ πρὸς Ὀλυμπιάδα τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱόν, ἦκε Δημάρατος ὁ Κορίνθιος, ἐπυνθάνετο πῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες. Καὶ ὁ Δημάρατος, πάνυ γοῦν, ἔφη· σοὶ περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ὁμονοίας ὁ λόγος ἐστίν, οὕτω πρὸς σὲ τῶν οἰκειοτάτων ἐχόντων».

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ὁ δὲ συμφρονήσας ἐπαύσατο τῆς ὀργῆς καὶ διηλλαγὴν πρὸς αὐτούς». Ἐν 6. Ἀλεξ. 9. «Οὕτω δὲ συμφρονήσας ὁ Φίλιππος ἔπειψε καὶ κατήγαγε πείσας διὰ τοῦ Δημαράτου τὸν Ἀλέξανδρον».

2) Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ἡ διαλλαγή ἐν μὲν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ἀναφέρεται εἰς ἀμοτέρους, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μόνον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον.

3) Τῶν νεωτέρων οἱ μὲν (Droysen Gesch. Alex. 1, p. 95) ἐκδέχονται τὸ δεύτερον, οἱ δὲ (Schäfer Dem. u. S. Zeit vol. 3. p. 60) τὸ πρῶτον καὶ ἄλλοι (Ursch u. Gruber Encyclop. vol. 3. p. 172) διατείνονται ὅτι καὶ πρὸς τοὺς δύο ἀπεστάλησαν ἄγγελοι, καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθεν, ἡ δὲ Ὀλυμπιάς δὲν ἐπέισθη καὶ ἔμεινεν ἐν Ἡπείρῳ, ὅπερ ἐπιβεβαίωσεν καὶ Justin. 9, 7. 6.

δελφόν αὐτῆς. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ εἰς γάμον τῷ Ἀλεξάνδρῳ τὴν ἐκ τῆς Ὀλυμπιάδος θυγατέρα αὐτοῦ Κλεοπάτραν.

Πρὸ τῆςπραγματώσεως ὅμως τούτου συνέβη καὶ ἕτερον ἐπεισόδιον ἀπειλοῦν νὰ διαταράξῃ τὴν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, τοῦδε Πιζόδαρος ὁ σατράπης τῆς Καρίας ἐπιθυμῶν τῷ Φιλίππῳ συμμαχεῖσαι, προὔτεινε νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν πρεσβυτάτην θυγατέρα τῷ υἱῷ τοῦ Φιλίππου Ἀρρίδαίῳ, γεννηθέντι ἐκ τῆς Θεσσαλίδος Φιλίννης, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε τὸν Ἀριστόκριτον εἰς τὴν Μακεδονίαν¹. Ἐντεῦθεν δὲ πάλιν ἤρξαντο διαβολαὶ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τῶν φίλων πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, προσπαθούτων νὰ πείσωσιν αὐτὸν ὅτι ὁ Φίλιππος διὰ τοῦ γάμου τούτου προτίθεται νὰ ὑποκαταστήσῃ εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τὸν Ἀρρίδαϊον². Ἐκ τούτου δὲ ταραχθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Καρίαν τὸν φίλον αὐτοῦ Θεσσαλὸν τὸν τραγωδοποιὸν ἵνα λάβῃ αὐτὸς τὴν τῷ Ἀρρίδαίῳ προσφερομένην θυγατέρα, ὅπερ οὐκ ὀλίγον ἤρесе τῷ Πιζοδάρῳ. Ὁ δὲ Φίλιππος μαθὼν τοῦτο καὶ συμπαραλαβὼν τὸν Φιλώταν τοῦ Παρμενίωνος, μετέβη εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ πικρῶς ἐπετίμησεν αὐτὸν ὡς ἀγενῆ καὶ ἀνάξιον τῶν ἀγαθῶν, καταδεχόμενον νὰ γείνῃ γαμβρὸς ἀνθρώπου Καρὸς, βαρβάρου καὶ δούλου. Ἐγραψε δὲ συγχρόνως πρὸς τοὺς Κορινθίους νὰ πέμψωσι πρὸς αὐτὸν δεδεμένον τὸν Θεσσαλὸν³. Ἐνταῦθα ἀνα-

1) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 10. «Ἐπεὶ δὲ Πιζόδαρος ὁ Καρίας σατράπης ὑποδύμενος δι' οἰκειότητος εἰς τὴν Φιλίππου συμμαχίαν, ἐβούλετο τὴν πρεσβυτάτην τῶν θυγατέρων Ἀρρίδαίῳ τῷ Φιλίππου γυναικῇ δοῦναι καὶ περὶ τούτων Ἀριστόκριτον εἰς Μακεδονίαν ἀπέστειλεν».

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Αὐθις ἐγένοντο λόγοι καὶ διαβολαὶ παρὰ τῶν φίλων καὶ τῆς μητρὸς πρὸς Ἀλέξανδρον ὡς Ἀρρίδαϊον ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ Φιλίππου γήμαις λαμπροῖς καὶ πράγμασι μεγάλοις ἐποικισαίνοντες».

3) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ἐφ' ᾧν διαταραχθεὶς πέμπει Θεσσαλὸν εἰς Καρίαν... Πιζοδάρῳ διαλεζόμενον ὡς χρῆ... μεθαρμύσασθαι τὸ κῆδος εἰς Ἀλέξανδρον» ὁ δὲ Φίλιππος... συμπαραλαβὼν Φιλώταν τὸν Παρμενίωνος».

φέρει ὁ Πλούταρχος ὅτι ἐγένετο ἡ ἀποπομπὴ τῶν φίλων τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Οὕτω δὲ συμπληρωθέντος τοῦ 337, ἐπῆλθε τὸ ἐπόμενον ἀπαίσιον καὶ ἀπευκταῖον ἔτος 336 τῷ Φιλίππῳ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ, ἧς ὁ βασιλεὺς δραστηρίως παρεσκευάζετο πρὸς τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα, πρὸς ἔναρξιν τοῦ ὁποίου ἀπὸ τοῦ ἔαρος ἔτι εἶχε πέμψει τὸν Ἀτταλον καὶ Παρμενίωνα¹. Πρὸ δὲ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἁρμονίας ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ καὶ τῆς ἡσυχίας ἐν Μακεδονίᾳ ἀπεφάσισε νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Κλεοπάτρας μετὰ τοῦ γυναικαδέλφου Ἀλεξάνδρου, βασιλέως τῆς Ἡπείρου, πομπωδέστατα οὐχὶ ἐν τῇ νέᾳ τῆς Μακεδονίας πρωτεύουσῃ Πέλλῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καιτίδι καὶ ἱερᾷ τῶν Μακεδόνων πόλει, ἐν Αἰγαῖς (Ἐδέσῃ), τῇ νεκροπόλει τῶν βασιλέων, περὶ ἧς ἀρχαία παράδοσις καὶ πίστις παρὰ τοῖς Μακεδόσιν ἐπεκράτει ὅτι ἐφ' ὅσον οἱ ἀπόγονοι Περδίκκου τοῦ Α' κηδεύονται ἐκεῖ, ἡ βασιλικὴ ἀρχὴ διατηρηθῇ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ². Διὰ δὲ τοῦ γάμου τούτου ὁ Φίλιππος ἠλπίζεν ὅτι καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ θὰ προσοικειωθῇ καὶ τὴν Ὀλυμπιάδα θὰ καταπραύνη καὶ τὸν Ἀλέξανδρον θὰ συνδιαλλάξῃ καὶ τοὺς ἐξορίστους φίλους αὐτοῦ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θὰ ἐπαναγάγῃ καὶ τὴν ἐκλείψασαν οἰκογενειακὴν ἁρμονίαν θὰ ἐπαναφέρῃ. Πράγματι δὲ καὶ ἡ Ὀλυμπιάς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδο-

ἐπετίμησεν ἰσχυρῶς καὶ πικρῶς ἐλοιδόρησεν ὡς ἀγεννῇ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν ἀνίσχον, εἰ Κερὸς καὶ βερβύρω βασιλεῖ δουλεύοντος ἀγαπᾷ γαμβρὸς γενέσθαι. Τὸν δὲ Θεσσαλὸν ἔγραψε Κορινθίοις ὅπως ἀναπέμψωσιν ἐν πέδαις δεδεμένον».

1) Διοδώρ. 16, 91, 2. 93, 9. 17, 2, 4 Ἀρριαν. Ἀναβ. 2, 14, 2. Justin 9, 5, 8. ὅστις προστίθῃσι τοῖς εἰρημένοισι καὶ τρίτον στρατηγὸν τὸν Ἀμόνταν.

2) Διοδώρ. 92, 52. ἀποσπ. 22. 23. Justin. 7, 2. Plin. H N. 4, 10, 17.

νίαν ἵνα παρασταθῇ ἐν τοῖς γάμοις τοῦ ἀδελφοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Κλεοπάτρας¹.

Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς γαμηλίου ταύτης ἐορτῆς ἐσκόπει συγχρόνως νὰ πανηγυρίσῃ καὶ τὴν ἔνωσιν πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνυψώσῃ τὴν τελετὴν τῆς κοινῆς συμπράξεως καὶ ἐνεργείας πάντων, διέταξε νὰ γίνωσι μεγάλαι παρασκευαὶ καὶ ἐπιδειχθῇ μεγάλη πολυτέλεια ἀνταποκρινομένη πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς εὐτυχοῦς βασιλείας αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος ἠρώτησε τὴν Πυθίαν εἰ κρατήσῃ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ἡ δὲ ἀπεκρίθη «ἔστεπται μὲν ὁ ταῦρος, ἔχει τέλος, ἔστιν ὁ θύσων». Τὸν χρησμὸν τοῦτον, καίπερ δυσσαίωνα καὶ ἀπαίσιον, ὁ Φίλιππος, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, δυστυχῶς ἐξέλαθεν ὡς αἰσίον καὶ εὐνοϊκὸν αὐτῷ καὶ οὕτως ἔχων ἐτέλει τοῖς θεοῖς θυσίας πολυτελεῖς². Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἀπαισίου τούτου χρησμοῦ ὁ Αἰλιανὸς ἀναγράφει καὶ ἕτερον τοῦ Τροφωνίου μαντείου, λέγοντα «φυλάττεσθαι δεῖν τὸ ἄρμα». Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Φίλιππος ἔχων ὑπ' ὄψει τὸν χρησμὸν τοῦτον οὐδέποτε ἀνέβη ἐπὶ ἄρματος³. Ἄλλοι δὲ πάλιν λέγουσιν ὅτι τὸ ξίφος τοῦ Παυσανίου εἶχεν ἐγγεγλυμμένον ἐπὶ τῆς λαβῆς ἄρμα ἐλεφάντι-

1) Schäfer (Ersch u. Gruber encyclop. vol. 3, p. 172) «Auch Olympias ward, wie es scheint, durch diesen Schritt wenigstens in etwas wieder besänftigt. Sie kehrte nach Makedonien Zurück um dem Hochzeitfeste ihres Bruders... beizuwohnen».

2) Διοδώρ. 15, 91. ἐρμηνεύει ἐν ἐκτάσει τὸν χρησμὸν. Πausan. 8, 7, 6. «Φίλιππος μὲν... τὸ μάντευμα ἐξετέλεσε τὸ ἐκ Δελφῶν... Τοῦτο μὲν δὲ οὐ μετὰ πολὺ ἐδήλωσεν οὐκ εἰς Μῆδον, ἀλλ' ἐς αὐτὸν ἔχον Φίλιππον».

3) Αἰλιαν. Π. Ἰστ. 3, 45. «Φίλιππος φασὶ χρηστήριον ἐκπεσεῖν ἐν Βοιωτοῖς ἐν Τροφωνίου, φυλάττεσθαι δεῖν τὸ ἄρμα. Ἐκείνον οὖν δέει τοῦ χρησμοῦ, λόγος ἔχει, μηδέποτε ἀναβῆναι ἄρμα. Διπλοῦς οὖν ἐπὶ τούτοις ὑποβρεῖ λόγος. Οἱ μὲν γάρ φασι τὸ τοῦ Παυσανίου ξίφος, ὃ τὸν Φίλιππον διεχρήσατο, ἄρμα ἔχειν ἐπὶ τῆς λαβῆς διαγεγλυμμένον ἐλεφάντινον. Ὁ δὲ ἕτερος τὴν Θηβαϊκὴν, τὴν καλουμένην Ἄρμα, περιελθόντα λίμνην ἀποσφαγῆναι. Ὁ μὲν πρῶτος λόγος δημώδης· ὁ δὲ οὐκ εἰς πάντας ἐξεφοίτησεν», Valer. Max. 1, 8, 9. Cicer. de fato 3, 5.

νον καὶ κατ' ἄλλο τοῦ Αἰλιανοῦ μύθευμα ὅτι εἰς τὴν Θηβαϊκὴν λίμνην, τὴν καλουμένην Ἀρμα, ἀπεσφάγη, ὅπερ ψευδέστατόν ἐστιν. Μετὰ δὲ τὴν γενομένην παρασκευὴν πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος συνέρρευσαν πρέσβεις, στεφάνους κομίζοντες τῷ Φιλίππῳ, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, τοῦ ὁποίου ἀναγορευομένου, ὁ κῆρυξ προσέθηκεν «ἂν τις ἐπιβουλεύσας Φιλίππῳ τῷ βασιλεῖ καταφύγῃ πρὸς Ἀθηναίους, παραδόσιμον εἶναι τοῦτον», ἀγῶνες μουσικοὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐστιᾶσεις λαμπραὶ πάντων τῶν φίλων καὶ ξένων ἐτελέσθησαν καὶ ἐν τῷ βασιλικῷ πότῳ ὁ περιώ-
νυμος τραγωδὸς Νεωπτόλεμος ἀπήγγειλε διαταγὴ τοῦ Φιλίππου ποίημα πολύστιχον λαμπρότατον καὶ καταλληλό-
τατον πρὸς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν¹, ἐξ οὗ ὁ Φίλιππος ὑπερβαλλόντως ἤσθη, ὑπολαβὼν αὐτὸ σύμφωνον τῷ χρησμῷ. Μετὰ δὲ τὴν διάλυσιν τοῦ πότου τὸ πλῆθος συνέρρεεν εἰς τὸ θέατρον νυκτὸς ἔτι οὔσης καὶ ἅμα ἡμέρα ἐ-
γένετο ἐτελέσθη πομπὴ λαμπροτάτη, ἐν ᾗ διεκρίνοντο δώ-
δεκα πολυτιμώτατα ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ τρισκαίδεκα-
τον τὸ τοῦ Φιλίππου, σύνθρονον ἐκείνοις ἀποδεικνύοντος ἐ-
αυτόν. Ἀμα δ' ἐπληρώθη τὸ θέατρον, ὁ Φίλιππος λευκὸν
φέρων ἱμάτιον καὶ ἀπομακρύνας τοὺς σωματοφύλακας, ἄτε
φυλαττόμενος ὑπὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας καὶ οὐδεμίαν

1) Διοδώρ. 16, 92. δέκα μόνον τοὺς πρώτους στίχους τοῦ λαμπροῦ ποιήματος περιέσωτεν, οἵτινες καὶ παρατίθενται ἐνταῦθα

«Φρονεῖτε νῦν αἰθέρος ὑψηλότερον
καὶ μεγάλων πεδίων ἀρούρας,
φρονεῖθ' ὑπερβαλλόμενοι
δόμων δόμους ἀφροσύνα
πρόσω βιοτᾶν τεκμαιρόμενοι.
Ὁ δ' ἀμφιβάλλει ταχύπουν
κέλευθον ἔργῳ σκοτίαν,
ἄφνω δ' ἄφαντος προτέβα
μικρὰς ἀφαιρούμενος ἐλπίδας
θνατῶν πολύμοχθος Ἀδας».

ἔχων ἀνάγκην τῆς φυλακῆς δορυφόρων, ἐπορεύετο ἐφ' ἄρματος πολυτελεστάτου εἰς τὸ θέατρον συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ γαμβροῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐν ᾧ δὲ εἰς τοιαύτην θέσιν καὶ περιωπὴν ἀνυψώθη ὁ Φίλιππος καὶ ἐν ᾧ πάντες ἐπήνουν καὶ ἐμακάριζον αὐτὸν διὰ τὴν μεγάλην ταύτην δόξαν καὶ εὐτυχίαν, πάντῃ ἀπροσδόκητος καὶ λίαν παρὰ δόξος ἐπῆλθεν ἡ δολοφονία καὶ ὁ θάνατος τοῦ Φιλίππου ὑπὸ τοῦ ἐξ Ὀρρεστίδος τῆς Μακεδονίας καταγομμένου Παυσανίου¹.

Οὗτος γὰρ φίλος καὶ σωματοφύλαξ τοῦ Φιλίππου ὦν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου ὕβρισθεις, ἐζήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν τιμωρίαν τοῦ ὕβριστοῦ. Ὁ δὲ Φίλιππος προωργίσθη μὲν ἐπὶ τῇ γενομένῃ ὕβρει, δὲν ἤθελεν ὅμως νὰ τιμωρήσῃ αὐτόν, ἀλλὰ προσεπάθει διὰ δώρων καὶ ὑποσχέσεων νὰ καταπραΰνῃ αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὕβρισθεις ἔμεινεν ἀμετάπειστος καὶ πλήρης ὀργῆς, ἐζήτηε εὐκαιρίαν οὐ μόνον τὸν ὕβριστὴν Ἀττάλον νὰ τιμωρήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν μὴ τιμωρήσαντα αὐτόν βασιλέα, τὸν ὁποῖον εἰσερχόμενον εἰς τὸ θέατρον διὰ Κελτικῆς μαχαίρας ἐφόνευσε καὶ ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ, συνελήφθη ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων Λεοννάτου, Περδίκκου καὶ Ἀττάλου καὶ ἐφονεύθη². Ὁ δὲ Φίλιππος ἐτάφη ἐν τῇ

1) Ἐκτενὴ περιγραφὴν τῶν κατὰ τὸν φόνον συμβάντων καὶ τῆς ἐορτῆς παρέχει ἡμῖν ὁ Διόδωρος ἐν 16, 93. 94 Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. 5, 10. «Ἡ δὲ Φιλίππου ὑπὸ Παυσανίου (ἐπίθεσις ἐγένετο) διὰ τὸ εἶσαι ὕβρισθῆναι αὐτὸν ὑπο τῶν περὶ τὸν Ἀττάλον». Πλουταρχ. Ἀλεξ. 10. «Παυσανίας Ἀττάλου γνώμη καὶ Κλεοπάτρας ὕβρισθεις καὶ μὴ τυγῶν δίκης ἀνείλε Φίλιππον». Λιβάνιος 4. σ. 975. οὐχὶ τὸσον ἀκριβῶς ἀναγράφει τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν. Valer. Lax. 8, 14. 4. Justin 9, 6. Nep. de reg 2.

2) Διόδωρ. 16, 94. «Εὐθὺς δὲ τῶν σωματοφυλάκων οἱ μὲν πρὸς τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως ὤρμησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τὸν τοῦ σφαγῆως διωγμὸν ἐξεγύθησαν, ἐν οἷς ὑπῆρχον Λεόννατος, Περδίκκας καὶ Ἀττάλος... Οἱ δὲ περὶ τὸν Περδίκκην καταλαβόντες αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς ἀνιστάμενον καὶ συγκεντήσαντες ἀνείλον».

πολυτελεστάτῳ νεκροταφείῳ τῆς πόλεως πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐγράφη βραδύτερον τετραστίχον ἐπιτύμβιον, περιωθὲν ἐν τῇ Ἑλλην. Ἀνθολογίᾳ¹. Τοιοῦτον τραγικὸν καὶ ἀποτρόπαιον τέλος ἔλαβεν ὁ παντοδύναμος Φίλιππος τῇ πρώτῃ Ἰουλίου τοῦ 336 ἔτους, ἄγων τὸ 47 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ 24 ἔτη ἐνδόξως βασιλεύσας², ὃν ὁ Διόδωρος ἐξάγει διὰ τῶν ἀκολουθῶν λέξεων «Φίλιππος μὲν οὖν μέγιστος γενόμενος τῶν καθ' ἐκὺτὸν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης βασιλέων, καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς ἐκὺτὸν τοῖς δώδεκα θεοῖς σύνθρονον καταριθμήσας, τοιαύτης ἔτυχε τῆς τοῦ βίου καταστροφῆς ἄρξας ἔτη τέσσαρα πρὸς τοῖς εἴκοσιν». Ὁ δὲ Ἀθήναιος ἐκ τῶν αἰτίων τῆς προώρου καταστροφῆς τοῦ Φιλίππου ὁρμώμενος, ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι καὶ οἱ μέγιστοι πόλεμοι διὰ γυναικῆς ἐγένοντο καὶ οἱ δὲ ὅλοι διὰ γυναικῆς ἀνετρά-

1) Ἀνθολογ. Ἑλλην. 7. Ἐπιτυμβ. 238.

«Ἡμαθίην ὅς πρῶτος ἐς Ἀρεα βῆσα Φίλιππος
Αἰγυλὴν κείμεναι βῶλον ἐφεισάμενος,
ρέξας οἱ' οὐπω βασιλεὺς τὸ πρῖν. Εἰ δὲ τις αὐχέϊ
μεῖζον ἔμευ, καὶ τοῦθ' αἵματος ἡμετέρου »

2) Πόσον ἐπιτόλαια, ἑλλιπῆ, ἀτελῆ καὶ ἐν πολλοῖς ἐσφαλμένα εἰσι τὰ Μακεδονικὰ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδόσει τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, πλειστικῶς τῶν Μακεδονικῶν μου ὑπέδειξεν. Ὁ ἐθνικὸς ὅμως ἱστορικὸς οὐδόλως μεριμνῶν περὶ τῆς διορθώσεως τῶν ἐσφαλμένων, μεταβιβάζει τὰ ἀμαρτήματα ἀπὸ ἐκδόσεως εἰς ἐκδοσιν στερεοτύπως, ἐπαναπαυόμενος ὅτι οὐδεὶς τολμᾷ ν' ἀτενίσῃ πρὸς αὐτὸν καὶ καταδείξῃ ὅτι ἀνάγκη μελέτης πρὸς πᾶσαν νέαν ἐκδοσιν καὶ διορθώσεως τῶν ἡμαρτημένων, ὧν παρατίθηναι ἐνταῦθα ἐν παραδείγματι τόδε ἐν σελ. 60. τοῦ 12 τεύχους λέγει «Τοιοιουτρόπως ἐτελεύτησεν εἰς ἡλικίαν 46 ἢ 47 ἐτῶν ὁ Φίλιππος βασιλεύσας ἔτη τριᾶκοντα καὶ τρία». Ἀπὸ πότε ὥς πότε; Ἀπὸ τοῦ 359—336 ἄρα ἡ διαφορά τῶν δύο τούτων ἀριθμῶν ἐστὶ 33 κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικόν. Περὶ τῆς διαφωνίας ἀρχίων τινῶν καὶ νεωτέρων ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς γεννήσεως, βασιλείας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου βλ. Schaefer Dem. u. S. Zeit vol 3. p. 63. Not. 1. Böhrnecke Forsch. S. 608. Not. 4 καὶ ἄλλους.

πησαν, ὧν καὶ παραδείγματα ἐπισυνάπτει, τὸ πρῶτον τῶν ὁποίων ἀναφέρεται εἰς αὐτὸν τὸν Φίλιππον¹.

Νῦν δὲ ζητεῖται νὰ διασαφηνισθῇ, εἰ αὐθόρμητος ὁ Παυσανίας ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐκδικήσεως ἐλαυνόμενος, ἐφόνευσε τὸν Φίλιππον, ἢ εἶχε συνεργοὺς καὶ ἄλλους εἰς τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ, μεταχειρισθέντας αὐτὸν ὡς τυφλὸν ὄργανον. Ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Πλούταρχος ἀναγράφων τὴν πρᾶξιν, ἱστορεῖ ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς αἰτίας ἀνάγεται εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα, ἣτις βλέπουσα τὸν νεανίσκον ἐξωργισμένον ἔτι μᾶλλον πκρῶζενεν αὐτόν, καὶ ὅτι ὑπῆρχε διαβολὴ καὶ ὑποψία καὶ κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διότι ἐλέγετο ὅτι οὗτος συναντήσας τὸν Παυσανίαν μετὰ τὴν γενομένην αὐτῷ ὕβριν, ἀπήγγειλε τὸ ἱαμβεῖον τῆς Μηδείας τοῦ Εὐριπίδου². Τὴν διαβολὴν ὅμως ταύτην φαίνεται ὁ Πλούταρχος μὴ ἀποδεχόμενος καὶ ἀποκρούων διὰ τῶν ἐπομένων «οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς συναιτίους τῆς ἐπιβουλῆς ἀναζητήσας ἐκόλασε καὶ τὴν Κλεοπάτραν, ἀποδημοῦντος αὐτοῦ, τῆς Ὀλυμπιάδος ὡμῶς μεταχειρισσαμένης ἡγανᾶκτησε». Κατὰ δὲ τὴν κριτικὴν τῶν νεωτέρων βεβαιοῦται ὅτι ἐκ τῶν προτέρων οὔτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐνείχετο εἰς τὸν φόνον τοῦ Φιλίππου, οὔτε ἡ ἐν Ἠπείρῳ ἀποῦσα Ὀλυμπιάς, καίπερ πολὺς ἔχουσα ἀφορμὰς δυσχερεσκείας³. Διότι ὁ Ἀριστοτέλης

1) Ἀθην. 13, 69. «ὅτι καὶ οἱ μέγιστοι πόλεμοι διὰ γυναικῆς ἐγένοντο· ὁ Ἰλίουχὸς δι' Ἑλένην, ὁ λοιμὸς διὰ Χρυσήϊδα· Ἀχιλλέως μῆνις διὰ Βρισηΐδα καὶ ὁ ἱερὸς καλούμενος διὰ Θεανῶ, καὶ ὁ Κρισαϊκὸς διὰ Μεγιστῶ καὶ τὰς Ἀργείων θυγατέρας. Ἀνετράπησαν δὲ καὶ ὅλοι οἴκοι διὰ γυναικῆς, ὁ Φιλίππου τοῦ Ἀλεξάνδρου πατὴρ διὰ τὸν Κλεοπάτρας γάμον. . . . »

2) Πλούταρχ. Ἀλεξ. «τὸ μὲν πλεῖστον εἰς Ὀλυμπιάδα τῆς αἰτίας περιῆλθεν ὡς θυμωμένῳ τῷ νεανίσκῳ προσεγχελευσαμένην καὶ παροξύνανσαν, ἔθιγε δέ τις καὶ Ἀλεξάνδρου διαβολή. Λέγεται γὰρ ἐντυχόντος αὐτῷ τοῦ Παυσανίου μετὰ τὴν ὕβριν ἐκείνην καὶ ἀποδουρόμενον, προενέγκασθαι τὸ τῆς Μηδείας ἱαμβεῖον «τὸν δόντα καὶ γήμαντα καὶ γαμουμένην» ἣτοι Ἀτταλον, τὸν Φίλιππον καὶ τὴν Κλεοπάτραν.

3) Schäfer αὐτόθι p. 63.

διατρίβων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐκ τῶν στενῶν σχέσεων κάλλιπτα πάντων γινώσκων τὰ τοῦ Φιλίππου, οὐδὲν τοιοῦτον λέγει, ἀλλ' ὀριστικῶς βεβαιοῖ ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ Φιλίππου ὑπὸ τοῦ Παυσανίου προῆλθεν ἐκ προσωπικῆς ἐκδικήσεως τοῦ τελευταίου κατὰ τοῦ πρώτου¹ καὶ ἐντεῦθεν ἐξελέγχονται ἀνυπόστατοι αἱ πληροφορίες ἀρχαίων τινῶν περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου. Τούτου δὲ τεθέντος, ἀνάγκη νὰ γνωσθῇ² εἰ ὁ Παυσανίας εἶχεν ἄλλους συνωμώτας καὶ εἰ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὄργανον αὐτῶν³. Οἱ δὲ ἄλλοι οὗτοι ἦσαν οἱ ἐκ τοῦ Λυγκηστικοῦ οἴκου ἔχοντες ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου υἱοὶ τοῦ Ἀερόπου Ἡρομένης καὶ Ἀρράβατος, οἵτινες καὶ ζῶντος τοῦ Φιλίππου ἠλπιζον ὅτι διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Περσῶν ἠδύναντο νὰ καταλάβωσι τὸν βασιλικὸν θρόνον⁴. Τούτους δὲ ὁ Ἀλέξανδρος εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἐτιμώρησε⁵. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἦσαν μὲν συνωμῶται, ἀνέχοντες εἰς μίαν Μακεδονικὴν μερίδα, ζητοῦσαν τὴν ἀνατροπὴν τῶν πραγμάτων, ἄσχετοι ὅμως πρὸς τὸν ἐξυβρισθέντα Παυσανίαν, τοῦ ὁποίου ἡ πράξις, ἐπειδὴ συνῆδε πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκείνων, ἐπιστεύετο ὅτι ὑπῆρχε συνεννόησις πρὸς τὸν Παυσανίαν καὶ ὅτι οὗτος ἐγένετο ὄργανον αὐτῶν.

Βεβαιωθέντος δὲ ἐκ τῆς ἀξιοπίστου μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι οὔτε ὁ Ἀλέξανδρος, οὔτε ἡ Ὀλυμπιάς⁴

1) Ἀριστοτελ. πολιτικ. 5, 10.

2) Τοῦτο βεβαιοῦσι Droysen (Gesch. Alex. I. p. 102'), (ἐν Ersch u. Gruber Encyclop. p. 173) καὶ A. Schäfer (Demosth. u. S. Zeit. vol. 3. § p. 64).

3) Ἀρριαν. Ἀναβ. 2, 14, 5. «Τοῦ δὲ πατρὸς ἀποθανόντος ὑπὸ τῶν ἐπιβουλευσάντων, οὓς ὑμεῖς συνετάξατε, ὡς αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρὸς ἅπαντας ἐκομπάσατε».

4) Justin. 14, 2, 1. Πλουταρχ. ἐν 6. Ἀλεξ. 10 ἄνωνύμως ἀναφέρει ὡς συναιτίους. Διοδώρ. 17, 2. ὡσαύτως.

5) Κ Παπαρρηγοπ. ἱστ. τοῦ Ἑλλήν. ἔθν. φυλλαδ. 12. σ. 60 θεω-

ἐγένετο ἔνοχος τῆς δολοφονίας τοῦ Φιλίππου, ζητεῖται νὰ ὀρισθῇ διὰ τί ἐπιστεύθη παρὰ τισιν ἀρχαίοις ὅτι ἐκείνη προὔκალεσε τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου; Ἡ ἀπορία αὕτη εὐκόλως λύεται ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὁ χαρακτήρ τῆς ἐξαγριωθείσης ἡδὴ κατὰ τοῦ ἀπίστου συζύγου Ὀλυμπιάδος, ἡ ἀπανθρωπία, ἣν ἔδειξε πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀττάλου καὶ ἡ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου διαγωγὴ αὐτῆς, ἥτις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ οὐχὶ ἐν πᾶσι λίαν ἀξιοπίστου Ἰουστίνου ἐπέβηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ σταυρωθέντος φονέως χρυσοῦν στέφανον, ἔκρυψε τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ ἔδρυσε μνημεῖον καὶ μνημόσυνον ἑορτὴν καὶ τὴν Κελτικὴν μάχαιραν, δι' ἧς ὁ Παισάνικας ἐφόνευσε τὸν Φίλιππον, ἀφιέρωσεν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν πρὸς ἀίδιον μνήμην τῆς πράξεως¹. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα, οὕτω συνεξυφασμένα, ἦν δυνατόν ποτε νὰ γίνωσι κατὰ τὴν γενικὴν ἐκείνην ἀγανάκτησιν τῶν Μακεδόνων ἐπὶ τῇ δολοφονίᾳ τοῦ Φιλίππου, ἥτις ἀπροσδοκῆτως ὡς κερκυνὸς ἐνέσκηψεν ἐν μέσῳ τῆς πανελληνίου ἐκείνης πανηγύρεως καὶ τοῖς πᾶσιν

ρεῖ πιθκνῶτατον ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἐπιπαρώξυνε τὸν Παισάνικαν χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν οὔτε τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, οὔτε τὴν κρίσιν τῶν ἐρευνησάντων τὸ ζήτημα. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ Ὀλυμπιάς ἀπῆν ἐν Ἠπείρῳ καὶ μόλις ἔφθασεν εἰς τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἀλεξάνδρου ἥτοι κατὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου ἡ ὠρισμένως «*eodem nocte, qua venit*» λέγει ὁ Ἰουστίνος.

1) Justin. 9, 7—10—13. «*In cruce pendentis Pausaniae capiti eadem nocte, qua venit, coronam auream imposuit, quod nemo alius audere nisi haec superstite filio potuisset. Paucos deinde post dies reflexum corpus interfectoris super reliquias mariti cremavit et tumulum ei eodem fecit in loco parentarique eidem quotannis incussa populo superstitione curavit. . . Novissime gladium illum, quo rex percussus est, sub nomine Myrtales consecravit hoc enim nomen ante Olympiadis parvulae fuit*». Αἰ. λιαν. II. ἱστ. 3, 45· περὶ τοῦ ξίφους μόνον λόγον ποιεῖται ἀρχόμενος διὰ τοῦ φασὶ κοί μὲν γὰρ φασὶ τὸ τοῦ Παισάνικου ξίφος, ᾧ τὸν Φίλιππον διεχρήσατο. ἄρμα ἔχειν ἐπὶ τῆς λαβῆς διαγεγλυμμένον ἑλεφάντινον».

μεγίστην ἐπήνεγκε συγκίνησιν καὶ δυσθυμίαν. Τοιοῦτον τόλμημα τῆς Ὀλυμπιάδος ἀδύνατον φαίνεται μοι, οὐδέ γε ἀνεκτὸν ἐν τῇ δεινοτάτῃ ἐκείνῃ περιστάσει¹. Ἐκ πάντων τοίνυν τούτων ἐν καὶ μόνον δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι αὕτη, ἀντὶ νὰ λυπηθῇ ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ συζύγου, μεθ' οὗ συνεβίωσεν ἐπὶ 20 ἔτη, ἐξεδήλωσε τὴν χαρὰν αὐτῆς. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἀπρεπὲς αἶσθημα τῆς χαρᾶς ἴσως δικαιολογεῖται πως ἐκ τῆς πρὸς αὐτὴν περιφρονήσεως τοῦ Φιλίππου, ἀποπέμψαντος αὐτὴν καὶ τῇ Κλεοπάτρᾳ συζευχέντος, ἀδικαιολόγητος ὅμως, ἀξιοκατάκριτος καὶ ἀσυγχώρητος ἐστὶν ἡ πρὸς τὴν Κλεοπάτραν καὶ τὸ νεογέννητον αὐτῆς ἀπανθρωπία τῆς Ὀλυμπιάδος, ὡμῶς καὶ σκληρῶς φονευσάσης καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου γεννηθεῖσαν Φυγατέρα Εὐρώπην².

1) Οἱ δοκιμώτεροι τῶν νεωτέρων ἀποκρούουσιν ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς, ἀποῦσα ἐν Ἠλείῳ, μετέσχε τῆς κατὰ τοῦ Φιλίππου συνωμοσίας τοῦ Πausaniou οὕτω π.χ. Flathe (Gesch. Macedoniens vol. 1. p. 244) ἀναγράφων τὰ πλάσματα τῶν ἀρχαίων ἐπιφέρει «Die Königin mochte den bittersten Hass gegen ihren Gemahl wie gegen Kleopatra fühlen, den sie nach Philipps Tode so furchtbar geltend machte, aber immer muss es wenigstens höchst Zweifelhaft bleiben, ob sie gerade an dem Unternehmen des Pausanias theil genommen, so erwünscht dessen Erfolg ihr auch sein mochte», Stahr (Encyclop. p. 173) «Dass alles diess vereint mit der bekannten Spannung Zwischen ihr und ihrem Gemahl dem Glauben, dass sie um den Anschlag gewusst habe, nur mehr Anhang verschaffen musste; und doch lässt sich gerade hieraus eben so gut, ja aus psychologischen Gründen mit noch viel grösserem Rechte auf das Gegentheil und auf ihre Unschuld schliessen; hätte sie um den Anschlag gewusst, so wurde schon die Sorge für ihre Sicherheit—denn Volk und Adel waren über den Mord gleich empört—sie zu einem ganz andern Betragen vermocht haben».

2) Πλουτάρχ. ἐν 6. Ἀλεξ. 10. μόνον περὶ τῆς Κλεοπάτρας λόγον ποιεῖται «Καὶ τὴν Κλεοπάτραν, ἀποδημούντος αὐτοῦ τῆς Ὀλυμπιάδος ὡμῶς μεταχειρισμένης, ἡγανάκτησε». Πausan. 8, 7, 7 ἐσφαλμένως λέ-

Ὁ Ἀλέξανδρος, εἰ καὶ οὐδεμίαν συμπάθειαν εἶχε πρὸς τὴν μητρειάν αὐτοῦ Κλεοπάτραν, οὐχ ἦττον ὅμως μαθὼν τὴν ἀπανθρωπίαν τῆς μητρός, σφόδρα ἠγανάκτησε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου. Ἀληθές ἐστίν ὅτι καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ φονεύσῃ πρῶτον μὲν τὸν Ἀτταλον, εἶτα δὲ καὶ τὸν Ἀμύνταν², τὸν μὲν πρῶτον ὡς συννομούσαντα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἀποπειραθέντα νὰ κατα-

γαι παῖδα τὸ γεννηθέν. «Ἐπὶ δὲ Φιλίππῳ τελευτήσαντι Φιλίππου παῖδα νήπιον, γεγονότα δὲ ἐκ Κλεοπάτρας ἀδελφιδῶς Ἀττάλου, τοῦτον τὸν παῖδα ὁμοῦ τῇ μητρὶ Ὀλυμπιάς ἐπὶ σκεύους χαλκοῦ πυρὸς ἐπιβεβλημένου διέφθειρεν ἔλκουσα». Ταῦτα τοῦ Παιουσάνου οἱ νεώτεροι θεωροῦσιν ὡς voll arger Übertreibungen καὶ ὡς μηδεμίαν ἱστορικὴν ἀξίαν ἔχοντα. Justin. 9. 7. 12. «Post haec Cleopatram a qua pulsa Philippi matrimonio fuerat, in gremio ejus prius filia interfecta finire vitam suspendio coëgit». Διοδώρ. 17, 2, 5 λέγει παιδίον γεννηθέν μὴ ῥιζῶν τὸ γένος. Curt. 6, 19, 17, 7, 1, 3. Πάντων ὅμως ἀξιόπιστότερός ἐστίν ὁ βιογράφος τοῦ Φιλίππου Σάτυρος παρ' Ἀθηναίῳ (9, 7, 12) ὅστις βεβαιεῖ ὅτι τὸ νεογέννητον ἦν κόρη ὀνομασθεῖσα Εὐρώπη. Παρατηρητέον καὶ ἐνταῦθα ὅτι παράδοξά εἰσι τὰ ὑπὸ τοῦ Κ. Παπαρηγοῦ. ἱστορούμενα (φυλλαδ. 12. σ. 59) ἔνθα πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν ἐσφαλμένην γνώμην ὅτι τὸ νεογέννητον ἦν παῖς καὶ οὐχὶ κόρη, ὡς ἱστορεῖ Σάτυρος, δεύτερον δὲ ὅτι ὁ Φίλιππος συγχρόνως ἤθελε νὰ πανηγυρίσῃ τὰ γενέθλια τοῦ υἱοῦ! δηλ. τῆς κόρης Εὐρώπης, ὅπερ ψευδές· διότι ὁ Φίλιππος διὰ τῶν γάμων τῆς θυγατρὸς Κλεοπάτρας ἤθελε νὰ πανηγυρίσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὴν τελευτὴν τῆς κοινῆς συμπράξεως καὶ ἐνεργείας πάντων κατὰ τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ.

1) Ἀρριαν. παρὰ Φωτ. Βιβ. § 22. Ἀναβ. 1, 5, 4. Justin. 12, 9, 14. οὗτος ἐν μὲν 11, 2, 3· ἐσφαλμένως ἱστορεῖ ὅτι τὸ νεογέννητον ἦν παῖς ὀνομαζόμενος Κάρανος, ὃν Ἀλέξανδρος δῆθεν ἐφόνευσεν, ἐν δὲ 9, 7, 12 ἀναφέρει κόρην τῆς Κλεοπάτρας· ὁ δὲ Flathe (Gesch. Maced. S. 225), πειρώμενος νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀσυμβίβαστα, λέγει ὅτι ἡ Κλεοπάτρα ἐγέννησε δύο τέκνα ἐν ἄρρεν καὶ ἐν θήλυ, ὅπερ φύσει ἀδύνατον νὰ γεννηθῶσι δύο ἐντὸς ἐνὸς ἔτους (ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 337 μέχρι τοῦ 336) καὶ 4—5 μηνῶν. Schäfer p. 173. not. «dass Widersprüche und Verwechslungen solcher Art bei Justin, nicht unerhört sind, ist bekannt».

λάβῃ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν, τὸν δὲ δεύτερον, καίπερ μνηστευθέντα τὴν ἑτεροθαλῇ ἀδελφὴν αὐτοῦ Κύνναν ὡς μετασχόντα συνωμοσίας πρὸς δολοφονίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου¹. Ταῦτα ὁμῶς ἔπραξεν ἐπιβουλευθεὶς ὑπ' ἐκείνων πρὸς σωτηρίαν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κράτους. Πρὸς τούτοις δὲ ἱστορεῖ ὁ Ἰουστίνος ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐφόνευσε πάντα τὰ τέκνα τὰ ἐκ τῶν ἐπεισάκτων γυναικῶν τοῦ Φιλίππου γεννηθέντα, ὅπερ οὐδόλως ἀληθές ἐστίν².

Ὁ Ἀλέξανδρος τιμωρήσας τοὺς φονεῖς τοῦ πατρὸς, ἐξασφαλίσας ἑαυτῷ τὸν βασιλικὸν θρόνον ἀπὸ πάντων τῶν μνηστήρων αὐτοῦ, καταπολεμήσας πάντα τὰ ἐξεγερθέντα βαρβαρικὰ ἔθνη, Ἰλλυριοὺς, Θρᾷκας, Δαρδάνους καὶ λοιποὺς, ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀρχιστράτηγος τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας καὶ καταστρέψας τὴν ἀποστάτιδα πόλιν τῶν Θηβῶν, παρεσκευάζετο ἤδη πρὸς τὸν πόλεμον. Πάντων δὲ τούτων γενομένων, ἡ Ὀλυμπιάς, ὡς εἰκός, ἔχαιρεν ἐπὶ ταῖς κατορθώμασι τοῦ υἱοῦ αὐτῆς καὶ μεγάλας ἔτρεφεν ἐλπίδας περὶ τῆς μελλούσης δόξης αὐτοῦ ἐν τῇ κατὰ τῆς Περσίας στρατείᾳ. Νῦν δὲ ἀνεκλήθησαν ἐκ τῆς ἐξορίας οἱ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐξορισθέντες φίλοι ὁ Ἀρπαλος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Νέαρχος, ὁ Εῤῥίγιος καὶ ὁ Λαομέδων, οὓς προτροπῇ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀνεβίβασεν εἰς μεγίστας τιμὰς³ καὶ ἡ Ὀλυμπιάς εἶδε νῦν πάντας τοὺς πόθους αὐτῆς πληρέστατα ἐκπληρουμένους καὶ ἱκανοποιήθη ἤδη διὰ τὴν ταπεινώσιν, ἣν ὑπέστη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη, ὅτε ἤναγχεσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ νὰ ἐπανέλθῃ κατὰ τὸν

1) Πλουταρχ. περὶ τυχ. Ἀλεξ. 1, 3. «Πᾶσα δ' ὕπουλος ἡ Μακεδονία πρὸς Ἀμύνταν ἀποβλέπουσα καὶ τοὺς Ἀερόπου παῖδας».

2) Μόνος Flathe (p. 255) ἔδωκε πίστιν εἰς τὴν ψευδολογίαν ταύτην τοῦ Ἰουστίνου (11,5) καθ' οὗ Schäfer (p. 172) ἐπιτίθεται.

3) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 10. «οὓς ὕστερον Ἀλέξανδρος καταγαγὼν ἐν ταῖς μεγίσταις ἔσχε τιμαῖς». Ἀρριαν. Ἀναβ. 3, 6, 6.

θάνατον τοῦ Φιλίππου. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐσεμνύ-
νετο καὶ μέγα ἐφρόνει, ἀδιστακτικῶς ἠλπίζεν ὅτι καὶ ὁ μέγι-
στος τῶν πόθων αὐτῆς ἐκπληρωθήσεται ἥτοι ὅτι ὁ Ἀλέξαν-
δρος ἀπερχόμενος εἰς τὴν Ἀσίαν καταλείψει αὐτὴν ἐπίτρο-
πον εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων τῆς Μακεδονίας καὶ
πρὸς τοῦτο καθικέτευε καὶ παρεκάλει αὐτὸν θερμότατα. Ὁ
Ἀλέξανδρος ὅμως, καίπερ ὑπερβαλλόντως ἀγαπῶν καὶ σε-
βόμενος τὴν γεννήσασαν αὐτόν, κάλλιστα ἐγίνωσκε τὴν με-
γάλην φιλαρχίαν αὐτῆς καὶ τὰ τῆς ἐμπαθείας ἐλαττώματα
καὶ προέβλεπε καλῶς πόσῃν δυσαρέσκειαν ἡδύνατο νὰ προ-
ξενήσῃ τοῖς δυσηρεστημένοις ἐκ τῆς τελευταίας διαγωγῆς
αὐτῆς Μακεδόσιν, εἰ ἐνέδιδεν εἰς τὴν φιλαρχίαν αὐτῆς καὶ
κατέλιπεν ἐπίτροπον.

Ἐν ταύτῃ τῇ δεινῇ θέσει περιελθὼν ὁ Ἀλέξανδρος, οὐ-
δόλως ἐδίστασε νὰ προτιμήσῃ τὸ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ κρά-
τους γενικὸν συμφέρον ἀντὶ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἱκεσίας καὶ
τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τῆς μητρὸς καὶ διὰ τοῦτο πρὶν ἢ
ἀναχωρήσῃ τῷ 334 ἐκ Μακεδονίας εἰς τὴν Περσίαν¹, πορευ-

1) Ἡ δοξασία τοῦ Böhmcke (Forsch. p. 741) ἱστοροῦντος ὅτι ἡ
Ὀλυμπιάς παρηκολούθησε τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ ὅτι,
ὥς ὁ Φίλιππος πρὸ τῆς ἐκστρατείας, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε χρησμὸν
τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν περὶ τῆς ἐκβάσεως αὐτῆς, οὕτω καὶ ἡ Ὀλυμ-
πιάς ἐν Κυζίκῳ ἐρωτήσασα τὸ μαντεῖον ἔλαβε τὸν ἐξῆς χρησμὸν, περι-
σωθέντα ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ τῆς ἑλλην. Ἀνθολογίας, φαίνεται
μοι ἐντελῶς ἀνυπόστατος.

Χρησμὸς δοθεὶς τῇ μητρὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα Ὀλυμπιάδι ἐν
Κυζίκῳ ἐρωτησάσῃ

πῶς ἂν τῆς χώρας κρατήσῃεν ὁ ταύτης υἱός.

Πέρσαι λάτριν ἐμὸν σημάντορα χειρὶ βιαίῃ

ἔκτανον. οἰκεία δὲ κόνις νέκυν ἀμφικαλύπτει.

Τοῦ δ' ἦν τις Φάεθοντι θεῶς λεύκ' ὅστέα δείξῃ,

οὗτος τοι Περσῶν τό μέγα κράτος ἐνδόθι θραύσει.

Κεῖται δ' Ἀσίδος ἐντὸς ὀριζομένη ἐνὶ νήσῳ.

δάφνη καὶ ρεῖθροισι παραὶ Πελίοιο γέροντος.

όμενος δι' ἧς ὁ Εἰρῆνης ἦλθεν ὁδοῦ, ἀνέθηκε τὴν ἐπιτροπείαν τῆς Μακεδονίας τῷ συνετωτάτῳ φίλῳ αὐτοῦ Ἀντιπάτρῳ, περὶ οὗ ὁ Φίλιππος κοιμηθεὶς ποτε πλείονα χρόνον ἐν στρατείᾳ καὶ ἐγερθείς, εἶπεν, ἀσφαλῶς ἐκοιμώμην, ἀντ' ἐμοῦ γὰρ ἐγρηγόρει Ἀντίπατρος ¹. Ἡ δὲ ἐκλογὴ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἀποχρώντως μαρτυρεῖ περὶ τῆς μεγάλης εὐφυΐας καὶ συνέσεως τοῦ νεαροῦ βασιλέως. Διότι ὁ Ἀντίπατρος ἦν δεδοκιμασμένος στρατηγός, ἔμπειρος πολιτικός καὶ λόγιος ἀνὴρ, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐτίμα αὐτὸν ὡς καλὸν φίλον ².

Ἄλλ' ὅσον ἐπέτυχεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς Μακεδονίας, ἐπὶ τοσοῦτον δυσηρεστήθη ἡ Ὀλυμπιάς, ἥτις καὶ τοῦ Φιλίππου ζῶντος ἔτι καὶ τὰ μέγιστα τιμῶντος καὶ ἀγαπῶντος τὸν Ἀντίπατρον, ἡγανάκτει καὶ ἐδυσφόρει. Ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντίπατρος, βλέπων τὴν ἀπρεπῆ διαγωγὴν τῆς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου, τὴν ἀγρίαν καὶ ἀπάνθρωπον ἐκδίκησιν αὐτῆς πρὸς τὴν Κλεοπάτραν καὶ τὴν νεογέννητον κόρην Εὐρώπην καὶ τὴν ἀκόρεστον φιλαρχίαν καὶ ἀλαζονείαν αὐτῆς, εἶχεν ἀποστροφὴν πρὸς αὐτήν. Ἐκ τούτων γίνεται πρόδηλον ὅτι ἔμελλον νὰ ἀναφυῶσι διχόνοιαι μεταξὺ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος. Ὁ Ἀντίπατρος ὅμως προνοῶν περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους μᾶλλον ἢ περὶ

Φράζο δ' ἀνέρα μάντιν ἀφηγητῆρα κελεύθου

Φωκέα, δς ψαμάθοισιν Ἀπαρνίδος οἰκίᾳ ναίει.

Ἐν τῇ δοξασίᾳ ταύτῃ ἐξηπατηθῇ ὁ Böhmeeke ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Πλουτάρχου (Ἀλεξ. 3) «Ἡ δὲ Ὀλυμπιάς... προπέμπουσα τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν ἐκστρατείαν» ἔνθα τὴν λέξιν «προπέμπουσα» ἐξέλαβε σημαίνουσαν τὸ «συνοδεύουσα» ἀντὶ τοῦ μόνου ὀρθοῦ «ἀποχαιρετῶσα». Ὁ δὲ χρησμός φαίνεται μοι πλάσμα μεταγενεστέρως ἐποχῆς.

1) Πλουταρχ. Βασιλ. Ἀποφθ. 27 «Κοιμηθεὶς δὲ πλείονα χρόνον ἐπὶ στρατείας, εἴτα διαναστάς, «Ἀσφαλῶς, εἶπεν, ἐκάθευδον. Ἀντίπατρος γὰρ ἐγρηγόρει». Ἀλεξ. 10. Ἀρριαν. Ἀναβ. 3, 6, 5.

2) Ἀθην. 10, σ. 435. 12, σ. 548. Justin. 9, 4, 5. Stahr Aristotelelia vol. 1, p. 198. vol. 2, p. 187. 191.

τῆς μητρὸς τοῦ βασιλέως, οὐδεμίαν ἔδιδε προσοχὴν εἰς τὰ ἀτελεύτητα παράποντα αὐτῆς καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον διαβιβαζομένους διαβολάς, καθ' ὅσον ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐλάχιστα ἐφρόντιζε περὶ αὐτῶν¹. Οὕτω δὲ κακῶς φερομένης τῆς Ὀλυμπιάδος, δυσκόλως ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀπαιτουμένην εἰρήνην ὁ Ἀντίπατρος καὶ ἐντεῦθεν ἠναγκάζετο νὰ γράφῃ καὶ παρκαυνῇται πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον διὰ τὴν αὐθάδειαν καὶ πολυπραγμοσύνην τῆς Ὀλυμπιάδος².

Μέχρι τίνος δὲ βαθμοῦ ἐξετρέπετο ἡ Ὀλυμπιάς καὶ προσεπάθει νὰ ἀναμιγνύηται εἰς τὰ πράγματα, μαρτυρεῖ ἡ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διαβιβασθεῖσα ἀπαίτησις αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀντιπάτρου περὶ τοῦ εἰς Ἀθήνας καταφυγόντος ταμίου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρπάλου³. Ὁ Ἀλέξανδρος οὐδόλως ἡ-

1) Διοδώρ. 17, 118, 1 «Φασι γὰρ Ἀντίπατρον ἐπὶ τῆς Εὐρώπης στρατηγὸν ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθέντα διενεχθῆναι πρὸς Ὀλυμπιάδα τὴν μητέρα τοῦ βασιλέως καὶ τὸ μὲν πρῶτον καταφρονεῖν αὐτῆς διὰ τὸ μὴ προσδέχεσθαι τὸν Ἀλέξανδρον τὰς κατ' αὐτοῦ διαβολάς, ὕστερον δ' αἰετῆς ἔχθρας αὐξομένης, τοῦ βασιλέως διὰ τὸ πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβὲς πάντα βουλομένου τῇ μητρὶ χαρίζεσθαι, πολλὰς ἐμφάσεις διδόναι τῆς πρὸς αὐτὸν ἄλλοτριότητος». Ἀρριαν. Ἀναβ. 7, 12, 7. «Ἡ δὲ Ὀλυμπιάς οὐκ ἐπαύετο γράφουσα ὑπερόγκον εἶναι τῇ τε ἀξιώσει καὶ τῇ ἄλλῃ θεραπείᾳ Ἀντίπατρον οὐδὲ μεμνησθαι τοῦ καταστήσαντος ἔτι, ἀλλ' αὐτὸν γὰρ ἀξιοῦν τὰ πρῶτα φέρεσθαι ἐν τοῖς ἄλλοις Μακεδόσι τε καὶ Ἑλλησι».

2) Ἀρριαν. Ἀναβ. 7, 12, 6. «Ὁ μὲν Ἀντίπατρος οὐκ ἐπαύετο γράφων τὴν αὐθάδειάν τε τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ὀξύτητα καὶ πολυπραγμοσύνην, ἥκιστα δὲ τῇ Ἀλεξάνδρου μητρὶ εὐσχήμονα».

3) Διοδώρ. 17, 108 6. «Τοῦ δ' Ἀλεξάνδρου... πολλοὺς τῶν σατραπῶν κατηγορηθέντας ἀνελόντος, φοβηθεὶς Ἀρπαλος τὴν τιμωρίαν καὶ συσκευασάμενος ἀργυρίου μὲν τάλαντα πεντακισχίλια, μισθοφόρους δ' ἄθροίσας ἐξακισχίλιους, ἀπῆρεν ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἀττικὴν· οὐδενὸς δ' αὐτῷ προσέχοντος, τοὺς μὲν μισθοφόρους ἀπέλιπε περὶ τὸ Ταίναρον τῆς Λακωνικῆς· αὐτὸς δὲ μέρος τῶν χρημάτων ἀναλαβὼν, ἱκέτης ἐγένετο τοῦ δῆμου. Ἐξαιτούμενος δὲ ὑπ' Ἀντιπάτρου καὶ Ὀλυμπιάδος καὶ πολλὰ χρήματα διδοὺς τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ δημηγοροῦσι ῥήτορσι, διέδρα καὶ κατῆρεν εἰς Ταίναρον πρὸς τοὺς μισθοφόρους». Schäfer Dem. u. S. Zeit vol. 3. p. 277—284 ἐν ἐκτάσει ἐκτίθεται τὰ

γνόνει ὅτι αἰτίᾳ τῶν διενέξεων τούτων καὶ ῥαδιουργιῶν ἦν ἡ Ὀλυμπιάς καὶ ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ἐξεδήλου τὴν δυσἀρέσκειαν καὶ ἀγανάκτησιν αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ ποτε καὶ εἶπε τοὺς ἀξιωματικοὺς ἐκείνους λόγους ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ βαρὺ τὸ ἐνοίκιον τῶν δέκα μηνῶν εἰσπράττεται¹. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ἀναγινώσκων ἐπιστολὴν τῆς Ὀλυμπιάδος μετὰ τοῦ ἐπιστηθίου φίλου Ἡφαιστίωνος, περιέχουσιν ἀπορρήτους λόγους καὶ διαβολὰς κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀφ' ἧς δὲ τὸν δακτύλιον αὐτοῦ καὶ ἐπέθηκε τὴν σφραγίδα ἐκείνου εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἡφαιστίωνος². Μεθ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος λίαν φιλομήτωρ ὢν, ἐνίοτε παρεσύρετο ὑπὸ τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φίλτρου καὶ ἐλαχίστην παρεῖχε προσοχὴν ταῖς καταγγελίαις τοῦ Ἀντιπάτρου, περὶ οὗ εἶπε τοῖς περὶ αὐτὸν τὸ ἀξιωματικόν ἐκείνο λόγιον ὅτι ὁ Ἀντίπατρος ἀγνοεῖ ὅτι «μυρίας ἐπιστολὰς ἐν δάκρυον μητρὸς ἀπαλείφει»³. Διὸ ἐνετείλατο τῷ Ἀντιπάτρει ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἔχῃ σωματοφύλακας περὶ αὐτὸν ὅπως προφυλάσσεται ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τῶν ἐχθρῶν καὶ διατελῇ ἐν ἀσφαλείᾳ κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου κινδύνου⁴.

κατὰ τὸν Ἀρπαλον. Πausan. 2. 23· ἱστορεῖ ὅτι ἐξ Ἀσίας ὑπὸ τοῦ ταμίου τοῦ Ἀλεξάνδρου Φιλοξένου ἐξητήθη ἡ παράδοσις τοῦ Ἀρπάλου καὶ τὴν γνώμην ταύτην φαίνεται ἀσπαζόμενος Droysen Gesch. Alex. 2, p. 279 n. 2

1) Ἀρριαν. Ἀναβ. 7, 12, 6. «Ὡστε καὶ λόγος τις τοιοῦτος ἐφέρετο ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτῷ ἐξηγγέλλετο, βαρὺ δὲ τὸ ἐνοίκιον τῶν δέκα μηνῶν εἰσπράττεσθαι αὐτὸν τὴν μητέρα.»

2) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 39. «Πολλάκις δὲ τοιαῦτα τῆς Ὀλυμπιάδος ἐφύλαττεν ἀπορρήτα τὰ γράμματα πλὴν ἅπαξ Ἡφαιστίωνος, ὥσπερ εἰώθει, λυθεῖσαν ἐπιστολὴν αὐτῷ ἀναγινώσκοντος οὐκ ἐκώλυσε, ἀλλὰ τὸν δακτύλιον ἀφελόμενος τὸν ἐχτοῦ, προσέθηκε τῷ ἐκείνου στόματι τὴν σφραγίδα» ὡσαύτως καὶ ἐν B. Ἀποφθ. 6.

3) Πλουταρχ. αὐτόθι· «ἀγνοεῖν εἶπεν, Ἀντίπατρον ὅτι μυρίας ἐπιστολὰς ἐν δάκρυον μητρὸς ἀπαλείφει». Sainte-Croix p. 470. «Paroles mémorables, qui ne peuvent sortir que du coeur.»

4) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 39. «Πρὸς δὲ Ἀντίπατρον ἔγραψε κελεύων ἔχειν φύλακας τοῦ σώματος ὡς ἐπιβουλεύμενον».

Τῇ δ' Ὀλυμπιάδι αὖστηρως ἀπηγόρευσεν ἀναμειγνύεσθαι ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ πολεμικοῖς πράγμασι καὶ ἵνα μετρί-
αση τὴν πικρίαν τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης ἔπεμπε πολλὰ
πολύτιμα δῶρα πρὸς αὐτήν ¹. Ἐκ τούτων ἤδη βεβαιούται
ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς διετέλει ἐν ἀδικλείπτῳ ἀλληλογραφίᾳ πρὸς
τὸν Ἀλέξανδρον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ διαγωγὴ αὐτῆς οὐχὶ λίαν
εὐάρεστος ἦν πολλάκις ². Πόσον δὲ πολὺ ἐφρόντιζεν αὕτη
περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξάγεται ἐξ ἐπιστολῆς αὐτῆς πρὸς τὸν
Ἀλέξανδρον, δι' ἧς προτρέπει αὐτὸν νὰ ἀγοράσῃ μάγειρον,
ἐμπειρον τῶν πατρίων θυσιῶν καὶ ὡς τοιοῦτον συνίστησιν
αὐτῷ Περίγναν τινά ³.

Ἡ Ὀλυμπιάς βλέπουσα ὅτι διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ
Ἀλεξάνδρου ἡ φιλοδοξία αὐτῆς καὶ φιλαρχία μένει ἀνεκ-
πλήρωτος ἐν Μακεδονίᾳ, ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἡ-
πειρον περὶ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου τοῦ 330 ⁴, ἔνθα ἐν τῷ

1) Πλουτάρχ. Ἀλεξ. 399 «Τῇ δὲ μητρὶ πολλὰ μὲν ἐδωρεῖτο καὶ κα-
τέπεμπεν, οὐκ εἶα δὲ πολυπραγμονεῖν οὐδὲ παραστρατηγεῖν» ἐγκαλοῦ-
σης δὲ, πρῶτος ἔφερε τὴν χαλεπότητα». Δῶρα πεμφθέντα τῇ Ὀλυμπιάδι
καὶ Κλεοπάτρᾳ ἐκ τῶν λαφύρων μνημονεύονται καὶ ἐν 25. «Ἀποστέλ-
λων δὲ πολλὰ τῶν λαφύρων Ὀλυμπιάδι καὶ Κλεοπάτρᾳ καὶ τοῖς φίλοις,
κατέπεμψε καὶ Λεωνίδῃ τῷ παιδαγωγῷ».

2) Περὶ δὲ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῆς Ὀλυμπι-
άδος καὶ πλείστων ἄλλων ἐν ἐκτάσει πραγματεύεται Stahr Aristotel.
Ih. 11. p. 191—193 ἔνθα ἐπισυνάπτονται καὶ αἱ τῶν ἀρχαίων μαρ-
τυρίαι.

3) Ἀθην 13, 659. «Ἐμφαίνει δ' αὐτῶν τὴν ἐμπειρίαν καὶ ἡ πρὸς
Ἀλέξανδρον Ὀλυμπιάδος ἐπιστολὴ προτρεπομένη μάγειρον αὐτῷ πρί-
ασθαι θυσιῶν ἐμπειρον, ἡ μήτηρ φησὶ «Περίγναν τὸν μάγειρον λαβέ
παρὰ τῆς μητρός· οὗτος γὰρ οἶδε τὰ ἱερά σου πατρῶα πάντα ὅν τρόπον
θύεται καὶ τὰ ὀργαστικά καὶ τὰ βακχικά, ὅσα τε Ὀλυμπιάς προθύε-
ται, οὗτος οἶδε μὴ οὖν ἀμελήσῃς, ἀλλὰ λαβέ· καὶ ἀπόστειλον πρὸς ἐμὲ
τὴν ταχίστην».

4) Διοδώρ. 18, 49, 4. «Ἡ δ' Ὀλυμπιάς ἐν τοῖς ἐπάνω χρόνοις ἐτύγ-
χανεν εἰς Ἡπειρον πεφευγῖα διὰ τὴν πρὸς Ἀντίπατρον ἀλλοτριότητα».
Liv. 8, 24. «Ossa. . . Alexandri Metapontum ad hostes remissa,

μεταξὺ εἶχον ἐπέλθῃ μεταβολαὶ τινες, προκληθεῖσαι ἐκ τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκστρατείας τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ ἐπισυμβάντος θανάτου αὐτοῦ τούτου, μετὰ τὸν ὅποιον φαίνεται ὅτι ἡ χηρεύουσα ἤδη Κλεοπάτρα ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ αὐτῆς Νεοπτολέμου, πρὸς τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν πρεσβεῖαν ἵνα συλλυπηθῇ αὐτῇ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνδρός. Αὕτη δὲ ἐπέτρεψε τὴν εἰς Λευκάδα καὶ Κόρινθον σιτηγίαν¹. Ἀλλ' ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ἐν Μακεδονίᾳ ἡ Ὀλυμπιάς, ἐζήτησε νὰ ἐπιτύχῃ ἐν Ἡπείρῳ καὶ πρὸς τοῦτο ἀντεποιήθη τῆς κυριαρχίας τῆς χώρας, διατεινομένη ὅτι αὐτὴ ἐστὶ κυρία αὐτῆς καὶ οὐχὶ ἡ χηρεύουσα θυγάτηρ αὐτῆς Κλεοπάτρα, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐπικοσμήσει τὸ τῆς Δωδώνης ἱερόν, ἔγραψεν αὐτοῖς ὅτι οὐδὲν δικαίωμα ἔχουσι νὰ ἐπιφέρωσι καὶ τὴν ἐλαχίστην μεταβολὴν ἐν τῷ ἱερῷ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως αὐτῆς².

Ἐντεῦθεν δὲ ἀνεφύη φοβερὰ ἔχθρα μεταξὺ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Κλεοπάτρας, ἥτις ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τούτων δὲ γενομένων, ὁ Ἀλέξανδρος ἐσχάρῃ πρῶτον μὲν διότι ἡ Μακεδονία καὶ ὁ Ἀντίπατρος ἀπηλλάγησαν τῆς Ὀλυμπιάδος, δεύτερον δὲ διότι πρὸς τῷ Ἀντιπάτρῳ καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ ἀντεπροσώπευεν αὐτὸν καὶ εἶπεν ὅτι ἡ μήτηρ ἐσκέφθη καλῆτερον. Διότι οἱ Μακεδόνες δὲν ἠνείχοντο νὰ βασιλεύωνται ὑπὸ γυναικὸς³.

inde Epirum devecta ad Cleopatram uxorem sororemque Olympiadem, quarum mater magni Alexandri altera, alter soror fuit» ἐξ οὗ γίνεται δῆλον ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἦν ἐν Ἡπείρῳ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἀλεξάνδρου.

1) Πλουταρχ. ἐν β'. Πυρρ. 4. Αἰσχιν. 3, 242. Λυκουργ. κατὰ Λεωκρ. 26.

2) Ὑπεριδ. ὑπὲρ εὐξ. κ. 36. «Οὔκουν προσῆκεν ἡμᾶς τῶν ἐκεῖ οὐδὲ ἐν κινεῖν».

3) Πλουταρχ. ἐν β'. Ἀλεξ. 68. α" Ὁπου καὶ πρὸς Ἀντίπατρον Ὀλυμπιάς καὶ Κλεοπάτρα στασιάσασαι διείλοντο τὴν ἀρχὴν, Ὀλυμπιάς μὲν Ἡπειρον, Κλεοπάτρα δὲ Μακεδονίαν παραλαβοῦσα (τὰ περὶ διαιρέσεως τῆς ἀρχῆς ἀνυπόστατα εἰσι). Καὶ ταῦτα ἀκούσας Ἀλέξανδρος. βέλτιον,

Ἡ Ὀλυμπιάς φυγαδεύσασα τὴν Κλεοπάτρην εἰς τὴν Μακεδονίαν, συμπάρελαθε κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς τὸν Αἰακίδην, υἱὸν τοῦ θεοῦ αὐτῆς Ἀρύμβα¹ καὶ τῷ 317 μετ' αὐτοῦ ὡς πιστοῦ συγγενοῦς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπ' ὀλέθρῳ αὐτῆς².

Περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σχέσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ τὸν Ἀντίπατρον ἐλλείπουσιν ἡμῖν θετικαὶ πληροφορίες. Εἰκάζεται ὅμως ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, καίπερ δυσηρεστημένος ἐκ τῆς πολυπραγμοσύνης τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδιαλείπτων παραπόνων αὐτῆς κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, διετήρησε μέχρι τέλους τοῦ βίου τὸ πρὸς τὴν μητέρα ὀφειλόμενον φίλτρον καὶ σέβας. Πρὸς δὲ τὸν Ἀντίπατρον, καίπερ μὴ διατεθεὶς δυσμενῶς ὁ Ἀλέξανδρος, μηδὲ ἐκδηλώσας λόγῳ ἢ ἔργῳ τοιοῦτόν τι αἶσθημα³, φαίνεται ὅτι, ἐπηρεασθεὶς ἐκ τῶν κατ' αὐτοῦ διαβολῶν τῆς Ὀλυμπιάδος, ἀπεφάσισε νὰ ἀνακαλέσῃ αὐτὸν ἐκ Μακεδονίας⁴.

ἔφη, βεβουλεῦσθαι τὴν μητέρα· Μακεδόνας γὰρ οὐκ ἂν ὑπομεῖναι βασιλευσμένους ὑπὸ γυναικός» τούτους τοὺς λόγους πρὸ τοῦ θανάτου εἶπε καὶ Ἀντίπατρος τοῖς Μακεδόσι. Φωτ. Βιβλ. 224. Niebuhr Gesch. 3, 70.

1) Πυρσαν. 1, 14, 3. «Αἰακίδης ὁ Ἀρύμβου τάτε ἄλλα διετέλει κατήκοος ὢν Ὀλυμπιάδι». Justin. 17, 3.

2) Διοδωρ. 19, 11. «Πολυσπέρχων δὲ δύναμιν ἤθροισε προσλαβόμενος Αἰακίδην τὸν Ἠπειρώτην καὶ κατήγεν Ὀλυμπιάδα μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου παιδὸς ἐπὶ τὴν βασιλείαν». Corn. Nep. Eum. 6. Justin. 13, 6, 11. ἔνθα ἐσφαλμένως ἱστορεῖ ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἀπὸ τοῦ 324 ἔτους, εἰς ὃ ἀναφέρονται τὰ ἱστορούμενα, ἦν ἐν Μακεδονίᾳ. Schäfer Dem. u. S. Zeit vol. 3. p. 183. «Sie ist mit diesem ihren getrennen Vetter erst ol. 115. 4. 317 zu ihrer beider schliesslichem Verderben nach Makedonien zurückgekehrt».

3) Ἀρριαν. Ἀναβ. 7, 12, 7. «Οὐ μὲν τοι καταφανὲς γέ τι ἢ ἔργον ἢ λόγος ἐξηγγέλλετο Ἀλεξάνδρου ἐφ' ὅτου ἂν τις συνέθηκεν οὐχ ὡσαύτως εἶναι πρὸς θυμοῦ αὐτῷ Ἀντίπατρον».

4) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι 7, 12, 5. «ἐξηγτημένον Ἀλέξανδρον ἤδη τῆς μητρὸς τῶν διαβολῶν τῶν ἐς Ἀντίπατρον, ἀπαλλάξαι ἐθέλειν ἐκ Μακεδονίας Ἀντίπατρον καὶ τυχὸν οὐκ ἐς ἀτιμίαν τὴν Ἀντιπάτρου ἢ με-

οὐχὶ πρὸς ἀτιμίαν, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρέστου τινὸς καὶ ἀπεικταίου ἐκ τῶν ἀτελευτήτων διενέξεων καὶ διαπληκτισμῶν τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ Ἀντιπάτρου. Οὐδόλως ἀπίθανόν ἐστιν ὅτι ὁ φόνος τοῦ Φιλώτου καὶ Παρμενίωνος καθὼς καὶ ὁ τοῦ κηδεστοῦ τοῦ Ἀντιπάτρου, τοῦ Λυγκηστοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπήνεγκε χαλάρωσιν τινὰ τῶν προτέρων μεταξὺ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιπάτρου ὑφισταμένων σχέσεων¹, τὴν ὁποίαν ἔτι μᾶλλον ἐπέτεινε καὶ ἡ σκληρότης τοῦ Ἀντιπάτρου, μεθ' ἧς οὗτος ἐτιμώρησε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἡττηθέντων γειτονικῶν ἐθνῶν καὶ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεδοκίμαζε², οὐδ' ἐπὶ τοσοῦτον πολὺ ἐξετίμα τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις τοῦ Ἀντιπάτρου ὡς ἐπιτρόπου, ὅσον αὐτὸς οὗτος ὑπελάμβανεν³. Ἐκ τῶν προμνημονευθέντων λόγων ὁρμώμενος ὁ Ἀλέξανδρος μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀντὶ ἐνὸς δύο ἐπιτρόπους πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ Ἀντιπάτρου μετὰ δεκακισχιλίων στρατιωτῶν γεγηρακότων, τὸν Κρατερὸν πρῶτον ἐπίτροπον καὶ τὸν Πολυσπέρχοντα δεύτερον, προωρισμένον ἵνα, εἴ τι συμβῇ τῷ πρώτῳ, αὐτὸς ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν καὶ ἐπιτροπείαν, καὶ διέταξεν αὐτοῖς, ἅμα φθάσωσιν εἰς Μακεδονίαν, νὰ ἀποστείλωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν δεκακισχιλίους ἀκμαίους καὶ ῥωμαλέους Μακεδόνες πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ἰσαριθμῶν ἀποσταλέντων εἰς Μακεδονίαν⁴. Τούτων δὲ γενομένων, καὶ τοῦ

τάπεμφις αὐτοῦ ἔφερεν, ἀλλ' ὡς μὴ τι ἐκ τῆς διαφορᾶς αὐτῆς γένοιτο ἄχαρι ἐς ἀλλήλους καὶ οὐδὲ αὐτῶ ἰάσιμον».

1) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 49. «Ταῦτα πραχθέντα πολλοῖς τῶν φίλων φοβερὸν ἐποίησεν Ἀλέξανδρον μάλιστα δὲ Ἀντιπάτρω.» Διοδώρ. 17, 118. «Πρὸς δὲ τούτοις τῆς Παρμενίωνος καὶ Φιλώτου σφαγῆς φρίκην ἐμποιοῦσης τοῖς φίλοις» ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ ὁ Ἀντίπατρος. Justin. 12, 14, 1.

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι 74. Justin. 12, 14, 4.

3) Πλουταρχ. Ἀγησιλ. 15. Justin. 12, 14, 2. Curt. Ruf. 6, 1, 17, 10, 1, 14.

4) Ἀρριαν. 7, 12, 3—4. «Κρατερὸν ζυμπέμπει αὐτοῖς φύλακά τε καὶ ἡγούμενον τοῦ στόλου... Κρατερῶ δὲ τούτους τε ἄγειν ἐκέλευε καὶ

Ἀντιπάτρου ἀπελθόντος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡ Ὀλυμπιάς, ὡς εἰκός, ἐχάρη καὶ ἡλπίζεν ὅτι ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης τῶν πραγμάτων σπουδαίως ὠφεληθήσεται καὶ γενήσεται συγκοινωνός τῆς ἐπιτροπείας μετὰ τοῦ Κρατεροῦ. Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν αὐτῆς μετ' οὐ πολὺ ἀφίκετο ἡ θλιβερά καὶ σπαραξικάρδιος ἀγγελία ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανεν ἐν Βαβυλῶνι τῷ 323¹. Ἐνταῦθα τελευτᾷ τὸ τρίτον τμήμα ἢ πρῶτον τῆς γ' εἰκοσαετοῦς χρονικῆς περιόδου τοῦ βίου τῆς Ὀλυμπιάδος.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἡ ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΕΝ ΦΟΒΕΡῳ, ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜῳ, ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΝ

323—317 π. Χ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐγνώσθη ἡμῖν ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τοῦ βίου αὐτῆς ὑπῆρξε

ἀπαγαγόντι Μακεδονίας τε καὶ Θράκης καὶ Θετταλῶν ἐξηγεῖσθαι καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐλευθερίας. Ἀντίπατρον δὲ διαδόχους τοῖς ἀποπεπομένοις ἄγειν Μακεδόνας τῶν ἀκμαζόντων ἐκέλευσε. "Ἔστειλε δὲ καὶ Πολυσπέρχοντα ἑμοῦ τῷ Κρατερῷ, δεύτερον δὲ ἀπὸ Κρατεροῦ ἡγεμόνα, ὡς εἴ τι κατὰ τὴν πορείαν Κρατεροῦ ξυμπίπτει, ὅτι καὶ μαλακῶς τὸ σῶμα ἔχοντα ἀπέπεμπεν αὐτόν, μὴ ποθῆσαι στρατηγὸν τοὺς ἰόντας».

1) Μεθ' ὅλας τὰς ἐρεῦνας τῶν νεωτέρων περὶ τοῦ μηνὸς καὶ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος, εἰσέτι δὲν κατορθώθη ὁμοφωνία τις μεταξὺ αὐτῶν, ὧν ὁ μὲν Droysen *Gesch. Alex.* 11, S. 343—358) λέγει ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ συμπίπτει μετὰ τῆς 24 Ἀπριλίου καὶ 24 Ἰουλίου, ὁ δὲ Stahl ὠρισμένως λέγει τῇ 11 Ἰουνίου καὶ ὁ A. Schäfer ἀγνοῶν τὴν ἡμέραν λέγει ὅτι τὸν Μάϊον ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος. Niebuhr *Al. Gesch.* 3, 32. Grauert *Anal.* S. 208. 234. Thirwald 7, 177. Grote 12, 419.

σεμνή, ἐνάρετος καὶ ἀθώα παρθένος, ἐν τῷ πατρικῷ βιώ-
 σασα οἶκῳ, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν περίοδον γυνὴ τοῦ κρα-
 ταιοτάτου τῶν βασιλέων Φιλίππου γενομένη, ἐνδόξως ἐβίω-
 σεν ὡς εὐκλεῆς καὶ περίπυστος τῶν Μακεδόνων βασίλισσα
 καὶ τὸν μέγιστον καὶ κάλλιστον τοῦ κόσμου βασιλέα ἐγέν-
 νησε, τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῆς τρίτης πε-
 ριόδου τμήματι, ἀποθανόντος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλε-
 ξάνδρου ἀνελθόντος ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, ἡ Ὀλυμπιάς
 μὴ ἀνεχομένη στερηθῆναι τοῦ πρώην μεγαλείου καὶ πο-
 θοῦσα ἢ τὴν ἐπιτροπεῖαν τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς ἢ τὴν συμ-
 μετοχὴν ἐν αὐτῇ, ἐψεύσθη τῶν προσδοκιῶν, μόνου τοῦ Ἀν-
 τιπάτρου ὀρισθέντος ἐπιτρόπου, καὶ πολλὰ παρέσχε πράγ-
 ματα τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ἀδιαλείπτως παρὰ πονουμένη, καὶ τῷ
 Ἀντιπάτρῳ, ἀκαταπαύστως παρενοχλοῦντι τὸν Ἀλέξαν-
 δρον διὰ τὴν ἀκόρεστον φιλοπραγμοσύνην καὶ πολυπραγμο-
 σύνην τῆς βασιλίδος μητρός. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τμήματι
 τῆς αὐτῆς περιόδου, προῶρως καὶ ἀπροσδοκῆτως ἀποθανόν-
 τος τοῦ Ἀλεξάνδρου, στερηθεῖσα τοῦ ἰσχυροῦ στηρίγματος
 ἡ Ὀλυμπιάς, παρίσταται ἐν φοβερῷ ἀνταγωνισμῷ πρὸς τε
 τοὺς κληρονόμους τοῦ βασιλικοῦ θρόνου καὶ πρὸς τὸν Κάσ-
 σανδρον, καὶ ἐν τούτῳ διατελοῦσα, ἐξετράπη εἰς ἀπανθρώ-
 πους πράξεις, διὰ τῶν ὁποίων ἡμάρωσε τὸ πρῶην μεγα-
 λεῖον αὐτῆς καὶ ἐκηλίδωσε τὸν παρελθόντα βίον αὐτῆς διὰ
 σιγμμάτων ἀνεξαλείπτων ἐκ τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἀπροσδόκητος καὶ θλιβερά ἀγγελία τοῦ προῶρου καὶ
 αἰφνηδίου θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀλγεινοτάτην ἐνεποίη-
 σεν ἐντύπωσιν τῇ ἀπομονωθείσῃ ἤδη μητρί, ἣτις περιπαθέ-
 στατα ἡγάπα τὸν ἔνδοξον αὐτῆς υἱόν. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀ-
 λεξάνδρου ὑπῆρξε τῇ Ὀλυμπιάδι καιριώτατον τραῦμα καὶ
 μέγιστον δυστύχημα, ὅμοιον τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἄλλο ἐν τῷ
 μέχρι τοῦδε βίῳ ἔπαθε. Διότι ἅμα ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος,
 ἀποθανών, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔμεινεν ἄταφος, βαρέως ἀναστε-
 νάζουσα καὶ λιγυρῶς θρηνοῦσα, εἶπεν, ὦ τέκνον, ἀλλὰ σὺ μὲν
 οὐρανοῦ μετασχεῖν βουλόμενος . . . νῦν οὐδὲ τῶν κοινῶν πᾶ-

σιν ἀνθρώποις μετασχεῖν ἔχεις, γῆς τε ἅμα καὶ ταφῆς¹.

Οὐδ' ἐπίστευεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανεν ἐκ φυσικοῦ θανάτου, ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ αὐτῆς Ἀντιπάτρου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἀγομένη εἰς τὴν κρίσιν ταύτην καὶ ὑπόνοιαν ἐκ τῆς μνησικακίας καὶ τοῦ φιλεκδίκου χαρακτῆρος αὐτῆς περὶ ἀνδρός, ἡ ἀνάμνησις τοῦ ὁποίου ἐστὶν ὑπερτέρα πάσης ὑπονοίας δηλητηριάσεως τοῦ βασιλέως².

Τοιαῦτα δὲ φανταζομένη ἡ Ὀλυμπιάς περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐδειλία ἀναφανδὸν νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ὑπόνοιαν τῆς φαρμακείας κατὰ τοῦ ἀσπόνδου αὐτῆς ἐχθροῦ Ἀντιπάτρου. Διότι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπελήθους ἀναρχίας καὶ στάσεως ἐν τῷ στρατῷ περὶ τοῦ διαδόχου, ὁμοφώνως ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ ἐκ τῆς Λαρισαίας Φιλίννης υἱὸς τοῦ Φικίππου Ἀριδαῖος, μετονομασθεὶς Φίλιπ-

1 Αἰλιαν. Π. 13, 30. «Ὀλυμπιάς ἡ Ἀλεξάνδρου πυθομένη ὅτι πολλὸν χρόνον ὁ παῖς αὐτῆς ἄταφος μένει, βαρὺ ἀναστένουσα καὶ θρηνοῦσα εὖ μάλα λιγέως ὧ τέκνον, εἶπεν, ἀλλὰ σὺ μὲν οὐρανοῦ μετασχεῖν βουλόμενος, καὶ τοῦτο σπεύδων, νῦν οὐδὲ τῶν κοινῶν δῆπου καὶ ἴσων πᾶσιν ἀνθρώποις μετασχεῖν ἔχεις, γῆς τε ἅμα καὶ ταφῆς, καὶ τὰς ἐαυτῆς τύχας οἰκτεῖρας καὶ τὸ τοῦ παιδὸς τετυφωμένον ἐλέγξασα».

2) Αἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φερόμεναι διαδόσεις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου κρίνονται ψευδεῖς καὶ ἀνυπόστατοι καὶ ὑπὸ ἀρχαίων (Ἀρριαν. 7, 27), ἃς ἐν τέλει τῆς ἀναγραφῆς αὐτῶν ἐπισυνάπτει «Καὶ ταῦτα ἐμοὶ ὡς μὴ ἀγνοεῖν δοῦναι με μᾶλλον ὅτι λεγόμενά ἐστιν ἢ ὡς πιστὰ ἐς ἀφήγησιν ἀναγεγράφθω», Πλουτάρχου (Ἀλεξ. 25.), ὅστις περὶ μὲν τῶν πιστευόντων εἰς δεισιδαιμονίας λέγει. «Οὕτως ἄρα δεινὸν μὲν ἀπιστία πρὸς τὰ θεῖα καὶ καταφρόνησις αὐτῶν, δεινὴ δὲ αὐθις ἡ δεισιδαιμονία δίκην ὕδατος ἄει πρὸς τὸ ταπεινούμενον...» περὶ δὲ τῶν πιστευόντων εἰς τὴν φαρμακείαν ἐπιφέρει «οἱ δὲ πλεῖστοι τὸν λόγον ὅλως οἶονται πεπλάσθαι τὸν περὶ τῆς φαρμακείας», καὶ ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν νεωτέρων, βεβαιούντων ὅτι ἐκ φυσικοῦ θανάτου ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος. Πάσας δὲ τὰς διαδόσεις ταύτας ἡρύσθησαν οἱ ἀρχαῖοι παρὰ τοῦ εὐπίστου εἰς δεισιδαιμονίας καὶ μυθεύματα Κλειτάρχου, περὶ οὗ ἄρα Fränkel, die quellen der Alexanderhistoriker p. 75—83.

πος¹, ἐπιμελητὴς δὲ τῆς βασιλείας ὁ Περδίκκας, αἱ δὲ ἐπαρχίαι διενεμήθησαν μεταξύ τῶν στρατηγῶν, ὅτε καὶ πάλιν ὁ Ἀντίπατρος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ὁμόρων αὐτῇ χωρῶν².

Ἡ διάταξις αὕτη τῶν πραγμάτων κατελύπησε τὴν Ὀλυμπιάδα· διότι ἐγίνωσκεν ὅτι πᾶσα ἀνάμιξις αὐτῆς εἰς τὰ πράγματα καθίστατο ἀδύνατος. Αὕτη ὅμως, μὴ ἀνεχομένη τοῦτο, προσεπάθησε παντὶ σθένει νὰ εὕρῃ μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωκε, καὶ τοιοῦτον μέσον ἐφάνη αὐτῇ ὁ Περδίκκας, ὅστις ὡς ἐπιμελητὴς τοῦ βασιλέως ἤλπιζεν ὅτι ἤθελε κατασταθῇ ἀπεριόριστος ἐπίτροπος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ σφραγίδος. Ἰνα προσοικειωθῇ δὲ τοῦτον καὶ προσελκύσῃ εἰς τὰ σχέδια αὐτῆς ἡ Ὀλυμπιάς, προσήνεγκεν αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα Κλεοπάτραν, τὴν χηρεύσασαν βασιλίσσαν τῆς Ἡπείρου καὶ νόμιμον ἀδελφὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου³. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Ἀντίπατρος, θέλων νὰ προσελκύσῃ τὸν Περδίκκαν πρὸς αὐτόν, ἔπεμψεν ἐκ Μακεδονίας τὸν Ἰόλαν καὶ Ἀρχίαν ἵνα προσφέρωσιν αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου Νίκαιαν⁴.

1) Διοδώρ. 18, 2. «Ἐπὶ δὲ τούτων Ἀλεξάνδρου... τετελευτηκότος ἁπαίδος, ἀναρχία καὶ πολλὴ στάσις ἐγένετο περὶ τῆς ἡγεμονίας· ἡ μὲν γὰρ τῶν περὶ τὴν φάλαγξ Ἀριδαίων τὸν Φιλίππου μὲν υἱόν, ψυχικοῖς δὲ παθήμασι συνεχόμενον ἀνιάτοις... προῆγεν ἐπὶ τὴν βασιλείαν... εὐθὺς δὲ βασιτεία κατέστησαν τὸν Φιλίππου υἱὸν Ἀριδαίων καὶ μετωνόμασαν Φίλιππον, ἐπιμελητὴν δὲ τῆς βασιλείας τὸν Περδίκκαν». Πλουταρχ. Ἀλεξ. 77. Justin. 13, 2, 11.

2) Διοδώρ. 18, 3. «Ἡ δὲ Μακεδονία καὶ τὰ πλησιόχωρα τῶν ἐθνῶν Ἀντιπάτρῳ προωρίσθη.»

3) Ἀρριαν. Ἀναβ. α. «Ἐν τούτῳ δὲ παρὰ τὸν Περδίκκαν ἐκ Μακεδονίας ἦγον Ἰόλας τε καὶ Ἀρχίας, ἄγοντες αὐτῷ τὴν Ἀντιπάτρου παῖδα Νίκαιαν ἐς γυναῖκα, ἀλλὰ γε καὶ Ὀλυμπιάς, ἡ Ἀλεξάνδρου μήτηρ, ἔπεμψε παρ' αὐτὸν κατεγγυωμένη τὴν θυγατέρα Κλεοπάτραν.»

4) Διοδώρ. 18, 23. «Μετὰ δὲ τὴν ἀπώλειαν τῶν πολέμιων ἦγον δύο γυναῖκες εἰς συνοικισμὸν τῷ Περδίκκῃ, Νικαία τε ἡ Ἀντιπάτρου θυγά-

Εἶτα δὲ μεταβληθέντων τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ τῶν σχέσεων τοῦ Περδίκκου πρὸς τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς, ἀπεφάσισεν αὐτός νὰ ἀποπέμψῃ τὴν Νικάϊαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐν εὐκαιρίᾳ νὰ λάβῃ τὴν Κλεοπάτραν ¹. Ἐκ δὲ τῆς ἀποφάσεως ταύτης οἶκον ἐννοεῖται ὅτι ὁ Ἀντίπατρος τὰ μέγιστα δυσηρεστήθη κατὰ τοῦ Περδίκκου καὶ ἐταλαντεύετο εἰ ἀνάγκη νὰ ἐπιτεθῇ πρῶτον κατὰ τοῦ Περδίκκου καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Κρατεροῦ καὶ Ἀντιγόνου ἢ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐν δὲ τῷ ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθέντι πολεμικῷ συμβουλίῳ οἱ μὲν τῶν στρατηγῶν ὑπεστήριζαν τὸ πρῶτον, οἱ δὲ τὸ δεύτερον, ὅπερ καὶ ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 321 ². Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ πολεμῶν ὁ Περδίκκας κατὰ τὸ θέρος ἐφονεύθη παρὰ τὸ Πηλούσιον ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν ³. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος λαβόντος τοῦ συμμάχου τῆς Ὀλυμπιάδος, ἐδεινώθη ἡ θέσις αὐτῆς, ἐκτεθειμένης ἤδη εἰς τὴν διακρίσιν τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ αὐτῆς Ἀντιπάτρου. Μόνον δὲ ὁ Εὐμένης, πιστὸς διαμείνας εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον, ἐπιτηδεῖως καὶ ἀποτελεσματικῶς ἠγωνίσθη ἐν Ἀσίᾳ ὑπὲρ τῆς

τηρ, ἣν αὐτὸς Περδίκκας ἦν μεμνηστευκώς, καὶ Κλεοπάτρα ἡ Ἀλεξάνδρου μὲν ἀδελφὴ γνησίᾳ, θυγάτηρ δὲ Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου.

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ὡς δὲ παρέλαβε τὰς βασιλικὰς δυνάμεις καὶ τὴν τῶν βασιλέων προστασίαν, μετέπεσε τοῖς λογισμοῖς ὀρεγόμενος γὰρ βασιλείας ἔσπευδε τὴν Κλεοπάτραν γῆμαι, νομίζων διὰ ταύτης προτρέψεσθαι τοὺς Μακεδόνας συγκατασκευάζειν αὐτῷ τὴν τῶν ὄλων ἐξουσίαν» καὶ κατωτέρω «οὕτω δὲ βουλόμενος ἀποκλύψασθαι πρὸς τὴν ἐπιβολὴν κατὰ μὲν τὸ παρὸν ἦγε τὴν Νικαίαν, ὅπως μὴ τὸν Ἀντίπατρον ἀλλότριον ἔχῃ ταῖς ἰδίαις ἐπιβολαῖς». Justin. 13, 23. ἐσφαλμένως ἀναγράφει ὅτι ὁ Περδίκκας οὔτε τὴν Νικαίαν ἔλαβεν εἰς γάμον οὔτε τὴν Κλεοπάτραν.

2) Διοδώρ. 18, 36. Justin. 13, 6, 11—13. Droysen Gesch. d. diadoch. 1, 11'.

3) Διοδώρ. 18, 36. «Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τῶν ἱππέων τινὲς συμφωνήσαντες ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Περδίκκου κατήντησαν, καὶ προσπεσόντες ἀθρόοι κατέσφαξαν τὸν Περδίκκην». Ἀρριαν. Ἀναβ. 28. Στραβ. 17, 749. Justin. 13. 8. 14, 4. Corn. Nep. Eum. 5.

Ὀλυμπιάδος κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ἡ ἀφοσίωσις αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν ἔμεινεν ἀκλόνητος μεθ' ὅλας τὰς ἐπαγγελίας καὶ ὑποσχέσεις τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς.

Κατ' εὐτυχίαν ὅμως τῆς Ὀλυμπιάδος μετ' οὐ πολὺ τῷ 319 γέρων ὀγδοηκοντούτης ἀπέθανεν ὁ Ἀντίπατρος¹, ὅστις εἶχε συμπαραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Μακεδονίαν τὸν βασιλέα Φίλιππον μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Εὐρυδίκης καὶ τὸν ἀνήλικον βασιλέα Ἀλέξανδρον σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ Ῥωξάνῃ². Πρὸ δὲ τοῦ θανάτου ὁ Ἀντίπατρος εἶχεν ὑποδείξῃ ὡς ἐπιμελητὴν μὲν τῶν βασιλέων καὶ στρατηγὸν αὐτοκράτορα τὸν Πολυσπέρχοντα, χιλιάρχον δὲ καὶ δευτερεύοντα κατὰ τὴν ἐξουσίαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κᾶσσανδρον³ καὶ συνέστησεν ἀποθνήσκων τοῖς Μακεδόσι νὰ μὴ ἐπιτρέψωσι ποτε γυναικὶ τὴν βασιλείαν⁴, ὅπερ βεβαίως ἀνεφέρετο εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα.

Ἐκ δὲ τῶν διατάξεων τούτων, ὡς ἦν ἐπόμενον, δυσχερестηθεὶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κᾶσσανδρος, διενοεῖτο νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς βίβης καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου συνηνώθη

1) Σουῖδ. ἐν λ. «ἐβίω δὲ ἔτη σθ' περὶ τῆς χρονολογίας ὅρα Droysen Gesch. d. Diadoch. 1, p. 177. Not. 3. καὶ Gesch. Alex. 11, S. 365.

2) Διοδώρ. 18, 39. «Αὐτὸς δὲ τοὺς βασιλεῖς ἀναλαβὼν καὶ τὴν ἰδίαν δύνανται προῆγεν ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν, κατὰζων τοὺς βασιλεῖς εἰς τὴν πατρίδα». Ἀππιαν. Μισθ. 8. Corn. Nep. Eum. 5. Στραβ. 17, 794.

3) Διοδώρ. 18, 48. «Ὁ δ' Ἀντίπατρος ἐσχάτως ἤδη διακείμενος ἀπέδειξεν ἐπιμελητὴν τῶν βασιλέων Πολυσπέρχοντα καὶ στρατηγὸν αὐτοκράτορα, πρεσβύτατον σχεδὸν ὄντα τῶν τῷ Ἀλεξάνδρῳ συνεστρατευμένων καὶ τιμώμενον ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν, τὸν δὲ υἱὸν Κᾶσσανδρον χιλιάρχον καὶ δευτερεύοντα κατὰ τὴν ἐξουσίαν» Ἀθην. 4. 155. Δουριδ. ἀποστ. 49.

4) Διοδώρ. 19, 11. «Πάντες ἀνεμιμνήσκοντο τῶν Ἀντιπάτρου λόγων, ὅς καθέπερ χρησιμῶν ἐπὶ τῆς τελευτῆς παρεκελεύσατο μηδέποτε συγχωρῆσαι γυναικὶ τῆς βασιλείας προστατεῖν.»

μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ συνεμάχησε τῷ Πτολεμαίῳ¹. Ὁ δὲ Πολυσπέρχων βλέπων τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, συνεκρότησε συμβούλιον ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων Μακεδόνων, ἐν ᾧ ἀπεφασίσθη νὰ δοθῇ πλήρης ἐλευθερία εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας καὶ νὰ πεμφθῇ πρεσβεία πρὸς τὸν Εὐμένη, προτρέπουσα αὐτὸν νὰ μείνῃ πιστὸς τῇ βασιλείᾳ καὶ νὰ μὴ συνδιαλλαχθῇ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ Ἀντιγόνου. Ἐν δὲ τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὤφειλε δυοῖν θᾶτερον νὰ ἀποφασίσῃ ἢ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὅπως συναγωνισθῇ μετὰ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἢ νὰ μείνῃ ἐν Ἀσίᾳ καὶ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου ἢ καὶ ἐκτὸς τούτων, ἐνούμενος μετὰ τῆς ἐτέρας τῶν μερίδων νὰ συμπαρασύρῃ τὸν βασιλικὸν οἶκον εἰς τὸν πόλεμον ὑπὲρ τοῦ Κασσάνδρου ἢ ὑπὲρ τοῦ Πολυσπέρχοντος, ὅπερ ἐπικίνδυνον ἦν τῇ βασιλείᾳ². Ἐκ τούτων ἤδη ἐννοεῖται ὅτι ὁ Κασσάνδρος, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀντίπατρος, ἦν ἐχθρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ ὁ Πολυσπέρχων, ὁ ἐνθερμὸς προστάτης αὐτῆς, συνεδέθη στενότατα μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἥτις, πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐμελλε πολλῷ πλείονα νὰ δοκιμάσῃ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κασσάνδρου. Ὅθεν προσεκάλεσεν αὐτὴν ἐξ Ἡπείρου ὅπως ἀναλάβῃ τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἐκ τῆς Ῥωξάνης ἀνηλίκου υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου³ καὶ παραλάβῃ τὴν βασιλείαν.

1) Ὁ αὐτὸς 18, 49. 54. «Διαπλεύσας δ' εἰς Ἀσίαν πρὸς Ἀντίγονον, ἡξίου βοηθεῖν αὐτῷ φήσας καὶ Πτολεμαίον ἐπηγγέλθαι συμμαχήσειν».

2) Διοδωρ. 18, 55. «Ὁ δὲ Πολυσπέρχων... προεωρᾶτο μὲν τὸ μέγεθος τοῦ πρὸς Κασσάνδρον ἐσόμενου πολέμου, οὐδὲν δ' ἄνευ τῆς τῶν φίλων γνώμης κρίνων πράττειν, συνήγαγε τοὺς τε ἡγεμόνας ἅπαντας καὶ τῶν ἄλλων Μακεδόνων τοὺς ἀξιολογωτάτους... προτεθείσης οὖν βουλῆς πῶς τούτοις πολεμητέον ἐστὶν καὶ πολλῶν καὶ ποικίλων λόγων περὶ τοῦ πολέμου ῥηθέντων, ἔδοξεν αὐτοῖς τὰς μὲν κατὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεις ἐλευθεροῦν...»

3) Ὁ αὐτὸς 18, 49. «Ὀλυμπιάδα μὲν σὺν τῇ τῶν συνέδρων γνώμῃ μετεπέμπετο, παρακαλῶν τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου υἱοῦ, παιδὸς ὄντος, παραλαβεῖν καὶ διατρέβειν ἐν Μακεδονίᾳ τὴν βασιλικὴν ἔχουσαν

Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζεν ἡ Ὀλυμπιάς ὅτι ἡ ὑποστηρίζουσα αὐτὴν μερίς ἔτι ἀνίσχυρός ἐστιν ἵνα προστατεύσῃ αὐτὴν, ἔμεινεν ἐν Ἡπείρῳ καὶ δι' ἐπιστολῆς παρεκάλει τὸν μόνον πιστὸν μέιναντα εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον Εὐμένην νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς βασιλεῖς καὶ αὐτὴν, τὸν δὲ Πολυσπέρχοντα νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ δὲ Εὐμένης ἀπήντησεν αὐτῇ ὅτι ἀνάγκη νὰ μένῃ ἐν Ἡπείρῳ ἀσφαλῆς μέχρις οὗ ἀποπερατωθῇ ὁ πόλεμος. Ἐὰν ὅμως προτιμήσῃ νὰ ἱπανέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν, παρακαλεῖ αὐτὴν καὶ ἐξορκίζει πρὸς τὸ συμφέρον τῆς βασιλείας νὰ λησμονήσῃ πάντα ὅσα ἔπαθεν καὶ νὰ μὴ ἐκτραπῇ εἰς ἀντεκδικήσεις¹. Πρὸς δὲ τὸν Πολυσπέρχοντα ἀπήντησεν ὁ Εὐμένης ὅτι θὰ διατηρήσῃ τὴν πρὸς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ καὶ ὅτι ἐν Ἀσίᾳ θὰ ἀγωνισθῇ μέχρις ἐσχάτων ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ μὲν Ὀλυμπιάς, οὕτως ἐνισχυθεῖσα, ἀνεμειγνύετο ἐν πᾶσι τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν, ὁ δὲ Κάσσανδρος πρὶν ἢ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχεν ἀποστείλῃ τὸν πιστὸν αὐτῷ

προστασίαν. Ἡ δὲ Ὀλυμπιάς... ἐτύγγανεν εἰς Ἡπειρον πεφευγυῖα διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἀντίπατρον ἁλλοτριότητα». καὶ ἐν 57. «Ἐγράψε δὲ καὶ πρὸς Ὀλυμπιάδα τὴν Ἀλεξάνδρου μητέρα, διατρίβουσιν ἐν Ἡπείρῳ διὰ τὴν πρὸς Κάσσανδρον ἔχθραν, ἵνα τὴν ταχίστην εἰς Μακεδονίαν καταντήσῃ καὶ παραλαβοῦσα τὸ Ἀλεξάνδρου παιδίον, ἐπιμέλειαν αὐτοῦ ποιῇται, μέχρι ἂν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ καὶ τὴν πατρῶν βασιλείαν παραλάβῃ».

1) Διοδωρ. 18, 58. «Ἦκε δὲ καὶ παρ' Ὀλυμπιάδος αὐτῷ γράμματα δεομένης καὶ λιπαρούσης βοηθεῖν τοῖς βασιλεῦσι καὶ ἑαυτῇ μόνον γὰρ ἐκείνον πιστότατον ἀπολελεῖσθαι τῶν φίλων καὶ δυνάμενον διορθώσασθαι τὴν ἐρημίαν τῆς βασιλικῆς οἰκίας. Ἡξίου δ' αὐτὸν ἡ Ὀλυμπιάς συμβουλεύσαι πότερον αὐτῷ δοκεῖ συμφέρειν μένειν αὐτὴν ἐν Ἡπείρῳ καὶ μὴ πιστεύειν τοῖς αἰετοδοκοῦσι μὲν ἐπιμεληταῖς εἶναι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὴν βασιλείαν εἰς ἑαυτοὺς μετιστῶσιν, ἢ ἐπ' ἀνέρχεσθαι. Ὁ δὲ Εὐμένης πρὸς μὲν Ὀλυμπιάδα παραχρῆμα ἀντέγραψε, συμβουλευὼν κατὰ τὸ παρὸν μένειν ἐν Ἡπείρῳ, μέχρι ἂν ὁ πόλεμος λάβῃ τινὰ κρίσιν». Πλουταρχ. Εὐμην. 13. «Εὐμένει γράμματα κομίζεται Ὀλυμπιάδος παρακαλούσης ἐλθόντα τὸ Ἀλεξάνδρου παιδίον παραλαβεῖν καὶ τρέφειν ὡς ἐπιβουλευόμενον». Corn. Nep. Eum. 6.

μείναντα Νικάνωρα τὸν Σταγειρίτην εἰς τὴν Μουνυχίαν ἵνα ἀπολύσῃ τὸν φρούραρχον Μένυλλον καὶ καταλάβῃ αὐτήν. Συγχρόνως δὲ καὶ ἡ Ὀλυμπιάς ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Νικάνωρα κελεύουσαν ἀποδοῦναι τοῖς Ἀθηναίοις τὸν τε Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν. Οὗτος δὲ ἀκούων ὅτι οἱ βασιλεῖς καὶ ὁ Πολυσπέρχων ἔμελλον νὰ ἐπαναγάγῃσι τὴν Ὀλυμπιάδα εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως νὰ ἀναθέσωσιν εἰς αὐτήν καὶ ἀπονεύμωσιν ἣν εἶχε πρότερον τιμὴν, φοβηθεὶς, ὑπεσχέθη μὲν ὅτι θὰ παραδώσῃ αὐτὰ τοῖς Ἀθηναίοις, πάντοτε εὕρισκεν ὅμως προφάσεις εἰς τοῦτο ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐν τῷ ἐπικειμένῳ πολέμῳ ὁ Κάσσανδρος θὰ σπεύσῃ πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ¹. Τοῦ δὲ πολέμου ἐκραγέντος, ὁ μὲν Κάσσανδρος κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ, ὁ δὲ Νικάνωρ ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Μουνυχίαν καὶ ὁ Πολυσπέρχων μετὰ Μακεδονικοῦ στρατοῦ ἐκ Φωκίδος ἦλθεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πολιορκία παρετάθη ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ μέρος τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου τῷ 318² καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἵνα πολιορκήσῃ τὴν Μεγαλόπολιν, ἣτις εἶχε μείνῃ πιστὴ τῷ Κάσσандрῳ. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολιορκία αὕτῃ ἀπέτυχεν ἐντελῶς. Ἐνταῦθα καταλιπὼν μέρος τοῦ

1) Πλουτάρχ. Φωκ. 31. 32. Διοδώρ. 18, 65. «Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν ἦκεν ἐπιστολὴ Νικάνωρι παρ' Ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ προσέταττεν ἀποδοῦναι Ἀθηναίοις τὴν τε Μουνυχίαν καὶ τὸν Πειραιᾶ· ὁ δὲ Νικάνωρ ἀκούων ὅτι μέλλουσιν οἱ βασιλεῖς καὶ Πολυσπέρχων κατάγειν εἰς Μακεδονίαν τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ τοῦτε παιδίου τὴν ἐπιμέλειαν ἐκείνη παραδίδόναι καὶ τὴν προϋπάρχουσαν ἀποδοχὴν καὶ τιμὴν Ἀλεξάνδρου ζῶντος ἀποκαθιστάναι Ὀλυμπιάδι, φοβηθεὶς, ἐπηγγέλματο μὲν παραδῶσιν, αἰεὶ δὲ προφάσεις τινὰς ποιούμενος παρῆγε τὴν πρᾶξιν».

2) Διοδώρ. 18, 68. «Ἐπεβάλετο μὲν οὖν πολιορκῶν τοὺς περὶ τὸν Κάσσανδρον, σπανίζων δὲ τροφῆς, ἠναγκάσθη μέρος τῆς δυνάμεως ἀπολιπεῖν... ἡγουμένου τοῦ υἱοῦ Ἀλεξάνδρου αὐτὸς δὲ τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως ἀναλαβὼν, παρῆλθεν εἰς Πελοπόννησον».

στρατοῦ, ἀπέστειλε τὸν Κλεῖτον ὡς ναύαρχον μετὰ τοῦ στόλου εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἵνα κωλύσῃ τὴν μετάβασιν τοῦ Ἀντιγόνου ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐν δὲ τῇ γενομένη ναυμαχίᾳ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 318 κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκησεν, εἶτα ὁμῶς ὑποστηριχθεὶς ὁ Ἀντίγονος ὑπὸ τῶν Βυζαντιῶν, κατέστρεψε τὸν στόλον τοῦ Κλείτου, ὅστις φεύγων εἰς Μακεδονίαν καὶ περιπεσὼν στρατιώταις τοῦ Λυσιμάχου ἐφονεύθη¹. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ Ἀντίγονος μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἀποστατήσασαι ἀπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος, ἠνθώθησαν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου καθὼς καὶ ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις συνεμάχησεν αὐτῷ².

Εἰς ταύτην δὲ τὴν εὐνοϊκὴν τῶν πραγμάτων τροπὴν ὑπὲρ τοῦ Κασσάνδρου συνετέλεσε μεγάλως ἡ γυνὴ τοῦ Φιλίππου Ἀριδαίου Εὐρυδίκη. Διότι μετὰ τὸν τοῦ Ἀντιπάτρου θάνατον αὐτὴ ἐνόμισεν ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ ἀμβλυνόου βασιλέως ἠδύνατο νὰ λάβῃ εἰς χεῖρας πᾶσαν τὴν πολιτικὴν δύναμιν. Αἱ ἐλπίδες ὁμῶς αὐτῆς ἐψεύσθησαν· διότι ὁ Πολυσπέρχων συνηνώθη μετὰ τῆς ἀντιπάλου καὶ ἀντιζήλου αὐτῆς Ὀλυμπιάδος. Ἐν δὲ τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐκινδύνευσε καὶ ἡ ζωὴ τοῦ υἱοῦ τῆς Ῥωξάνης Ἀλεξάνδρου ἐν γνώσει τῆς Εὐρυδίκης³, ἥτις μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κασσάνδρου καὶ τὴν ἐν Πειραιεῖ ἀποτυχίαν τοῦ Πολυσπέρχοντος ἐγένετο τολμη-

1) Πολυκιν. 4, 6, 8. Διοδωρ. 18, 72. «Ὁ δὲ Κλεῖτος φυχὼν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ καταλιπὼν τὴν ναῦν, ἐπεβάλετο μὲν διὰ Μακεδονίας ἀνασώζεσθαι, περιπεσὼν δὲ στρατιώταις τισὶ τοῦ Λυσιμάχου διεφθάρη».

2) Ὁ αὐτὸς 18. 74. «Αἱ πλεῖσται τῶν ἐλληνίδων πόλεων ἀφιστάμεναι τῶν βασιλέων, πρὸς Κασσάνδρον ἀπέκλιναν. . . γενομένων δὲ πλειόνων ἐντεύξεων συνέθεντο τὴν εἰρήνην, ὥστε τοὺς Ἀθηναίους ἔχειν πόλιν τε καὶ χώραν καὶ προσόδους καὶ ναῦς καὶ ἄλλα πάντα φίλους ὄντας καὶ συμμάχους τοῦ Κασσάνδρου».

3) Πλουταρχ. ἐν 6. Εὐμένους 13. Διοδωρ. 19, 11. Droysen Gesch. d. Diadoch. I, p. 236. «So argwöhnte man, dass Eurydike ihre Hand dabei im Spiele hatte» Not. 1.

ροτέρη. Εἰς δὲ τὸν σύνδεσμον τοῦτον μετὰ τῆς βασιλίσσης Εὐρυδίκης ὁ Κάσσανδρος ὀφείλει τὴν ἐν Ἑλλάδι αὐξήσιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ αἱ Ἀθηναὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἀποτυχίαν τοῦ στόλου τοῦ Πολυσπέρχοντος, μεθ' ἣν προϋτίθετο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν κλονισθεῖσαν δύναμιν καὶ μετὰ τὴν πρόσκλησιν τῆς Ὀλυμπιάδος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἡ Εὐρυδίκη ἐκήρυξε τὸν Κάσσανδρον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως ἐπίτροπον, πρὸς δὲ τὸν Πολυσπέρχοντα ἔγραψε νὰ παραδώσῃ τὸν στρατὸν αὐτῷ ὡς ἐπιτρόπῳ ἀνακηρυχθέντι ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἐν Ἀσίᾳ ταῦτά διέταξεν¹. Ὁ δὲ Κάσσανδρος στρατεύσας εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 318—317 εὗρε πολλοὺς ὀπαδοὺς καὶ κατέλαβε τοὺς ἐλάφαντας τοῦ Πολυσπέρχοντος². Ὁ δὲ Πολυσπέρχων καὶ ἡ Ὀλυμπιάς, φοβούμενοι τὴν δύναμιν τοῦ Κασσάνδρου, δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατὰ δὲ τὸ ἔαρ ὁ Κάσσανδρος μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν δύναμιν καὶ ἐπὶρροὴν τοῦ Πολυσπέρχοντος.

Τούτων δὲ γενομένων, μετεβλήθησαν τὰ πράγματα, διότι ὁ Πολυσπέρχων συναθροίσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἐστράπη πρὸς τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἡπειρον, ὅπου, ἐν ᾧ ὁ Κάσσανδρος ἡσχολεῖτο εἰς τὴν Πελοπόννησον, Αἰακίδης ὁ βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου συνηνώθη μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν Ὀλυμπιάδα μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπανήγαγεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ταῦτά δὲ μαθεύσας ἡ Εὐρυδίκη, ἔγραψε τῷ Κασσάνδρῳ νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν αὐτῆς καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν Μακεδόνων προσεπαθεὶ διὰ δώρων καὶ μεγάλων ὑποσχέσεων νὰ ἐφελκύσῃ πρὸς

1) Justin. 14, 5, 3. «In quem regni administrationem rex transtulerit» Droysen Gesch. d. Diadoch. I. S. 237—238.

2) Διοδωρ. 18, 75. «Ἐστράτευσε δὲ καὶ εἰς Μακεδονίαν καὶ πολλοὺς ἔσχε τῶν ἐγχωρίων ἀφισταμένους πρὸς αὐτόν».

ἐαυτήν¹. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐνήργει ἡ Εὐρυδίκη, ὁ Πολυσπέρχων, μαθὼν ὅτι αὕτη εὕρισκετο ἐν Εὐβοίᾳ² τῆς Μακεδονίας, ὥρμησε κατ' αὐτῆς ἐπιθυμῶν διὰ μιᾶς μάχης νὰ κατενέγκῃ καίριον τραῦμα κατ' αὐτῆς. Ἐνταῦθα, ἐν τῇ δυτικῇ ὄχθῃ τῆς Λυχνίτιδος λίμνης, παρετάχθησαν δύο Μακεδονικοὶ στρατοί, ἐνταῦθα ἐγένετο κατὰ πρῶτον πόλεμος μεταξὺ δύο βασιλισσῶν, τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τῆς Εὐρυδίκης, ἐνταῦθα ἡ μὲν Ὀλυμπιάς ὡς ἀρχιστράτηγος ἐξωπλισμένη βακχικῶς μετὰ τυμπάνων, ἡ δὲ Εὐρυδίκη Μακεδονικῶς ὥπλισμένη καὶ ἀσκηθεῖσα εἰς τὰ πολεμικὰ ὑπὸ τῆς γενναίας Ἰλλυρίδος Κυρράνης, θυγατρὸς τοῦ Φιλίππου ἐκ τῆς πρώτης γυναικὸς αὐτοῦ, τῆς Ἰλλυρίδος Αὐδάτας, Εὐρυδίκης μετονομασθείσης ἐν Μακεδονίᾳ, ἐνταῦθα, ἀρξάμενης τῆς μάχης, οἱ Μακεδόνες, ἐντραπέντες τὸ μέγα ἀξίωμα τῆς Ὀλυμπιάδος ὡς γυναικὸς τοῦ Φιλίππου καὶ μητρὸς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἀναμνησθέντες τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων³, μετέστησαν πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα. Τοιαύτην δὲ

1) Justin. 14, 5, 4. Διοδώρ. 19, 11. «Κατὰ γὰρ τὴν Μακεδονίαν Εὐρυδίκη τῆς βασιλείας προεστηκυῖα καὶ πυνθανομένη τὴν Ὀλυμπιάδα παρασκευάζεσθαι πρὸς τὴν ἀθρόον πρὸς μὲν Κάσσανδρον εἰς Πελοπόννησον ἀπέστειλε βιβλιαφόρον ἄξιον βοηθεῖν τὴν ταχίστην, τῶν δὲ Μακεδόνων τοὺς πρακτικώτατους ἀνακαλουμένη δωρεαῖς καὶ μεγάλας ἐπαγγελίας ἰδίους ταῖς εὐνοίαις κατεσκεύαζε. Πολυσπέρχων δὲ δύναμιν ἤθροισε προσλαβόμενος Αἰακίδην τὸν Ἠπειρώτην καὶ κατῆγεν Ὀλυμπιάδα μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου παιδὸς ἐπὶ τὴν βασιλείαν».

2) Τὴν πόλιν ταύτην τρεῖς τῶν ἀρχαίων ἀναφέρουσιν, ὧν ὁ μὲν Πολύβιος (5, 108) καλεῖ Βοιούς, ὁ δὲ Διόδωρος (19, 11) Εὐβοία οὐδετέρως καὶ ὁ Πτολεμαῖος (3, 13, 32) Εὐβοίαν. Ἐκεῖτο δὲ ἐν τῇ δυτικῇ ὄχθῃ τῆς Λυχνίτιδος λίμνης (ὅρα Μακεδονικῶν μου μερ. Β' σελ. 635. σημ. 1.). Ἐνταῦθα ζητεῖται διὰ τί ἡ Εὐρυδίκη κατέφυγε τοσοῦτον μακρὰν τῆς πρωτεύουσας εἰς τὸ ἀπώτατον τοῦτο μέρος. Φαίνεται ὅτι πάντα τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κράτους κατεῖχοντο ὑπὸ πολεμίων αὐτῆς. Droysen Gesch. d. Diadoch. 1. S. 239. Not. 3.

3) Δουριδ. ἀποσπ. 24 παρ' Ἀθηναίῳ 13, 560. «Δοῦρις δ' ὁ Σάμιος καὶ πρῶτον γενέσθαι πόλεμόν φησι δύο γυναικῶν, Ὀλυμπιάδος καὶ Εὐρυδίκης, ἐν ᾧ τὴν μὲν βακχικώτερον μετὰ τυμπάνων προελθεῖν, τὴν δ' Εὐ-

ἀπροσδόκητον τροπήν λαβόντων τῶν πραγμάτων, ὁ μὲν βασιλεὺς Φίλιππος Ἀριδαιῶς μετὰ πάσης τῆς βασιλικῆς θερραπείας ἡγχαλωτίσθη, ἡ δὲ Εὐρυδίκη μετὰ τοῦ Πολυκλέους, ἐνὸς τῶν συμβούλων αὐτῆς, ἀποπειραθεῖσα νὰ δραπέτεύσῃ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν, συνελήφθη, καὶ οὕτως ἡ Ὀλυμπιάς, γενομένη κυρία τῶν πραγμάτων καὶ τῶν βασιλέων, ἀνέλαβε πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 317¹ ἔτους. Πανταχοῦ τῆς Μακεδονίας ἐγένετο δεκτὴ ἐν θριάμβῳ ἡ μήτηρ τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἀλεξάνδρου. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγένοντο ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ Εὐμένης ἐν Ἀσίᾳ διέδωκε τῷ στρατῷ ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἐγένετο κυρία τῶν πραγμάτων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ διὰ τοῦτο ἐφείλχουσε τὴν εὐνοίαν τοῦ στρατοῦ².

Ἡ Ὀλυμπιάς μέχρι τοῦδε ἔδειξεν ὅτι ἐστὶ φιλοπράγμων, πολυπράγμων, φιλόδοξος καὶ λίαν φίλαρχος γυνή. Νῦν

ρυδίκην μακεδονικῶς καθωπλισμένην, ἀσκηθεῖσαν τὰ πολεμικὰ καὶ παρὰ Κυνάνῃ τῇ Ἰλλυρίδι θυγατρὶ τῆς Αὐδάτης, πρώτης γυναικὸς τοῦ Φιλίππου». Διοδωρ. 19, 11. «Ἀκούων οὖν Εὐρυδίκην ἐν Εὐίοις τῆς Μακεδονίας οὔσαν μετὰ τῆς δυνάμεως, ὥρμησεν ἐπ' αὐτήν, σπεύδων μιᾷ μάχῃ κρίναι τὰ πράγματα. Ἀντιταχθέντων δ' ἀλλήλοισι τῶν στρατοπέδων, οἱ Μακεδόνες ἐντραπέντες τὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀξίωμα καὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἀναμιμνησκόμενοι τῶν Ἀλεξάνδρου μετεβάλλοντο». Droysen αὐτόθι «Olympias wünschte die Sache mit einem Schlage geendet zu sehen: beide Heere lagerten einander gegenüber aber die Makedonen in Eurydikes Heer erklärten, sie würden nimmermehr wider die Mutter ihres grossen Königs kämpfen; sie gingen zu Olympias über».

1) Διοδωρ. αὐτόθι «Φίλιππος μὲν οὖν εὐθὺς ἤλω μετὰ τῆς θεραπείας, ἡ δ' Εὐρυδίκη μετὰ Πολυκλέους, ἐνὸς τῶν συμβούλων, εἰς Ἀμφίπολιν ἀποχωροῦσα συνελήφθη. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον Ὀλυμπιάς τῶν βασιλικῶν σωματίων κυριεύσασα καὶ χωρὶς κινδύνων τὴν βασιλείαν παραλαβοῦσα τὴν εὐτυχίαν οὐκ ᾔνεγκεν ἀνθρωπίνως».

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ἄ δὲ θεωρῶν Εὐμένης... ἐπλάσατο ψευδεῖς ἐπιστολάς, διὰ δὲ τούτων τοὺς τε στρατιώτας εὐθαρσεῖς πρὸς τὰς μάχας κατεσκεύασε καὶ ἑαυτὸν εἰς ὕψος ᾗγαγε καὶ προσδοκίαν ἐλπίδων ἀγαθῶν παρὰ τοῖς πλῆθεσι».

δὲ ἐπιτυχοῦσα τοῦ ποθομένου, ἐδείχθη λίαν φιλέκδικος καὶ ἐξετράπη εἰς ὀμότητας καὶ ἀπανθρωπίας, διὰ τῶν ὁποίων ἡμαρῶσε τὴν βασιλικὴν δόξαν αὐτῆς. Διότι μετὰ τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς μὴ δυναμένη νὰ κρατηθῇ ἐν τῇ εὐτυχίᾳ, τὸν Φίλιππον Ἀριδαῖον καὶ τὴν Εὐρυδίκην ἐφυλάκισεν καὶ ἐτοίχισεν ἐν στενοτάτῃ φυλακῇ καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐβασάνιζεν αὐτοὺς ποικιλοτρόπως¹. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν ἀπανθρωπίαν ταύτην κατηγορεῖτο ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, τὸν μὲν Φίλιππον Θρακᾶς τινὰς διέταξε νὰ διατρυπήσωσι καὶ κατασφάξωσι, τὴν δὲ Εὐρυδίκην, διαμαρτυρομένην καὶ μετὰ παρρησίας βοῶσαν ὅτι ἡ βασιλεία εἰς αὐτὴν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα ἀνήκει, αὐστηρότερον ἐτιμώρησε, πέμψασα πρὸς αὐτὴν ξίφος, βρόχον καὶ κώνειον καὶ διατάξασα νὰ ἐκλέξῃ οἰονδήποτε τῶν τριῶν βούλεται². Ἡ δυστυχὴς Εὐρυδίκη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐσχάτῃ τοῦ κινδύνου στιγμῇ περιέλθουσα, ἐδείχθη γενναία καὶ ἀτρόμητος καὶ ἄφ' οὗ περιέθαλψε τὰ τραύματα τοῦ κατασφαγέντος ἀνδρὸς καὶ ἐκάλυψε τὸ σῶμα αὐτοῦ διὰ τοῦ ἱματίου, χωρὶς οὔτε νὰ δακρῶσθαι οὔτε φωνὴν νὰ ἐξαγάγῃ, ἀλλὰ μόνον εὐχθεῖσα τοῖς θεοῖς ἐνώπιον τοῦ κομιστοῦ ὅπως καὶ ἡ Ὀλυμπιάς τῶν αὐτῶν ἀξι-

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. « Ἀλλὰ τὴν Εὐρυδίκην καὶ τὸν ἄνδρα Φίλιππον τὸ μὲν πρῶτον εἰς φυλακὴν καταθεμένην, κακουχεῖν ἐπεχείρησε· προσικοδομήσασα γὰρ αὐτῶν ἐν βραχεῖ τὰ σώματα διὰ μιᾶς στενῆς ὑποδοχῆς ἐχορήγει τ' ἀναγκαῖα. Ἐπὶ πολλὰς δ' ἡμέρας παρανομήσασα τοὺς ἡτυχηκότας... »

2) Ὁ αὐτὸς 19, 23. « Ἐπειδὴ παρὰ τοῖς Μακεδόσιν ἡδόξει διὰ τὸν πρὸς τοὺς πάσχοντας ἔλεον, τὸν μὲν Φίλιππον προσέταξε Θραξὶ τισιν ἐκκεντῆσαι, βασιλέα γεγεννημένον ἕξ ἔτη καὶ μῆνας τέτταρας, τὴν δ' Εὐρυδίκην παρρησιαζομένην καὶ βοῶσαν αὐτῇ μᾶλλον προσήκειν ἢ περὶ τῇ Ὀλυμπιάδι τὴν βασιλείαν, ἔκρινε μείζονας ἀξιῶσαι τιμωρίας. Εἰσέπεμψεν οὖν αὐτῇ ξίφος καὶ βρόχον καὶ κώνειον καὶ συνέταξεν ὥς βούλοιτο καταχρησασθαι πρὸς τὸν θάνατον, οὔτε τὸ προγεγόνος ἀξίωμα τῆς παρανομουμένης ἐντραπεῖσα τὸ παράπαν, οὔτε τῆς κοινῆς τύχης εἰς οἶκτον ἐλθοῦσα ».

ωθῇ δωρεῶν καὶ τὴν αὐτὴν λάβῃ τύχην, ἐκρεμάσθη διὰ τῆς ζώνης καὶ ἐξέπνευσεν¹. Ὅσον σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπος ἐδείχθη ἡ Ὀλυμπιάς ἐν τῇ ἐπικρατῇ αὐτῆς, τοσοῦτον γενναία, καρτερικὴ καὶ ἀξιοθαύμαστος ἐδείχθη ἡ Εὐρυδίκη ἐν τῇ συμφορᾷ καὶ ἀτυχίᾳ αὐτῆς.

Τοιοῦτον ὀδυνηρὸν καὶ οἰκτρὸν τέλος ἔλαβον οἱ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἄρχαντες βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Ἀριδαῖος καὶ Εὐρυδίκη ἐπὶ 6 ἔτη καὶ 4 μῆνας ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 323 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 317². Τούτων δὲ ὁ μὲν Ἀριδαῖος ἦν υἱὸς τοῦ Φιλίππου ἐκ τῆς Λακρυσίας Φιλίνης, περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐγένετο λόγος, ἡ δὲ Εὐρυδίκη πρότερον Ἀδέα καλουμένη, ἦν θυγάτηρ τῆς Κυννάνης, θυγατρὸς τοῦ Φιλίππου ἐκ τῆς πρώτης γυναικὸς, τῆς Ἰλλυρίδος Αὐδάτας, ἥτις ἀπὸ τοῦ μετὰ τοῦ Φιλίππου γάμου μετωνομάσθη Εὐρυδίκη ἐν Μακεδονίᾳ. Εἰ μὲν ἤρκετο ἡ Ὀλυμπιάς εἰς τὸ διπλοῦν τοῦτο κακούργημα, ὅπερ ἀπάνθρωπος διέπραξε πρὸς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς πρὸς κατὰληψιν τῆς βασιλείας, ἴσως μικρότερον καὶ ἐλαφρότερον ἦθελε θεωρηθῇ τὸ ἐγκλημα αὐτῆς καθ' ὅσον καὶ ἄλλοι τῆς Μακεδονίας βασιλεῖς ἐξετράπησαν εἰς τοιαῦτα ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, οὐδὲ ἤθελεν ἐξεγείρη ἐπὶ τοσοῦτον τὴν γε-

1) Δίλιαν. Π. ἱστ. 13. 36. «Ὀλυμπιάς τῇ Φιλίππου θυγατρὶ Εὐρυδίκη (ἦν δ' ἄρα ἐξ Ἰλλυρίδος γυναικὸς τῷ Φιλίππῳ γενομένη) προσέπεμψε κώνειον καὶ βρόγον καὶ ξίφος. Ἡ δὲ αἰρεῖται τὸν βρόγον». Ἐνταῦθα ἐσφαλμένως λέγεται ἡ Εὐρυδίκη θυγάτηρ τοῦ Φιλίππου ἀντὶ ἐγγονος αὐτοῦ. Πausan. 8, 7, 7. Διοδωρ. 19, 23. «Εὐρυδίκη μὲν γὰρ κατευξαμένη παρόντος τοῦ κομίσαντος τῶν ὁμοίων δωρεῶν Ὀλυμπιάδα τυχεῖν, τὸν μὲν ἄνδρα περιέστειλεν, ἐπιμεληθεῖσα τῶν τραυμάτων, ὥς ποθ' ὁ καιρὸς συνεχώρει, ἑαυτὴν δ' ἀνακρεμάσασα τῇ ζώνῃ κατέστρεψε τὸν βίον, οὔτε δακρύσασα τὴν ἑαυτῆς τύχην οὔτε τῷ μεγέθει τῶν συμπτωμάτων ταπεινωθεῖσα». Δεξιπ. παρὰ Συγκελ. σ. 504. Droysen Gesch. d. Diadoch. 1. p. 241. Not. 1. Mannert. Gesch. d. Unmit. Nachfolg. Alex. d. gross. S. 149. 150.

2) Διοδωρ. 19, 11. Droysen Gesch. d. Diadoch. 1, S. 241.

νικὴν τῶν Μακεδόνων ἀγανάκτησιν καὶ
ἤθελε διατηρηθῇ ἐν τῇ θέσει, ἣν κατέ-
τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς. Δυστυχῶς ὁμο-
σθημα αὐτῆς οὐδὲν ἀνθρώπινον ὄριον ἐ-
νευ ἀπληστον καὶ ἀκόρεστον ἐπὶ βλάβῃ
ἢ ἐπ' ὠφελείᾳ αὐτῆς. Ἐντεῦθεν δ' ὁρ-
κατὰ τῶν οἰκείων τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ
Κασσάνδρου, καὶ τὸν μὲν ἀποθανόντα
γόρει ὅτι οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἰόλλας καὶ Κ-
ρίασαν τὸν υἱὸν αὐτῆς Ἀλέξανδρον, Ν-
φὸν τοῦ Κασσάνδρου ἐφόνευσε, τὸν τῶν
ρύξασα τὰ ὅσθα, κατέστρεψε καὶ τῶν
ἐκατὸν ἐπισήμους Μακεδόνας ἀπέσφα-
πλῶν τούτων κακουργημάτων τῆς Ὀ-
οὶ Μακεδόνες, οἵτινες κατὰ τὴν ἐκ τῆς
ἀσμένως ἀπεδέξαντο αὐτήν, σφόδρα ἐ-
τητα καὶ ἀνεμιμνήσκοντο τῶν λόγων
πρὸ τοῦ θανάτου παρῆναι αὐτοὺς νὰ μ-
ναῖχα ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου².

Ὁ δὲ Κασσάνδρος κατὰ τὴν πολιορ-
νήσῃ Τεγέας μαθὼν ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς,

1) Πλουταρχ. Ἀλεξ. 77. «Ἐκτῷ δ' ἔτει φ-
τὴν Ὀλυμπιάδα πολλοὺς μὲν ἀνελεῖν, ἐκρῖψα-
τεθνηκότος; ὡς τούτου τὸ φάρμακον ἐγχείαντο
λυμπιάς δὲ τούτων διαφθαρέντων, ἀνεῖλε μὲν
τοῦ Κασσάνδρου, κατέστρεψε δὲ τὸν Ἰόλλου τ-
περ ἔφησε, τὸν Ἀλεξάνδρου θάνατον, ἐπέλεξε
φίλων τοὺς ἐπιφανεστάτους ἑκατὸν Μακεδόνας
Justin. 14, 6, 4.

2) Διοδώρ. 19, 41. «Ἐν τοιοῦτοις παρανομ-
τῆς θυμόν, ταχὺ πολλοὺς τῶν Μακεδόνων ἐποί-
Πάντες γὰρ ἀνεμιμνήσκοντο τῶν Ἀντιπάτρον
σμωνδῶν ἐπὶ τῆς τελευταίας παρεκελεύσατο μὴδ-
τῆς βασιλείας προστατεῖν».

Μακεδονίαν καὶ ἐπικρατήσασα, ἐφόνευσε τοὺς βασιλεῖς Ἀρι-
δαῖον Φίλιππον καὶ τὴν Εὐρυδίκην καὶ τὰ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ,
τῶν φίλων καὶ τοῦ Ἰόλλου συμβάντα, ἀπεφάσισε νὰ ἐπα-
νέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰ καὶ οἱ σύμμαχοι παρεκάλουν
αὐτὸν νὰ μείνῃ ἵνα μὴ ὁ τοῦ Πολυσπέρχοντος υἱὸς Ἀλέ-
ξανδρος εἰσβάλῃ εἰς τὴν χώραν αὐτῶν¹, οὐχ ἦττον ὁμῶς
αὐτὸς ἐπέμενε νὰ καταλάβῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ ἐκδι-
κῇ τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ τοὺς φίλους αὐτῆς. Ἀπελθόντι
δ' αὐτῷ κατὰ ξηρὰν διὰ τῆς Βοιωτίας, ἠγγέλθη ὅτι οἱ Αἰ-
τωλοὶ, χαριζόμενοι τῇ Ὀλυμπιάδι καὶ τῷ Πολυσπέρχοντι,
κατέλαβον τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἔμελλον διὰ τῶν
ὀπλων νὰ κωλύσωσι τὴν διάβασιν αὐτοῦ². Τοῦτο μαθὼν ὁ
Κάσσανδρος καὶ συναθροίσας πλοῖα καὶ σχεδίας ἐκ τῆς Εὐ-
βοίας καὶ τῆς Λοκρίδος, ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν εἰς τὴν
Θεσσαλίαν καὶ ἀκούσας ὅτι ὁ Πολυσπέρχων φυλάττει τὰ
στενὰ τῆς Περραιβίας, ἀπέστειλε τὸν μὲν στρατηγὸν Κάλ-
λαν νὰ πολεμῇ κατὰ τοῦ Πολυσπέρχοντος, τὸν δὲ Δεινίαν
προσέταξε νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῶν Τεμπῶν, ὅπερ καὶ
κατῴρθωσε πρὶν ἢ καταλάβῃ αὐτὰ ὁ ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχον-
τος πεμφθεὶς στρατός³. Ἡ δὲ Ὀλυμπιάς ἅμα ἔμαθεν ὅτι ὁ

1) Ὁ αὐτὸς 19, 35. «Κατὰ δὲ τὴν Εὐρώπῃν Κάσσανδρος μὲν ἐν Πε-
λοποννήσῳ Τεγέαν πολιρκῶν, καὶ πυθόμενος τὴν τε Ὀλυμπιάδος κάθοδον
εἰς Μακεδονίαν καὶ τὴν Εὐρυδίκης καὶ Φιλίππου τοῦ βασιλέως ἀναίρε-
σιν, ἔτι δὲ τὰ περὶ τὸν ἀδελφὸν καὶ τὸν Ἰόλλου τάφον συμβεβηκότα, πρὸς
μὲν τοὺς Τεγεάτας διελύσατο, τὴν δὲ δύναμιν ἀναλαβὼν προῆγεν ἐπὶ
Μακεδονίας, . . ἐφῆδρευε γὰρ τοῖς ἐν Πελοποννήσῳ πόλεσιν Ἀλέξανδρος
ὁ Πολυσπέρχοντος ἔχων στρατόπεδον»,

2) Διοδωρ. 19, 35. «Αἰτωλοὶ δὲ χαρίζεσθαι βουλόμενοι τῇ τε Ὀλυμ-
πιάδι καὶ Πολυσπέρχοντι, τὰ περὶ τὰς Πύλας στενὰ κατελάβοντο καὶ
τῆς παρόδου τὸν Κάσσανδρον ἀπέκλεισαν».

3) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ὁ δὲ βιάζεσθαι μὲν πρὸς τόπους δυσμεθόλους
ἀπέγνω, παρασκευασάμενος δὲ πλοῖα καὶ σχεδίας ἔκ τε τῆς Εὐβοίας καὶ
τῆς Λοκρίδος ἐπεραίωσε τὴν δύναμιν εἰς τὴν Θετταλίαν. Ἀκούων δὲ
περὶ τὴν Περραιβίαν προκαθεῖσθαι Πολυσπέρχοντα μετὰ στρατοπέδου,

Κάσσανδρος πλησιάζει εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὸν μὲν στρατηγὸν Ἀριστόνουν ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Κάσσάνδρου, αὐτὴ δὲ μετέβη εἰς τὴν Πύδναν, συμπαραλαβοῦσα μεθ' ἐαυτῆς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ῥωξάνης, τὴν Θεσσαλονίκην, θυγατέρα τοῦ Φιλίππου ἐκ τῆς Φεραίας Νικησιπόλεως, τὴν Δηϊδάμειαν, θυγατέρα τοῦ Αἰακίδου, βασιλέως τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ ἀδελφὴν τοῦ Πύρρου, τὰς θυγατέρας τοῦ Ἀττάλου καὶ πάντας τοὺς συγγενεῖς τῶν ἐπισημοτάτων φίλων¹.

Ἀφ' οὗ δὲ τοσοῦτον πλῆθος ἀνθρώπων, ἀχρήστων εἰς τὸν πόλεμον συνήθροισε περὶ ἐαυτὴν ἡ Ὀλυμπιάς, διὰ τοὺς ὀποίους οὐδὲ τροφὴ ἱκανὴ ὑπῆρχε διὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν, καίπερ προβλέπουσα τὸν ἐντεῦθεν μέλλοντα κίνδυνον, ἀπεφάσισεν ὅμως νὰ μείνῃ ἐν Πύδνῃ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι βοηθήσουσιν αὐτῇ διὰ θαλάσσης πολλοὶ Ἕλληνες καὶ Μακεδόνες². Συνυπῆρχον δ' αὐτῇ τινὲς τῶν Ἀμβρακιωτῶν ἱππέων, οἱ πλείους τῶν ἀύλικῶν στρατιωτῶν καὶ ὅσοι ἐλέφαντες εἶχον ὑπολειφθῇ τῷ Πολυσπέρχοντι. Ὁ δὲ Κάσσανδρος διελθὼν τὰ στενὰ τῆς Περίαιθας καὶ ἀφικόμενος πλησίον τῆς Πύ-

Κάλλαν μὲν ἀπέστειλε στρατηγὸν μετὰ δυνάμεως, προστάξας διαπολεμεῖν τοῖς μετὰ Πολυσπέρχοντος, Δεινίας δὲ τὰ στενὰ προκαταληψόμενος, ἀπαντήσας τοῖς ὑπ' Ὀλυμπιάδος ἐξαποσταλεῖσι στρατιώταις, ἔφθασε τῶν παρόδων κυριεύσας.

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ὀλυμπιάς δὲ πυθομένη Κάσσανδρον μετὰ μεγάλης δυνάμεως πλησίον εἶναι τῆς Μακεδονίας, Ἀριστόνουν μὲν ἀπέδειξε στρατηγὸν κελεύσασα διαπολεμεῖν τοῖς περὶ Κάσσανδρον· αὐτὴ δὲ παρῆλθεν εἰς Πύδναν, ἔχουσα τὸν υἱὸν τὸν Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ῥωξάνην καὶ Θεσσαλονίκην, . . καὶ Δηϊδάμειαν τὴν Αἰακίδου θυγατέρα. . . καὶ τὰς Ἀττάλου θυγατέρας, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀξιολογωτάτων φίλων τοὺς συγγενεῖς».

2) Διοδωρ. 19, 35. «ὥστε ἁθροισθῆναι περὶ αὐτὴν πλῆθος μὲν πολλῶν σωμάτων, ἀχρείων δ' εἰς πόλεμον τῶν πλείστων· οὐδὲ γὰρ τροφῆς ἱκανὸν ἦν πλῆθος τοῖς μέλλουσι πολιορκίαν ὑπομένειν πολυχρόνιον. . . οὐδὲν ἦτορ ἐνταῦθα διέγνω μένειν ἐλπίζουσα αὐτῇ βοσθήσειν κατὰ θάλατταν Ἑλλήνων τε καὶ Μακεδόνων πολλοῦς». Justin. 14, 6, 2, 3.

δνης, τὴν μὲν πόλιν περιεκύκλωσε διὰ θαλάσσης, παρὰ δὲ τῶν συμμάχων ἐλάβανεν ναῦς καὶ βέλη καὶ παντοίας μηχανὰς πρὸς πολιορκίαν τῆς Ὀλυμπιάδος κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν¹. Ἐν τούτοις δ' ἀσχολούμενος ὁ Κάσσανδρος, ἔμειθεν ὅτι Αἰακίδης ὁ τῶν Ἡπειρωτῶν βασιλεὺς ἔρχεται βοηθήσων τῇ Ὀλυμπιάδι καὶ ἔπεμψε τὸν στρατηγὸν Ἀτταρίαν κατ' αὐτοῦ, ὅστις καταλαβὼν τὰς παρόδους, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπρακτος εἰς τὴν Ἡπειρον.

Διότι οἱ πλείους τῶν Ἡπειρωτῶν ἀκουσίως στρατεύσαντες, ἐστασίασαν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Αἰακίδης ἐκ παντὸς τρόπου ἐπεθύμει νὰ βοηθήσῃ τὴν Ὀλυμπιάδα εἰς τὴν Πύδναν, τοὺς μὲν στασιάζσαντας ἀπέλυσεν εἰς τὰς πατρίδας, μετὰ δὲ τῶν ὑπολειφθέντων ὀλίγων δὲν ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ. Οἱ δὲ ἐπανελθόντες εἰς τὰς πατρίδας Ἡπειρωταὶ στασιάζσαντες, ἀπεκήρυξαν τὸν βασιλέα, ὅπερ οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχε συμβῆ ἔν Ἡπείρῳ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Νεοπτολέμου. Πολλοὶ δὲ φίλοι τοῦ βασιλέως ἐθανατώθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι διατρέξαντες μέγαν κίνδυνον, ἐσώθησαν, καταφυγόντες εἰς τὴν ὁμορὸν χώραν τοῦ βασιλέως τῶν Ταυλαντίων Γλαυκίου². Οἱ δὲ στασιάζσαντες, ἀπαλλαγέντες τοῦ βασιλέως, συνεμάχισαν τῷ Κασσάνδρῳ, ὃς ἀπέστειλεν αὐτοῖς ὡς ἐπιμελη-

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Κάσσανδρος, .. ὃς τότε διελθὼν τὰ κατὰ Περρικήν στενὰ καὶ παραγενόμενος πλησίον τῆς Πύδνης, τὴν μὲν πόλιν περιεχαράκωσεν ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, παρὰ δὲ τῶν συμμαχεῖν βουλομένων μετεπέμπετο ναῦς καὶ βέλη παντοδαπὰ καὶ μηχανὰς διανοούμενος πολιορκεῖν τοὺς μετ' Ὀλυμπιάδος καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν». Περὶ δὲ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἠκολούθησε Κάσσανδρος, ὅρα Droysen *Gesch. d. Diadoch.* 1, p. 243.

2) Περὶ τούτων ὅρα Droysen *Gesch. d. Diadoch.* 1, S. 244. ἔνθα λέγεται κατὰ Πλουταρχ. Περρ. 2. καὶ Wesseling ἐρειδόμενον εἰς Διοδώρ. 15, 13. «διὸ καὶ πρὸς Ἰλλυριοὺς ἐποίησατο συμμαχίαν δι' Ἀλκίου τοῦ Μολοττοῦ, ὃς ἐτύγγανε φυγὰς ὦν καὶ διατρίβων ἐν ταῖς Συρακούσαις» ὅτι οὐχὶ νῦν τὸ πρῶτον ἀπεκηρύχθη ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε ἐπὶ Ἀλκίου, ὃς ἔφυγεν εἰς Συρακούσας.

τὴν καὶ στρατηγὸν τὸν Λυκίσκον¹. Διὰ ταύτης δὲ τῆς ἀ-
προσδοκῆτος τῶν πραγμάτων τροπῆς οὐ μόνον ἐστερήθη τῆς
βοηθείας τοῦ Αἰακίδου, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν Μακεδόνων,
οἵτινες μέχρι σήμερον διέμειναν πιστοὶ τῇ Ὀλυμπιάδι, νῦν
ἀποσικιρτήσαντες ἀπ' αὐτῆς, ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Κασσάν-
δρου. Ὁ στρατηγὸς Ἀριστόνους ἔχων ὀλίγον στρατὸν ὑπὸ
τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, δὲν ἠδύνατο νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν
τῆς Ὀλυμπιάδος ἐν Πύδνῃ, ἥτις μόνον παρὰ τοῦ Πολυ-
σπέρχοντος ἀνέμενε βοήθειαν τινά, ἀλλὰ καὶ ταύτης κατὰ
δυστυχίαν ἀπέτυχε. Διότι ὁ τοῦ Κασσάνδρου στρατηγὸς
Κάλλας, στρατοπεδεύων ἐν Περίραις καταντικρὺ τοῦ Πο-
λυσπέρχοντος, κατῴρθησε νὰ δελεάσῃ τοὺς πλείστους τῶν
στρατιωτῶν διὰ χρημάτων ὑπὲρ τοῦ Κασσάνδρου, ὀλίγιστοι
δὲ διέμειναν πιστοὶ αὐτῷ, διὰ τῶν ὁποίων ἀδύνατον ἦν νὰ
βοηθήσῃ τῇ Ὀλυμπιάδι εἰς τὴν Πύδναν².

1) Διοδωρ. 19, 36. «ἐπιμελητὴν ἄμα καὶ στρατηγόν.» Τούναντιον
Πλούταρχος ἐν β. Πυρρ. 2. ἱστορεῖ ὅτι οἱ Μολοσσοὶ ἐξελάσαντες τὸν Αἰ-
ακίδην, ἀνέβιβασαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοὺς παῖδας τοῦ Νεοπτολέμου, ὅπερ
οὐκ ἀληθές ἐστιν· διότι ὁ Νεοπτόλεμος υἱὸν μὲν εἶχε τὸν ἐν Ἰταλίᾳ φο-
νευθέντα Ἀλέξανδρον (330), θυγατέρας δὲ δύο τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ τὴν
Τριτάδα, ὧν τὴν μὲν Φίλιππος ἔγημε, τὴν δὲ ὁ θεὸς Ἀρύμβας, ὁ τοῦ
Αἰακίδου πατήρ· ὁ δὲ διορισμὸς ἐπιμελητοῦ καὶ στρατηγοῦ ἐν Ἡπείρῳ
ὑποδηλοῖ ὅτι αὕτη ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Μακεδονίας, εἰ καὶ
λέγει ὁ Διοδωρὸς «παραλαβόντος τὴν Ἡπειρον τῇ συμμαχίᾳ». Διότι
Νεοπτόλεμος, ὁ υἱὸς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μολοσσοῦ ἄγων τὸ 17—20 ἔτος
τῆς ἡλικίας καὶ λαβὼν τὴν βασιλείαν τῶν Ἡπειρωτῶν, ἔπρεπε νὰ βα-
σιλεύῃ ἄνευ ἐπιμελητοῦ, εἰ μὴ ὑπῆρχεν ἡ προμνημονευθεῖσα σχέσις
τῆς Ἡπείρου πρὸς τὴν Μακεδονίαν.

2) Διοδωρ. 19, 36. «Πυθόμενος δ' Αἰακίδην... μέλλειν βοηθήσειν
Ὀλυμπιάδι, στρατηγὸν ἐξέπεμψεν Ἀταρρίαν... οὐ ποιήσαντος τὸ προσ-
ταχθέν... συνέβη τὸν Αἰακίδην ἄπρακτον γενέσθαι... Κασσάνδρου δὲ
παραλαβόντος τὴν Ἡπειρον... καὶ πέμψαντος στρατηγὸν τὸν Λυκίσκον,
οἱ πρότερον κατὰ Μακεδονίαν διστάζοντες... τῷ Κασσάνδρῳ προσέθεντο·
ὁ γὰρ ὑπὸ Κασσάνδρου πεμφθεὶς στρατηγὸς Κάλλας... διέφθειρε τῶν
μετ' αὐτοῦ στρατιωτῶν τοὺς πλείστους χρήμασιν, ὥστε ὀλίγους τοὺς μά-
λιστα πιστοὺς ἀπολειφθῆναι».

Μετὰ δὲ τὰ παθήματα ταῦτα ἡ μὲν Ὀλυμπιάς ἀπώλεσε τὰς πλείστας τῶν ἐλπίδων ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου· ὁ δὲ Κᾶσσανδρος, περιζώσας πανταχόθεν τὴν Πύδναν, ἐξηκολούθει πολιορκῶν αὐτὴν καὶ ἐπειδὴ ἕνεκα τοῦ σφοδροῦ χειμῶνος δὲν ἠδύναντο δι' ἐφόδου νὰ προσβάλῃ τὰ τείχη καὶ ὅχυράματα τῆς πόλεως, ἀπέκλεισεν αὐτὴν πανταχόθεν καὶ πᾶσαν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ἔξω διέκοψεν. Ἐνεκα δὲ τοῦ ἀπαισιμῶς τούτου αἱ τῶν πολιορκουμένων ζωστροφίαι ἐπὶ τοσοῦτον ἡλαττώθησαν, ὥστε ἕκαστος μὲν στρατιώτης ἐλάμβανε πέντε μόνον χοίρικας ἀλεύρου κατὰ μῆνα, ὅσον ἐλάμβανε ποτε ἕκαστος δοῦλος κατὰ πέντε ἡμέρας, οἱ δὲ ἐλέφαντες ἔτρωγον τοὺς φλοιοὺς τῶν δένδρων, τὰ ὑποζύγια καὶ οἱ ἵπποι ἐσφάγησαν πρὸς διατροφήν τῶν ἀνθρώπων¹. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἡ Ὀλυμπιάς ἠλπιζε νὰ λάβῃ ἔξωθεν βοήθειαν καὶ οὐδόλως ἔστεργε νὰ παραδοθῇ. Ἐπιτεινομένης δὲ τῆς πολιορκίας, οἱ μὲν ἐλέφαντες κατεστράφησαν δι' ἔλλειψιν τροφῆς, οἱ δὲ ἵπποι μὴ λαμβάνοντες τροφήν ἐτελεύτησαν, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν στατιωτῶν ταῦτ' ἔπαθον καὶ πολλοὶ τῶν βαρβάρων τὰ σώματα τῶν ἀποθηνησκόντων ἔτρωγον. Τῆς δὲ πόλεως πληρωθείσης νεκρῶν, οἱ στρατηγοὶ τῆς βασιλείσσης πολλὰ μὲν τῶν σωμάτων ἔθαπτον, πολλὰ δὲ ἐκ τῶν τειχῶν ἔρριπτον ἐκτὸς τῆς πόλεως, ὥστε καὶ ἡ θεὰ τούτων καθίστατο ἀπεχθὴς καὶ ἡ δυσωδία ἀφόρητος οὐ μόνον ταῖς βασιλίσσαις καὶ ἀβροδιαίτοις γυναιξίν, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰθισμένοις εἰς τὴν κακοπάθειαν στρατιώταις².

1) Διοδώρ. 19, 37. «Αἱ μὲν οὖν Ὀλυμπιάδος ἐλπίδες ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοῦτον τὸν τρόπον ἐταπεινώθησαν» καὶ 19, 49. «Ὁ γὰρ Κᾶσσανδρος εἰς Πύδναν τῆς Μακεδονίας συγκεκλεικῶς τὴν Ὀλυμπιάδα... πάντα τὸν βουλόμενον ἐπικουρῆσαι διεκώλυε· ταχὺ δὲ τῶν ἐπιτηδείων ἐξαναλωθέντων, ταυαύτην περὶ τοὺς ἔνδον κατεσκεύασε ἔνδειαν ὥστ' ἐκλυθῆναι τὸ παράπαν· εἰς τοῦτο γὰρ ἦλθον ἀνάγκης ὥστε τῷ μὲν στρατιώτῃ σιτομετεῖν χοίρικας πέντε τοῦ μηνός...

2) Διοδώρ. 19, 49. «Ταχὺ δὲ τῆς πόλεως πληρουμένης νεκρῶν, οἱ προσετηχότες τοῦ περὶ τὴν βασιλίσσαν συστήματος τὰ μὲν κατώρυττον

Μόνη δὲ ἡ Ὀλυμπιάς ἀκλόνητος ἔμεινε καὶ ἐνεκαρτέρει πρὸς πάντα τὰ δεινά. Οὕτω δὲ παρελθόντος τοῦ χειμῶνος, ἐπῆλθε τὸ ἔαρ, καθ' ὃ ἔτι μᾶλλον ἐπηύξησε καὶ ἡ δυσωδία τῶν πτωμάτων καὶ ἡ ἔνδεια, ἔνεκα τῆς ὁποίας πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν συνελθόντες παρεκάλουν τὴν Ὀλυμπιάδα νὰ ἀπολύσῃ αὐτούς. Ἡ δὲ μήτε νὰ θρέψῃ αὐτοὺς δυναμένη μήτε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, ἐπέτρεψε τὴν ἄδειαν νὰ ἀναχωρήσωσι¹. Τούτους δὲ καλῶς ὑποδεξάμενος ὁ Κάσσανδρος, διένειμεν εἰς τὰς πόλεις ὅπως ἀναγγείλωσιν ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς κινδυνεύει καὶ διὰ τῆς ἀγγελίας ταύτης φέρωσιν εἰς ἀπελπισίαν τοὺς ὑπολειφθέντας φίλους αὐτῆς, πολλοὶ τῶν ὁποίων, ἀποφασίσαντες νὰ βοηθήσωσι τοῖς πολιορκουμένοις, μετενόησαν καὶ πρὸς τὸν Κάσσανδρον μετέστησαν. Μόνοι δὲ πιστοὶ ἔμειναν οἱ στρατηγοὶ Ἀριστόνους καὶ Μόνιμος, οἵτινες, μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τῇ πεδινῇ χώρᾳ, ἀπεσύρθησαν ὁ μὲν πρῶτος εἰς τὴν Ἀμφίπολιν, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὴν Πέλλαν².

Ἡ δυστυχὴς Ὀλυμπιάς βλέπουσα ὅτι οἱ μὲν πλεῖστοι μετέστησαν πρὸς τὸν Κάσσανδρον, οἱ δὲ ὀλίγοι ὑπολειφθέντες δὲν εἶχον δυνάμεις νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν αὐτῆς, ἀπε-

τῶν σωματῶν, τὰ δὲ ὑπὲρ τῶν τειχῶν ἐξερρίπτουν, ὥστ' εἶναι καὶ τὴν θάκην τὴν τούτων ἀπεχθὴ καὶ τὴν δυσωδίαν ἀνυπομόνητον μὴ μόνον γυναῖξί βασιλίσσαις καὶ τρυφῆς οἰκείαις, ἀλλὰ καὶ τῶν στρατιωτῶν τοῖς εἰωθόσι κακοπαθεῖν».

1) Διοδωρ. 19, 50. «Τοῦ δ' ἔαρος ἀρχομένου, καὶ τῆς ἐνδείας ἔτι μᾶλλον αὐξανομένης, συνέδραμον πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ τὴν Ὀλυμπιάδα παρεκάλουν αὐτοὺς ἀφεῖναι διὰ τὴν ἀπορίαν· ἡ δὲ οὔτε σιτομετερεῖν αὐτοὺς δυναμένη τὸ παράπαν, οὔτε τὴν πολιορκίαν λύσαι, συνεχώρησεν ἀπαλλάττεσθαι».

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ὁ δὲ Κάσσανδρος προσδεξάμενος ἅπαντας τοὺς αὐτομολήσαντας, καὶ φιλανθρώπως χρησάμενος, διαπέστειλεν εἰς τὰς πόλεις... οἱ μὲν συναγωνίζεσθαι διεγνωκότες τοῖς πολιορκουμένοις μετενόησαν καὶ πρὸς Κάσσανδρον ἀπεχώρησαν, μόνοι δὲ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ τὴν εὐνοίαν διεφύλαξαν Ἀριστόνους καὶ Μόνιμος, ὧν Ἀριστόνους μὲν Ἀμφιπόλει ἐκυρίευν, ὁ δ' ἕτερος Πέλλης».

φάσισε διὰ πεντήρους νεώς ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Πύδνης καὶ διὰ ταύτης νὰ σώσῃ καὶ ἐκυτὴν καὶ πάντας τοὺς φίλους. Κατὰ κακὴν ὁμως τύχην αὐτομολήσας τις, ἀπήγγειλε τὸ γεγονός τοῖς πολεμίοις, ὅτε ὁ Κάσσανδρος ταχέως πλεύσας κατ' αὐτῆς συνέλαβε τὴν ναῦν¹. Ἡ Ὀλυμπιάς ἐντελῶς ἤδη ἀπελπισθεῖσα περὶ τῆς σωτηρίας, ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τὸν Κάσσανδρον περὶ συνθήκης. Οὗτος ὁμως ἀπήτησε τὴν παρὰδοσιν πάντων ἄνευ ὅρων καὶ μόνον αὐτῇ ἐπέτρεψε τὴν ἀσφάλειαν τοῦ σώματος². Οὕτω περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἡ Πύδνα μετὰ πολύμηνον πολιορκίαν καὶ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια μετὰ πολύμηνον ἀντίστασιν καὶ καρτερίαν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 316. Ὁ δὲ Κάσσανδρος κύριος γενόμενος τῶν πάντων, ἀπέστειλε στρατὸν εἰς τὴν Πέλλαν καὶ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν ἵνα παραλάβῃ αὐτὰς παρὰ τοῦ Μονίμου καὶ Ἀριστόνου, ὧν ὁ μὲν πρῶτος, μαθὼν τὰ περὶ τὴν Ὀλυμπιάδα, ἄνευ ἀντιστάσεως παρέδωκε τὴν Πέλλαν. Ὁ Ἀριστόνους ὁμως, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν νικήσας τὸν στρατηγὸν τοῦ Κασσάνδρου Κρατεύαν, τοὺς μὲν πλείστους τῶν ἀντιστάντων ἐφόνευσεν, αὐτὸν δὲ τὸν Κρατεύαν, φυγόντα εἰς Βεδύνδια τῆς Βισαλτίας³ μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν

1) Πολυκιν. 4, 11, 3. ἱστορεῖ ὅτι ὁ Πολυσπέρχων διὰ νυκτὸς ἔπεμψε τῇ Ὀλυμπιάδι πεντηκοντήρῃ ναῦν μετὰ γραμματοκομιστοῦ, φέροντος ἐπιστολὴν αὐτῇ λέγουσαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ναῦν καὶ νὰ ἀπέλθῃ· ὁ γραμματοκομιστὴς ὁμως συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου ἀπεστάλη πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πολυσπέρχοντος καὶ μετ' οὐ πολὺ συνέλαβεν ὁ Κάσσανδρος τὴν πεντηκοντήρην. "Ὅτε δὲ ἡ Ὀλυμπιάς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιβῇ τοῦ πλοίου, δὲν εὔρεν αὐτὸ καὶ ὑπέθεσεν ὅτι καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἐγκατελείφθη καὶ προὔδδθη. Διοδωρ. 19, 50. «Ὁ μὲν Κάσσανδρος ἐπιπλεύσας ἐκυρίευσεν τοῦ σκάφους».

2) Διοδωρ. 19, 50 «Ἡ δ' Ὀλυμπιάς ἀπογνοῦσα τὰ καθ' ἐκυτὴν πρέσβεις ἐξέπεμψε περὶ διαλύσεων... μόλις ἔπεισεν ὥστε μόνην ἐξαίρετον λαβεῖν τὴν τοῦ σώματος ἀσφάλειαν».

3) Περί μὲν τῆς Βισαλτίας, ἀποτελούσης νῦν τὴν περιοχὴν τοῦ Σωχοῦ καὶ τῆς Νιγρίτας ὅρα Μακεδονικῶν μου μερ. Β' σελ. 501—510. Τὰ

ἠνάγκασε διὰ πολιορκίας νὰ παραδοθῇ καὶ ἀφαιρέσας τὰ ὅπλα ὑπόσπονδον ἀφῆκε· διὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον ἐπαιρόμενος ὁ Ἀριστόνους καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν νομίζων ὅτι ὁ Εὐμένης ζῇ καὶ ὅτι ὁ Πολυσπέρχων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος θὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν πιστεύων ἐξ ἑτέρου, ἔτι δὲ ἀμετάτρεπτον ἔχων ἀπόφασιν νὰ ὑπερασπισθῇ τοὺς βασιλεῖς μέχρις ἐσχάτων καὶ προτιμῶν μᾶλλον τὸν θάνατον ἢ τὴν παράβασιν τοῦ στρατιωτικοῦ ὅρκου, ἀπεποιήθη νὰ παραδώσῃ τὴν Ἀμφίπολιν¹, ὅτε ἡ Ὀλυμπιάς, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης διατελοῦσα, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν λέγουσα ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ καὶ ὅτι λύει τοῦ ὅρκου αὐτὸν κελεύουσα νὰ παραδώσῃ τὴν Ἀμφίπολιν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι αὐτὸς ἔσται ἀσφαλής. Ὁ Ἀριστόνους ὑπέκων τῇ διαταγῇ τῆς Ὀλυμπιάδος, παρέδωκε τὴν Ἀμφίπολιν καὶ ἔλαβε τὰ πιστὰ περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτοῦ².

Ὁ δὲ Κᾶσσανδρος, κύριος τῆς Μακεδονίας γενόμενος καὶ φοβούμενος τοὺς ἡττηθέντας καὶ μάλιστα αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀριστόνουν διὰ τὸ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἀξίωμα, τὰ μέγιστα τιμώμενον παρὰ τοῖς Μακεδόσι καὶ μεγίστην ἔχοντα ἐπιρ-

δὲ Βεδύνδια οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει, ἐφ' ὅσον οἶδα, καὶ ἐπομένως μένει ἄγνωστον τί ἦσαν, πόλιν, τόπος, ποταμός, ὄρος ἢ ἄλλο τι.

1) Διοδωρ. 19, 50. «Ὁ δ' Ἀριστόνους τὸ μὲν πρῶτον ἀντέχεσθαι τῶν πραγμάτων διεγνώκει. . . ὀλίγαις γὰρ ἔμπροσθεν ἡμέραις παραταξάμενος. . . τοὺς πλείστους μὲν ἀνεῖλε τῶν ἀντιταχθέντων, αὐτὸν δὲ τὸν Κρατεῦαν μετὰ δισχιλίῳ φυγόντα τῆς Βισαλτίας εἰς Βεδύνδια . . . ἐξεπολιόρκησε καὶ τὰ ὅπλα παρελόμενος ὑπόσπονδον ἀφῆκε· διὰ δὲ ταῦτα ἐπαιρόμενος, καὶ τὸν Εὐμένην ζῶντα ἡγούμενος, ἔτι δὲ τοὺς περὶ Ἀλέξανδρον καὶ Πολυσπέρχοντα νομίζων συνεπιλήψεσθαι, τὴν Ἀμφίπολιν οὐκ ἔφη παραδῶτειν».

2) Ὁ αὐτὸς 50—51. «Ἐπεὶ δὲ ἔγραψε πρὸς αὐτὸν Ὀλυμπιάς ἀπαιτοῦσα τὴν πίστιν καὶ κελεύουσα παραδοῦναι, διαλαβὼν ἀναγκαῖον εἶναι τὸ προσταττόμενον ποιεῖν, τὴν τε πόλιν ἐνεχείρησε καὶ τὰ πιστὰ περὶ τῆς ἀσφαλείας ἔλαβεν».

ρόην ἐν Μακεδονίᾳ, ὑπέλαβεν ὅτι οὗτος δύναται νὰ παράσῃ αὐτῷ σπουδαῖα πράγματα ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ ἐφόνευσεν αὐτὸν διὰ τῶν συγγενῶν τοῦ Κρατεύα¹. Τοῦτου δὲ γενομένου, ὁ Κάσσανδρος παρεκίνησε τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς τῶν ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος φονευθέντων κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἑκατὸν ἐπισήμων Μακεδόνων νὰ κατηγορήσωσιν αὐτὴν ἐν κοινῇ συνελεύσει τῶν Μακεδόνων, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἐμφανισθέντες οἱ πένθημα φέροντες ἱμάτια καὶ θρηνοῦντες συγγενεῖς ἀπήτουν ἐκδίκησιν καὶ θάνατον τῆς Ὀλυμπιάδος. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε αὕτη προσήλθεν οὔτε ἄλλος τις πρὸς ἀπολογία καὶ ὑπεράσπισιν, οἱ μὲν Μακεδόνες κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὴν Ὀλυμπιάδα, ὁ δὲ πονηρὸς Κάσσανδρος, μὴ θέλων νὰ φανῇ ἀμείλικτος, διὰ φίλων συνεβούλευσεν αὐτὴν νὰ φύγῃ κρυφίως καὶ ὑπέσχετο νὰ παρασκευάσῃ ναῦν ἵνα διὰ ταύτης ἀπέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας².

Ταῦτα δ' ἔπραττεν ὁ Κάσσανδρος οὐχὶ βεβαίως πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐπ' ὀλέθρῳ, ἐπιθυμῶν ἵνα διὰ τῆς φυγῆς ἡ Ὀλυμπιάς ἀναγνωρίσῃ καὶ ἐπικυρώσῃ καὶ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἀπαγγελλθεῖσαν καταδίκην καὶ ἵνα, εἴ τι κατὰ τὸν πλοῦν συμβῇ, φανῇ ὅτι δικαίαν ὑπέστη τιμωρίαν· διότι ἐφοβεῖτο τὸ μέγα αὐτῆς ἄξιωμα καὶ

1) Ὁ αὐτὸς 19, 51. α' Ὁ δὲ Κάσσανδρος ἔρῳν περὶ τὸν Ἀριστόνουν ὑπάρχον ἄξιωμα διὰ τὴν παρ' Ἀλεξάνδρου προαγωγὴν καὶ σπεύδων ἐκποδῶν ποιεῖν τοὺς θυνκμένους νεωτερίζειν, ἐπανεῖλε τὸν ἄνδρα διὰ τῶν Κρατεύα συγγενῶν». Droysen Gesch. d. Diadoch. 1, p. 248.

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Προετρέψατο δὲ καὶ τοὺς οἰκείους τῶν ἀνηρημένων ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ἐν κοινῇ τῶν Μακεδόνων ἐκκλησίᾳ κατηγορεῖν τῆς προειρημένης γυναικός, ὧν ποιησάντων τὸ προσταχθέν, καὶ τῆς μὲν Ὀλυμπιάδος οὔτε ἐχούσης τοὺς ἀπολογησομένους, οἱ μὲν Μακεδόνες κατεγίνωσκον αὐτῆς θάνατον· ὁ δὲ Κάσσανδρος πέμψας τινὰς τῶν φίλων πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα, συνεβούλευε λάθρα φυγεῖν, ἀπαγγελλόμενος αὐτῇ ναῦν παρασκευάσειν καὶ διακομεῖν εἰς τὰς Ἀθήνας».

τὸ εὐμετάβολον τῶν Μακεδόνων¹. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὀλυμπιάς εἶπεν ὅτι δὲν ἐπιθυμῇ νὰ σώσῃ ἑαυτὴν διὰ τῆς φυγῆς, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐτοιμὴ ἐστὶν νὰ ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ κριθῇ ὑπ' αὐτῶν, ὁ Κάσσανδρος φοβηθεὶς μήπως οἱ Μακεδόνες, ἀκούοντες τὴν βασιλίσσαν ἀπολογουμένην καὶ ἀναμνησκόμενοι τὰς πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος εὐεργεσίας τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, μετανοήσωσιν, ἔπεμψε διακοσίους ἐπιτηδαιοτάτους στρατιώτας ἵνα τάχιστα φονεύσωσιν αὐτήν². Οὗτοι δὲ κρυφίως εἰσελθόντες εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν, εἶδον τὴν Ὀλυμπιάδα, πορφύραν περιβεβλημένην, τῷ βασιλικῷ κεκοσμημένην διαδήματι καὶ ἐπὶ δύο θλαμηπόλων ἐρείδομένην, καὶ σεβασθέντες τὸ ἄξιωμα καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιθέσωσι χεῖρα κατὰ τῆς μητρὸς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἐντραπέντες αὐτήν, ἐπανῆλθον ἄπρακτοι³. Ὁ Κάσσανδρος ὁμως ἀμετάτρεπτον ἔχων ἀπόφασιν νὰ φονεύσῃ αὐτήν καὶ ἀπαλλαγῇ διὰ παντός, ἀπέστειλε τοὺς συγγενεῖς τῶν φονευθέν-

1) Διοδωρ. 19, 51. «Τούτο δ' ἔπραττεν οὐ τῆς σωτηρίας προσούμενος, ἀλλ' ἵνα καθ' αὐτῆς φυγὴν καταγνοῦσα, καὶ διαφθαρεῖσα κατὰ τὸν πλοῦν, δόξῃ δικαίᾳ περιπεπωκέναι τιμωρίᾳ. Εὐλαθεῖτο γὰρ ἅμα καὶ τὸ περὶ αὐτὴν ἄξιωμα καὶ τὸ τῶν Μακεδόνων εὐμετάβολον».

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Τῆς δ' Ὀλυμπιάδος οὐ φαμένης φεύγεσθαι, τοῦναντίον δ' ἐτοιμῆς οὖσης ἐν πᾶσι Μακεδόσι κριθῆναι, ὁ Κάσσανδρος φοβηθεὶς μή ποτε τὸ πλῆθος ἀκούον τῆς βασιλίσσης ἀπολογουμένης καὶ τῶν Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου πρὸς ἅπαν τὸ ἔθνος εὐεργεσιῶν ἀναμνησκόμενον μετανοήσῃ, διακοσίους τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἐπιτηδαιοτάτους ἀπέστειλε πρὸς αὐτήν, προστάξας ἀνελεῖν τὴν ταχίστην οὗτοι μὲν οὖν παρεισπεσόντες εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν, ὡς εἶδον τὴν Ὀλυμπιάδα, καταδυσθέντες τὸ περὶ αὐτὴν ἄξιωμα, πάλιν ἀπεχώρησαν ἄπρακτοι».

3) Πausan. 9, 7, 2. «Δοκεῖ δέ μοι... ὁ Κάσσανδρος... ἐπέζηλε δὲ καὶ τὸν πάντα ρῖκον Ἀλεξάνδρου φθείρων, ὃς Ὀλυμπιάδα γε παρέβαλε καταλεῦσαι τοῖς ἐπ' αὐτὴν Μακεδόνων παρωξυσμένοις». Διοδωρ. 19, 51. Οἱ δὲ τῶν ἀνηρμένων συγγενεῖς Κασσάνδρου τε χαρίζεσθαι βουλόμενοι καὶ τοῖς τετελευτηκόσιν ἁμῦναι, κατέσφαξαν τὴν βασιλίσσαν, οὐδεμίαν ἄγεννη καὶ γυναικεῖαν προεμένην ἄξιωσιν».

των Μακεδόνων, οἵτινες τὸ μὲν χαριζόμενοι τῷ Κασσάνδρῳ, τὸ δὲ καὶ ἐκδικούμενοι τὴν Ὀλυμπιάδα ὑπὲρ τῶν φονευθέντων συγγενῶν, ἐλιθοβόλησαν τὴν βασίλισσαν, ἥτις χωρὶς νὰ δεῖξῃ τὴν ἐλαχίστην δειλίαν, χωρὶς νὰ ἐκφέρῃ λέξιν, οὐδὲ παράπονόν τι, χωρὶς νὰ χύσῃ ἐν δάκρυον, ἀλλ' ἔχουσα τὴν λευκὴν κόμην διακεκοσμημένην, τὸ σῶμα κεκαλυμμένον διὰ τῆς βασιλικῆς ἐσθῆτος, γενναίως καὶ ἀταράχως, ὡς προσῆκε τῇ γεννησάσῃ τὸν Ἀλέξανδρον¹ ὑπέμεινε τὸν θάνατον καὶ ἐξέπνευσεν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος τοῦ 316 ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸ 317².

Τοιοῦτον τραγικὸν καὶ μαρτυρικὸν θάνατον ὑπέστη ἡ πολυθρόνητος γυνὴ τοῦ Φιλίππου, ἡ ἑνδοξος βασίλισσα τῶν Μακεδόνων καὶ ἀποθεωθεῖσα³ μήτηρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάς κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ 20 ἔτη μετὰ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Φιλίππου, ἄξιον μὲν τῶν ὧν αὕτη ἔπραξε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἀνάξιον ὅμως καὶ ἀνάρμοστον τῇ ὑψηλῇ περιωπῇ καὶ τῷ μεγάλῳ ἀξιώματι αὐτῆς ὡς γυναικὸς τοῦ Φιλίππου καὶ μητρὸς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Κασσάνδρος διαπράξας τὸ κακούργημα τοῦτο καὶ πα-

1) Sainte-Croix p. 644. «Et mourut avec un courage digne d'Achille son aieul et d'Alexandre son fils».

2) Ὅρα τὰ παρατεθέντα ἤδη χωρὶς Πausan. 9, 7, 2. καὶ Διοδώρου 19, 51. ἔτι δὲ καὶ Just. 14, 6, 6., ὧν ὁ μὲν Διόδωρος λέγει ἀορίστως ὅτι κατέσφαξαν τὴν Ὀλυμπιάδα, ὁ δὲ Ἰουστίνος ὅτι ἐφόνευσαν διὰ τοῦ ξίφους καὶ ὁ Πausanίας ὅτι κατέλευσαν αὐτήν, ὅπερ φαίνεται καὶ πιθανώτερον. Ταύτην τὴν γνώμην ἀποδέχεται καὶ Droysen, ὅστις περὶ τῆς χρονολογίας ἐπισυνάπτει τάδε «Die Chronographen (Euseb. 1, p. 231) rechnen auf Philipp Arrhidaios die sieben Julianischen Jahre die sie von ol. 114. 2. bis 115. 4. d. h. von 323 bis 317 zählen ein Jahr der Olympias mit in die 19 Jahre des Kassandros».

3) Curt. Ruf. 9, 27. «Olympias mater immortalitati consecratur, quandocumque excesserit vita» καὶ ἐν 10, 5, 30. «Jam pietas erga parentes, quorum Olympiada immortalitati consecrare decreverat».

ραλαβὼν τὴν βασιλείαν τῶν Μακεδόνων, ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν Θεσσαλονίκην, θυγατέρα μὲν τοῦ Φιλίππου ἐκ τῆς Φεραιᾶς Νικησιπόλεως, ἀδελφὴν δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁμοπατριον, ἵνα διὰ τοῦ γαμηλίου τούτου δεσμοῦ ἀποδείξῃ ἑαυτὸν συγγενὴ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Μετὰ δὲ τὴν προᾶξιν ταύτην ἀπεφάσισε μὲν νὰ φονεύσῃ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ῥωξάνην, ἵνα μὴ μείνῃ διὰδοχός τις, ἔχων ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς βασιλείας, ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁμῶς ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ ἀναβῇ τὸν φόνον αὐτῶν ἵνα γνωρίσῃ τὰς περὶ τοῦ φόνου τῆς Ὀλυμπιάδος κρίσεις καὶ ἐντυπώσεις τῶν Μακεδόνων, καθ' ὅσον οὐδὲν ἐγίνωσκε περὶ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Ἀντιγόνου¹.

Ἐνεκα δὲ τῶν λόγων τούτων ἀπέστειλεν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Ἀμφιπόλεως τὴν Ῥωξάνην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς καὶ διώρισε φύλακα αὐτῶν ἕνα τῶν πιστοτάτων αὐτῷ, τὸν Γλαυκίαν. Ἀπέσπασε δὲ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν λοιπῶν παιδῶν καὶ διέταξεν ὅπως ἡ ἀγωγὴ γίνῃ οὐχὶ πλέον βασιλική, ἀλλ' ὁμοία τῇ τοῦ τυχόντος ἰδιώτου². Οὕτω δὲ καὶ τούτων ἀπαλλοχθεῖς καὶ ἄρχων ὡς βασιλεύς, τοὺς μὲν ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος φονευθέντας βασιλεῖς Εὐρυδίκην καὶ Φιλίππον Ἀριδαῖον, καθὼς καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλέτου φονευθεῖσαν θυγατέρα τοῦ Φιλίππου ἐκ τῆς Ἰλλυρίας Αὐδάτας, πρώτης γυναικὸς αὐτοῦ, ἔθαψεν ἐν Αἰγαῖς

1) Διοδωρ. 19, 52. «Κάσσανδρος δὲ ... καὶ Θεσσαλονίκην ἔγχευε... σπεύδων οἰκεῖν αὐτὸν ἀποδείξαι τῆς βασιλικῆς συγγενείας... ὁ δὲ Κάσσανδρος διεγνώκει μὲν ἀνελεῖν Ἀλεξάνδρου τὸν παῖδα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ῥωξάνην... κατὰ δὲ τὸ παρὸν θεωρῆσαι βουλόμενος τοὺς τῶν πολλῶν λόγους, τίνες ἔσσονται περὶ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀναιρέσεως, ἅμα δὲ οὐδὲν πυθόμενος τῶν περὶ Ἀντίγονον».

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Τὴν μὲν Ῥωξάνην μετὰ τοῦ παιδὸς εἰς φυλακὴν παρέδωκε, μεταγαγὼν εἰς τὴν ἄκραν τὴν ἐν Ἀμφιπόλει, τάξας τε ἐπ' αὐτῆς Γλαυκίαν τινὰ τῶν πιστευομένων ἀπέσπασε δὲ καὶ τοὺς εἰωθότας παῖδας συντρέφεσθαι, καὶ τὴν ἀγωγὴν οὐκέτι βασιλικήν, ἀλλ' ἰδιώτου τοῦ τυχόντος οἰκείαν ἐκέλευε γενέσθαι».

κατὰ τὸ καθιερωμένον παρὰ τοῖς Μακεδόσιν ἔθος καὶ ἐτίμησε τοὺς ἀποθανόντας δι' ἐπιταφίων ἀγώνων¹.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ Ἀντίγονος ἐν Ἀσίᾳ μαθὼν τὰ συμβάντα παρὰ τοῦ ἀρτίως ἀφικομένου ἐκεῖ υἱοῦ τοῦ Πολυσπέρχοντος Ἀλεξάνδρου, συνεχρότησε κοινὴν συνέλευσιν τῶν στρατιωτῶν καὶ πάντων τῶν παρεπιδημούντων Μακεδόνων, ἐνώπιον τῆς ὁποίας κατηγόρησε τὸν Κᾶσσανδρον διὰ τὸν φόνον τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ διὰ τὴν φυλάκισιν τῆς Ῥωξάνης καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, οἷς προσέθηκεν ὅτι ὁ Κᾶσσανδρος διὰ τῆς βίας ἔγημε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὅτι φανερώς σφετερίζεται τὴν βασιλείαν τῶν Μακεδόνων².

Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ περὶ τῆς Ὀλυμπιάδος περὶ σωθέντα ἡμῶν, ὧν τὰ πλεῖστα καὶ ἰδίως τὰ περὶ τῶν τελευταίων συμβάντων ὀφείλονται πρὸς Διυδώρῳ, ὃς περαίνων τὴν περὶ αὐτῆς ἀφήγησιν ἐν ἐπιλόγῳ ἐπισυνάπτει τάδε

«Ὀλυμπιάς μὲν οὖν μέγιστον τῶν καθ' αὐτὴν ἐσχηκυῖα ἀξίωμα καὶ γεγεννημένη θυγάτηρ μὲν Νεοπτολέμου τοῦ βασιλέως τῶν Ἑπειρωτῶν, ἀδελφὴ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ στρατεύσαντος εἰς Ἰταλίαν, ἔτι δὲ γυνὴ μὲν τοῦ Φιλίππου τοῦ πλεῖστον ἰσχύσαντος τῶν πρὸ αὐτοῦ κατὰ τὴν Εὐρώπῃ δυναστευσάντων, μήτηρ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ πλεῖστα καὶ κάλλιστα κατεργασάμενον τοιαύτης καταστροφῆς ἔτυχε.»

1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Εὐριδίχην μὲν καὶ Φιλίππον τοὺς βασιλεῖς ἔθαψεν ἐν Αἰγαῖς, τιμήσας δὲ τοὺς τετελευτηκότας ἐπιταφίοις ἀγῶσι».

2) Ὁ αὐτὸς 19, 61. «Ἀντίγονος δὲ... συναγαγὼν τῶν τε στρατιωτῶν καὶ τῶν παρεπιδημούντων κοινὴν ἐκκλησίαν κατηγόρησε Κασσάνδρου, προφερόμενος τὴν τε Ὀλυμπιάδος ἀναίρεσιν καὶ τὰ συμβάντα περὶ Ῥωξάνην καὶ τὸν βασιλέα. Πρὸς δὲ τούτοις ἔλεγεν ὡς Θεσσαλονίκην μὲν βιασάμενος ἔγημε, φανερώς δὲ ἐξιδιάζεται τὴν Μακεδόνων βασιλείαν».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ

Ἐν τῇ περατωθείσῃ ἤδη βιογραφίᾳ τῆς Ὀλυμπιάδος ἐκτεθέντων πάντων τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτήν, ὑπολείπεται νὰ ἐπισυναφθῇ καὶ ὁ γενικὸς χαρακτήρισμός αὐτῆς κατὰ τὰς κρίσεις τῶν ἀρχαίων καὶ τὰς δοξασίας τῶν νεωτέρων ἵνα ἐμφανέστερον καταδειχθῇ ὁποία τις ὑπῆρξεν ἡ Ὀλυμπιάς καὶ κατὰ τὰς τρεῖς χρονικὰς περιόδους τοῦ μακροῦ βίου αὐτῆς καὶ ὁρισθῶσιν ἀκριβῶς τίνα τὰ ἐλαττώματα καὶ τίνα τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, ἐκ τῆς σταθμῆσεως τῶν ὁποίων δύναται νὰ σχηματισθῇ ἡ ὀρθὴ περὶ αὐτῆς κρίσις. Ἐπειδὴ δὲ ἀγαθὴ τύχη, ὥς ἐν τῷ προλόγῳ εἴρηται, οὐ πρὸ πολλοῦ εὑρέθη καὶ νόμισμά τι ἀρχαῖον, μικρόν, χρυσοῦν καὶ μοναδικόν, οὐχὶ μὲν σύγχρονον αὐτῇ, οὐχ ἥττον ὅμως ἐξ ἄλλου συγχρόνου προτύπου ἀποτυπωθέν, ἀπεικονίζει τὴν κεφαλὴν καὶ παρίστησιν ἡμῖν πιστῶς τὴν ὄψιν καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς, ἀνάγκη νὰ προταχθῇ περιγραφὴ τις αὐτοῦ τοῦ νομίσματος. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο περιέγραψαν δύο ἔγκριτοι τοῦ Βερολίνου νομισματολόγοι, ὁ Alfred von Sallet καὶ ὁ J. Friedländer, προτιμότερον ἐθεώρησα ἀντὶ πάσης ἄλλης ἐρμηνείας νὰ παραθέσω τὴν περιγραφὴν αὐτῶν, ἣν ἐδημοσίευσαν ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς νομισματολογίας τοῦ Βερολίνου¹. Τούτων δὲ ὁ μὲν πρῶτος περιγράφει τὸ νόμισμα ὡς ἐξῆς

ΟΛΥΜΠΙΑΣ Η ΜΗΤΗΡ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

Ἐμπροσθεν. Γυναικεία κεφαλὴ μετὰ καλύπτρας ἐπὶ τὰ δεξιὰ.

Ὅπισθεν. ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ μετ' ὄψεως ἐπὶ τὰ ἀριστερά.

1) Zeitschrift für Numismatik 3ter Band 1876. S. 56,

Τὸ καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα γνήσιον τοῦτο νόμισμα περι-
ῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ βασιλικοῦ μουσείου ἐκ Μακε-
δονίας. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι οἱ τύποι καὶ ἡ
ἐπιγραφή αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς τὴν μητέρα τοῦ μεγάλου
'Αλεξάνδρου Ὀλυμπιάδα. Εὐνόητον δ' ἐστὶν ὅτι μεθ' ὅλην
τὴν καλὴν ἐργασίαν, καίπερ καλλιτεχνηθὲν κατὰ τὸ πρω-
τότυπον τῶν βασιλισσῶν τῆς Αἰγύπτου Ἀρσινόης καὶ Βε-
ρενίκης, οὐχὶ ὅμως σύγχρονον ἐκείναις ἐστίν, ἀλλ' ἀνήκει
εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνην, εἰς τὴν
ὁποίαν ἀνάγομεν τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, τὰ ἀπει-
κονίζοντα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῆς λεοντῆς
ἢ τοῦ κέρατος τοῦ Ἀμμωνος καὶ τὸν λέοντα μετὰ τοῦ ὀ-
νόματος τοῦ Ἀλεξάνδρου — ἐν μέρει μετὰ τοῦ στρογγύλου
C —¹, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ μεγάλα ἐκεῖνα χρυσᾶ νομισμα-
τόσημα τῆς συλλογῆς τῶν Παρισίων². Κατὰ δὲ ταῦτα ἀνή-
κει εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ ὠρι-
σμένως εἰς τὴν τοῦ Καρακάλλα. Πάντα δὲ ταῦτα, ὡς καὶ
τὸ τῆς Ὀλυμπιάδος, δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν νομισματο-
σημα ἐπιδεικτικὰ καὶ οὐχὶ ἐπίσημα. Τὸ δὲ ἀριστερὸν μέ-
ρος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐργασία κατωτέρα ἐστὶ τῆς τοῦ δεξιοῦ,
ἐφ' οὗ ἀπεικονίζεται ἡ κεφαλὴ, παρίστησι τὸν δράκοντα,
μεθ' οὗ ἡ Ὀλυμπιάς κατὰ τὴν μεταγενεστέραν παράδοσιν,
ἣν ἀναγράφει ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ Ψευδομάντει ('Αλεξ. κ. 7),
ἐγέννησε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἡ ἐπιγραφή τοῦ νομίσματος φαί-
νεται πλημμελὲς ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ βεβαίως οὐχὶ μετὰ C ἐν
τέλει καὶ ἡδυνάτ' οἱ τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ κενοῦ χώρου Η ἀντὶ
Ι. Βεβαίως ἱστορικὴν ἀξίαν δὲν ἔχει τὸ μικρὸν τοῦτο χρυ-
σοῦν νόμισμα τῆς Ὀλυμπιάδος, ὡς ἔργον ὅμως καλλιτεχνι-
κόν, παρεμφερὲς πρὸς τὰ προμνημονευθέντα νομίσματα τοῦ
'Αλεξάνδρου, παρέχει ἡμῖν πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ περίερ-
γον ὡς παριστῶν τὴν ἀρχαιοτέραν εἰκονικὴν παράστασιν τῆς

1) Eckel Δ. Ν. Ρ. 408. Mionn. Ρ. 553—554.

2) Revue Numism. 1868. Taf. X—XIII.

περί τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου παραδόσεως. Ἡ προέλευσις τοῦ νομίσματος (ἐκ μιᾶς μεγάλης πόλεως τῆς Μακεδονίας)¹ οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς ἐκτυπώσεως αὐτοῦ. Διότι χρυσᾷ καὶ ἀργυρᾷ νομίσματα πολυάκις εὑρηνται, ὡς γνωστόν, ἐν τόποις, λίαν ἀπέχουσι τῆς ἐν ἣ ἐξετυπώθησαν πόλεως.

Οὕτω δὲ περιγραφέντος τοῦ νομίσματος ὑπὸ τοῦ κ. Sallet κατὰ τὸ 1876, ὁ κ. Friedländer κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1877 ἐν ὀλίγαις λέξεσι περιγράφει αὐτό².

Τοῖς γνωστοῖς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐκτυπωθεῖσι νομίσμασιν, ἀρτίως προσετέθη καὶ ἐν μικρὸν χρυσοῦν νόμισμα, ὅπερ ἐν μὲν τῷ ἐμπροσθίῳ μέρει ἀπεικονίζει τὴν κεφαλὴν τῆς Ὀλυμπιάδος μετὰ καλύπτρας πρὸς τὸ ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς μέρος, ἐν δὲ τῷ ὀπισθίῳ μέρει φέρει τὸ ὄνομα αὐτῆς ὀλίγον βαρβαρικῶς γεγραμμένον ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ (τὸ C δυσδιάγνωστον) ἐν δυσὶ στίχοις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπεικονίζεται ὄφις, ἀναφερόμενος εἰς τὸ ὄνειρον. Τὸ νόμισμα τοῦτο προῆλθεν ἐκ Μακεδονίας καὶ ἀναμφισβητήτως ἐστὶ γνήσιον³.

Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ τοῦ νομίσματος ἡ νομισματοσύνη κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ κ. Sallet, ὅπερ φαίνεται μοι

1) Λίαν παράδοξον φαίνεται μοι διὰ τί ἀπέκρυψεν ὁ κ. Sallet τὸ τῆς πόλεως ὄνομα, ἐξ ἧς προῆλθε τὸ νόμισμα.

2) Zeitschrift für Numismatik 4ter Band. Berlin. 1877 S. 15—16.

3) Droysen Gesch. Alex. 1. S. 90. «Ob das Bild der Olympias auf einer im Berliner Münzcabinet befindlichen Goldmünze (ein unicum, wie es scheint) auf echter Tradition beruht, muss dahingestellt bleiben; nach v. Sallet (Num. Ztg. 114, S. 56) ist die Münze etwa aus Caracallas Zeit». ἐν τούτοις ὁ Droysen φαίνεται μοι ἀλόγως ἀμφιβάλλων ὅτι ἡ εἰκὼν τῆς Ὀλυμπιάδος ἐρείδεται ἐπὶ γνησίας παραδόσεως. Ἀγνοεῖ δὲ τὴν μεταγενεστέραν περιγραφὴν καὶ κρίσιν τοῦ Friedländer περὶ τοῦ νομίσματος. Διότι φαίνεται ὅτι τὸ πρῶτον τεῦχος τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχε δημοσιεῖσθαι πρὸ τῆς περιγραφῆς τοῦ Friedländer.

ὅτι παρίσταισι τὴν Ὀλυμπιάδα κατὰ τὴν δευτέραν εἰκασα-
τῇ περιόδον αὐτῆς, ὅτε συνεβίου τῷ Φιλίππῳ (357—337)
ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, ἐμφαίνεται τὸ περικαλλῆς πρόσω-
πον, ἡ εὐπρέπεια καὶ σεμνοπρέπεια, ἡ συμμετρία καὶ ἁρμο-
νία τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῆς καὶ ἐν γένει ἡ βασιλικὴ με-
γαλοπρέπεια καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα τῆς γυναικὸς τοῦ Φι-
λίππου, τῆς βασιλίδος τῶν Μακεδόνων καὶ τῆς μητρὸς
τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἄν δὲ πρὸς τοῖς σωματικοῖς
τούτοις προτερήμασι, μεθ' ὧν ἡ φύσις ἐπροίκισε τὴν Ὀλυμ-
πιάδα καὶ ἀνέδειξεν αὐτὴν τύπον σωματικῆς τελειότητος
καὶ καλλονῆς, ἥτις κατέτρωσε τὴν καρδίαν τοῦ Φιλίππου
καὶ κατέκτησε τὸν ἔρωτα αὐτοῦ, ἅμα κατὰ πρῶτον εἶδεν
αὐτὴν ἐν Σαμοθράκῃ παιδὶς ἔτι οὖσαν, ἂν, λέγω, συνυπῆρ-
χον αὐτῇ καὶ πάντα τὰ πνευματικὰ προτερήματα ἀνάλογα
τοῖς σωματικοῖς, ἅπερ ἀπαρτίζουσι τὸ τέλειον τοῦ ἀνθρώ-
που καὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ ἀποτελοῦσιν, ἡ Ὀλυμπιάς,
ἔχουσα ἄνδρα τὸν Φίλιππον καὶ υἱὸν τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον,
ἀναντιρρήτως ἤθελεν ἀποβῆ ἡ εὐτυχεστάτη τοῦ κόσμου
γυνὴ καὶ ἡ ἐνδοξοτάτη τῶν βασιλισσῶν.

Ἄλλ' οὐδὲν ἀγαθὸν ἄμικτον κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.
Διὰ τοῦτο ὁ Φίλιππος, ὅτε ἡγγέλθησαν αὐτῷ συγχρόνως
τρεῖς χαροποιαὶ ἀγγελίαι, ἐζήτησε παρὰ τῶν θεῶν καὶ μέ-
τριόν τι ἦτοι μικρόν τι κακόν. Δυστυχῶς ὅμως τοῖς σωμα-
τικοῖς καὶ πνευματικοῖς προτερήμασι τῆς Ὀλυμπιάδος ὑπ-
ῆρχον σύμφυτα καὶ ἰδιοτροπίαι, καὶ ἐλαττώματα καὶ κα-
κίαι τινές, ὧν αἱ μὲν ἰδιοτροπίαι αὐτῆς ἐξεδηλώθησαν ἐν
τῇ μετὰ τοῦ Φιλίππου εἰκασατεῖ συμβιώσει, τῶν δ' ἐλατ-
τωμάτων τὰ ἀποτελέσματα ἐφάνησαν ἐν τῇ κατὰ τὸν θά-
νατον καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου δευτέρᾳ χρονικῇ
περίοδῳ τοῦ βίου αὐτῆς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου
καὶ αἱ κακίαι αὐτῆς ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὰ δύο τελευταῖα
ἔτη τοῦ βίου αὐτῆς, ὅτε ἐξετράπη εἰς ἀνοσιουργήματα καὶ
κακουργήματα, ἅπερ ἐπὶ τέλους ἐπήνεγκον καὶ τὸν ὄλεθρον
αὐτῆς.

Ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τοῦ χαρακτηῖρος τῆς Ὀλυμπιάδος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνάγκη νὰ ὀρισθῶσιν εἰδικῶς πρῶτον τίνα τὰ φυσικὰ ἐλαττώματα καὶ αἱ κακίαι αὐτῆς καὶ δεύτερον τίνα τὰ πνευματικὰ προτερήματα. Διότι ἄνευ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ σχηματισθῇ κρίσις ὀρθὴ καὶ δικαία, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἐπιτάσσει ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη. Ταῦτα δὲ λέγω, διότι πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἁλλοδαπῶν καὶ ἡμεδαπῶν, ὁμογενῶν καὶ ἑτεροεθνῶν, ἐφ' ὅσον ἔγνωσαν, ἀποβλέποντες μόνον εἰς τὰ προϊόντα τῶν ἐλαττωμάτων καὶ τῶν κακιῶν, ἀνακηρύττουσι τὴν Ὀλυμπιάδα ὡς κακοῦργον γυναῖκα, οὐδὲν καλὸν ἢ ἀγαθὸν θέλοντες νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτῇ καὶ τοῦτο, διότι ἡ οὐδύλως ἐνέκυψαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ καθολικοῦ βίου αὐτῆς ἢ λίαν ἐπιπολαίως ἠρεύνησαν τὰ περὶ αὐτῆς καὶ οὕτως ἀβασανίστως ἀποφαίνονται ὡς ἐκ τρίποδος μονομερῶς περὶ αὐτῆς.

Πάντων τῶν ἀρχαίων, τῶν πλείονα· ποιουμένων λόγον περὶ Ὀλυμπιάδος καὶ ἰδίως περὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ ἐλαττωμάτων αὐτῆς, ἀναντιρρήτως ἐστὶν ὁ Πλούταρχος, ὁ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου βιογράφος. Οὗτος ἐν μὲν τῇ β' παραγράφῳ ἀναγράφει τὰ περὶ τοῦ δράκοντος, περὶ φαρμάκων καὶ μαγειῶν καὶ τὰ περὶ τῆς ἀφοσιώσεως τῆς Ὀλυμπιάδος εἰς τὰ ὀρφικὰ καὶ ὀργιαστικὰ ἁδόμενα, περὶ ὧν ἱκανὸς ἐγένετο λόγος ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἐν δὲ τῇ θ' παραγράφῳ ἱστορῶν τὰ ἀπὸ τοῦ 340—337 κατορθώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἔνεκα τούτων ἐκδηλωθεῖσαν ὑπερβολικὴν ἀγάπην τοῦ Φιλίππου πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὴν ἄφατον χαρὰν ὅτι οἱ Μακεδόνες τὸν μὲν Ἀλέξανδρον ἐκάθουν βασιλεῖα, τὸν δὲ Φίλιππον στρατηγόν, ἀγγέλλει ῥητῶς ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἦν γυνὴ δύσζηλος καὶ βαρύθυμος καὶ ὅτι ἡ χαλεπότης αὐτῆς ἔτι μᾶλλον¹ ἐπηύξησε τὰς οἰκιακὰς ταραχάς, τὰς ὁποίας οἱ

1) Πλούταρχ. Ἀλεξ. 9. «Αἱ δὲ περὶ τὴν οἰκίαν ταραχαὶ διὰ τοὺς γάμους καὶ τοὺς ἔρωτας αὐτοῦ τρόπον τινὰ τῆς βασιλείας τῇ γυναικω-

τοῦ Φιλίππου γάμοι καὶ ἔρωτες ἐπήνεγκον. Ταῦτά δὲ τὰ ἐλαττώματα ἀπονέμων τῇ Ὀλυμπιάδι ὁ Πλούταρχος, ἀναφέρεται εἰς τὰ κατὰ τὸ ἔτος 337—336 συμβάντα. Διότι εὐθὺς ἀμέσως ἐπισυνάπτει ὅτι τὴν μεγίστην ἀφορμὴν καὶ αἰτίαν τῶν ταραχῶν τούτων παρέσχεν ὁ Ἀτταλος καὶ οὐχὶ ἡ Ὀλυμπιάς¹, ἣν ὁ Φίλιππος ἀτίμως ἀπέπεμψεν, ἵνα συζευθῇ τῇ Κλεοπάτρᾳ. Ἡ δὲ Ὀλυμπιάς κατηγορεῖται ὅτι μείζονας ἐποίησεν ταραχὰς παροξύνουσα τὸν Ἀλέξανδρον.

Ἀλλὰ καὶ ἡ κατηγορία αὕτη οὐχὶ δικαία, οὔτε ἀληθὴς ἐστίν, καθ' ὅσον ὁ αὐτὸς Πλούταρχος ἀφηγεῖται ὅτι ὁ Ἀτταλος, καταραδιουργήσας τὸν Φίλιππον νὰ ἀποπέμψῃ τὴν Ὀλυμπιάδα ὡς ξένην καὶ νὰ λάβῃ εἰς γυναῖκα τὴν ἀδελφίδην αὐτοῦ Κλεοπάτραν καὶ συστήσας τοῖς Μακεδόσι νὰ ζητήσωσι παρὰ τῶν θεῶν γνήσιον διάδοχον, ἐξώργισε τὸν οὕτω δεινῶς καὶ ἐπισήμως ἐξυβρισθέντα Ἀλέξανδρον καὶ προῦκάλεσε τὴν λυπηροτάτην ἐκείνην σκηνὴν μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς, μεθ' ἣν ὁ Ἀλέξανδρος παραλαβὼν τὴν ἀτιμασθεῖσαν μητέρα αὐτοῦ, συνώδευσεν εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ αὐτὸς ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν². Ἐκ τούτων τοίνυν ἐξάγεται ἡδὴ ὅτι κυριωτάτη αἰτία τοῦ κακοῦ, ὅπερ ἐπήνεγκε τὸν ὄλεθρον τοῦ Φιλίππου, ἦν ἐξ ἐνὸς μὲν ἡ φιληδονία, ἡδυπάθεια, ἔρωτομανία, φιλογαμία καὶ πολυγαμία τοῦ Φιλίππου, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ ἡ ῥαδιουργία καὶ πονηρία τοῦ Ἀττάλου

νίτιδι συννοσοῦσης πολλὰς αἰτίας καὶ μεγάλας διαφορὰς παρεῖχον, ἃς ἡ τῆς Ὀλυμπιάδος χαλεπότης, δυσζήλου καὶ βαρυθύμου γυναικός, ἔτι μείζονας ἐποίησε, παροξυνούσης τὸν Ἀλέξανδρον».

1) Πλούταρχ. Ἀλεξ. 9. «Ἐκφανεστάτην δὲ Ἀτταλος παρέσχεν ἐν τοῖς Κλεοπάτρας γάμοις, ἣν ὁ Φίλιππος ἡγάγετο παρθένον, ἔρασθεις παρ' ἡλικίαν τῆς κόρης. Θεῖος γὰρ ὢν αὐτῆς ὁ Ἀτταλος. ...

2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ἐν τῷ πότῳ μεθῶν παρεκάλει τοὺς Μακεδόνας αἰτεῖσθαι παρὰ θεῶν γνήσιον ἐκ Φιλίππου καὶ Κλεοπάτρας γενέσθαι διάδοχον τῆς βασιλείας. Ἐπὶ τούτῳ παροξυνθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος καὶ εἰπὼν. Μετὰ ταύτην δὲ τὴν παροινίαν ἀναλαβὼν τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ καταστήσας εἰς Ἡπειρον αὐτὸς ἐν Ἰλλυριοῖς διέτριβεν».

καὶ τῆς μερίδος, ἥς ἀρχηγὸς ἦν αὐτός. Εἰς τοιαύτην δὲ δεινοτάτην περιελθόντες θέσιν ὃ τε Ἀλέξανδρος, κατὰ τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας ἀποκηρυχθεὶς ὡς νόθος καὶ ἀπόκληρος καὶ ἡ ἐπὶ 20 ὅλα ἔτη συμβιώσασα τῷ Φιλίππῳ ὡς νόμιμος γυνὴ καὶ νῦν ἀτιμασθεῖσα καὶ ἀποπεμφθεῖσα ὡς ξένη Ὀλυμπιάς, τί ἄλλο εἶχον νὰ πράξωσιν ἢ νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ ζητήσωσι τὰ μέσα τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τῶν ὕβριστῶν, ἡ μὲν Ὀλυμπιάς ὑποκινούσα τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐξεγείρων τοὺς ἀσπόνδους ἐχθροὺς Ἰλλυριοὺς κατ' αὐτοῦ ; Ἀδίκως ἄρα κατηγορεῖται ἡ Ὀλυμπιάς ὡς δύσζηλος καὶ βαρύθυμος καὶ χαλεπὴ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ.

Εὐτυχῶς ὅμως ὁ Φίλιππος, συναισθανθεὶς τὸ μέγα ἀδίκημα καὶ μεταμεληθεὶς, διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ καλοῦ κτήτορος φίλου Δημηκράτου τοῦ Κορινθίου συνδιηλλάγη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ μετεκαλέσατο αὐτὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν¹. Ἐπιθυμῶν δὲ ἐξ ἐνὸς μὲν νὰ μὴ ταραχθῶσι τὰ πράγματα ἐν Ἠπείρῳ μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν ἀναχώρησιν, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ τὴν Ὀλυμπιάδα νὰ καταπραύνῃ, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν ἐκ τῆς Ὀλυμπιάδος θυγατέρα αὐτοῦ Κλεοπάτραν τῷ γυναικαδέλφῳ Ἀλεξάνδρῳ καὶ νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους αὐτῆς πομπωδέστατα πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἀναχωρήσεως. Ἐν τῇ τελετῇ ὅμως τούτων κατὰ κακὴν μοῖραν ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Παισσανίου ἕνεκεν αὐτοῦ τοῦ ῥαδιούργου Ἀττάλου. Ἐδείχθη δὲ ἐν οἰκείῳ τόπῳ ὅτι οὔτε ὁ Ἀλέξανδρος οὔτε ἡ Ὀλυμπιάς ἐνείχετο εἰς τὴν δολοφονίαν, ὡς ψευδῶς εἶχε διαδοθῇ. Διότι ἡ μὲν Ὀλυμπιάς ἀπῆλθεν ἐν Ἠπείρῳ, ὡς προεῖρηται, πρὸ τῆς δολοφονίας, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος αὐστηρῶς ἐκόλασε καὶ τὸν δολοφόνον Παισα-

3) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι « Ἐν τούτῳ δὲ Δημάρατος ὁ Κορίνθιος . . . Οὕτω δὴ συμφρονήσας ὁ Φίλιππος ἔπεμψε καὶ κατήγαγε πείσας διὰ τοῦ Δημηκράτου τὸν Ἀλέξανδρον ». Ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐγένετο μακρότερος λόγος περὶ τούτου.

νίαν καὶ πάντας τοὺς λοιπούς, τοὺς καθ' οἷονδ' ἄποτε τρό-
πον συντελέσαντας εἰς τὴν δολοφονίαν. Βέβαιον δ' ἐστὶν
ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἐχάρη ἐπὶ τῷ φόνῳ καὶ συμπαθείας δείγ-
ματα πρὸς τὸν δολοφόνον ἔδειξε. Τοῦτο μὲν ἀξιοκατάκριτον
ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, βαθύτερον ὅμως ἐξεταζομένου
τοῦ πράγματος, ἐλαττοῦται ὁ βαθμὸς τῆς μορφῆς ἐπὶ τῇ
χαιρεκακίᾳ ταύτῃ. Διότι ἡ Ὀλυμπιάς προσβληθεῖσα εἰς τὸ
πολυτιμότεον τοῦ ἀνθρώπου κτῆμα ἦτοι εἰς τὴν τιμὴν,
δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ εὐαγγελικῶς τὴν προσβολὴν καὶ
νὰ μὴ ἐπιδοκιμάσῃ τὴν παρ' ἄλλων τελεσθεῖσαν ἐκδίκησιν
κατὰ τοῦ προσβολέως. Ὡστε ἐπὶ τοῖς μέχρι τοῦδε γενο-
μένοις ἀδίκως κατηγορεῖται ἡ Ὀλυμπιάς. Διότι αὕτη οὐ-
δόλως συνετέλεσεν οὔτε εἰς τὴν αὕξησιν τῶν οἰκιακῶν τα-
ραχῶν κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Πλουτάρχου, οὔτε εἰς
τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ἀναλαβόντας τὴν
βασιλείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ Ὀλυμπιάς ἤλπισεν ὅτι ὁ υἱὸς
αὐτῆς, ἀπερχόμενος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἤθελε καταλίπῃ αὐτὴν
ἐπίτροπον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Δυστυχῶς ὅμως αἱ ἐλπίδες
αὐτῆς ἐψεύσθησαν. Διότι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀριστα σκεφθεὶς,
κατέλιπεν ἐπίτροπον τὸν κράτιστον τῶν στρατηγῶν, τὸν
Ἀντίπατρον. Ἐντεῦθεν δὲ ἀνεπτύχθη τὸ τῆς φιλαρχίας αἰ-
σθημα εἰς ὑπατον βαθμόν, ὅπερ μὴ δυναμένη νὰ κορέσῃ,
περιῆλθεν εἰς διάστασιν πρὸς τὸν Ἀντίπατρον καὶ ἀκατα-
παύστως κατήγγελλεν καὶ διέβαλλεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀ-
λέξανδρον, ὅστις περιπαθέστατα ἀγαπῶν, ἠνείχετο μὲν αὐ-
τήν, αἰέποτε ὅμως παρήνει νὰ μὴ ἀναιμιγνύηται εἰς τὰ πο-
λιτικά καὶ στρατιωτικά πράγματα. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῆς
Ὀλυμπιάδος ἀναντιρρήτως ἀξιοκατάκριτός ἐστιν, ἀλλ' οὐχὶ
καὶ ἀσύγγνωστος· διότι, καίπερ πολλὰ παρασχούσα πράγ-
ματα τῷ Ἀντιπάτρει καὶ Ἀλεξάνδρῳ, ὑπῆρξεν ὅμως ἀ-
βλαβής εἰς τὰ τοῦ κράτους συμφέροντα, καθ' ὅσον μάλιστα
καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον 4 ἔτη μετὰ τὴν ἀναχώρησιν
τοῦ Ἀλεξάνδρου ἥτοι κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 330. Ὁμο-

λογητέον δὲ ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ὡς γυνὴ τοῦ Φιλίππου, ὡς βασίλισσα τῶν Μακεδόνων καὶ ὡς μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου δίκαιον μὲν εἶχε ζητοῦσα νὰ ὁρισθῇ ἐπίτροπος τῆς βασιλείας, ἄδικον δὲ εἶχε μὴ συναισθανομένη ὅτι ἀνίκανος ἦν νὰ ἀναλάβῃ τὸ δυσχερέστατον καὶ δυσβάστακτον βάρος καὶ ἔργον τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους. Ἐπὶ τέλους δὲ μὴ δυναμένη νὰ βλέπῃ τὸν Ἀντίπατρον ὑπερέχοντα καὶ τὰ πάντα πράττοντα, ἀπῆλθεν, ὡς προεῖρηται, εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπου στασιάζασα μετὰ τῆς Κλεοπάτρας κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, διεμοίρασε μετ' αὐτῆς τὴν ἀρχήν, καὶ ἡ μὲν Ὀλυμπιάς ἔλαβε τὴν Ἡπειρον, ἡ δὲ Κλεοπάτρα τὴν Μακεδονίαν, ὅπερ μαθὼν ὁ Ἀλέξανδρος, εἶπεν ὅτι κάλλιον ἐσκέφθη ἡ μήτηρ. Διότι οἱ Μακεδόνες δὲν ᾔθελον ὑπομείνῃ νὰ βασιλεύωνται ὑπὸ γυναικός, ὅπερ πρότερον μὲν εἶχεν εἶπῃ ὁ Φίλιππος, μετὰ ταῦτα δὲ ἐπανέλαβε καὶ ὁ Ἀντίπατρος¹.

Ἐνταῦθα δὲ προσθετέον ὅτι ὁ Ἀντίπατρος κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ἐπιτροπείας κατήγγελλε τὴν Ὀλυμπιάδα ἐπὶ αὐθαδεῖα καὶ ὀξύτητι καὶ πολυπραγμοσύνῃ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρριανοῦ², ὅστις οὐδαμοῦ χαρακτηρίζει τὴν Ὀλυμπιάδα ὡς γυναῖκα δύσζηλον, βαρύθυμον καὶ χαλεπὴν ὅπως ἐχαρακτήρισεν αὐτὴν ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου συμβεβηκόσιν, ἀδίκως κατηγόρησας αὐτῆς, ὡς ἐπαυξησάσης τὰς οἰκιακὰς ταραχὰς καὶ

1) Πλουτ. Ἀλεξ. 68. «Ὅπου καὶ πρὸς Ἀντίπατρον Ὀλυμπιάς καὶ Κλεοπάτρα στασιάζασαι, διείλοντο τὴν ἀρχήν, Ὀλυμπιάς μὲν Ἡπειρον, Κλεοπάτρα δὲ Μακεδονίαν παραλαβοῦσα. Καὶ τοῦτο ἀκούσας Ἀλέξανδρος, βέλτιον, ἔφη, βεβουλεῦσθαι τὴν μητέρα. Μακεδόνας γὰρ οὐκ ἂν ὑπομείναι βασιλευμένους ὑπὸ γυναικός».

2) Ἀρριαν. Ἀναβ. 7, 12, 5. «Ἐπεὶ οὐδὲν ἐπαύοντο Ἀλεξάνδρῳ γράφοντες ὁ μὲν τὴν αὐθαδεῖαν τε τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ὀξύτητα καὶ πολυπραγμοσύνην, ἥκιστα δὲ τῇ Ἀλεξάνδρου μητρὶ εὐσχήμονα, ὥστε καὶ λόγος τις τοιόσδε ἐφέρετο Ἀλεξάνδρου ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτῷ ἐξηγγέλλετο, βαρὺ δὲ τὸ ἐνοίκιον τῶν δέκα μηνῶν εἰσπράττεσθαι αὐτὸν τὴν μητέρα».

παροξυνάσης τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ προϊόντα τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ ἐλαττωμάτων τῆς Ὀλυμπιάδος δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ ἀνοσιουργήματα καὶ κακούργήματα, τὰ ὅποια διέπραξεν ἐν δυσὶ τοῦ ἐξηκονταετοῦς βίου αὐτῆς ἔτεσιν ἤτοι κατὰ τὸ 334 καὶ 317. Ἡ δὲ ἀνάμνησις τούτων ἐμποιεῖ φρίκην καὶ τρόμον καὶ τῷ ἐπιεικεστάτῳ κριτῇ.

Ἡ Ὀλυμπιάς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν, βαρέως φέρουσα ὅτι ὁ Ἀντίπατρος ὠρίσθη ἐπίτροπος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Μακεδονίᾳ, ἀνέπτυξε τὸ φιλέδικον αὐτῆς αἶσθημα εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν καὶ ἐξεμάνη κατὰ τῆς ἀθώας Κλεοπάτρας καὶ κατὰ τοῦ ἀθωοτέρου νηπίου θυγατρίου αὐτῆς Εὐρώπης, καὶ τοῦτο μὲν ἐφόνευσεν ἐν τοῖς κόλποις τῆς μητρὸς, ἐκείνην δ' ἠνάγκασε νὰ ἀπαγχονισθῇ διὰ τῆς ζώνης. Καὶ τοῦτό ἐστιν τὸ πρῶτον καὶ ἀπάνθρωπον διπλοῦν κακούργημα τῆς Ὀλυμπιάδος, ὅπερ διέπραξεν ἵνα ἐξαφανίσῃ τὴν μὲν ὡς γυναῖκα τοῦ Φιλίππου, τὴν δὲ ὡς θυγατέρα αὐτοῦ, δυναμένας νὰ προβάλωσιν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου καὶ νὰ παρεμβάλωσι σπουδαῖα προσκόμματα εἰς τὰ μέλλοντα σχέδια τῆς ἀκορέστου φιλαρχίας αὐτῆς. Τὸ κακούργημα τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀλέξανδρος, σφόδρα ἠγανάκτησε, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ κατὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ¹.

Ἡ Ὀλυμπιάς τρία ἔτη μετὰ τὸ κακούργημα τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον, ἐνθα διέμεινεν 13 ὁλόκληρα ἔτη ἀπὸ τοῦ 330—317, ὅτε, ἐπανελθοῦσα εἰς τὴν Μακεδονίαν, περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν καὶ πόλεμον πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ θανάτου

1) Πλούταρχ. Ἀλεξ. 9. «Καὶ τὴν Κλεοπάτραν, ἀποδημοῦντος αὐτοῦ, τῆς Ὀλυμπιάδος ὡμῶς μεταχειρισμένης, ἠγανάκτησε». Droysen *Gesch. Alex.* 1, p 113. «Es wird berichtet, dass Alexander der Mutter darüber zürnte; mehr als zürnen konnte der Sohn nicht». Διοδώρ. 17, 2. Justin. 9. 7.

τοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλεύοντος αὐτῆς, τὴν Εὐρυδίκην καὶ τὸν Φίλιππον Ἀρρίδαϊον καὶ ἐν τῇ ἐν Εὐβοίᾳ γενομένη μάχῃ ἐπεκράτησεν. Διότι οἱ μετὰ τῶν βασιλέων τεταγμένοι Μακεδόνες, λησμονήσαντες τὸ πρὸς τὴν Κλεοπάτρην καὶ τὴν Εὐρώπην πρὸ 17 ἐτῶν τελεσθὲν ἀνοσιούργημα τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ἐντραπέντες τὸ βασιλικὸν αὐτῆς ἀξίωμα, ἐγκατέλιπον τοὺς βασιλεῖς καὶ μετέστησαν πρὸς αὐτήν.

Οὕτω δὲ κυρία τῶν βασιλέων καὶ τῶν πραγμάτων γενομένη, δὲν ἡδυνήθη νὰ ὠφελθῇ ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτος ταύτης εὐτυχίας καὶ νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, ἀλλ' ἐξεμάνη καὶ ἐξετράπη πάλιν εἰς ὁμότητα καὶ ἀπανθρωπείας. Διότι τὸν μὲν Φίλιππον Ἀρρίδαϊον παρέδωκεν εἰς Θρᾷκὰς τινὰς νὰ φονεύσωσιν, ἡ δὲ Εὐρυδίκη, ὡς προηγουμένως ἡ Κλεοπάτρα, ἀπηγχονίσθη διὰ τῆς ζώνης. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ διπλοῦν κακούργημα δὲν ἐξήρκεσεν εἰς τὸ φιλέκδικον αἶσθημα αὐτῆς κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ ἐχθρῶν. Διότι ἐξεμάνη ἡδὴ κατὰ τῶν οἰκείων καὶ φίλων τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ Κασσάνδρου καὶ τὸν μὲν πρὸ δύο ἐτῶν ἀποθανόντα Ἀντίπατρον κατηγόρησε μετὰ παρέλευσιν 6 ἡδὴ ἐτῶν ὅτι οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἰόλλας καὶ Κάσσανδρος ἐφαρμάκευσαν τὸν υἱὸν αὐτῆς Ἀλέξανδρον, τὸν δὲ ἀδελφὸν τοῦ Κασσάνδρου Νικάνορα ἐφόνευσεν, τὸν τάφον τοῦ Ἰόλλου κατέσκαψε καὶ τὸ μέγιστον καὶ χεῖριστον πάντων ἐκατὸν ἐπισήμους Μακεδόνας, φίλους τοῦ Κασσάνδρου ἀπέσφαξεν. Ἐνεκα δὲ τούτων τῶν πολλαπλῶν κακουργημάτων ἐμίσησαν αὐτήν οἱ Μακεδόνες καὶ ἀναμνησθέντες τῶν λόγων τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐγκατέλιπον οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, ὅπερ τὰ μέγιστα ὠφέλησε τὸν Κάσσανδρον, ὁστις οὕτως ἐνισχυθεὶς, ἠνάγκασεν αὐτήν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Πύδναν πρὸς σωτηρίαν, ἔνθα μετὰ πολύμηνον πολιορκίαν παρέδωκεν αὐτήν εἰς τοὺς συγγενεῖς τῶν ὑπ' αὐτῆς φονευθέντων Μακεδόνων νὰ λιθοβολήσωσιν. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ τοσαῦτα κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦ βίου ἔτος κακουργήσασα Ὀλυμπιάς, περὶ ἧς ὁ Διόδωρος ἐπισυνάπτει

τάδε «τοιγαροῦν τῆς ὁμοίας μεταβολῆς τυχοῦσα, τῆς ὁμό-
τητος ἀξίαν ἔσχε τὴν τοῦ βίου καταστροφὴν».

Ἐκ πάντων τοίνυν τούτων καθὼς καὶ ἐκ πασῶν τῶν ἐ-
νεργειῶν καὶ πράξεων τῆς Ὀλυμπιάδος ἐξάγεται ὅτι τὸ
μέγιστον καὶ ὀλεθριώτατον τῶν ἐλαττωμάτων αὐτῆς ὑ-
πῆρξεν ἡ ἀπληστος καὶ ἀκόρεστος φιλαρχία, χάριν τῆς ὁ-
ποίας τὰ πάντα ἐθυσίαζε. Ἡ φιλαρχία, καθὼς καὶ ἡ φιλο-
δοξία, αὐτὴ καθ' αὐτήν, διὰ θεμιτῶν καὶ νομίμων μέσων
ἐπιδιωκομένη, βεβαίως οὐχὶ ἀξιόμεμπτος καὶ ἀξιοκατάκρι-
τός ἐστιν. Ὅταν ὅμως ἐπιζητῇται διὰ παντὸς παραλόγου
καὶ ἀθεμίτου μέσου, ὅταν δὲν διευθύνηται ὑπὸ τοῦ λογι-
κοῦ, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τῆς ἐμπαθείας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τότε
καθίσταται μισητὴ, βδελυρὰ καὶ ἐπιβλαβεστάτη. Κατὰ
τοῦτο φαίνεται ἡ Ὀλυμπιάς ὁμοιάζουσα τοῖς Ἰησοῦταις
καὶ τὸ γνωστὸν ἀξίωμα αὐτῶν παρακολουθοῦσα «ὁ σκοπὸς
ἀγιάζει τὰ μέσα» πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Ἠγνώνει
ὅμως τὸ λογικὸν ἀξίωμα ὅτι ὁ σκοπὸς πρέπει νὰ ἐξεύρη τὰ
θεμιτὰ καὶ κατὰλληλα μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ.

Γνήσιον δὲ τέκνον καὶ τυφλὸν ὄργανον τῆς φιλαρχίας ὑ-
πῆρξε τὸ φιλέκδικον αἶσθημα, ὃπερ ἐξώθησεν αὐτὴν εἰς τὰ
διαπραχθέντα κακουργήματα. Μάτην συνεβούλευον αὐτῇ οἱ
ὑπολειφθέντες ὀλίγοι πιστοὶ φίλοι, καὶ ἰδίᾳ ὁ Εὐμένης πρὸ
τῆς ἐκ τῆς Ἠπείρου ἐπανόδου παρεκάλει καὶ ἐξώρχιζε τὴν
Ὀλυμπιάδα λέγων ὅτι, ἐὰν θέλῃ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μα-
κεδονίαν ἵνα γίνῃ κυρία τῶν πραγμάτων, ὀφείλει νὰ λη-
σμονήσῃ πάνθ' ὅσα ἔπαθεν καὶ νὰ μὴ παρεκτραπῇ εἰς ἀν-
τεγκλήσεις καὶ ἀντεκδικήσεις. Διότι, εἰ ταύτην ἀπεδέχετο
τὴν συμβουλήν καὶ εἰ μὴ, ἐπανελθοῦσα εἰς τὴν Μακεδονίαν,
ἐξετρέπετο εἰς τιμωρίαν τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀντιπάλων, ἀναν-
τιρρήτως, εὐμενοῦς τυχοῦσα ὑποδοχῆς καὶ ἐπικρατήσασα
αὐτῶν, ἤθελε διαμείνῃ ἀσφαλῆς καὶ ἐδραία ἐπὶ τοῦ βασι-
λικοῦ θρόνου ἐφ' ὅρου ζωῆς σεβομένη καὶ τιμωμένη ὑπὸ τῶν
Μακεδόνων διὰ τὸ πρῶην ἀξίωμα ὡς ἀληθῆς βασίλισσα αὐ-
τῶν, ἔνεκα τοῦ ὁποίου, καί περ ἀνοσιουργήσασαν, ὡς ται-

αὐτὴν ἐσεβάσθησαν μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, καθ' ἣν οἱ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πεμφθέντες διακόσιοι ἐπίλεκτοι Μακεδόνες ὅπως φονεύσωσιν αὐτήν, στενωῶς πολιορκουμένην ἐν Πύδνῃ, ἐπανήλθον ἄπρακτοι, ἐντραπέντες τὸ ἀξίωμα αὐτῆς, ὅτε ὁ Κασσάνδρος, εὖρεθεις ἐν ἀμηχανίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου, ἀπέστειλε τοὺς ἐξωργισμένους συγγενεῖς τῶν ὑπ' αὐτῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος φονευθέντων ἑκατὸν ἐπισήμων Μακεδόνων, φίλων τοῦ Κασσάνδρου, οἵτινες ἐφορμήσαντες ἐλιθοβόλησαν αὐτήν καὶ ἀπέκτειναν. Ταῦτά εἰσι τὰ δύο κυριώτατα καὶ ὀλεθριώτατα ἐλαττώματα τῆς Ὀλυμπιάδος, ἡ ἀπληστος φιλαρχία καὶ τὸ ἀκόρεστον φιλέχθικον, τὰ ὅποια εἰς τὸν ὑπατον ἀναπτυχθέντα βαθμὸν, μετεβλήθησαν εἰς κακίας, σπανίως ἀπαντώσας ἐν τῇ γυναικειᾷ φύσει. Καὶ αὕτη μὲν ἐστὶν ἡ δυσειδὴς ὄψις τῆς εἰκόνης τῆς Ὀλυμπιάδας. Ἡ δὲ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀλήθεια ἀπαιτεῖνὰ ἐξετασθῇ καὶ παρασταθῇ καὶ ἡ ἑτέρα ὄψις αὐτῆς ἥτοι νὰ ὀρισθῶσι καὶ τὰ πνευματικὰ αὐτῆς προτερήματα καὶ πλεονεκτήματα.

Ἡ Ὀλυμπιάς ὑπὸ τῆς φύσεως προικισθεῖσα μετὰ πολλῶν σωματικῶν προτερημάτων, ὡς ἐμφαίνει ἡ εἰκὼν αὐτῆς, ὡς βασιλόπαις Μυρτάλῃ ἀνετράφη καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ παρὰ τῷ πατρὶ αὐτῆς Νεοπτολέμῳ καὶ τούτου θανόντος, παρὰ τῷ θείῳ Ἀρύμβῳ, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ ὁποίου διατελοῦσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός, ἡράσθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ νόμιμος γυνὴ αὐτοῦ ἐγένετο. Ἐν δὲ τῇ βασιλικῇ αὐλῇ τοῦ παντοδυνάμου Φιλίππου ἐπὶ 20 ἔτη βιώσασα, ἀνεστρέφετο μετὰ σοφῶν, λογίων καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν, παντοχόθεν τῆς Ἑλλάδος συρρέόντων εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς Μακεδονίας Πέλλαν, καὶ διὰ τῆς πολυχρονίου ταύτης ἀχαστροφῆς καὶ πνευματικῆς ἐπικοινωνίας ἀνεπτύχθη καὶ ἐμορφώθη ἡ Ὀλυμπιάς ὅσον οὐδεμία ἴσως ἄλλη γυνὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἠτύχησε. Ἐπὶ δὲ τούτοις σεμνυνομένη ἡ Ὀλυμπιάς καὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐναβруνομένη, διετέλεσε καθ' ὅλον τὸν μετὰ τοῦ Φιλίππου βίον πιστοτάτη σύμβιος μεθ' ὅλας τὰς ἀνυποστά-

τους διαδόσεις περί τοῦ ἐναντίου καὶ τὰς κακοηθεστάτας συκοφαντίας τῶν πολυαριθμῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, περί ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐγένετο ὁ προσήκων λόγος. Ἡ δὲ πίστις καὶ ἀφοσίωσις αὕτη τῆς Ὀλυμπιάδος πρὸς τὸν νόμιμον αὐτῆς ἄνδρα, πολλὰς παρσχόντα ἀφορμὰς ἀπιστίας πρὸς τὴν σύμβιον αὐτοῦ, τρανῶτατον τεκμήριον μεγάλῃς ἠθικῆς ἀρετῆς ἐστίν καὶ μεγίστην τιμὴν περιποιεῖ τῇ Ὀλυμπιάδι. Διότι, εἰ μικράν, ἐλαχίστην ὑπόνοιαν συνελάμβανεν ὁ Φίλιππος κατ' αὐτῆς, τάχιστα ἤθελεν ἀποπέμψει τὴν ἀπιστον καὶ δὲν ἤθελεν ἀνεχθῆ αὐτὴν ἐπὶ 20 ὀλόκληρα ἔτη.

Ὁ Φίλιππος ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάσεως μέχρι τοῦ μετὰ τῆς Ὀλυμπιάδος γάμου ἦτοι ἀπὸ τοῦ 359—357 ἐντὸς δύο ἐτῶν δύο εἶχε λάβῃ γυναῖκας, τὴν Ἰλλυρίδα Αὐδάταν (Εὐρυδίην) πρώτην, ἐξ ἧς ἐγεννήθη αὐτῷ ἡ θυγάτηρ Κύννα, καὶ δευτέραν τὴν Μακεδονίδα Φίλαν, ἅτεκνον διζυμείνασαν, αἵτινες ἀλληλοδιαδόχως ἀπέθανον ἐντὸς δύο ἐτῶν, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῆς τελευταίας ἔλαβε τὴν Ὀλυμπιάδα. Ἀλλ' ἐν ᾧ εἶχε ταύτην, φύσει φιλόγαμος καὶ πολύγαμος ὢν—αἰεὶ γὰρ κατὰ πόλεμον ἐγάμει—κατὰ τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τοῦ Σατύρου παρ' Ἀθηναίῳ, τρεῖς ἄλλας ἀλληλοδιαδόχως παρεισήγαγε τῇ Ὀλυμπιάδι, τὴν Φεραίαν Νικησίπολιν, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ τὴν Λαρισαίαν Φίλιναν, ἐξ ἧς ἐγεννήθη αὐτῷ ὁ Ἀριδαῖος, ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς Φίλιππος Γ' βασιλεύσας (323—317) μετὰ τῆς Εὐρυδίκης, ἀμφοτέρως Θεσσαλίδας, καὶ τρίτην τὴν Μῆδαν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Γετῶν Κοθήλα, ὡς δῶρον προσενεχθεῖσαν τῷ Φιλίππῳ. Καὶ ὅμως ἡ ὑψηλόφρων καὶ ὑπερήφανος Ὀλυμπιάς, καίπερ τῶν γυναικῶν ἐκ φύσεως σφοδρὰ ζηλοτύπων οὐσῶν καὶ μηδὲ τὴν ἐλαχίστην προσβολὴν τῶν ἀνδρῶν ἀνεχομένων, αἰσθανομένη τὴν ἐν ἧ διατέλει ὑψηλὴν θέσιν καὶ περιωπὴν, χάριν τῆς διατηρήσεως τῆς συζυγικῆς ἀρμονίας καὶ οἰκιακῆς εἰρήνης, εἰδείχθη ἀνεκτική, ἀνεκτικωτάτη πρὸς

τε τὸν πολυγαμοῦντα Φίλιππον καὶ πρὸς τὰς γαμουμένας παρεισάκτους γυναῖκας.

Περὶ δὲ τῆς μεγάλης συνέσεως καὶ φρονήσεως τῆς Ὀλυμπιάδος ὡς πρὸς τὰ γαμήλια πράγματα δύο ἀρχαίας καὶ ἀξιοπύπτους μαρτυρίας ἔχομεν τοῦ Πλουτάρχου καὶ Ἀθηναίου, κατὰ τὴν μίαν τῶν ὁποίων ἱστορεῖται ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἀκούουσα διαβαλλομένην τὴν ἑτέραν τῶν δύο παρεισάκτων Θετταλῶν γυναικῶν, τὴν Φίλινναν, μετεμπέψατο παρ' αὐτῇ καὶ ἰδοῦσα αὐτὴν εὐπρεπῇ, συνετὴν καὶ εὐγενῇ, ἀνέκραξε «Χαιρέτωσαν αἱ διαβολαί· σὺ γὰρ ἐν σεκυτῇ τὰ φάρμακα ἔχεις». Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν λέγεται ὅτι, τοῦ στρατηγοῦ Μονίμου γήμαντος γυναῖκα ὠραίαν καὶ δύσφημον, τὴν Κυπρίαν Παντίαν, εἶπε πρὸς αὐτόν «οὗτος οὐκ ἔχει λογισμόν· οὐ γὰρ ἂν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔγρημε· δεῖ δὲ μὴ τοῖς ὄμμασι γαμεῖν μηδὲ τοῖς δακτύλοις». Πρὸς δὲ τούτοις ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ περὶ γυναικείων ἀρετῶν λόγῳ χαρακτηρίζει τὴν Ὀλυμπιάδα ὡς μεγαλοφρονεστέραν καὶ τῆς περιωνύμου μητρὸς τῶν Γράκχων Κορνηλίας «οὐδὲ Κορνηλία μεγαλόφρων ὡς Ὀλυμπιάς». Ἐκτός δὲ τῶν προσηρυμάτων τούτων Δίων ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ β' περὶ βασιλείας λόγῳ μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφηγεῖται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐχαρακτήρισε τὴν μητέρα αὐτοῦ ἀνδρειοτέραν πασῶν τῶν Νηρηίδων, ὁ δὲ Φίλιππος καὶ πολεμικωτέραν «ἐμοὶ μὲν, εἴπεν, ἀνδρειότερα δοκεῖ πασῶν τῶν Νηρηίδων». Ἐνταῦθα ὁ Φίλιππος γελάσας, οὐκ ἀνδρειότερα μόνον, ἔφη, ὦ παῖ, ἀλλὰ καὶ πολεμικωτέρα. Ἐμοὶ γοῦν οὐ παύεται πολεμοῦσα». Εἰ καὶ ταῦτα δύναται τις νὰ ὑπολάβῃ ὡς παιδιᾶς καὶ εἰρωνείας χάριν εἰρημένα, οὐχ ἥττον ὅμως ἡ Ὀλυμπιάς ἐμπράκτως ἀπέδειξεν ὡς ἀληθέστατα καὶ βεβαιότατα ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ αὐτῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου.

Τὴν εὐτολμίαν, δραστηριότητα, καρτερίαν, ἀνδρείαν καὶ γενναϊότητα τῆς Ὀλυμπιάδος ἀποχρώντως μαρτυροῦσι τρία περιστατικὰ τοῦ βίου αὐτῆς κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος. Πρῶ-

τον μὲν, ἀγωνιζομένη περὶ τῆς βασιλείας ἐν τῇ ἐν Εὐβοίᾳ μάχῃ πρὸς τοὺς βασιλεῖς Εὐρυδίκην καὶ Φίλιππον Ἀριδαῖον, αὐτὴ ὡς ἀρχιστράτηγος καλῶς ἐξωπλισμένη ὠδήγει τὸν ὑπ' αὐτὴν Μακεδονικὸν στρατὸν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ὅτε οἱ Μακεδόνες τῆς Εὐρυδίκης, ἰδόντες τὴν Ὀλυμπιάδα στρατηγοῦσαν καὶ ἐντραπέντες τὸ μέγα ἄξιωμα αὐτῆς καὶ ἀνεμιμνησκόμενοι τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν Εὐρυδίκην ἐγκατέλιπον καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῆς Ὀλυμπιάδος. Δεύτερον δέ, βραδύτερον ἀναγκασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Πύδναν καὶ ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἀποκλεισθεῖσα κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, μεθ' ἡρωικῆς καρτερίας ὑπέμεινε πολύμηνον πολιορκίαν καὶ μέχρι ἐσχάτων ἀντιστάσα κατὰ τῆς πείνης καὶ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὑπὸ πάντων ἐγκαταλειφθεῖσα, ἀπτόητος καὶ ἀτρόμητος ἀπέκρουσε τὴν περὶ λαθραίας φυγῆς πρότασιν τοῦ Κασσάνδρου καὶ διεκήρυξεν ὅτι ἐτοιμία ἐστὶ νὰ κριθῇ ὑπὸ πάντων τῶν Μακεδόνων. Τρίτον δὲ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ τοῦ θανάτου στιγμῇ, ὅτε οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου διακόσιοι ἐπίλεκτοι Μακεδόνες, πεμφθέντες νὰ φονεύσωσιν αὐτήν, δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιθέσωσι χεῖρας κατὰ τῆς βασιλείας αὐτῶν, οἱ δὲ συγγενεῖς τῶν φονευθέντων, μένεα πνέοντες κατ' αὐτῆς, ὤρμησαν εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν, ἣ Ὀλυμπιάς γενναίως καὶ ἀταράχως ἐμφανισθεῖσα ἐνώπιον αὐτῶν, βασιλικῶς ἐνδεδυμένη καὶ κατακεκοσμημένη, ὑπέστη τὸν διὰ τῆς λιθοβολίας μαρτυρικὸν θάνατον καὶ χωρὶς οὔτε ἰκεσίαν τινὰ καὶ παράκλησιν τινὰ νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς τοὺς φονεῖς, οὔτε παράπονόν τι νὰ ἐκφέρῃ, οὔτε ἐν δάκρυον νὰ χύσῃ, οὔτε ἄλλο τι ἀνάξιον ἑαυτῇ νὰ πράξῃ ἐξέπνευσεν.

Ἐκ ταύτης τῆς ἀπόψεως τῶν ἀρχαίων τις ὁρμώμενος, ὁ Ἰουστίνος δικαίως παρατηρεῖ ὅτι τὸν Ἀλέξανδρον δύνασαι νὰ γνωρίσῃς καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τῆς μητρὸς αὐτοῦ «*Alexandrum posses etiam in moriente matre cognoscere*».

Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ τε φυσικὰ καὶ τὰ ἐπικτήτα πλεονεκτήματα τῆς ἡμετέρας Ὀλυμπιάδος, ἥτοι ὑπῆρξε

βασίλισσα λογία καὶ ἀνεπτυγμένη, σύμβιος πιστοτάτη, γυνὴ ἀνεκτικωτάτη τῶν γαμηλίων παρεκτροπῶν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν παρεισάκτων γυναικῶν αὐτοῦ, συνετωτάτη καὶ φρονιμωτάτη, μεγαλόφρων καὶ ὑπερήφανος, εὐτολμοστάτη καὶ δραστηριωτάτη, καρτερικωτάτη καὶ γενναιοτάτη, ἀπτόητος καὶ ἀτρώμητος ἐν τῇ δυστυχίᾳ καὶ ἐν γένει μετὰ τοσοῦτων σπουδαιοτάτων περικοσμουμένη προτερημάτων, ὅσα οὐδεμία ἢ καὶ ὀλίγισται τῆς ἀρχαιοσύνης ἡδύναντο νὰ καυχήσων ὅτι ἐκέκτηντό ποτε. Τούτων δὲ συλλήβδην οὕτω πρόφθαλμῶν τιθεμένων, ὡς ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένων, εὐλόγως καὶ δικαίως δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς, εἰ μὴ κατὰ δύο μόνον ἔτη τοῦ μακροῦ βίου αὐτῆς ἤτοι κατὰ τὸ 334 καὶ 317, παρσύρετο ὑπὸ τῆς παραφορᾶς τῆς ἀκατασχέτου φιλαρχίας καὶ τῆς ἀπληστίας τῆς ἐκδικήσεως, εἰ μὴ ὑπὸ τούτων, ὡς ὑπὸ κακοποιοῦ τινος δαίμονος, ἐλαυνομένη, διέπραττεν ὅσα ἀνοσιουργήματα ἔπραξε κατὰ τὰ δύο ἐκεῖνα ἔτη, ἀναντιρρήτως ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ἡ εὐτυχιστάτη τοῦ κόσμου γυνὴ καὶ βασίλισσα. Διότι οὐδεμία ἄλλη, ὡς αὕτη, ἀνυψώθη πολιτικῶς εἰς τοσοῦτον ὑψηλὴν θέσιν καὶ εἰς τοιαύτην ἔφθασε περιωπὴν, γυνὴ τοῦ ἰσχυροτάτου καὶ παντοδυνάμου Φιλίππου διατελέσασα ἐπὶ 20 ἔτη καὶ τὸν μέγαν τεκοῦσα Ἀλέξανδρον. Νῦν δὲ ἡμάρωσαν τὴν δόξαν καὶ τὸ κλέος αὐτῆς τὰ διαπραχθέντα κακουργήματα καὶ κατεβίβασαν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης θέσεως καὶ περιωπῆς.

Οὐχ ἦττον ὅμως ἡ φιλοδίκαιος καὶ φιλαλήθης ἱστορία, παντὶ ἀνθρώπῳ καὶ πάσῃ πράξει ἀπονέμουσα δικαιοσύνην, ὀφείλει τὰ μὲν κακὰ νὰ ψέξῃ καὶ καταστιγματίσῃ ὡς τοιαῦτα, τὰ δὲ καλὰ νὰ ἀνομολογήσῃ καὶ ἐπαινέσῃ κατὰ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν αὐτῶν, καὶ μὴ, παρασυρομένη ὑπὸ τῶν πρώτων, ἀποσιωπήσῃ καὶ καταπνίξῃ αὐτά, μηδὲ τἀνάπαλιν ἐξαίρουσα καὶ ἐξογκοῦσα τὰ δεύτερα, παραλείψῃ καὶ ἐλαττώσῃ τὰ πρῶτα. Τὴν Ὀλυμπιάδα κατὰ ταύτην τὴν ἔποψιν ἡδίκησαν μεγάλως πάντες, πλὴν δύο ἢ τριῶν, οἱ νε-

ώτεροι, ὁμογενεῖς τε καὶ ἄλλογενεῖς, ὡς προεῖπον, οὔτινες μνημονεύοντες τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, ἀνεξετάστως καὶ ἀβασανίστως μόνον εἰς τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ ἀνοσιουργήματα ἀποβλέποντες καὶ ταῦτα ὅσον οἶόν τε ἐντείνοντες καὶ ἐξογκοῦντες, ἀκρίτως ἐχαρκτηρίσαν αὐτὴν ὡς ἐριννὺν καὶ παρέβαλον πρὸς τὴν Ἀμνηστριν καὶ Παρύσατιν, βασιλίσσας τῶν Περσῶν, χωρὶς οὐδὲ λέξιν νὰ εἰπῶσι περὶ τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῆς. Λυπηρὸν δὲ ὅτι τοῦτο ἔπαθον καὶ ἔγκριτοι τῶν ἡμετέρων λογίων, οὔτινες, ἀντὶ νὰ ἐγκύψωσιν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τοῦ κρινομένου, ἀνατρέχοντες εἰς τὰς ἀρχαίας πηγὰς, ἀφωρυκτοῦσι τὰς κρίσεις καὶ εἰκασίας τῶν ἄλλογενῶν καὶ μεταγγίζουσιν αὐτὰς εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν καὶ ἱστορίαν ὡς ὀρθὰς καὶ ἀλαθῆτους, σεμνυνόμενοι ἐπὶ τῇ μνείᾳ καὶ παραθέσει μεγάλων ὀνομάτων ξένων.

Πρὸς πίστῳσιν δὲ τῶν λεγομένων παρατίθημι ἐνταῦθα τὰς κρίσεις δύο τῶν ἡμετέρων, τοῦ ἀοιδίου διδασκάλου Κ. Ἀσωπίου καὶ τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ὃν ὁ μὲν πρῶτος, καίπερ συμπατριώτης τῆς Ὀλυμπιάδος, ἐν τῷ περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου λόγῳ λέγει τὰδε «Καὶ σημειώσατε, κύριοι, ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς, ἡ ἡπειρώτις, ἡ ἐμὴ συμπατριώτις, ὡς μὴ ὤφελεν, ἦτο γυνὴ δύστροπος, ἐριννύς, καὶ ζῶντας δηλητηριάσασα καὶ τεθνεώτας ἐξορύξασα» καὶ ἐν ταῖς σημειώσεσι «τὰ κακουργήματα τῆς μοχθηρᾶς ταύτης Ἡπειρώτιδος περιγράφονται παρὰ Διοδώρου (ΙΘ' ια'), παρὰ Παυσανίου (Η', 6, 12), ἐξ ὧν παρέλαβε Γαλλιέσιος (II, Α' 454) καὶ ἄλλοι. Παρὰ Γροτίου (ΙΑ', 337), κατὰ τὸν βίαιον χαρκτηῖρα, καὶ τὴν σκληρότητα καὶ τὴν φιλέκδικον διάθεσιν παραβάλλεται ὡς ἔγγιστα πρὸς τὴν Ἀμνηστριν καὶ Παρύσατιν, βασιλίσσας τῶν Περσῶν. Τὸ δὲ αἰσχιστον αὐτῆς ἀνοσιούργημα εἶναι ὅτι ἐξέριψε τὰ λείψανα τοῦ πρὸ ἐξ μηνῶν ἀποθανόντος Ἰόλλα¹,

1) Πόσον ἀκριβῆ εἰσι τὰ λεγόμενα γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Πλουτάρχου «ἐκτὸς δὲ ἔτει (καὶ οὐχὶ «τοῦ πρὸ ἐξ μηνῶν ἀποθανόντος) φασί, μηνύσεως

υιού τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐπὶ τῇ γελοίᾳ προφάσει ὅτι ἐνέχῃς τὸ φάρμακον εἰς τὸν ξνδοξον υἱόν της (Διοδ. ἀνωτ. Πλου-
ταρχ. Ἀλεξ. ἐν τέλει)». Τούτων τὰ μὲν ἀληθῆ εἰσι, τὰ δὲ
νοσοῦντα καὶ θεραπείας χρῆζοντα καὶ τὰ ὑπολειπόμενα ἐ-
ξωγκωμένα πέραν τοῦ πρέποντος, περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος.
Οὐδεμίαν δὲ λέξιν καλὴν εὔρεν ὁ συμπατριώτης τῆς Ὀλυμ-
πιάδος νὰ προτάξῃ ἢ νὰ ἐπιτάξῃ ὑπὲρ τῆς συμπατριώτιδος
αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας αὐτῆς. Τοῦ δὲ κ. Παπαρρή-
γοπούλου, παρεμβάλλοντος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὰς ἐπομένους λέ-
ξεις περὶ τῆς Ὀλυμπιάδος «Καὶ τὸ μὲν ὅξυ τῆς φύσεως,
καὶ ζηλότυπον, καὶ τὸ ἀγριον καὶ τὸ φιλέκδικον τῆς γυναι-
κὸς ταύτης, ἔμελλε βραδύτερον νὰ προξενήσῃ πολλὰς θλί-
ψεις καὶ ἀνησυχίας εἰς τὸν βασιλέα», ἡ κρίσις ἡπιωτέρα
μὲν ἐστὶ, μονομερεσπάτη ὅμως καὶ πλημμελὴς ἐν μέρει. Καὶ
μονομερεσπάτη μὲν, διότι ὁ ἱστορικός, ἐν ᾧ πολλὰ χού ἐξαν-
τλείται ἐν ἐπουσιώδεσι λεπτομερείαις καὶ ἀφηγήσεσι μύθων
καὶ χρησμῶν, ἀνάξιον ἔκρινε νὰ εἴπῃ ὀλίγας λέξεις περὶ τῆς
μητρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν προτερημάτων αὐτῆς, ἐ-
ξαιρουμένης μιᾶς μόνης λέξεως, ἣν ἠναγκάσθη νὰ εἴπῃ ἐν
τῇ ἀφηγήσει τῆς πολιορκίας τῆς Πύδνης «ὥστε ἡ Πύδνα,
ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἀντέχει μὲν ἐπὶ
τινα χρόνον διὰ τὴν ὄντως ἡρωϊκὴν καρτερίαν τῆς ἀτρομῆ-
του Ὀλυμπιάδος». Πλημμελὴς δὲ, διότι ἡ Ὀλυμπιάς, ἀ-
νεχθεῖσα μετὰ μοναδικῆς ὑπομονῆς καὶ καρτερίας πάσας τὰς
γαμηλίους παρεκτροπὰς τοῦ ἀνδρός, δὲν ἐπροξένησε τὰς θλί-
ψεις καὶ τὰς ἀνησυχίας εἰς τὸν βασιλέα, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος,
ἀποπέμψας καὶ ἀτιμάσας τὴν Ὀλυμπιάδα ἵνα συζευχθῇ
τῇ Κλεοπάτρᾳ καὶ ὁ ῥαδιοῦργος Ἀτταλος, ὁ παραπλα-
νῆσας τὸν Φίλιππον, προταίτιοι ἐγένοντο τῶν ἐπελθουσῶν

γενομένης, τὴν Ὀλυμπιάδα πολλοὺς μὲν ἀνελεῖν, ἐκρίψαι δὲ τὰ λείψανα
τοῦ Ἰόλα τεθνηκότος, ὡς τούτου τὸ φάρμακον ἐγγέοντος». ὡσαύτως καὶ
ἐκ τοῦ Διοδώρου.

τάρχαδων καὶ τῆς συγχύσεως τοῦ βασιλικοῦ οἴκου κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ἀξιοπιστοτέρων ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἀρρίανου «ὅτι ὑποπτα ἦν Ἀλεξάνδρῳ ἐς Φίλιππον, ἐπειδὴ Εὐρυδίκην (οὕτως ἐκαλεῖτο πρὸ τοῦ γάμου ἡ Κλεοπάτρα) γυναικὰ ἡγάγετο Φίλιππος, Ὀλυμπιάδα δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου μητέρα *ἡτίμασε*» Ἀθηναίου (ἐκ τοῦ ἀπολεσθέντος συγγράμματος τοῦ ἀξιοπιστοτάτου βιογράφου τοῦ Φιλίππου Σατύρου) «ἐπὶ πάσαις δ' ἔγημε Κλεοπάτραν ἐρασθεῖς, ... καὶ ταύτην ἐπεισαγαγὼν τῇ Ὀλυμπιάδι *ἅπαντα τὸν βίον τὸν ἑαυτοῦ συνέχευεν*» καὶ Πλουτάρχου «αἱ δὲ περὶ τὸν οἶκον ταραχαὶ διὰ τοὺς γάμους καὶ τοὺς ἔρωτας αὐτοῦ τρόπον τινὰ τῆς βασιλείας τῇ γυναικωνίδι συννοσούσης, πολλὰς αἰτίας καὶ μεγάλας διαφορὰς παρεῖχον».

Τούτων τοίνυν οὕτω καὶ μόνον ἐχόντων καὶ ἐν οἰκείῳ τύπῳ ὡς τοιούτων ἀποδειχθέντων, διὰ τί οὕτως ἀλόγως τὸ βάρος τῶν παρεκτροπῶν τοῦ Φιλίππου ἐπιρρίπτεται ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῆς δυστυχοῦς Ὀλυμπιάδος; ἦτις, εἰ μὴ ἀπεπέμπετο, εἰ μὴ ἡτιμάζετο, καὶ εἰ μὴ συνέβαινεν ἡ λυπηρὰ ἐκείνη σκηνὴ μετὰ τῶν ἐν μέθῃ διατελούντων Φιλίππου καὶ Ἀττάλου ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς νόθου ἐξυβρισθέντος ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἐξ ἑτέρου, ἀναντιρρήτως ἠθελεν ἀνεχθῆ καὶ τὴν Κλεοπάτραν ὡς παρείσακτον, ὡς ἠνέχθη πρότερον τὰς δύο Θεσσαλίδας Νικησίπολιν καὶ Φιλινναν, ἣν καὶ ἐπῆνεσε διὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν Μῆδαν θυγατέρα τοῦ Κοθήλα· ὥστε ἀντὶ τῆς ἐπαινεθῆ ἡ μεγαλόφρων καὶ ἀνεκτικωτάτῃ Ὀλυμπιάς ἐπὶ τούτοις, ἀδίκως καὶ παρὰ λόγον κατακρίνεται καὶ καταδικάζεται διὰ τὰς παρεκτροπὰς καὶ ἀμαρτίας τῶν ἄλλων.

Ἀμφότεροι οἱ ἡμέτεροι λόγιοι, λόγου γενομένου περὶ Ὀλυμπιάδος, ὁ μὲν ὡς συμπατριώτης αὐτῆς ἐν μακρῷ περὶ Ἀλεξάνδρου λόγῳ, ὁ δὲ ὡς ἱστορικὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐξ ἐπαγγέλματος ὤφειλον καὶ συντονώτερον νὰ ἐρευνήσωσι τὰ περὶ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ μίαν σελίδα τοῦλάχιστον νὰ ἀφιερῶσωσιν εἰς τὴν ἐκθεσὶν τῶν τοιούτων ἐρευνῶν καὶ οὐχὶ

ἐν 4—5 στίχοις μόνον νὰ χαρακτηρίσωσιν αὐτὴν κατὰ τὰς εἰκοτολογίας τῶν ξένων Γιελλεσίου, Γροτίου καὶ εἰ τινοὺς ἄλλου ὡς Ἐριννύν, ὡς Μέγαιραν καὶ νὰ παραβάλλωσιν αὐτὴν πρὸς τὴν Ἀμυστριν καὶ Παρύσατιν. Τοιαύτη ἀδικία, πρακτομένη ὑφ' Ἑλλήνων λογίων πρὸς Ἑλληνίδα βασίλισσαν καὶ μητέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου, πάντῃ ἀσύγνωστος φαίνεται μοι.

Ὑπὸ τούτου δὲ τοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην ὀφειλομένου αἰσθήματος ὁρμώμενος, ἐν ταύτῃ τῆς Ὀλυμπιάδος τῇ βιογραφίᾳ ἱστορικῶς ἐξέθηκα καὶ ἀπηριθμησα πάντα τὰ ἐλαττώματα καὶ ἀνοσιουργήματα καὶ πάντα τὰ πλεονεκτήματα καὶ προτερήματα αὐτῆς, ἵνα μηδεὶς εἰπεῖν ἔχη ὅτι, ὑπὸ τινοὺς ἐλαττηρίου ὁρμώμενος, ἐχαρίσθην κατὰ τι ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ἐν τῇ κριτικῇ ἐρευνῇ τῆς παραστάσεως τῆς ἀληθείας. Ἐνταῦθα δὲ περαίνων τὸ μικρὸν τοῦτο φιλοπόνημά μου, δικαιοτάτον ὑπολαμβάνω νὰ συγκαταλέξω ἐν τοῖς προμνημονευθεῖσι πλεονεκτήμασι καὶ τὸ περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἰδίᾳ τὸ τῆς μητρὸς πρὸς τὸν υἱὸν φίλτρον καὶ ὀλίγας νὰ ἐπισυνάψω περὶ αὐτοῦ λέξεις.

Ὅτι μὲν ὁ Ἀλέξανδρος ὑπερβολικῶς ἠγάπα τὴν ἐαυτοῦ μητέρα μεθ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ σφάλματα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου διαβιβασζόμενα παράπονα περὶ τῆς πολυπραγμοσύνης τῆς Ὀλυμπιάδος, ὅτε λέγεται ὅτι ἐξέφερε τοὺς ἀξιωματικωτέρους ἐκείνους λόγους «βαρὺ δὴ τὸ ἐνοίκιον τῶν δέκα μηνῶν εἰσπράττεσθαι αὐτὸν τὴν μητέρα» γίνεται γνωστὸν ἐκ τῆς ἀκαταπαύστου ἀλληλογραφίας αὐτοῦ πρὸς τὴν μητέρα καὶ ἀνάπαλιν καὶ ἐκ τῶν πολλῶν δώρων, ἅτινα ἔπεμπε πρὸς αὐτὴν καὶ τοσοῦτον θερμῇ καὶ διαπυρρῇ ἦν ἡ ἀγάπη αὐτῇ ὥστε ἐπεθύμει νὰ ἀποθεωθῇ ὡς μήτηρ θεοῦ τινοῦ ἢ Ὀλυμπίας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κουρτίου Ρούφου «*Jam pietas erga parentes, quorum Olympiâda immortalitati consecrare decreverat*» καὶ ἄλλα τοιαῦτα «*Si Olympias mater immortalitati consecratur, quandocunque excesserit vita*» ἐνταῦθα προσθετέον καὶ

τὸ θερμὸν αἶσθημα, ὅπερ ἐξεδήλωσεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀναγινώσκων ἐπιστολὴν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἀνεφώνησεν «Ἀγνοεῖν Ἀντίπατρον, ὅτι μυρίας ἐπιστολάς ἐν δάκρυον ἀπαλείφει μητρός».

Ὅτι δὲ καὶ ἡ Ὀλυμπιάς περιπαθέστατα ἠγάπα τὸν Ἀλέξανδρον ἀποχρώντως μαρτυροῦσιν αἱ πολλαὶ αὐτῆς ἐπιστολαί, διὰ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ὁποίων προσεπάθει, καίπερ παραπονουμένη, νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἐκ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς Ἀνατολῆς μέρη λίαν ἐπαισθητὴν αὐτῇ γενομένην ἔλλειψιν. Ἀεῖποτε δὲ ἐφρόντιζε περὶ αὐτοῦ ὡς μήτηρ φιλοστοργοτάτη καὶ φιλοτεκνοτάτη καὶ ἡ ἀγάπη καὶ στοργὴ αὐτῆς τοσοῦτον μεγάλῃ ἦν, ὥστε δι' ἐπιστολῆς συνίστη αὐτῷ μάγειρον, ἔμπειρον τῶν πατρῶων θυσιῶν καὶ ἱερῶν, τὸν Περίγναν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηναίου «Ἐμφαίνει δ' αὐτῶν ἐμπειρίαν καὶ ἡ πρὸς Ἀλέξανδρον Ὀλυμπιάδος ἐπιστολή» προτρεπομένη αὐτῷ μάγειρον πρίασθαι θυσιῶν ἔμπειρον ἢ μήτηρ φησί. Περίγναν τὸν μάγειρον λαβὲ παρὰ τῆς μητρός· οὗτος γὰρ οἶδε τὰ ἱερά σου τὰ πατρῶα πάντα ὃν τρόπον θύεται...».

Ἄλλοτε δὲ πάλιν μαθοῦσα, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐν Ταρσῷ νοσήσας, ἀνέρρωσεν, ἀφιέρωσε φιάλην ἀργυρᾶν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἄγαλμα τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ὑγείας, ἣν ῥητῶς ἀναφέρει ὁ ῥήτωρ Ὑπερίδης «δεινὰ γὰρ ἐποίησε περὶ τὴν φιάλην ἑάσας Ὀλυμπιάδα ἀναθεῖναι εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Ὑγείας». Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτοῦ ἐτέλεσε θυσίαν εὐχαριστήριον τῷ Ἀσκληπιῷ ἐν Σόλοις, ἐπόμευσεν αὐτός τε καὶ ὅλος ὁ στρατὸς λαμπραδηφορῶν, συνέστησεν ἀγῶνα γυμνικὸν καὶ μουσικὸν καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ἐπέτρεψε τοῖς Σολεῦσι δημοκρατεῖσθαι. Διὰ δὲ τὴν μεγάλην ἀγάπην τῆς Ὀλυμπιάδος ὁ Ἀλέξανδρος, παραμυθούμενος τὴν μητέρα τοῦ Δαρείου Σισύγγαμβριν καὶ σεβασθεὶς αὐτὴν ὡς μητέρα, ὀνομάζει γλυκυτάτην τὴν μητέρα Ὀλυμπιάδα κατὰ τὸν Κούρτιον «Procumbens venerari me saepe voluisti: inhibui. Dulcissimae matri Olympiadi nome.»

debitum tibi reddo» καὶ ἀπονέμει ἐκείνη τὸ ὄνομα τῆς μητρός.

Ταῦτα ὑπολαμβάνων ἀρκοῦντα πρὸς χαρακτηρισμὸν καὶ τῆς πολυτιμοτάτης ταύτης ἀρετῆς ἥτοι τῆς θερμοτάτης ἀγάπης τῆς μητρός πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τἀνάπαλιν, ἐπιπροστίθῃμι ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς καὶ εἰ μὴδὲν ἄλλο καλὸν εἶχε καὶ εἰ μὴδὲν ἔπραττε, μέγιστον ὅμως καλόν, μέγιστον ἀγαθὸν καὶ μεγίστην εὐεργεσίαν προσήνεγκε τῇ ἀνθρωπότητι ὅτι ἐγέννησε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐνταῦθα κεῖται τὸ μεγαλεῖον τῆς Ὀλυμπιάδος, ἐνταῦθα κεῖται τὸ κλέος, ἡ δόξα καὶ τὸ μέγα ἀξίωμα τῆς Ὀλυμπιάδος, ὅπερ ἄείποτε μέχρι καὶ τῆς τελευταίας στιγμῆς ἐσεβάσθησαν οἱ Μακεδόνες.

Ἀλλὰ μήπως ἡ Ὀλυμπιάς μόνη ἐγέννησε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος; ἀναντιρρήτως ἀμφότεροι συνετέλεσαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκληρονόμησε παρὰ τῆς μητρός πάντα τὰ ἀπαριθμηθέντα πλεονεκτήματα καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς ὡσαύτως. Ἐντεῦθεν δ' ἐξάγεται ὅτι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπειργάσατο αἷμα Ἑπειρωτικὸν καὶ αἷμα Μακεδονικὸν καὶ οὐχὶ μονομερῶς τὸ ἕτερον αὐτῶν. Διότι ὁ Φίλιππος ἔγημε καὶ ἐξ ἄλλας γυναῖκας καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐγέννησε τέκνα, οὐδένα ὅμως ἄλλον Ἀλέξανδρον, ἀλλὰ τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ Φίλιππον Ἀριδαῖον βλᾶκα καὶ οὐχὶ Ἀλέξανδρον. Ὡστε ἡ σύγκρασις Ἑπειρωτικοῦ ἡρωικοῦ αἵματος (ἐξ Ἀχιλλέως) καὶ Μακεδονικοῦ ἡρωικοῦ αἵματος (ἐξ Ἡρακλέους) ἀπειργάσατο τὸν ἥρωα Ἀλέξανδρον. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις γήμας καὶ Ῥωξάνην καὶ Στάτειραν καὶ Βαρσίνην καὶ Πέρσικῃ συγκεράσας αἵματι τὸ Μακεδονικόν, οὐδὲν μέγα, οὐδὲν γενναῖον ἐγέννησε τέκνον, ἀλλὰ μικρὸν καὶ ἄσημον Ἀλέξανδρον, μικρὸν καὶ ἀκατανόμαστον Ἡρακλέα ἐκ τῆς Βαρσίνης.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἡρωοτόκος Ὀλυμπιάς.

ΤΕΛΟΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΜΝΗΜΟΝΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

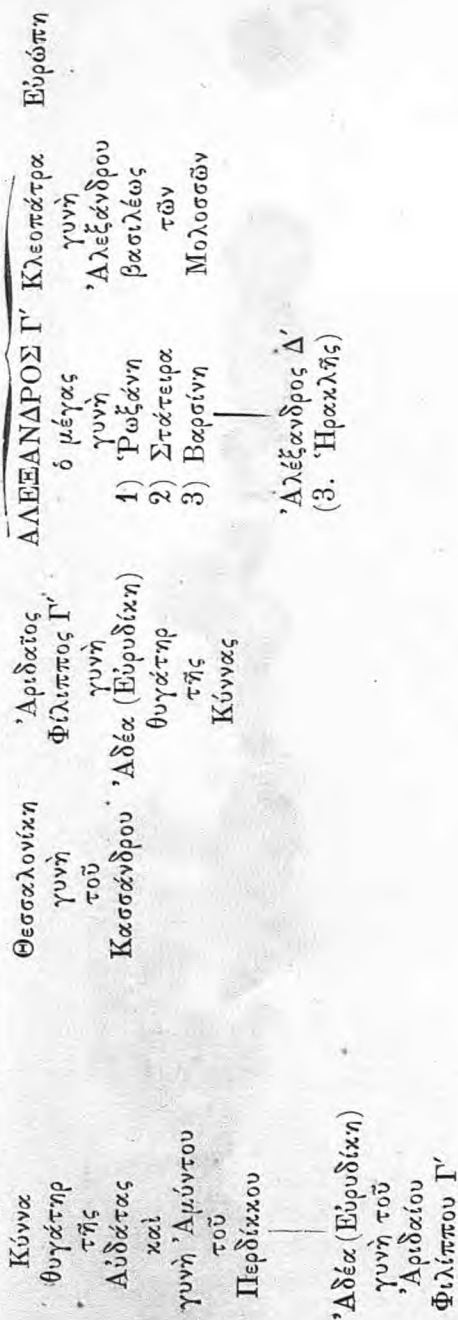
Α' ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ

ΦΙΛΙΠΠΟΣ Β' (359—336)

Γυναίκες τοῦ Φιλίππου

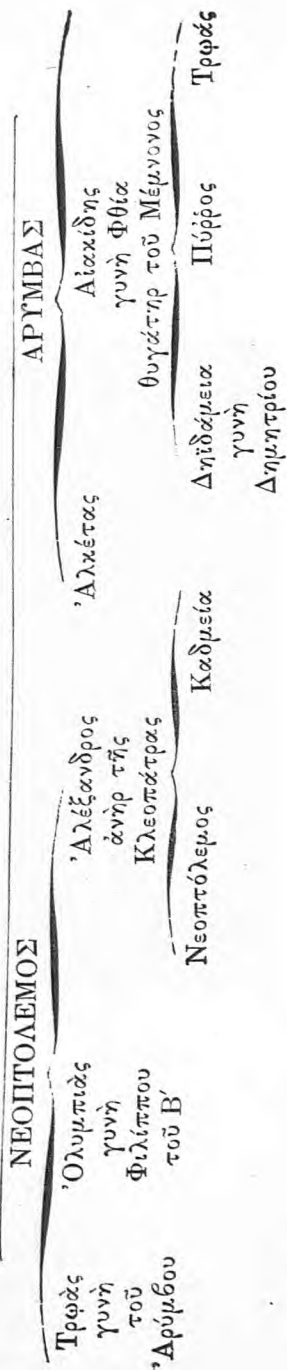
1	2	3	4	5	6	7
ΑΥΔΑΤΑ Ἰλλυρίς Εὐρυδίκη κληθεῖσα ἐν Μακεδονία	ΦΙΛΑ Μακεδονίς ἀδελφὴ Δέρδα καὶ Μαχάτα	ΝΙΚΗΣΠΟΛΙΣ Φεραία Θεσσαλή	ΦΙΛΙΝΝΑ Λαρισαία Θεσσαλή	ΟΛΥΜΠΙΑΣ Ἡπειρώτις Νεοπτολέμου τοῦ Μολοσσῶν βασιλέως θυγάτηρ	ΜΗΛΑ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Γετῶν Κοθήλα	ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ Μακεδονίς Ἀττάλου ἀδελφιδὴ πρότερον Εὐρυδίκη καλουμένη

Τέκνα τοῦ Φιλίππου

Β΄ ΤΟΥ ΜΟΛΟΣΣΙΚΟΥ

ΑΛΚΕΤΑΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν καὶ συνδρομητριῶν.

Ὁ πρῶν μὲν Πελαγονίας, νῦν δὲ Ἀδριανουπόλεως Πανιερ. Μητροπολ. Κ. Ματθαῖος . . .	4	Μαρία Λιβαδέως	1
Ὁ Πανιερ. Μητροπ. Βελλαγραδῶν Κ. Ἀνθιμος.	10	Ἀθανάσιος Γ. Μούσιος .	1
ΑΘΗΝΩΝ		Κ. Βογᾶς	1
Ὁ πρῶν μὲν Γυμνασιάρχης, νῦν δὲ Διευθυντῆς Λυκείου Κ. Ἀθ. Παπαγεωργίου	2	Μενελ. Χ. Θ. Βαλάσσης	1
Ὁ Γυμνασιάρχης τοῦ Β' Γυμν. Κ. Σ. Σακελλαρόπουλος	1	Ε. Τσακάλης	1
Γ. Παπαγεωργίου Καθ..	1	Κ. Νιώτης	1
Εὐστρ. Τσακαλιώτης » ..	1	Κ. Γ. Νάτσης	1
Γ. Μ. Ζαδὲς » ..	1	Π. Παπαποστόλου . . .	1
Μ. Βιαγκίνης » ..	1	ΒΙΕΝΝΗΣ	
Ν. Π. Σιάτος » ..	1	Κωνσταντ. Τυφόξυλος .	1
Χριστ. Παπανδρεόπουλος καθηγ.	1	Δημητ. Ζωντιδης . . .	1
Εὐάγ. Κ. Κοφινιώτης καθηγ.	1	Α. Κ. Τζιάτας	1
Χ. Μαντζάκης καθηγ. . .	1	Δ. Καντακουζηνός . . .	2
Σπυρ. Π. Σούγκρας καθ.	1	Ἰωαν. Βιδάλης	1
Δημ. Παπαγεωργίου δικηγ.	1	Θεμιστ. Μάνος	2
Δ. Ἐπισκοπιδης	1	Γεωργ. Λόγγης	1
Ἀχ. Κ. Γρηγοριανόπουλος σχολ.	1	ΛΕΙΨΙΑΣ	
Γ. Θεοδωρόπουλος σχολ.	1	Ἀρχιμανδ. Κ. Καλοζύμης	1
Βασιλική Γ. Κρέμου . . .	1	Ἀγγελος Κ. Ῥόμπης . .	1
		Νικ. Παπαστεφάνου . . .	1
		ΙΕΝΗΣ	
		Κοσμᾶς Χαριτάτος . . .	10
		ΒΙΤΩΛΙΩΝ	
		Καλλίνα Ι. Σκαντέλλη .	1
		Εὐανθία Ἀλκ. Σκαντέλλη	1
		Μαρία Δ. Παπαδημητρίου	1
		Φανή Μ. Λάλα	1
		Ἑλένη Μ. Δανάμπαση .	1
		Ἀθηνᾶ Ν. Νικαρούση . .	1
		Φανή Ν. Νικαρούση . . .	1
		Θεοφανή Ἀλ. Ζιουλῆ . .	1
		Ζάχα Ε. Δημητριάδου . .	1

Δομνίκα Γ. Οικονόμου . . .	1	Θεοδόσιος Δ. Κόμης . . .	1
Εὐφροσύνη Ν. Οικονόμου . .	1	Παντελῆς Κ. Κόμης . . .	1
Δομνίκα Θ. Ζάλλη . . .	1	Πέτρος Κ. Κόμης . . .	1
Δόμνα Ν. Παπαζογλου . .	1	Ἀδελφοὶ Κ. Μούζια . .	1
Μαρία Ν. Παπαζογλου . .	1	Ἀδελφοὶ Μ. Σόντης . .	1
Μαρία Γραικοῦ	1	Ἀδελφοὶ Γ. Μόδης . . .	1
Τρυγώνα Ἀθ. Ζάχου . .	1	Ἰωάννης Ν. Φίκης . . .	1
Παρασκευὴ Μ. Κυριακοῦ . .	1	Νκούμ. Ν. Ζουμιτίκου . .	1
Μελπομένη Μ. Κυριακοῦ . .	1	Κῦρος Ματσάλης	1
Ἀθηνᾶ Νάλτσα	1	Μιχαήλ Κ. Χρήστοβητς	
Μαρία Μ. Βρέττα	1	ιατρὸς	1
Θεανῶ Γ. Ἀποστολίδου . .	1	Ἰωάν. Γεωργιάδης ἱεροδ.	1
Αἰκατερίνη Ἀρ. Περόη . .	1	Ἀλέξανδ. Μ. Ζουμιτίκου	1
Φανή Λαζάρου	1	Εὐάγγελος Δ. Μπάμπης	1
Βικτωρία Δούμα	1	Νικόλαος Σ. Οικονόμου .	1
Ἑλένη Μεγδανοπούλου . .	1	Δημήτριος Κ. Βαφειάδης	1
Ἰουλία Ι. Ζάλλη	1	Ἀθανάσ. Δ. Παύταλης .	1
Δομνίκα Γ. Κυριακοῦ . . .	1	Βερατινὸς	1
Βικτωρία Θ. Τσιγκαρᾶ . .	1	Ἀναστ. Μ. ἀρχιμ. Ἀρτι-	
Παρασκευὴ Θεοχαρίδου . .	1	νὸς	1
Βασιλικὴ Ἰακώβου	1	Νικόλαος Τάντσες	1
Θεοφανή Ζαχ. Δήμου . . .	1	Δρενοβίτης	1
Βασιλικὴ Α. Τόσσου . . .	1	Εὐθύμιος Καρίντης . . .	1
Ἑλένη Γ. Καραδήμου . . .	1	Βασίλ. Β. Νόσης Ἑλδασ.	1
Ζαχαρία Ν. Νάκα	1	Χρυσὸς Δ. Δότικου	1
Στέργιος Λάλας	2	Διονύς. Παπαγρηγορίου	1
Νικόλαος Μ. Λάλας	2	Βασίλειος Χ. Νότης . . .	1
Χρῖστος Ν. Γραικὸς	2	Βασίλειος Μιχαήλ	1
Παντελῆς Κ. Νέσκου . . .	2	Σεραφεῖμ Α. Μαπλῆς . . .	1
Νικόλαος Ν. Νικαρούσης	1	Γεώργιος Α. Γώγου	1
Πέτρος Μ. Δανάμπασης	1	Γεώργιος Παπακοσμάς .	1
Ἰωάννης Μ. Δανάμπασης	1	Λουκᾶς Χρ. Βρέττας . . .	1
Κωνσταντῖνος Κοσμάς . .	1	Κωνστ. Ν. Πισιώτης ἐκ	
Δημ. Στερ. Χρήστοβητς	1	Γραμμόστης	2
Θεοδόσιος Α. Ζάλλης . . .	1	Μιχαήλ Κ. Παπαζογλου	1
Νικόλ. Δ. Παπαζογλου . .	1	Δημήτριος Μ. Ἰωάννου .	1
Μιχ. Κ. Νίττα φαρμακ.	1	Κωνσταντ. Παπαναούμ .	1
Ἄρισ. Περόης φαρμακοπ.	1	ΣΕΡΡΩΝ	
Περικλῆς Ι. Ρόμπης	1	Ἑλένη Κ. Καπέτη	1
Ἀθανάσιος Ζάχου	1	Ἀθηνᾶ Ι. Πέτροβιτς . . .	1

Θεόδωρος Σ. Δοῦρος . . .	1	Κωνστ. Ι. Κουτούλας . .	1
Γεώργιος Κ. Ζλάτκος . .	1	Μερκ. Δημητριάδης . .	1
Ἀναστάσιος Νάστος . .	1	Εὐανθ. Διαμαντοπούλου.	1
Θεόδ. Ν. Παπάζογλους	1	Ἑλένη Ι. Οἰκονόμου . .	1
Ι. Δέλλιος Γυμνασιάρχης	1	Ἑλένη Τούσα	1
Βασ. Δημητριάδης Βαθ..	1	Ἰωάννης Γ. Μούρου . . .	1
Σπυρίδων Κόνδης Καθ .	1	Ἀναστ. Δ. Γεμιτζόγλου	1
Ἀθανάσιος Φυλακτὸς Καθ.	1	Κωνσταντ. Κύρου	1
Λάζαρος Ἀντωνιάδης »	1	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	
Ι. Τσικόπουλος Καθ. . . .	1	Κωνσταντ. Γ. Σχινᾶς . .	1
Σπυρίδων Τζελέπης Καθ.	1	Ἀριστ. Μενεξῆς	1
Πέτρος Εὐγενικός	1	Ἐλευθερ. Χ. Κάρας . . .	1
Νικόλαος Δέλλιος Καθ..	1	Κωνστ. Τζομπάνογλου .	1
Ἀγγελικὴ Μαργαρ. Διευ-	1	Δημητρ. Μαργαρίτου . .	1
θύντρια	1	Κωνστ. Γεώργης	1
Ἄννα Τριανταφυλ. διδ.	1	Π. Δημητριάδης	1
Μελπομένη Σταγίου διδ.	1	Ἀναστ. Συμεών	1
Μαρία Πουγγουρίδου διδ.	1	Ν. Κ. Βαρναβάκη	1
Αἰκατερίνη Γαδέση διδ.	1	ΜΕΓΑΡΟΒΟΥ	
Φωτεινὴ Ἀναστασ. διδ.	1	Κωνστ. Ν. Μάλτου	1
ΒΕΡΡΟΙΑΣ		Πέτρος Κουρίνας	1
Ἡ Ἀδελφότης Ἀθηνᾶ .	5	Διαμαντῆς Πρίφτης . . .	1
Ἀναστ. Τασίπελης . . .	1	Ἑλένη Μαυρουδῆ ἐκ Θεσ.	1
Μιχ. Ἀντωνιάδης . . .	1	Χάλτσιος Ἰωσήφ	1
Ἀναστ. Ἐμμ. Ἰατροῦ . .	1	Ἑλένη Δ. Βασιλειάδου .	1
Κωνστ. Χ. Νικολάκης . .	1	Ἀλεξ. Α. Κορίννας	1
Νικολ. Ἀντων. Ἰατρὸς .	1	Κ. Γ. Ζιώγας	1
Δημητρ. Στ. Τούσας . .	1	Νικόλ. Κ. Σιουπέλλας . .	1
Μανωλ. Μ. Κοίτσαρης .	1	ΚΡΟΥΣΟΒΟΥ	
Νικόλαος Μ. Βλάχου . .	1	Ὁ Πανιερ. Πρεσπῶν Ἀ-	
Στ. Μάρκος	1	λέξανδρος	1
Παναγ. Α. Πογιατζῆς .	1	Περικλῆς Θ. Τσίλης . . .	1
Δ. Βασιλείου	1	Δημήτρ. Δημάδης	1
Δ. Παπαϊωάννης	1	Νικόλ. Δ. Κρεάστας . . .	1
Ι. Ἀναστασιάδης	1	Παπακων. Θ. Παπαδημ.	1
Μερκουρ. Νικολάου . . .	1	Μελπομένη Παντολέοντος	1
Α. Ι. Γεμιτζόγλου	1	ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ	
Δ. Α. Τσικερδάνος	1	Ἀλ. Οἰκονομ. ἐκ Σιατ. ἱατ.	1
Κωνσταντ. Καραλῆς . . .	1	Δ. Στέφου ἐκ Κοζαν. φυσικ.	1
Ἐμμ. Ι. Ζάχος	1	Θ. Ν. Πουλίδης ἐκ Καβάλ.	1

Ἄριστ. Δάνος	1	Ι. Μ. Βασιλ. νομ. Βωβουσ.	1
Κωνστ. Χ. Καρατζῆς . .	1	Κ. Δεσποτίδης ιατρ. Μακ.	1
Γ. Κ. Οἰκονόμου φυσικομ.	1	Α. Γ. Πιτένης φιλ. Σαμαρ.	1
Δαμ. Δάνος ιατρ. Καστορ.	1	Ι. Κ. Σιώσης θεολ. Κοζαν.	1
Ν. Ζωγράφος ιατρ. Καστ.	1	Δ. Ν. Νάκας ἐκ Μοναστ.	1
Λ. Βαφειάδης ιατρ. Καστ..	1	Δ. Παπᾶζογλου ιατρ. Μον.	1
Βενετιάδης ιατρ. Θάσιος.	1	Δ. Βασιλειάδης ἐκ Θάσου	1
Ἰ. Φαρμ. φιλολ. Κοζαν.	1	Ἄριστ. Γ. Στάνης Καβ.	1
Π. Μούφης φιλολ. Κοζαν.	1	Ἄν. Ἀντωνιάδης Βερό.	1
Γ. Χ. Προδρόμου Θεσ. ιατρ.	1		
Γ. Π. Σακελλαρίδης ιατρ.			
Δισκατ.	1		

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Ἐν σελ. 19	στίχ. 10	ἐπείσακτος	ἀντί	ἐπίσακτος
» » 28	» 27	θηλῆς	»	θαλῆς
» » 57	» 23	ἁρμονίαν	»	ἁρμονίαν
» » 93	» 35	βοηθήσειν	»	βοσθήσειν
» » 101	» 3	ἐπιθυμεῖ	»	ἐπιθυμῖ
» » 106	» 16	εἰς	»	εἰς
» » 115	» 17	Ἀντιπάτρου	»	Ἀντιτάτρου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛ

75

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας